

Jules Verne

20.000 milja pod morem

e-Lektire
lektire.skole.hr

Jules
Verne

20.000 milja pod morem

s francuskog preveo
Nenad Medelić

e-Lektire
lektire.skole.hr

e-Lektire

Europska unija
Zajedno do fondova EU

EUROPSKI STRUKTURNI I INVESTICIJSKI FONDOVI

Operativni program KONKURENTNOST I KOHEZIJA

ESF UČINKOVITI LJUDSKI POTENCIJALI

CARNET

e-Škole
USPOSTAVA SUSTAVA RAZVOJA DIGITALNO ZRELIH ŠKOLA
(PILOT PROJEKT)

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.
Više informacija o EU fondovima možete naći na web stranicama Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije:
www.strukturnifondovi.hr

Sadržaj

Jules Verne

Nantes, 8. veljače 1828.

– Amiens, 4. ožujka 1905.

Jules Gabriel Verne je francuski romanopisac rođen 1828. na malom otočiću Feydeau na rijeci Loari, uz grad Nantes. Bio je najstariji od petoro djece, uz brata i tri sestre. U prvim razredima osnovne škole imao je učiteljicu kojoj je suprug, pomorski kapetan, nestao na nekoj od plovidbi. Iako ga nije bilo već trideset godina, ona je govorila učenicima kako je sigurno imao brodolom, i jamačno će se jednom vratiti poput Robinsona Crusoa s nekog svog otočnog raja. Praznike je volio provoditi kod svoga ujaka, umirovljenog brodovlasnika i mornaričkoga časnika, koji je oplovio svijet i igrao se s njime različitih zanimljivih igara. Stoga u Julesovom djetinjstvu nije nedostajalo priča i maštanja o putovanjima. Sa devetnaest godina toliko je bio fasciniran romanima Victora Hugoa, posebice romanom *Zvonar crkve Notre Dame*, da je i sam počeo pisati priče u njegovome stilu. Međutim, njegov je otac smatrao da se od pisanja ne može živjeti i izdržavati obitelj, pa ga je uputio u Pariz na studij prava. Tijekom studija vjerojatno je patio zbog toga što je želio u svom životu raditi nešto posve drugo, pa se počeo razbolijevati. Zbog toga su ga oslobodili vojne službe. U Parizu se upoznao sa zanimljivim ljudima, naročito piscima, pa i sprijateljio s nekima. Alexandre Dumas mlađi upoznao ga je s kazališnim svijetom i ravnateljem jednoga kazališta, za koje je počeo pisati libreta za komične opere. To ga je silno veselilo, a omogućilo mu je i novčane prihode. Cijelo to vrijeme otac ga je nagovarao da napusti pisanje i posveti se studiju prava, na što mu je jednom odgovorio da on zna tko je, i baš zbog toga zna i što može postati jednoga dana. Ipak, studij prava Jules je završio kako bi se mogao oženiti za djevojku koju je volio, iako je samo kratko vrijeme radio posao vezan uz pravo, kao burzovni posrednik (po želji neke stranke, tražio bi odgovarajuću robu ili uslugu i pomagao pri sklapanju posla). Istovremeno je puno vremena provodio u pariškoj Nacionalnoj knjižnici. Puno je čitao i tražio zanimljivosti i podatke iz geografije, povijesti i društvenih običaja, fizike, astronomije, geologije, prirodoslovlja, znanstvenih dostignuća, izuma i pretpostavki. U tome je uživao čitavog života. A ova strast davala mu je i ideje za njegova djela. Tada je upoznao i istraživača Jacquesa Aragoa, koji je bio potpuno oslijepio, ali je i dalje nastavio putovati po svijetu. Postali su veliki prijatelji, i Jules je

počeo pisati putopisnu prozu. Već od 1851. počeo je pisati članke iz navedenih područja koja je proučavao, u časopisu s naslovom *Obiteljski muzej*. Po uzoru na američkoga pisca Jamesa Fenimora Coopera (1789.-1851., poznatog po romanima pomorske i povijesne tematike), napisao je pustolovnu priču *Prvi brodovi meksičke mornarice*, a odmah potom i *Putovanje u balonu*. Ovu posljednju razradit će kasnije u svoj prvi roman u velikom ciklusu *Neobična putovanja*, kojim je Jules Verne želio svijetu predstaviti novu književnu vrstu: znanstveni roman. Godine 1857. se oženio, a 1862. upoznao iskusnoga izdavača Pierrea-Julesa Hetzela, koji je već tiskao djela velikih francuskih pisaca poput Honoréa de Balzaca, Victora Hugoa, George Sand. Ovaj izdavač želio je tiskati kvalitetan obiteljski časopis, u kojemu bi zabavna priča bila isprepletena s obrazovanjem ljudi. Shvatio je da bi Jules Verne sjajno odgovarao njegovoj zamisli, i tako su potpisali ugovor u kojemu se Verne obvezao da će periodično pisati određeni broj tekstova za časopis, što bi obuhvaćalo dva romana na godinu. Tako se dogodilo da je većina Verneovih romana prvo bila tiskana u nastavcima u *Časopisu za edukaciju i zabavu*. Ovime se Jules Verne mogao u potpunosti posvetiti spisateljskom poslu. Nabavio je i svoj brod kojim je plovio morima, smišljajući teme za nove romane.

A koji su to bili romani? Primjerice, *Pet tjedana u balonu* (objavljen prvi puta u cijelosti 1863. godine). Ovaj roman došao je u pravi čas, jer je u to vrijeme afrički kontinent bio još vrlo tajnovit i neistražen, a riječ je o putovanju zrakom iznad afričkih predjela, spašavanju misionara u pustinji, traženju vode u Sahari, napadu velikih ptica kondora na balon i mnogim drugim pustolovinama. Balon kao putničko sredstvo u središtu je ovoga romana, njegove prednosti i njegovi nedostatci, kao i flora i fauna Afrike.

Put u središte Zemlje (1864.) vodi nas u duboku zemljinu utrobu, i to kroz vulkanski krater na Islandu! Njemački profesor Lidenbrock pronalazi stari srednjevjekovni rukopis napisan runama (slovima koja su nastala još u prvome ili drugome stoljeću nove ere, a koristili su ih oni koji su govorili germanskim jezicima). Taj rukopis govori o životu norveških kraljeva koji su vladali Islandom. U rukopisu se skriva tajni kod koji otkriva na kojemu mjestu je moguće pronaći prolaz koji vodi u središte zemljine kugle. Profesor Lidenbrock dešifrira taj kod, te uz pomoć nećaka i jednoga vodiča odlazi na opasno putovanje, tijekom kojega će mala ekspedicija vidjeti podzemni ocean, prethistorijske životinje, biljke i ljude, i mnogošto drugo. Šezdesetih godina 19. stoljeća vodile su se rasprave o vremenu pojavljivanja prvog čovjekolikog bića na zemlji, što Verne također utkiva u ovaj roman. Razvija i pretpostavku o povezanosti vulkanskih kratera, jer se njegovi likovi vraćaju u Europu tako što izađu kroz krater vulkana Strombolija u Italiji.

Od Zemlje do Mjeseca (1865.) govori o udruzi osnovanoj nakon Američkog građanskog rata, koja je posvećena znanstvenim usavršavanjima namjere da se napravi letjelica koja će ljude odvesti na Mjesec (što je i postignuto stotinu godina kasnije, točnije 1969., pa je u tom smislu Verne itekako bio vizionar – lansiranje je smješteno u Floridu i u ovom romanu i kasnije u stvarnosti, jer je tamo danas Kennedy Space Centar!). Jedan od najatraktivnijih dijelova zabavnoga parka Disneyland Paris nadahnut je ovim romanom,

a nazvan je *Svemirska Planina* (*Space Mountain*). Dovoljno hrabri posjetitelji sjedaju u »letjelicu« koja vrlo vjerno simulira lansiranje u Svemir, a televizija je o stvaranju tog dijela zabavnoga parka snimila dokumentarni film koji rekonstruira sve događaje koje je Verne prikazao u svome djelu. Roman je nadahnuo i stvaranje kompjutorske igrice *Putovanje: nadahnuto Julesom Verneom* (*Voyage*).

Za roman *Put oko svijeta u 80 dana* (1872.) Verne je ideje našao u mnogim pričama i novinskim zapisima ljudi koji su se odvažili na takva putovanja u njegovo vrijeme. Naime, 1869.-1870. godine postalo je moguće kod kuće zacrtati smjer putovanja, kupiti kartu i turistički putovati oko svijeta. Takav poduhvat bio je do tada rezerviran samo za najhrabrije i najpustolovnije ljude. U vrijeme kad nastaje ovaj roman, s izgradnjom prvih transkontinentalnih željezničkih pruga i otvorenjem Sueskoga kanala, nastaje ono što se danas naziva globalnim turizmom. Phileas Fogg je glavni lik ovog Verneovog romana. Okladi se u veliku novčanu svotu (tadašnjih 20.000 engleskih funti, što bi, preračunato, danas vrijedilo čak 17 milijuna kuna!) da će uz pomoć željeznice obići svijet za osamdeset dana, i sve bi to bilo donekle lako da ga ne zamijene s nekim pljačkašem banaka, pa ga prati detektiv, pokušava uhvatiti i usporava mu putovanje. Istodobno, u Indiji susreće mladu ženu koju spašava iz životne opasnosti i pokušava smjestiti na sigurno. Da ne spominjemo da navodi iz novina o dužini željezničke pruge u udaljenim zemljama nisu točni, pa se Phileas Fogg domišlja na različite načine: primjerice, kupuje slona i unajmljuje vodiča. U romanu posebnu ulogu imaju različite vremenske zone u različitim dijelovima svijeta i datumska granica, koja na kraju biva presudna da glavni lik dobije svoju okladu. Phileas Fogg postaje jedan od najpopularnijih likova 19. stoljeća, jer je Verne iskoristio priliku da kroz mnoštvo iskušenja vjerno izgradi sliku karaktera i ljudskih vrijednosti ovoga lika. Već 1874. godine roman *Put oko svijeta u 80 dana* dramatiziran je za kazališnu scenu, i to je donijelo Julesu Verneu još veće priznanje i mogućnost da živi od svog spisateljskog rada.

Romani Julesa Vernea gotovo uvijek imaju pustolovnu fabulu s elementima romantike. Najčešće se govori o egzotičnom i neistraženom, sa sretnim krajem. Predvidio je tehničke izume i znanstvena otkrića koji za njegova života još nisu postojali, pa ga smatraju tvorcem znanstvene fantastike, to jest popularno-znanstvenih romana. Na putovanjima njegovi likovi sazrijevaju i odrastaju, mijenjaju se, otkrivaju u sebi nove snage i velike hrabrosti. A to je svima potrebno tijekom života. Jules Verne umro je 1905. godine.

Iz ovog kratkog zapisa o Verneovom životu jasno je koliko su vrijedni i zanimljivi ljudi koje je odabirao za prijatelje i suputnike, te strast za čitanjem i znanjem duboko utjecali na njegov život i vodili ga k uspjehu. Osim romana, pisao je drame, pjesme, libreta za opere, kratke priče, eseje. Do kraja života zadobio je i visoko priznanje: Orden reda Legije časti. Ipak, bez obzira što je bio tako omiljen među čitateljima svih dobi, ozbiljna priznanja od književnih kritičara došla su tek u dvadesetom stoljeću, naročito nakon što je u Francuskoj organiziran veliki znanstveni skup 1978. u njegovu čast. Tada

je konačno službeno uvršten u francuski i svjetski književni kanon, tj. među pisce koji se smatraju najvažnijima u povijesti svjetske literature, posebno znanstveno-fantastične.

U Hrvatskoj je vrlo razvijena fantastična romaneskna literatura za djecu i mlade, no kad treba spomenuti predstavnike znanstvene fantastike, neizostavan je Anto Gardaš sa romanima *Izum profesora Leopolda* (1995.), *Ljubičasti planet* (1981.) i *Bakreni Petar* (1984.). Glavni je lik svjetski poznat profesor koji predaje atomsku fiziku na inozemnom sveučilištu i uvlači djecu u najrazličitije pustolovine. Hrvoje Hitrec napisao je roman *Eko Eko* (1979.) o putovanju na planetu Zmaz i načinima borbe protiv zagađenja okoliša, koja se godinama uspješno prikazuje na kazališnim daskama. Od najsuvremenijih autora svakako bi trebalo spomenuti Branku Primorac i njen višestruko nagrađeni roman *Moj brat živi u kompjutoru* (2016.), čija je radnja smještena u 2071. godinu i jednu obitelj iz budućnosti, kada je moguće naručiti starijega brata uz pomoć tehnologije. Krešimir Butković napisao je knjigu *Bornin vremeplov* (2016.), inspiriran željom da pomogne svom nećaku kojemu je umro otac. Knjigom ga vraća u vrijeme kad mu je otac bio živ, kako bi mogao upoznati vrijeme očeva djetinjstva i oprostiti se s njime.

* * *

U četrdeset i sedam poglavlja romana *20.000 milja pod morem* (1869.) Jules Verne vodi čitatelja u veliku morsku pustolovinu, koja u priči traje nešto manje od deset mjeseci. Profesor Pierre Arronax, zaposlen u Prirodoslovnom muzeju u Parizu, prihvatio je poziv da se otisne na more s ekspedicijom koja je trebala ući u trag nepoznatoj morskoj nemani koja je uzrok oštećenju i potapanju brodovlja. Ispostavlja se da nije riječ o životinji, nego o napravi koju su izradile ljudske ruke – podmornici Nautilusu kojom upravlja tajanstveni kapetan Nemo. Profesor Arronax, njegov sluga Conseil i kitolovac Ned Land postaju zarobljenici kapetana Nema, ali to zarobljeništvo je u početku više nego ugodno. Plove ispod površine Atlantskog, Indijskog i Tihog oceana, podmorskim prolazom prelaze iz Crvenog u Sredozemno more, pronalaze podmorski grad Atlantidu. Istodobno, pruža im se prilika za pravo znanstveno proučavanje podmorja, i flore i faune. Tehnološki je podmornica kapetana Nema daleko ispred vremena kad je živio Jules Verne, a tako i našeg vremena. To je zapravo palača opremljena napravama koje omogućavaju posadi hod po dnu mora i posjet podmorskim šumama, plovidbu plitkim vodama, velike rezerve kisika, kopanje rude na dnu oceana. Njeno održavanje i opskrba hranom i svim drugim upravo je začuđujuće ekonomično i, može se reći, vrlo ekološko. Uz borbe s domorocima u prašumi odvijaju se i podmorske borbe s velikim glavonošcima. Podmornica Nautilus odlazi i do Južnoga pola, gdje posada skoro zaglavi u pukotinama između ledenih slojeva zbog nedostatka kisika. Nesreće se posadama podmornica događaju i danas, često s neutvrđenim uzrocima, pa je ovaj dio priče naročito uvjerljiv.

U pozadini uzbudljive akcijske priče Julesa Vernea, prepune maštovitih detalja, još je jedna druga: priča o tajanstvenom kapetanu Nemu. Ime kapetana Nema na latinskom znači »Nitko«; latinski je to prijevod grčkog imena »Utis« – tako se, kao »nitko«, Homerov Odisej, upravo poput Nema osuđen na lutanje morima, predstavio oslijepljenom kiklopu Polifemu.

Lik Nema ima dvojne osobine. S jedne strane, pokazuje se kao sućutan i human (spašava život indijskom roniocu na dah i daruje mu bisere da prehrani obitelj, tuguje za poginulim članom svoje posade, pomaže grčkoj mornarici da se odbrani od napada...). Nemo je i sjajan znanstvenik, i navigator, i poznavatelj umjetnosti. U trenutcima odmora svira klasičnu glazbu. S druge strane, otkriva se da je on taj koji napada i potapa ratno brodovlje, uzrokujući smrt mornara. Mrzi kopno i ne misli se nikada vratiti na nj. Jules Verne uvjerljivo je prikazao unutrašnje dvojbe i osjećaje trojice zarobljenih likova na Nautilusu, ali kapetan Nemo ostao je u mnogo čemu tajanstven. Postaje jasno da su za profesora Arronaxa i njegove prijatelje moguća samo dva kraja ove priče: oslobođenje i povratak na kopno, ili smrt.

Zanimljivo je da je tijekom pisanja romana Jules Verne imao prepirku sa svojim izdavačem. Verne je u prvoj inačici napisao kako je Nemo zapravo poljski znanstvenik kojemu su Rusi ubili obitelj tijekom rata. Izdavač se tome usprotivio, jer nije želio izgubiti rusko tržište za roman, pa je predložio da Nemo bude borac protiv trgovine robovima. Verne se nije uspio dogovoriti s izdavačem, pa je na kraju ponašanje i lik kapetana Nema ostavio puno tajnovitijim negoli je u početku bilo zamišljeno, apelirajući na čitateljevu maštu. Slijedom toga, u ekranizacijama romana ima različitih rješenja: godine 1954. u produkciji Walt Disneya i u režiji Richarda Fleichera Nemo je prikazan kao znanstvenik čija je obitelj uhvaćena i mučena do smrti kako bi on otkrio neprijateljima svoje znanstvene izume. Za osvetu Nemo kasnije potapa brodove. U miniseriji iz 1973. Nemo je prikazan kao Indijac, borac za oslobođenje Indije od Engleske.

U vrijeme kad je napisana, priča je izlazila u nastavcima u *Časopisu za edukaciju i zabavu*, a tek potom je objavljena kao zaseban roman. Dotad je već desetljećima bilo pokušaja da znanstvenici osmisle i sagrade plovila koja će biti preteče podmornica kakve danas poznajemo. Jedna je nosila također naziv Nautilus, kao i podmornica kapetana Nema u Verneovom romanu. Nautilus iz stvarnosti bila je podmornica koju je sagradio Amerikanac Robert Fulton za Francusku. Mogla je ploviti i na površini i pod morem, ali ni približno tako dugo i duboko kao podmornica iz Verneovog romana. Imala je tri člana posade. Podmorničarenje će se tek u dvadesetom stoljeću razviti snažnije, ali još uvijek podmornica iz ovoga romana pripada nekoj daljoj budućnosti. Naslov romana kazuje duljinu puta kojeg je Nautilus ostvario, a ne dubinu na koju se spustio. Premda se kod nas uvriježilo naslov ovog romana prevoditi kao *20.000 milja pod morem*, u izvornom naslovu, *Vingt mille lieues sous les mers*, ne radi se o miljama nego o *ligama* (*lieues*), staroj mjeri koja je u različitim zemljama bila različita, a Francuskoj je iznosila oko 4 kilometra. Kapetan Nemo i njegovi posjetitelji prevalili su dakle oko 44.000 morskih milja (1,852 m), ili više od 80.000 kilometara.

Za sve svoje romane Jules Verne sakupio bi prethodno mnoštvo zanimljivih detalja i događaja vezanih uz tehnička dostignuća, znanstvene pretpostavke, izume, povijest, geografiju, prirodoslovlje itd., pa bi potom oni »kuhali« u spisateljevoj glavi, zanosili ga divnim i neslućenim mogućnostima. Takva maštanja znao je predati svojim likovima i uobličiti u uzbudljive i uvjerljive priče, o čemu je više napisano u bilješkama o Julesu Verneu.

U Hrvatskoj je o fantastičnim doživljajima na moru posebice pisao Joža Horvat, koristeći maštovite priče iz indonezijske mitologije kako bi govorio o ljudskome svijetu (*Waitapu*, 1984.). Zvonko Todorovski čitatelja vodi u realističnu, ali pustolovnu prošlost kad su se ručno izrađivale drvene lađe (*Vjetrovi Lampeduze,* 2007.). Maja Brajko-Livaković također je često inspirirana morem dok piše fantastične romane (*Zatočenici alge*, 2002.).

dr. sc. Diana Zalar

Prije čitanja...

- Na portalu e-Lektire za ovo djelo pripremili smo **audiomamac**. Poslušajte ga, ili pogledajte njegov prijevod na hrvatski znakovni jezik.

- Na internetu potražite i pogledajte neki dokumentarni film o razvoju podmorničarenja i o suvremenim istraživačkim ili vojnim podmornicama.

20.000 milja pod morem

Prvi dio

I.
Greben koji nestaje

Godinu 1866. obilježio je bizaran događaj, neobjašnjen i neobjašnjiv fenomen kojega bez sumnje nitko nije zaboravio. Da ne spominjemo glasine koje su zabavljale stanovnike lučkih gradova i uzburkavale duhove javnosti u unutrašnjosti kontinenata, posebno uzbuđeni bili su ljudi od mora. Trgovci, brodovlasnici, kapetani brodova, skiperi i mornari Europe i Amerike, zapovjednici ratnih brodova svih zemalja, te iznad svih vlade različitih država obaju kontinenata našli su se duboko zabrinuti ovom pojavom.

Doista, tijekom određenog vremena više se plovila na moru susrelo s tom „enormnom stvari“, dugim, cilindričnim predmetom koji ponekad svijetli, beskonačno većim i bržim od bilo kojeg kita.

Činjenice koje se vezuju uz ovu pojavu, zabilježene u različitim brodskim dnevnicima, prilično se podudaraju u pogledu strukture objekta o kojemu je riječ, nevjerojatne brzine, iznenađujuće snage, neobičnog života kojim je, činilo se, obdaren. Ako se radilo o morskom biću poput kita, ono bi svojom veličinom prelazilo sve što je znanost do tada klasificirala. Prirodoslovci poput Cuviera, Lacépèdea, M. Dumerila ili M. de Quatrefagesa[1] nikada ne bi priznali postojanje takvog monstruma ako ga ne bi vidjeli, ali zaista vidjeli – svojim znanstvenim očima!

Uzmemo li u obzir samo opažanja koja su se više puta ponovila – odbacujući pritom zastrašujuće procjene koje za taj objekt kažu da je duži od dvjesto stopa, kao i pretjerana mišljenja o širini od jedne milje i dužini od tri milje – možemo dakle utvrditi kako su uvelike premašene sve dimenzije koje su do toga dana zabilježili ihtiolozi, ako objekt, naravno, uopće postoji.

---

[1] Poznati francuski prirodoslovci 19. stoljeća; svi su se pored ostaloga bavili kitovima i ribama.

No, to da postoji više se nije moglo osporavati, pogotovo uz sklonost ljudskog mozga prema neobičnome, pa nam postaje razumljivo uzbuđenje koje je diljem svijeta izazvao ovaj natprirodni fenomen. Pripisati sve običnoj glasini bilo bi neozbiljno.

Na dan 20. srpnja 1866. parobrod *Guverner Higginson*, koji pripada kompaniji *Calcutta and Burnach Steam Navigation,* susreo je tu masu u pokretu pet milja istočno od obale Australije. Kapetan Baker je ispočetka pomislio da se radi o nepoznatom grebenu i odlučio je izbliza točno odrediti njegov položaj, kada su iz tog neobjašnjivog objekta šiknula dva velika stupa vode nekih sto i pedeset metara u zrak, praćena šištanjem. Dakle, ako pokretni greben nije imao opetovane erupcije gejzira, brod *Guverner Higginson* zaista se susreo s nekim morskim sisavcem, do tada nepoznatim, koji je kroz svoje otvore izbacivao stupove vode pomiješane sa zrakom i parom.

Sličnu pojavu 23. srpnja iste godine na Tihom oceanu uočila je posada broda *Cristobal Colon*, koji pripada kompaniji *West India and Pacific Steam Navigation*. Dakle, taj kitoliki stvor mogao se premjestiti s jednog mjesta na drugo iznenađujućom brzinom, budući da su ga u razmaku od tri dana *Guverner Higginson* i *Cristobal Colon* opazili na dvjema točkama koje su na karti udaljene više od sedam stotina milja.

Petnaest dana kasnije, oko dvije tisuće milja dalje, *Helvetia*, brod u vlasništvu *Compagnie Nationale*, i *Shannon*, brod *Royal Maila*, ploveći jedan ususret drugom tim dijelom Atlantika između Sjedinjenih Država i Europe uočili su to čudovište na 42° 15' sjeverne širine i 60° 35' istočne dužine od početnog meridijana u Greenwichu. U tom istovremenom opažanju ustanovili su da se minimalna dužina tog sisavca može procijeniti na tristo pedeset engleskih stopa[2], budući da su *Shannon* i *Helvetia* bili manjih dimenzija, nekih stotinu metara od krme do pramca broda. Ali najzamašniji primjerci kitova koji se mogu naći u području Aleutskih otoka,[3] *kulammak* i *umgullick*, nikada nisu premašivali dužinu od pedeset šest metara, ako bi dosegli i toliko.

Mnogi izvještaji o novim opažanjima pristizali su u brzom slijedu: opažanje s palube transatlantskog broda *Prerie*, sudar čudovišta s brodom *Etna* kompanije *Inman*, službeno svjedočenje časnika s francuske fregate *Normandie*, ozbiljni izvještaj štaba komodora Fitz-Jamesa na brodu *Lord Clyde* žestoko su uznemirili javnost. U zemljama ležernog raspoloženja s ovim su se fenomenom šalili, ali u ozbiljnim i praktičnim zemljama poput Engleske, Amerike ili Njemačke, pojavila se zabrinutost.

U velikim gradovima čudovište je postalo moda: o njemu se pjevalo u kavanama, ismijavalo ga se u tiskovinama i igralo o njemu u kazalištima. Satirične su novine dobile svoju priliku da se našale, a ostale novine – zbog čega su bile u cijelosti rasprodane – donosile su opise svih mogućih imaginarnih divovskih bića, od bijelog kita, strašnog

[2] Engleska stopa ima 30,48 cm, dakle 350 engleskih stopa je 106,68 metara.

[3] Otočni niz u produžetku Aljaske.

Mobyja Dicka iz hiperborejskih[4] krajeva, do neizmjerljivog Krakena čiji su pipci mogli obujmiti i brodove od pet stotina tona zapremine i povući ih u dubine oceana. Prenosila su se čak i svjedočanstva iz antičkih vremena, uključujući mišljenja Aristotela i Plinija,[5] koji priznaju postojanje ovih čudovišta, zatim priče norveškog biskupa Pontoppidana,[6] spisi Paula Hegedde[7] i na kraju izvještaji M. Harringtona, u čiju vjerodostojnost ne bismo trebali sumnjati, koji kaže da je s broda *Castillan* godine 1857. vidio divovsku morsku zmiju, kakva se do tada mogla pojaviti samo u morima starog *Constitutionnela*.[8]

Potom je eksplodirala nezaustavljiva polemika između onih koji vjeruju i onih koji ne vjeruju i među obrazovanim ljudima i u znanstvenim časopisima. Pitanje „čudovišta" zapalilo je duhove. Novinari koji obavljaju svoj posao u ime znanosti, u zavadi s onima koji obavljaju poslove u ime duha, prolili su tone tinte u toj neviđenoj kampanji, a prolilo se i nekoliko kapi krvi, jer se rasprava s morske zmije prenijela na osobne uvrede.

Tijekom sljedećih šest mjeseci taj rat se nastavio s promjenjivom srećom po obje strane. Na duboke članke Geografskog instituta Brazila, Kraljevske akademije znanosti iz Berlina, Britanskog društva, instituta Smithsonian iz Washingtona, na rasprave *The Indian Archipelagoa*, *Cosomosa* oca Moignoa[9], Petermannovog *Mittheilungena*[10] te znanstvene priloge velikih novina Francuske i ostatka svijeta, mnoge manje ozbiljne tiskovine odgovarale su s neiscrpnim elanom. Njihovi duhoviti novinari parodirali su riječi Linnéa,[11] koje su citirali protivnici „čudovišta", ističući da „priroda ne stvara budale",[12] preklinjući svoje suvremenike da se ne demantira priroda i da se prizna postojanje Krakena, morskih zmija, Mobyja Dicka i ostalih maštovitih ispada deliričnih

---

[4] U starogrčkoj mitologiji Hiperborejci su narod koji živi na krajnjem sjeveru Europe; naziv se nekad koristi i kao sinonim za Skandinavce.

[5] Rimski prirodoslovac **Plinije Stariji** (23-79. god. n. e.) na više mjesta u svojim radovima spominje postojanje divovskih kitova i mekušaca.

[6] Vjerojatno se misli na **Erika Pontoppidana** (1698-1764), danskog autora, biskupa Bergena u Norveškoj i prirodoslovca. U svojim radovima spominje divovsku lignju koje je more nanijelo na obalu u Norveškoj 1670. godine.

[7] **Paul Egede** (1708-1789), norveški misionar koji je proučavao Grenland, koji prenosi svjedočanstvo o divovskoj morskoj zmiji.

[8] Francuske liberalne političke i književne novine, često zabranjivane. Pisale su o raznim čudima, pa i o morskim zmijama, pa je naziv tih novina postao sinonim za kontroverzno.

[9] **François Napoléon Marie Moigno** (1804-1884), poznatiji pod imenom Abbé Moigno, francuski matematičar.

[10] **August Heinrich Petermann** (1822-1878), njemački kartograf.

[11] **Carl Linnaeus** (1707-1778), švedski liječnik, zoolog, otac taksonomije i moderne ekologije. Pisao na latinskom, pa mu je dano latinsko ime 1761. prema njegovom izvornom imenu **Carl von Linné**.

[12] U francuskom jeziku igra riječi s poznatim Linnéovim citatom: *la nature ne fait pas de sauts* (priroda ne radi skokove) pretvoreno je u: *la nature ne fait pas de sots* (priroda ne stvara budale).

mornara. Konačno, u jednom članku u satiričnim novinama kojih su se svi bojali[13] njihov omiljeni urednik sredio je čudovište poput Hipolita[14], zadavši mu posljednji udarac koji je kod svih izazvao opći smijeh. I tako je duh nadvladao znanost.

Prvih mjeseci godine 1867. na problem se zaboravilo i nije izgledalo da će se on ponovo pojaviti, sve dok u javnost nisu izneseni novi događaji. Ali sada se više nije radilo o znanstvenom problemu kojega je trebalo riješiti, nego o ozbiljnoj opasnosti koju je trebalo izbjeći. Problem je poprimio posve drugo lice. Čudovište je postalo otočić, stijena, greben, pa greben koji nestaje, neodrediv, neuhvatljiv.

Dana 5. ožujka 1867. brod *Moravian*, vlasništvo tvrtke *Montréal Ocean Company*, tijekom noći našao se između 27° 30' širine i 72° 15' dužine i desno po krmi udario u stijenu koja ranije nije bila ucrtana na kartama u tim vodama. Kombiniranim pogonom vjetra i četiri stotine konjskih snaga brod je plovio brzinom od trinaest čvorova.[15] Bez sumnje, da nije imao vrhunski kvalitetan trup, *Moravian* bi od udarca potonuo zajedno sa svojih dvije stotine trideset sedam putnika koje je prevozio u Kanadu.

Nesreća se dogodila oko pet izjutra, upravo kada je počelo svitati. Časnici na dužnosti pohitali su prema krmi broda. Pregledavali su ocean s najpomnijom pažnjom. Ne bi bili zamijetili ništa, da nije bilo vrtloga koji je lomio vodu na udaljenosti od tri kabla,[16] kao da je netko udarao po površini mora nevjerojatnom snagom. Pozicija na kojoj se sve zbilo precizno je zabilježena i *Moravian* je nastavio svojom rutom bez uočljivih oštećenja. Je li udario u podzemnu hrid ili nekakvu olupinu koja je plutala nakon brodoloma? Nije se moglo znati, ali pregledom trupa na navozu pokazalo se da je jedan dio kobilice slomljen.

Ta činjenica, dovoljno strašna sama po sebi, bila bi možda zaboravljena, kao i mnogo drugih stvari, da se tri tjedna kasnije nije ponovila pod identičnim okolnostima. No, zahvaljujući nacionalnosti broda koji je doživio novu havariju, te reputaciji kompanije kojoj je plovilo pripadalo, događaj je izazvao golemi odjek.

Svi znaju za proslavljenog engleskog brodovlasnika Cunarda. Taj inteligentni industrijalac pokrenuo je godine 1840. poštansku službu između Liverpoola i Halifaxa[17] s trima drvenim brodovima na pogon snage četiri stotine konjskih snaga i nosivosti tisuću sto

---

[13] Verne vjerojatno misli na *Le Figaro*, najstarije francuske novine koje izlaze i danas.

[14] Hipolit je u grčkoj mitologiji Tezejev sin. Fedra, njegova maćeha, pokušala ga je zavesti, a kad ju je on odbio optužila ga je za silovanje. Tezej je tada od boga mora Posejdona tražio da ubije Hipolita, pa je Posejdon poslao morsko čudovište koje je preplašilo Hipolitove konje koji su ga odvukli u smrt. – U Verneovoj dosjetki uloge čudovišta i Hipolita su zamijenjene, odnosno spomenuti urednik je svojom duhovitošću uspio nadvladati čudovište.

[15] Jedan čvor je jedna morska milja na sat (1,852 km).

[16] Jedna desetina morske milje, odnosno 185,20 metara.

[17] Grad u Kanadi, luka na atlantskoj obali u provinciji Nova Škotska.

šezdeset dvije tone. Osam godina kasnije vlasništvo kompanije povećalo se na četiri broda od šesto pedeset konjskih snaga i tisuću osamsto dvadeset tona, a dvije godine kasnije dodana su još dva broda još veće snage i nosivosti. Godine 1853. kompanija Cunard, obnovivši svoju privilegiju za prijevoz pošte, svojoj je floti dodala brodove *Arabia, Persia, China, Scotia, Java, Russia,* prvoklasne i iznimno prostrane, kakvi morima nisu plovili još od *Great Easterna*[18]. Do 1867. godine kompanija je posjedovala dvanaest brodova, od kojih je osam bilo pogonjeno lopaticama, a četiri propelerima.

Ako dajem previše sažetih detalja, činim to zato da bi svatko mogao uvidjeti kakva je važnost te kompanije za pomorski promet, poznate po cijelom svijetu po svom inteligentnom upravljanju. Nijedna kompanija koja se bavi prekooceanskim prometom nije poslovala s takvim uspjehom i nijedan poslovni poduhvat nije bio nagrađen takvim rezultatom. Tijekom dvadeset šest godina Cunardova plovila su prešla Atlantik dvije tisuće puta, a da nijedno putovanje nije otkazano, da se nikad nije dogodilo kašnjenje, da nikada nijedno pismo, nijedan čovjek, nijedan brod nisu bili izgubljeni. Također, prema službenim podacima iz posljednjih godina putnici su i dalje birali Cunard ispred svih drugih kompanija, unatoč moćnoj konkurenciji koju su imali u Francuskoj. Imajući sve to na umu, nitko nije bio iznenađen odjekom kojega je izazvala nesreća koja se dogodila jednom od njezinih najboljih parobroda.

Na dan 13. travnja 1867. more je bilo mirno, vjetar povoljan, a *Scotia* se nalazila na 15° 12' dužine i 45° 37' širine. Plovila je brzinom od trinaest čvorova i četrdeset i tri stotnine, gonjena snagom svojih tisuću konjskih snaga. Njezine lopatice udarale su more savršenom pravilnošću. Njezin gaz[19] je bio šest metara i sedamdeset centimetara, a istisnina[20] šest tisuća šesto osamdeset metara kubičnih.

U četiri sata i sedamnaest minuta poslijepodne, dok su putnici objedovali okupljeni u velikom salonu, osjetio se zapravo posve lagan udarac u trup *Scotie*, po lijevom boku broda na mjestu blizu krmi.

Scotia nije udarila, nego je bila udarena, činilo se, nečim poprilično oštrim, što se više usjeklo nego udarilo o trup. Sudar se činio tako bezazlenim da se nitko na brodu ne bi uzbudio, da nije bilo povika mornara iz potpalublja koji su se popeli na most uzvikujući:

„Tonemo! Tonemo!“

---

[18] *SS Great Eastern* je željezni parobrod kojega je konstruirao britanski inženjer Isambard Kingdom Brunel 1857. godine, jedan od najvećih i najpoznatijih brodova svojega doba.

[19] Najveći gaz broda mjeri se od najnižeg dijela brodskog trupa do konstrukcijske vodene crte na mjestu gdje je brod najviše uronjen.

[20] Istisnina broda označava volumen tekućine koji brod istisne pri svojem najvećem gazu svojim podvodnim dijelom. Izražava se u m^3.

Putnici su se isprva jako uplašili, ali ih je kapetan Anderson požurio razuvjeriti. Zapravo i nije bilo neposredne opasnosti. Podijeljena na sedam odjeljaka s vodonepropusnim pregradama, *Scotia* je mogla spremno izdržati svako nadiranje vode.

Kapetan Anderson se smjesta uputio u potpalublje. Primijetio je da je peti odjeljak potopljen, a brzina prodiranja ukazivala je da je količina vode već pozamašna. Srećom, peti odjeljak nije imao kotlove jer bi se vatra u njima već bila ugasila.

Kapetan Anderson naredio je trenutno zaustavljanje, a jedan od mornara je zaronio da bi se utvrdilo oštećenje. Nekoliko trenutaka kasnije potvrđeno je postojanje otvora većeg od dva metra na dnu parobroda. Takav prodor vode nije se mogao zaustaviti, pa je *Scotia* morala nastaviti svoje putovanje s napola potopljenim[21] lopaticama pogona. Tada se nalazila oko tri stotine milja od otoka Cape Clear[22] i nakon trodnevnog kašnjenja koje je prilično uznemirilo Liverpool, pristala je u unutrašnju luku kompanije.

Inženjeri su potom krenuli u pregled *Scotie* koja je izvučena na suhi dok. Nisu mogli vjerovati svojim očima! Dva i pol metra ispod vodene linije nalazila se rupa u obliku jednakostraničnog trokuta. Rez na oplati broda bio je savršeno pravilan, toliko pravilan da ga ni stroj nije mogao takvim učiniti. Trebalo je imati alat za perforiranje koji nije baš uobičajen i primijeniti ga čudesnom snagom da bi se probila oplata broda od četiri centimetra, te ga potom izvući gibanjem unatrag koje je zaista neobjašnjivo.

Takav je bio taj zadnji incident, koji je za rezultat imao ponovno ostrašćivanje javnog mnijenja. Otada su zapravo sve pomorske nesreće kojima se uzroci nisu mogli utvrditi pripisivane „čudovištu“. Ta fantastična životinja proglašena je odgovornom za sve takve brodolome, čiji je broj nažalost velik, jer od oko tri tisuće brodova koliko ih je prema evidenciji društva *Bureau-Veritas*[23] godišnje stradavalo, broj brodova na paru i na jedra koji su nestali sa svom posadom i teretom, ali bez ikakvih vijesti, nije bio manji od dvije stotine.

Dakle, „čudovište“ je, pravedno ili ne, optuženo za njihov nestanak, zahvaljujući njemu komunikacija među kontinentima postajala je sve više i više opasna, a javnost je kategorički tražila da se iz mora konačno i pod svaku cijenu ukloni taj strašni *cetacean*.[24]

---

[21] U normalnim uvjetima pogonske lopatice parobroda, ako se nalaze sa strane ili na krmi broda, nisu potopljene do pola, nego znatno manje.

[22] Cape Clear Island ili Clear Island, otok na krajnjem jugu Irske.

[23] Multinacionalna procjeniteljska kuća.

[24] *Cetacea* je znanstveni latinski naziv za porodicu kitova, u koju spadaju i dupini i pliskavice.

II.
Za i protiv

U vrijeme kada su se ovi događaji zbivali ja sam se vraćao sa znanstvenih istraživanja provedenih na vrlo nepristupačnim terenima u Nebraski u Sjedinjenim Američkim Državama. Francuska me vlada dodijelila ovom pothvatu kao zamjenika profesora Prirodoslovnog muzeja u Parizu. Poslije šest mjeseci provedenih u Nebraski, gdje mi je povjerena vrijedna zbirka, stigao sam u New York krajem ožujka. Moj povratak u Francusku bio je planiran za prve dane svibnja. Čekajući, zaokupio sam se klasifikacijom svog mineralnog, botaničkog i zoološkog blaga, kada se dogodio incident sa *Scotijom*.

Bio sam potpuno u toku svih događanja, a kako i ne bih bio? Čitao sam i iščitavao sve američke i europske novine bez imalo napretka. Taj misterij me intrigirao. U nemogućnosti da stvorim vlastito mišljenje, plutao sam od jednog do drugog ekstrema. Da je tu nečeg bilo nije se moglo sumnjati, a nevjernici su pozvani da stave prst u ranu na *Scotiji*.

Kada sam stigao u New York, pitanje čudovišta je *gorjelo.* Hipoteze o plutajućem otoku ili neuhvatljivom grebenu, koju su podržavali neki ne baš kompetentni umovi, bile su apsolutno odbačene. Doista, ako taj greben u svojoj unutrašnjosti nije imao stroj, kako se uopće mogao kretati tako čudesnom brzinom?

Na isti je način bilo odbačeno postojanje plutajućeg trupa neke velike olupine broda, ponovo zbog velike brzine kretanja.

Ostala su, dakle, dva moguća rješenja ovog problema, koja su stvorila dva različita klana navijača: na jednoj strani su bili oni koji su podržavali čudovište kolosalne snage, a na drugoj oni koji su smatrali da je riječ o plovilu nazvanom „podmornica“ izuzetne snage motora.

No ova druga hipoteza, premda na koncu prihvatljiva, nije mogla izdržati brojna pitanja iz obaju tabora. Da netko može imati na raspolaganju jedan takav mehanički pogon bilo je zaista malo vjerojatno. Gdje i kada je mogao konstruirati tako nešto i kako je mogao držati gradnju u tajnosti?

Jedino bi neka država mogla posjedovati takav razoran stroj, a u ovim destruktivnim vremenima u kojima se čovjek trudi povećati snagu svog oružja bilo je sasvim moguće da neka država pokuša, bez znanja drugih, stvoriti takav fantastičan stroj. Nakon Chassepotovih pušaka[25] došle su plutajuće mine, nakon mina podvodni ovnovi – a potom i odgovor na njih. Barem se nadam da je tako.

[25] U to vrijeme tehnički napredne puške sa stražnjim punjenjem koje je koristila francuska vojska, a izumio ih je Antoine Chassepot (1833-1905).

Ali hipoteza o ratnom stroju pala je čak i prije nego što su se države očitovale. Budući da se radilo o javnom interesu, jer su u opasnosti bile prekooceanske komunikacije, iskrenost vladâ nije se mogla dovoditi u pitanje. Osim toga, kako objasniti da je izgradnja takvog podmorskog plovila umakla oku javnosti? Čuvanje takve tajne bilo bi iznimno teško i za pojedinca, a zasigurno nemoguće kada je u pitanju neka vlada, jer su svi potezi pod neumornim okom moćnih suparnika.

Naposljetku, nakon istraživanja provedenih u Engleskoj, Rusiji, Prusiji, Francuskoj, Italiji, Americi, pa i u Turskoj, hipoteza o podvodnom *Monitoru*[26] je definitivno odbačena.

I tako je ponovno isplivalo čudovište, unatoč beskonačnim podbadanjima popularnog tiska, pa se mašta otisnula u najapsurdnije snove fantastične ihtiologije.

Po mom dolasku u New York, nekoliko mi je osoba ukazalo čast konzultiravši me po pitanju ovog fenomena. U Francuskoj sam bio objavio rad manjeg formata u dva dijela, naslovljen *Misterije morskih dubina*. Ta knjiga, dobro prihvaćena u znanstvenom svijetu, učinila me specijalistom u tom dosta tamnom području prirodoslovnih znanosti. Tražilo se moje mišljenje. Dokle god sam mogao zanijekati činjenice, ostao sam pri apsolutnoj negaciji. Ali kasnije, pritisnut uza zid, morao sam se jasno očitovati. Pa je tako i „časni Pierre Aronnax, profesor pariškog muzeja“ pozvan od strane *New York Heralda*[27] da iznese bilo kakvo mišljenje.

Tako sam i učinio. Progovorio sam jer nisam više mogao šutjeti. Raspravljao sam o ovom pitanju sa svih postojećih stajališta, političkih i znanstvenih, te ovdje prenosim sažetak svog obimnog članka objavljenog u broju od 30. travnja:

„Dakle“, pisao sam, „nakon razmatranja jedne po jedne među različitim hipotezama, odbacujući sve druge pretpostavke, moramo prihvatiti postojanje morske životinje nevjerojatne snage.

Velike oceanske dubine potpuno su nam nepoznate. Naše sonde do njih nisu u stanju doprijeti. Što se događa u tim nepoznatim dubinama? Kakva bića nastanjuju i mogu nastanjivati dubine od dvanaest ili petnaest milja ispod površine mora? Kakav je organizam tih životinja? O tome ne možemo ni nagađati.

Međutim, rješenje problema koje predlažem lako se može pretvoriti u dilemu.

Ili poznajemo sve životne oblike koji nastanjuju naš planet, ili ne poznajemo.

Ukoliko ih ne poznajemo sve, ako priroda za nas ihtiologe[28] ima još tajni, utoliko je prihvatljivo priznati mogućnost postojanja riba ili kitova, novih vrsta ili čak i novih rodova, čiji je organizam „dubinski“ i koje nastanjuju mjesta nedostupna ispitnim sondama, a

[26] Revolucionarni željezni oklopljeni ratni parobrod kojega je 1862. tijekom američkog građanskog rata u tajnosti izgradila Unija.

[27] Novine velike tiraže tiskane u New Yorku.

[28] Ihtiologija je grana zoologije koja se bavi proučavanjem riba.

koje je neki događaj, želja ili, ako se hoće, hir, doveo u velikim vremenskim razmacima na površinu oceana.

Ako, u suprotnom, ipak poznajemo sve postojeće životinjske vrste, životinju o kojoj je riječ treba tražiti među morskim bićima koja su već katalogizirana, i u tom sam slučaju spreman priznati postojanje gigantskog narvala[29].

Narval vulgaris ili morski jednorog često doseže dužinu od šezdeset stopa. Upeterostručite ili čak udeseterostručite tu dužinu i dodajte tom kitu snagu proporcionalnu njegovoj veličini, povećajte njegovo ubojito oružje, i dobit ćete životinju koju tražimo. Ona ima mjere koje su utvrdili časnici s broda *Shannon*, sredstvo potrebno za perforaciju *Scotie* i snagu koja mu treba da ošteti trup parobroda.

Narval je zaista oboružan nekom vrstom roga od bjelokosti poput mača, ili kopljem, kako ga nazivaju neki prirodoslovci. Ta je velika kljova čvrsta poput čelika. Neke od tih kljova pronađene su usađene u tijelima kitova, koje narval napada s redovnim uspjehom. Neke su iščupane, ne bez poteškoća, s donjih strana trupova brodova u koje su se zabile poput svrdla koje se zabija u bačvu. Muzej medicinskog fakulteta u Parizu posjeduje jednu od tih kljova dugu dva metra i dvadeset šest centimetara, širu od četrdeset i osam centimetara pri svom dnu!

Dobro! Zamislimo li da je to oruđe deset puta snažnije i da je životinja deset puta jača, te je potjeramo brzinom od dvadeset milja na sat, pomnožimo li njezinu masu s brzinom, dobit ćemo snagu udarca koja je mogla izazvati opisanu štetu.

Dakle, dok se ne pojave nove informacije, izjašnjavam se u prilog morskog jednoroga kolosalnih dimenzija, naoružanog ne kopljem, nego pravim šiljkom poput onoga kakvoga imaju oklopljene fregate, ili poput ratnog „ovna“, koji ima odgovarajuću masu i snagu.

To bi moglo biti objašnjenje ovog neobjašnjivog fenomena – u najmanju ruku ako ne postoji nešto što još nismo susreli, vidjeli, iskusili ili osjetili – što je također moguće!“

Posljednje su riječi bile kukavičluk s moje strane, ali želio sam do neke mjere zadržati svoj dignitet kao profesor i ne dati previše povoda za izrugivanje Amerikancima, koji se znaju dobro rugati kada nekoga izruguju. Zadržao sam sebi odstupnicu. Ali u biti sam priznao postojanje „čudovišta“.

Moj je članak primljen toplo i imao je dobar odjek. Prikupio je određeni broj poklonika. Rješenje koje je u njemu predloženo, uostalom, puštalo je na volju mašti. Ljudski duh uživa u grandioznim poimanjima o natprirodnim bićima. A more je za njih najbolje mjesto, zapravo jedino mjesto na kojem se divovi – prema kojima kopnene životinje poput slonova i nosoroga djeluju kao patuljci – mogu razviti i postojati. Velike vodene mase skrivaju velike primjerke poznatih sisavaca, a možda skrivaju i mekušce neusporedivih veličina, rakove o čijoj je veličini zastrašujuće razmišljati, poput jastoga od nekoliko

[29] Monodon monoceros ili narval se zbog velike kljove često naziva jednorogom ili jednorogim kitom.

stotina metara ili rakova od dvjesto tona! Zašto ne? Uostalom, kopnene životinje koje su pripadale ranijim geološkim erama, kvadropedi[30], kvadromani[31], gmazovi i ptice, postojale su u gigantskim gabaritima. Stvoritelj ih je napravio prema velikom kalupu koji se s vremenom malo po malo smanjivao. Zašto more u svojim nepoznatim dubinama koje se izgleda nikada nisu promijenile, dok se Zemljina kora gotovo neprestano mijenja, ne bi sačuvalo primjerke života iz tih drugih vremena? Zašto ne bi u svojim njedrima sačuvalo posljednje uzorke tih titanskih vrsta, čije su godine poput stoljeća, a stoljeća poput tisućljeća?

Ali dopustio sam sebi da me ponesu sanjarije koje ne bih trebao podržavati! Pomirio sam se s himerama[32] koje će se kasnije za mene pretvoriti u strašnu stvarnost. Opet ponavljam, mišljenje o naravi ovog fenomena već se stvorilo, javnost je bez sumnji prihvaćala mogućnost postojanja gorostasnog bića koje nema ništa zajedničkog s morskim zmijama iz legendi.

Ali dok su neki u svemu vidjeli čisto znanstveni problem kojega je trebalo riješiti, drugi su, praktičniji, većinom u Americi i Engleskoj, smatrali da oceane treba očistiti od tog nevjerojatnog čudovišta kako bi se osigurale prekooceanske komunikacije. Industrijske i trgovačke novine bavile su se ovim fenomenom isključivo kroz vlastitu točku gledišta. *Shipping and Mercantile Gazette*, *Lloyd*, *Paquebot*, *La Revue maritime et colonia,* kao i sve novine osiguravajućih društava koja su prijetila da će poskupjeti svoje premije osiguranja, bile su jednoglasne u svojim stavovima.

Nakon što je takvo javno mišljenje prevladalo, prve su se očitovale Sjedinjene Američke Države. U New Yorku su započele pripreme za lov na narvala. Fregata velike brzine *Abraham Lincoln* pripremila se kako bi što prije isplovila. Vojna skladišta su širom otvorila svoja vrata kapetanu Farragutu, koji se požurio naoružati svoj brod.

No kako se to često zna dogoditi, kada je potjera bila spremna, čudovišta – niotkud. Dva mjeseca se o njemu ništa nije čulo. Nijedan brod ga nije susreo. Kao da je jednorog nekako doznao za sve urote koje su se protiv njega kovale. Toliko se o njemu govorilo, čak i preko Transatlantskog kabela,[33] da su se lakrdijaši šalili kako je lukavo čudovište u prolazu presrelo neki poslani brzojav te se tako obavijestilo.

---

[30] Četveronošci.

[31] Doslovno: četveroruki; naziv koji se nekada koristio za primate koji imaju stopala nalik na ruke, pa tako imaju četiri ruke, dok ljudi (bimani) imaju dvije ruke i dvije noge za hodanje. U znanosti se ta razlika više ne koristi, a upotrebljavali su je protivnici teorije evolucije kako bi dokazali da se čovjek oštro razlikuje od čovjekolikih majmuna.

[32] U grčkoj mitologiji Himera je čudovište zmijskog repa i kozjeg tijela koje riga vatru. U prenesenom značenju himera znači neostvarivu zamisao, tlapnju, san, priviđenje, sablast itd.

[33] Prvi podvodni telegrafski kabel između Amerike i Europe položen je 1858. godine. Nakon što se ubrzo pokvario, 1866. godine postavljen je novi. O podvodnom kabelu bit će još govora u ovom romanu.

I tako, kada je fregata bila spremna za lov, kada je opremljena svim alatima i strojevima za ribolov, nitko nije mogao kazati kojim smjerom krenuti. Nestrpljenje se povećavalo dok se 2. srpnja nije saznalo da je parobrod na liniji San Francisco – Shanghai tri tjedna ranije bio svjedokom novog pojavljivanja čudovišta u sjevernim morima Tihog oceana.

Uzbuđenje koje je ta vijest izazvala doseglo je vrhunac. Zapovjednik Farragut nije imao ni dvadeset i četiri sata vremena. Hrana je već bila ukrcana. Spremišta su napunjena ugljenom. Ni jedan čovjek u posadi nije nedostajao. Trebalo je samo potpaliti kotlove parobroda, zagrijati ih i isploviti! Nitko mu ne bi oprostio ni pola dana kašnjenja. Uostalom, ni on sam nije htio ništa drugo nego krenuti!

Tri sata prije nego što je *Abraham Lincoln* napustio dok u Brooklynu, dobio sam pismo sljedećeg sadržaja:

Gospodin Aronnax, profesor Muzeja u Parizu,
Fifth Avenue Hotel, New York

Gospodine,

Ako se želite pridružiti ekspediciji broda Abraham Lincoln, Vlada Sjedinjenih Država bila bi počašćena da Francuska bude zastupljena vašim prisustvom u ovom pothvatu. Kapetan Farragut je pripremio kabinu za vaš smještaj.

S poštovanjem, vaš

J. B. Hobson,
tajnik mornarice.

III.
Kako je gospodinu drago

Tri sekunde prije nego je pismo J. B. Hobsona stiglo nisam razmišljao o naganjanju jednorogog čudovišta ništa više nego o pronalaženju sjeverozapadnog prolaza.[34] Tri sekunde nakon što sam pročitao pismo uvaženog tajnika mornarice, osjetio sam istinski poziv svog života i jedini svoj istinski cilj: potjerati to strašno čudovište i od njega osloboditi svijet.

No upravo sam se bio vratio s napornog puta, umoran i željan malo predaha. Nisam htio ništa drugo nego malo vidjeti svoju zemlju, svoje prijatelje, svoj mali stan u Jardin des Plantes[35] i svoju dragu i vrijednu kolekciju. Ali ni to me, na kraju, nije moglo zadržati. Zaboravio sam sve, umor, prijatelje i zbirke, i prihvatio sam bez razmišljanja ponudu američke vlade.

„Uostalom“, mislio sam, „svi putovi vode natrag u Europu, a jednorog bi mogao biti toliko prijateljski nastrojen da me odvede natrag do francuskih obala. Ta uzvišena životinja još bi mogla dopustiti da ju se uhvati negdje uz europske obale – samo da bi meni udovoljila – a ja ću na povratku donijeti barem pola metra bjelokosnog koplja za kolekciju Prirodoslovnog muzeja.“

U međuvremenu, tog narvala je trebalo potražiti u vodama sjevernog Pacifika, pa ću, da bih se vratio u Francusku, krenuti na put preko antipoda.

„Conseil“,[36] zazvao sam nestrpljivim tonom.

Conseil je bio moj sluga. Odani pratitelj na svim mojim putovanjima, hrabri Flamanac kojega sam volio i koji me je dobro služio, flegmatičan po prirodi, čvrsto vjeran svojim načelima, revan po navici, vješto se nosio s životnim iznenađenjima, pritom vrlo spretan s rukama i spreman na bilo kakvu uslugu. Unatoč svom imenu nije davao savjete, ali ih nije nikada ni tražio.

Kroz brojne susrete s učenjacima u našem malom svijetu u Jardin des Plantes, Conseil je stekao neka znanja. Koristio sam ga kao specijalista, predanog u razvrstavanju i klasifikaciji u prirodoslovlju koji poput akrobata okretno preskače iz jedne u drugu grupu,

---

[34] Morski prolaz sjeverno od Sjeverne Amerike, kroz vode Arktika. Istraživači su tu stoljećima pokušavali pronaći prolaz povoljan za plovidbu. Prvi ga je uspješno preplovio tek 1903-1906. godine Roald Amundsen, kasniji osvajač južnog pola. Nikad se nije koristio za značajniju komercijalnu plovidbu.

[35] Glasoviti botanički vrt u središtu Pariza.

[36] Conseil na francuskom znači savjet. To prezime Verne je uzeo po svome prijatelju Jacques-Françoisu Conseilu, koji je napravio trotonsku elipsoidnu podmornicu 1858. godine, a koja je u mnogo čemu bila slična Verneovom plovilu.

razred ili podrazred, kroz rodove, redove, porodice, vrste ili odlike vrsta. No, tu je bio kraj njegovu znanju. Razvrstavanje mu je bilo sve i u teoriju razvrstavanja je bio dobro upućen, ali u praksi je bio slab i mislim da ne bi mogao razlikovati ulješuru od kita. Ipak, bio je on vrijedan i odvažan momak.

Conseil me je već deset godina pratio gdje god me je put u službi znanosti vodio. Nikada od njega nije došao ni jedan prigovor na umor ili duljinu puta, bez prigovora je pakirao kovčege za put u bilo koju zemlju, Kinu ili Kongo, ma koliko daleka bila. Išao je tamo i ovamo, ništa ne pitajući. Bio je dobrog zdravlja, uvijek prkoseći svakoj bolesti, jakih mišića, ali bez živaca, dok se visoki moral podrazumijevao.

Taj je dječak imao trideset godina i recimo da mu se dob prema gospodarevoj odnosila kao petnaest prema dvadeset. Dopustite mi da priznam da sam napunio četrdeset godina.

Ipak je i Conseil imao jednu manu. Bio je pretjerano formalan i govorio je sa mnom uvijek u trećem licu, što je bilo pomalo neugodno.

„Conseil“, ponovno sam ga pozvao nervozno pripremajući stvari za polazak.

Oduvijek sam se pouzdao u ovog momka. Pretvorio sam to u običaj, da ga uopće ne pitam želi li me pratiti na putovanjima na koja sam išao, ali ovog je puta bila riječ o ekspediciji koja se mogla neodređeno produžiti, lovu na opasnu životinju koja je mogla potopiti fregatu kao da se radi o orahovoj ljusci. Radilo se o stvari o kojoj je trebao razmisliti i najravnodušniji čovjek na svijetu. I što je rekao Conseil?

„Conseil“, zavikao sam treći put.

Conseil se pojavio.

„Gospodin me pozvao?“, zapitao je ulazeći.

„Da, moj momče. Spremi moje stvari, spremi svoje stvari i polazimo za dva sata.“

„Kako je gospodinu drago“, odgovorio je tiho Conseil.

„Ne smijemo gubiti ni trena. Spremi u moj kovčeg sve potrebno za put, odijela, košulje, čarape, što više toga može stati, i požuri se.“

„A vaša kolekcija?“, napomenuo je Conseil.

„Kasnije ćemo na to misliti.“

„Što? Gospodinov arhiterij, hirakoterij, oreodon, heropotam i ostali kosturi?“

„Čuvat će ih u hotelu.“

„A gospodinova živa babirusa?“[37]

„Hranit će je netko drugi dok nas nema. Zapravo, dat ću nalog da se naše stvari pošalju u Francusku.“

„Znači, ne vraćamo se u Pariz?“

---

[37] Sisavac iz porodice svinja, s velikim kljovama, koji živi na indonezijskom otoku Celebesu.

“O... dakako...“, ustručavao sam se odgovoriti, „da, ali ćemo malo skrenuti.“

„Skrenimo koliko gospodin hoće.“

„Ma to je sitnica. Samo nećemo ići izravnim putem i to je sve. Putovat ćemo *Abrahamom Lincolnom*.“

„Kako gospodinu odgovara“, odgovorio je ravnodušno.

„Znaš, moj prijatelju, radi se o onom čuvenom čudovištu, jednorogu... mi ćemo osloboditi mora toga zla. Pisac dvotomnih *Misterija morskih dubina* ne može izbjeći poziv kapetana Farraguta. Časna misija... ali i opasna! Ne zna se ni kamo idemo! Ta se životinja pokazala krajnje hirovitom. Ali mi ćemo ipak krenuti za njom jer imamo zapovjednika koji se ničega ne boji!“

„Kako učini gospodin, tako ću i ja“, odgovorio je Conseil.

„Dobro razmisli! Ništa ti ne želim sakriti jer odlazimo na jedno od onih putovanja s kojih možda nema povratka.“

„Kako je gospodinu drago.“

Četvrt sata kasnije naši su kovčezi bili spremni. Conseilove su ruke napravile čudo i bio sam siguran da ništa ne manjka, jer momak je svrstavao košulje i odijela jednako vješto kao što je to činio s pticama ili sisavcima.

Hotelsko dizalo[38] spustilo nas je do velike sale na polukatu, spustio sam se nekoliko koraka do prizemlja i platio hotelski račun za blagajnom koju je uvijek zaposjedala gomila ljudi. Dao sam nalog da se moje preparirane životinje i sasušene biljke pošalju u Pariz. Ostavio sam dovoljno novaca za babirusu i u pratnji Conseila uskočio u kočiju.

Prijevoz za dvadeset franaka odjurio je preko Broadwaya do Union Squarea, preko Četvrte Avenije do križanja s ulicom Bowery, i zatim skrenuo u Katrin Street pravo do trideset i četvrtog doka. Otamo je *Katrin Ferryboat* preveo nas, druge ljude, kočije i konje prema Brooklynu, velikom nastavku New Yorka koji se nalazi na lijevoj obali East Rivera, i u samo nekoliko minuta stigli smo na privezište pred kojim je *Abraham Lincoln* rigao nizove crnih oblačića dima iz svojih dvaju dimnjaka.

Naša je prtljaga prebačena na brod istog trena. Požurio sam se ukrcati i odmah potražio kapetana Farraguta. Jedan od mornara me odveo prema krmi, gdje me je dočekao časnik lijepe vanjštine, koji mi je odmah pružio ruku.

„Gospodin Pierre Aronnax?“, srdačno je upitao.

„Taj sam. Kapetan Farragut?“

„Da. Dobro nam došli, profesore. Vaša kabina je spremna.“

Naklonio sam se, ostavivši kapetana u brizi oko opreme, te su mi pokazali put do moje kabine.

---

[38] Hotelsko dizalo postavljeno u njujorškom hotelu Fifth Avenue 1859. godine bilo je zaista poznato po inovativnom tehničkom rješenju.

Abraham Lincoln je bio dobro odabran i pomno opremljen za svoju sljedeću destinaciju. Bila je to fregata velike brzine s iznimno jakim motorima koji su mogli izdržati pritisak i do sedam atmosfera. Pod punim opterećenjem ovaj je parobrod mogao doseći brzinu od osamnaest i tri četvrtine čvorova, što je zavidna brzina, ali treba reći da ipak nije dovoljna za borbu s gigantskim kitom.

Unutrašnje uređenje fregate odgovaralo je njenim nautičkim kvalitetama. Bio sam jako zadovoljan svojom kabinom, smještenom u stražnjem dijelu broda, s izravnim pristupom časničkoj blagovaonici.

„Bit će nam dobro ovdje", rekao sam Conseilu.

„Ako mi gospodin dopusti, kao raku samcu kada nađe kućicu", kazao je Conseil.

Ostavio sam Conseila da dovrši raspakiranje i popeo se na palubu kako bih promatrao pripreme za polazak.

U tom je trenutku zapovjednik Farragut naredio odvezivanje zadnjih konopaca koji su *Abrahama Lincolna* držali za bruklinški dok. Da smo kojim slučajem zakasnili samo petnaest minuta, možda i manje, fregata bi otplovila bez mene i ja bih propustio ovu iznimnu, nevjerojatnu, natprirodnu ekspediciju, čija bi istinitost mogla kod nekih izazvati nevjericu.

No kapetan Farragut nije htio izgubiti ni dana ni sata, kako bi se što prije stiglo do mora u kojem je posljednji put viđeno čudovište. Pozvao je svojeg strojara.

„Je li para na maksimumu?", pitao je.

„Da, gospodine!"

„Go ahead!"[39], zavikao je kapetan.

Na tu zapovijed, koja je do strojarnice prenesena brzojavom na stlačeni zrak, strojari su stavili kotač u pogon. Brodska sirena se oglasila dok je zrak nadirao kroz otvore, a dugi horizontalni klipovi motora zajecali su gurajući osovinu. Lopatice propelera udarale su po površini vode sve većom brzinom, a *Abraham Lincoln* je ponosno napredovao umjerenom brzinom među stotinjak drugih brodova punih gledatelja koji su oblikovali povorku za ispraćaj.

Dokovi Brooklyna, kao i dijelovi New Yorka uz East River, bili su puni brojnih znatiželjnika. Tri put „hura" grmjelo se iz petsto tisuća grla. Tisuće rubaca vijorilo se iznad okupljene mase pozdravljajući *Abrahama Lincolna,* sve do njegova dolaska do rijeke Hudson, točke na samom vrhu dugog otoka koji čini grad New York.

Fregata je slijedila obale New Jerseya, pokraj zadivljujuće desne obale rijeke nakrcane vilama, prošla između utvrda koje su je pozdravile kanonadom iz svojih najvećih topova. *Abraham Lincoln* je odgovorilo podizanjem i spuštanjem američke zastave tri puta, čijih se trideset i devet zvijezda[40] zasjalo s vrha najmanjeg jedra, a zatim, prilagođavajući

---

[39] Engleski: Naprijed!

[40] Sjedinjene Američke Države su 1867. godine u svome sastavu imale zapravo 37 država, a 39 država tek 1889.

svoju brzinu kako bi dosegao označene vode prolaza kroz unutrašnji zaljeva kojega oblikuje vrh rta Sandy Hook, okrznuo je taj pjeskoviti jezičak na kojem su se sakupile tisuće promatrača, još jednom kličući.

Povorka velikih i malih brodova još uvijek je bila za petama fregate i nije ju napuštala sve dok ona nije dosegla plutajući svjetionik koji je svojim dvama svjetlima označavao ulazak u prolaz prema New Yorku.

Bilo je točno tri sata. Lučki je pilot sišao u svoj čamac i prešao na jednu malu škunu koja ga je čekala niz vjetar. Vatra je davala pogon, propeler je sve brže udarao po valovima, a fregata je nastavila uz žutu i nisku obalu Long Islanda. Oko osam sati navečer, nakon što se iz vida izgubilo svjetlo Fire Islanda[41] na sjeverozapadu, nastavila je punom parom prema tamnim vodama Atlantika.

---

[41] Jedan od otoka uz vanjsku obalu Long Islanda. Na njemu je poznati svjetionik sagrađen 1825. godine.

IV.
Ned Land

Kapetan Farragut je bio dobar pomorac, dostojan fregate kojom je zapovijedao. Njegov brod i on bili su jedno. Moglo bi se kazati da je bio duša broda. Po pitanju kita u njemu se nije pojavila ni najmanja trunčica sumnje i on nije dopuštao da se na njegovom brodu postojanje čudovišta uopće dovodi u pitanje. Vjerovao je u njega kao što neke dobre žene vjeruju u Levijatana[42], svojim srcem prije nego razumom. Čudovište postoji i on je tu da more čudovišta oslobodi, prisegnuo je. Baš poput Dieudonné de Gozona, viteza od Rodosa[43] koji je taj otok oslobodio strašnog čudovišta koje je seljacima klalo stoku. Ili će kapetan Farragut ubiti čudovište ili će čudovište ubiti kapetana Farraguta. Nema trećeg.

Časnici na brodu dijelili su mišljenje svojeg kapetana. Trebalo ga je čuti dok govori, raspravlja, svađa se, kalkulira raznolike mogućnosti susreta i promatra beskrajno prostranstvo oceana. Dok je sunce kružilo po svojem dnevnom luku, jarboli su bili načičkani mornarima, a njihova su stopala bila tako opečena vrelom oplatom palube da nitko od njih nije mogao stajati u mjestu. A *Abraham Lincoln* još uvijek nije svojim pramcem zasjekao vode Tihog oceana.

Što se posade tiče, oni nisu htjeli ništa više osim da se sretnu s jednorogom, harpuniraju ga, podignu na palubu i raskomadaju. Nadgledali su površinu mora s najvećom pažnjom. Osim toga, zapovjednik Farragut je govorio o svoti od dvije tisuće dolara, spremljenoj sa strane, koja čeka na bilo koga, mornara ili časnika, tko prvi ugleda čudovište. Možete zamisliti kako su svi na palubi *Abrahama Lincolna* vježbali svoje oči.

Što se mene tiče, nisam zaostao za drugima i nisam nikom prepuštao da obavlja moj dio dnevnih promatranja. Fregata je imala više nego pravo da se nazove Argus[44]. Conseil je jedini od svih svojom ravnodušnošću izražavao protest u vezi svega što je nas ostale toliko fasciniralo, sukobljavajući se sa sveopćim entuzijazmom na brodu.

Kazao sam kako je kapetan Farragut pažljivo opremio svoj brod opremom potrebnom za lov na gigantskog kita. Ni kitolovac ne bi bio bolje opremljen. Imali smo sve poznate sprave, od harpuna koji se izbacuje ručno, do nazubljenih koplja za ispaljivanje iz pušaka i eksplozivnih kuglica za sačmarice. A na pramcu je stršio usavršeni top koji se punio sa stražnje strane, dodatno zadebljanih stjenki i malog promjera cijevi, kakav će se uskoro

---

[42] Levijatan je morsko čudovište iz Biblije.

[43] Vitezovi Rodosa, poznati još i kao Hospitalci, Malteški vitezovi ili Vitezovi sv. Ivana su vojno-religiozni red koji je nastao u Jeruzalemu za vrijeme križarskih ratova, a nakon što su križari protjerani iz Palestine izbjegao na otoke Rodos i Maltu.

[44] Arg ili Argus je u grčkoj mitologiji čudovište sa sto ili tisuću očiju.

predstaviti na Svjetskoj izložbi 1867. godine. Ta precizna sprava američke proizvodnje mogla je bez problema poslati konični projektil od četiri kilograma do daljine od oko šesnaest kilometara. *Abrahamu Lincolnu*, dakle, nije nedostajalo oružja za uništavanje. Ali postojalo je nešto još bolje. Bio je to Ned Land, kralj među harpunarima.

Ned Land je bio Kanađanin, neobično brze ruke, gotovo da mu nitko u tom opasnom poslu nije bio ravan. Sabranosti i hladnokrvnosti, odvažnost i lukavosti, tih vrlina imao je napretek, i samo su stvarno opaki kit ili vrlo pametna ulješura mogli izbjeći njegovom harpunu.

Ned Land je imao četrdeset godina, bio je čovjek visokog rasta, preko šest engleskih stopa, snažno građen, prijetećeg izgleda i šutljiv, ponekad čak nasilan i ljut ako bi mu se netko suprotstavio. Takva osoba nije mogla izmaknuti pažnji, posebno zbog snage pogleda koja je još više naglašavala njegovu fizionomiju.

Vjerujem da je kapetan Farragut mudro postupio zaposlivši ovog čovjeka na svom brodu. To je vrijedilo za svu posadu, ali za njega posebno, zbog njegova oka i brze ruke. Ne bih znao napraviti bolju usporedbe nego s moćnim teleskopom, koji bi istodobno bio poput topa koji je uvijek spreman opaliti.

Kažu da kad zagrebeš Kanađanina, dobiješ Francuza, a ja moram priznati da mi je, koliko god nekomunikativan bio, Ned Land pokazivao svoju naklonost. Za to je možda zaslužna moja nacionalnost. To je za njega ovo bila prilika da govori, a za mene da još jednom čujem onaj stari jezik Rabelaisa,[45] koji se još uvijek govori u nekim kanadskim provincijama. Harpunarova je obitelj bila iz Quebeca, te su bili vješti ribari još u vrijeme kada je ta provincija pripadala Francuskoj.

Malo po malo, Ned je počeo uživati u našim razgovorima, a i meni se sviđalo slušati o njegovim avanturama u polarnim morima. Pričao je o ribarenju i o svojim borbama pjesničkom nadarenošću, tako da mi se činilo da slušam nekog kanadskog Homera[46] koji pjeva svoju Ilijadu o hiperborejskim krajevima.

Opisujem svog odvažnog kompanjona onakvim kakav je stvarno bio. Sada smo već stari drugovi ujedinjeni u ovom nepromjenjivom prijateljstvu, koje se rodilo i zabetonirano pod zastrašujućim okolnostima. Ah, taj hrabri Ned – volio bih da živim barem još stotinu godina kako bih se njega mogao sjećati.

No, kakvo je zapravo Nedovo mišljenje o čudovištu? Moram priznati da on nije vjerovao u jednoroga i da je bio jedini na palubi koji nije dijelio opće uvjerenje. Čak je i izbjegavao izjašnjavanje o toj temi, koju sam osjećao obavezu jednog dana otvoriti.

Jedne divne večeri 30. srpnja, odnosno tri tjedna nakon polaska, fregata se nalazila na vrhu Bijelog rta, trideset milja niz vjetar udaljena od Patagonije. Upravo smo prešli

---

[45] **François Rabelais** (? – 1553) je bio francuski renesansni pisac, autor fantastično-satiričnog romana *Gargantua i Pantagruel*.

[46] Homer, antički grčki pjesnik, autor epova *Ilijade* i *Odiseje*, jednih od najvećih djela svjetske književnosti.

Jarčevu obratnicu, a Magellanov se prolaz otvarao sedamsto milja prema jugu. Za osam dana *Abraham Lincoln* će sjeći valove Pacifika.

Naslonjeni na krmu, Ned i ja smo čavrljali o svemu i svačemu, gledajući u misteriozno more čije su dubine dosad ostale potpuno izvan dosega našega oka. Poveo sam potpuno prirodno razgovor o gigantskom jednorogu, preispitujući različite mogućnosti uspjeha i neuspjeha naše ekspedicije. Zatim sam ga, shvaćajući da me pušta govoriti bez najmanje upadice, izravnije pritisnuo da kaže što misli.

„Kako vi, Nede, možete ne biti uvjereni u postojanje kita kojeg progonimo? Imate li posebnih razloga da djelujete tako nevjernički?“, pitao sam ga.

Harpunar me nekoliko trenutaka ozbiljno gledao prije nego što je odgovorio, udario se rukom po svom širokom čelu svojom gestom po navici, te zatvorio oči da se sabere prije nego što je rekao:

„Možda, gospodine Aronnax.“

„Dakle, Nede, vi ste kitolovac po profesiji koji se upoznao s tim velikim morskim sisavcima, vi ste osoba čija bi mašta mogla prije od drugih prihvatiti hipotezu o golemom kitu, vi biste trebali biti posljednji koji sumnja, pod okolnostima u kojima se nalazimo!“

„Vi se varate profesore Aronnax“, odgovorio je Ned. „Narodna vjerovanja u neobične komete koji prolaze iznad naših glava kroz svemir ili u postojanje pretpotopnih čudovišta koja nastanjuju središte Zemlje[47] možda mogu negdje proći, ali ni astronom ni geolog ne vjeruju u postojanje takvih himera. Tako je i s kitolovcima. Ulovio sam mnogo kitova, veliki broj sam ih harpunirao, brojne sam dokrajčio, ali ma kako snažni i ubojiti oni bili, ni svojim repom ni kljovama ne bi mogli niti ogrepsti oplatu parobroda.“

„Ali Nede, priča se o brodovima čije su oplate zubi jednoroga probijali više puta?“

„Drvene brodove možda“, odgovorio je Kanađanin, „ali ni to još nikada ranije nisam vidio. Dakle, dok se ne dokaže drukčije, ja kažem da kitovi, ulješure ili morski jednorozi ne mogu proizvesti takav učinak.“

„Slušajte me, Ned...“

„Ne, gospodine profesore, ne. Sve što vi kažete, ali to ne. Gigantska hobotnica – možda!“

„Nema šanse, Nede. Hobotnica je mekušac i samo to ime ukazuje na slabu čvrstoću njezinog tijela. Bila ona duga i petsto stopa, hobotnica, koja ne spada u koljeno kralježnjaka, sasvim je bezopasna za brodove popu *Scotie* ili *Abrahama Lincolna*. Stoga takve priče treba odbaciti kao bajke u rangu Krakena ili drugih morskih čudovišta.“

„Dobro, gospodine prirodoslovče“, odgovorio je Ned prilično podrugljivim tonom, „vi ustrajete pri svojem vjerovanju u postojanje ogromnog kita...?“

[47] Ovdje Verne ironično aludira na svoja dva romana: *Hector Servadac* i *Put u središte Zemlje*.

„Da, Nede, ponavljam vam s uvjerenjem koje je utemeljeno na logici stvari. Vjerujem u postojanje nekog sisavca koji pripada koljenu kralježnjaka poput kitova, ulješura ili dupina, oboružanog rogom čija je probojna moć ogromna."

„Hm", rekao je harpunar kimajući glavom i izgledajući poput nekoga koga je nemoguće razuvjeriti.

„Da vas podsjetim, moj vrijedni Kanađanine", odgovorio sam mu, „ako takva životinja postoji i ako nastanjuje dubine oceana, ako se kreće vodenim strujama nekoliko kilometara ispod površine mora, ona nužno ima tijelo čija se čvrstoća protivi svakoj usporedbi."

„A zašto je takav organizam tako snažan?", zapitao je Ned.

„Zato što treba nemjerljivu snagu da bi se zadržao u dubljim vodama oceana i da bi izdržao takav pritisak vode."

„Zaista?", namignuo mi je Ned.

„Zaista! Sa samo nekoliko brojeva to je moguće dokazati bez problema."

„O, brojke", odgovorio je Ned, "s njima možemo činiti što nas je volja."

„U trgovini možda, ali ne u matematici. Slušajte me. Pretpostavimo da je pritisak od jedne atmosfere predstavljen stupcem vode od trideset dvije stope visine. U stvarnosti bi stupac vode za ovakav pritisak bio znatno manji jer morska voda ima veću gustoću od obične vode. Dakle, kada zaronite, Nede, a iznad vas je trideset dvije stope vode, to znači da vaše tijelo podnosi pritisak od jedne atmosfere, da budemo precizniji, kao da je jedan kilogram na svakom kvadratnom centimetru vašeg tijela. Slijedi da je za tristo dvadeset stopa visine stupca vode pritisak oko deset atmosfera, odnosno da je za stupac od tri tisuće dvjesto stopa sto atmosfera... Što je ekvivalentno sljedećem: ako biste mogli zaroniti do dna oceana, svaki bi centimetar vašega tijela bio pod pritiskom od tisuća kilograma. Vidite, moj hrabri Nede, znate li koliko centimetara kvadratnih površine ima vaše tijelo?"

„Nemam pojma, gospodine Aronnax."

„Oko sedamnaest tisuća."

„Toliko?"

„Da, a kako zapravo atmosferski pritisak na jedan kvadratni centimetar odgovara težini nešto većoj od jednog kilograma, tako tih sedamnaest tisuća kvadratnih centimetara podnose pritisak od oko sedamnaest tisuća petsto šezdeset osam kilograma."

„A da ja za to ni ne znam?"

„Bez da uopće primijetite. A takav vas pritisak ne smrvi istog trena samo zato što zrak pod istim takvim pritiskom ulazi u vaša pluća. Razlika tlakova između okoline i vašeg tijela se balansira, zbog čega to lako podnosite. Ali u vodi... to je nešto drugo."

„Da, razumijem", odgovorio je Ned postajući sve pažljiviji, „zato jer me voda okružuje, ali ne prodire u moje tijelo."

„Točno, Nede. Dakle, na trideset i dvije stope dubine ispod površine mora vaše bi tijelo podnosilo težinu ekvivalentnu sedamnaest tisuća petsto šezdeset i osam kilograma. Na tristo dvadeset stopa deset puta takav pritisak, odnosno sto sedamdeset i pet tisuća šesto osamdeset kilograma. Na tri tisuće i dvjesto stopa sto puta takav pritisak, odnosno milijun sedamsto šezdeset i osam tisuća i osamsto kilograma. Na trideset i dvije tisuće stopa, konačno, tisuću puta takav pritisak, odnosno sedamnaest milijuna petsto šezdeset osam tisuća kilograma. Drugim riječima, bili biste spljošteni kao da ste provučeni ispod ploča hidrauličke preše!"

„Dovraga", rekao je Ned.

„Dakle, moj vrijedni harpunaru, ako neki kralježnjak dugačak stotinjak metara i velik proporcionalno tomu obitava u morskim dubinama s tijelom površine milijuna kvadratnih centimetara, na koji djeluje težina milijardi kilograma, procijenite onda koliki je pritisak koji na njega djeluje. Onda izračunajte kolika bi trebala biti izdržljivost koštane strukture i snaga njegovog tijela da bi izdržao takav pritisak."

„Trebalo bi", odgovorio je Ned Land, „da ih izrađuju od čeličnih limova debelih barem osam inča, kao oklopljene fregate."

„Kao što kažeš, Nede, pa zamisli kakvo oštećenje može prouzročiti takva masa, pokrenuta brzinom jurećeg vlaka, na oplati broda."

„Da... zaista... možda", odgovorio je Kanađanin, uzdrman ovim brojkama, ali ipak nespreman da se preda.

„Jesam li vas uvjerio?"

„Uvjerili ste me u jednu stvar, gospodine prirodoslovče – ako takve životinje zbilja postoje na dnu mora, onda su zaista snažne kao što tvrdite."

„Ali ako one ne postoje, tvrdoglavi harpunaru, kako objašnjavaš ono što se dogodilo *Scotiji*?"

„Pa, možda...", oklijevao je Ned.

„Ma daj!"

„Zato... što to možda nije istina!", odgovorio je Kanađanin, nesvjesno reproducirajući odgovor Araga[48].

Ali ovaj je odgovor samo dokazao tvrdoglavost harpunara i ništa više. Toga dana mi se više nije dalo gurati. Havarija *Scotije* nije se mogla poreći. Otvor na *Scotiji* je postojao, tako velik da ga mesar ne bi bolje napravio, i držim da se postojanje rupe kao takve ne može bolje dokazati. Kako bilo da bilo, rupa se nije napravila sama od sebe, a budući da je nije napravio podvodni greben ili neko podvodno plovilo, moralo ju je napraviti oštro oruđe neke životinje.

---

[48] **François Jean Dominique Arago** (1786-1853), francusko-katalonski matematičar, fizičar, astronom i političar. Citat „Možda te priče nisu istina!" Arago je posudio od Plutarha.

Po mom mišljenju, a i uvažavajući sve prijašnje zaključke, ta je životinja morala biti kralježnjak, riboliki sisavac koji pripada redu kitova. Što se tiče roda kojemu je pripadala, rodu kitova, ulješura ili dupina, kojoj je vrsti životinja mogla pripadati, u koju je ladicu spremiti – to će se pitanje tek naknadno moći razjasniti. Da bi se to razriješilo, trebalo bi secirati nepoznato čudovište, a da bi ga se seciralo, trebalo ga je najprije harpunirati – što je bio posao Neda Landa – a da bi ga se harpuniralo, trebalo ga je prvo uočiti, što je bio posao posade – a da bi ga se vidjelo, trebalo ga je najprije sresti – što je bilo pitanje sreće.

V.
U avanturu!

Plovidba *Abrahama Lincolna* neko je vrijeme prošla bez bilo kakvih incidenata. Jedna situacija u kojoj smo se zatekli istakla je tek dio vještina koje je posjedovao Ned Land, pokazujući koliko povjerenja možemo u njega imati.

U blizini Falklandskog otočja, dana 30. lipnja, fregata je susrela američke kitolovce. Doznali smo da nisu imali baš nikakvih spoznaja o ovom narvalu. Ali jedan od njih, kapetan broda *Monroe*, znajući da se Ned Land ukrcao na *Abrahama Lincolna*, tražio je od njega pomoć u lovu na kita kojega su u blizini opazili. Kapetan Farragut je, željan vidjeti Neda u akciji, dao svoj pristanak da se ovaj ukrca na *Monroe*. Sreća je dobro poslužila našeg Kanađanina jer je umjesto jednog, svojim harpunom pogodio dva kita, pogodivši prvoga ravno u srce, a drugoga već u razmaku od svega nekoliko minuta!

Bili smo sigurni da ako čudovište naleti na harpun Neda Landa, nema baš puno izgleda.

Fregata je nastavila ploviti uz jugoistočnu obalu Amerike, napredujući velikom brzinom. Točno 3. srpnja bili smo na ulazu u Magellanov prolaz, u visini Rta djevica. No zapovjednik Farragut nije htio proći tim zavojitim tjesnacem, nego je skrenuo putem oko rta Horn.[49]

Posada mu je jednoglasno dala za pravo. Napokon, koliko je uopće bilo vjerojatno da ćemo čudovište susresti u tom uzanom kanalu? Većina se mornara složila da je tamo preusko za čudovište i da je ono „predebelo da bi tuda prošlo!“

Dana 6. srpnja, oko tri sata poslije podne i petnaest milja južnije, zaobišli smo taj mali izolirani otok na samom jugu američkog kontinenta kojemu su nizozemski mornari nadjenuli ime svoga rodnoga grada Hoorna. Usmjerili smo kurs prema sjeveroistoku i sljedećeg je dana propeler fregate konačno sjekao vode Tihog oceana.

„Otvorite oči, otvorite oči!“, vikali su mornari s palube *Abrahama Lincolna*.

Otvorili su ih širom. Oči i dalekozori, pomalo zaslijepljeni svotom od dvije tisuće dolara, nisu zastajali ni trenutka da se odmore. Danju i noću gledali smo površinu oceana, čak i uz pomoć uređaja za noćno izviđanje kojim se vidljivost poboljšavala barem za pedeset posto, kao i izgledi za osvajanje nagrade.

Iako me izazov novca nije ni najmanje privukao, ja nisam bio najmanje angažirana osoba na brodu. Nisam gubio više od minute vremena za ručak i nekoliko sati na spavanje, potpuno ravnodušan na kišu i sunce, gotovo da se nisam pomakao sa svog mjesta na palubi. Ponekad oslonjen na ogradu na pramcu, ponekad na krmi, stalno sam svojim

[49] Najjužnija točka Južne Amerike.

željnim pogledom proždirao meku pjenu koja je zabijelila pučinu dokle je oko dosezalo. A koliko sam tek puta podijelio svoje emocije sa časnicima i ostatkom posade kada bi neki inatljivi kit podigao svoja crna leđa iznad morskih valova! Paluba bi se u trenu napunila. Potpalublje bi izbacivalo bujice mornara i časnika, svi bi zadihano i zamagljenim očima pratili kretanje kita. Gledao sam i gledao trošeći vlastitu rožnicu gotovo do sljepoće, kada mi je Conseil, uvijek flegmatičan, tihim glasom ponovio:

„Kada bi gospodin bio tako ljubazan da malo manje bulji, siguran sam da bi više vidio."

Ali uzalud uzbuđenje! *Abraham Lincoln* bi skrenuo sa svoje rute jureći za opaženom životinjom, običnim kitom ili još običnijom ulješurom, koja bi ubrzo nestala ostavljajući za sobom samo salve psovki. Međutim, vrijeme je i dalje ostalo povoljno i cijelo se putovanje odvijalo u najboljim mogućim uvjetima. Bili smo usred zime na južnoj polutki jer srpanj tamo odgovara siječnju na sjevernoj hemisferi, ali more je cijelo vrijeme ostalo mirno, omogućujući dobru vidljivost širokog perimetra.

Ned Land se pokazao najupornijim nevjernikom, čak nije ni gledao površinu mora izvan svoje smjene, barem kada nije bilo kitova na vidiku. Ipak, njegova bi vještina promatranja bila od velike pomoći svima, ali osam sati od dvanaest Kanađanin je provodio u svojoj kabini, čitajući i spavajući. Stotinu puta sam mu prigovorio zbog njegove ravnodušnosti.

„Bah", odgovorio je, „nema tamo ničega, profesore Aronnax, a kada bi i bila neka životinja, kakve su nam šanse da je uočimo? Zar se nismo otisnuli u avanturu? Rečeno je da su tu neuhvatljivu zvijer vidjeli u dubinama Pacifika, moram priznati. Ali od posljednjeg viđenja prošla su dva mjeseca, a sudeći po prema temperamentu vašeg narvala, on ne voli dugo čamiti u istom području. Obdaren je čudesnom sposobnošću kretanja. Vi to znate bolje od mene, gospodine profesore, priroda ne čini ništa bez smisla i ona ne bi dala jednoj životinji sposobnost da se brzo kreće a da ona to ona ne bi i koristila. Čak i ako zvijer postoji, ona je sada daleko."

Na to nisam imao odgovora. Očito plovimo naslijepo. Znači li to da bi trebalo pokušati na neki drugi način, drugim sredstvima, iako su nam šanse jako slabe? Nitko, međutim, nije sumnjao u uspjeh, i nije bilo nikoga na brodu tko bi se kladio protiv narvala ili protiv njegova sljedećeg pojavljivanja.

Jarčevu obratnicu smo presjekli 20. srpnja na 105 stupnjeva, a 27. istog mjeseca prešli smo ekvator na 110. meridijanu. Nakon tog određivanja položaja, fregata je krenula više prema zapadu, ušavši u vode središnjeg Tihog oceana. Zapovjednik Farragut je mislio, s razlogom, da je bolje ploviti dubokim morem i izbjegavati kontinente i otoke kojima se životinja, izgleda, nikada nije približavala, „najvjerojatnije zato jer nema dovoljno vode za nju", kako je rekao vođa palube. Fregata je prošla otočje Paumotu,[50] Markižansko

[50] Danas Tuamotu.

otočje,[51] otočje Sandwich[52] i presjekla Rakovu obratnicu na 132. stupnju dužine, na putu prema Kineskom moru.

Napokon smo bili na pozornici na kojoj je čudovište zadnji put izvelo svoju predstavu, i iskreno, to više nije bio brodski život. Srca su tukla bojažljivo, pripremajući se za buduće neizlječive aneurizme.[53] Cijela posada bila je izložena pretjeranom živčanom stresu, kojega nisam znao objasniti. Nismo više mogli jesti i nismo mogli spavati. Dvadeset puta dnevno pogrešna procjena ili optička iluzija nekog od mornara zasjelog na ogradu izazivala je nepodnošljivu potištenost i te su nas dvadeset puta ponovljene emocije držale u stanju nepodnošljivog uzbuđenja, tako snažnog da je to moralo izazvati posljedice.

I zaista, reakcija nije izostala. Tijekom tri mjeseca, tri mjeseca koja su trajala kao cijelo stoljeće, *Abraham Lincoln* je izorao sva mora sjevernog Tihog oceana, jureći za svim zamijećenim kitovima, mijenjajući naglo kurs, skrećući sa zacrtane rute, iznenada se zaustavljajući, forsirajući ili okrećući dotok pare više puta uzastopno sve dok nije došla u opasnost funkcionalnost samog stroja, i gotovo da nije bilo točke koja nije bila istražena, od Japana do obale Amerike. I ništa, baš ništa, osim prostranih morskih pustinja koje su nas okruživale, ništa od gigantskog narvala, podzemnog grebena ili napuštene olupine, ili što je već bilo u pitanju od svega natprirodnog.

I reakcija je nastupila. Duhove je najprije načela malodušnost, otvarajući prve pukotine u poljuljanoj vjeri. Na brodu se stvorio jedan novi osjećaj, a sastojao se tri desetine od srama, a ostatak je bio čisti bijes. Bili smo sasvim glupi što smo si dopustili povjerovati u himeru, što je još više pojačavalo bijes. Tijekom cijele godine nagomilavane planine argumenata odjednom su se srušile i svi su mislili samo kako nadoknaditi sate spavanja i jela, vrijeme koje je tako glupo žrtvovano ni za što.

Prirodna nestalnost ljudskog duha jednu je krajnost pretvorila u drugu. Najveći pobornici ovog pothvata postali su njegovi najgorljiviji protivnici. Reakcija se proširila od potpalublja, od ložača, sve do časnika i bez tvrdoglave odlučnosti kapetana Farraguta, fregata bi završila na kursu prema jugu.

Dakako, ova bezizlazna potraga nije mogla trajati zauvijek. Posada *Abrahama Lincolna* nije učinila ništa krivo, učinila je sve kako bi uspjela. Nikada posada nekog broda američke mornarice nije pokazala više strpljenja i predanosti. Ništa im se nije moglo prigovoriti zbog ovog neuspjeha. Sve što im je preostalo je bilo da se vrate.

To je mišljenje izneseno i kapetanu, ali je on ostao postojan. Mornari nisu mogli sakriti svoje nezadovoljstvo i zbog toga je služba trpjela. Ne želim kazati da je na brodu došlo do pobune, ali nakon razumnog vremenskog perioda tvrdoglavosti, kapetan Farragut je, baš poput svojevremeno Kolumba, zatražio od posade još tri dana strpljenja. Ako se u

[51] Îles Marquises ili Markizi, francuski posjed.

[52] Danas otočje Havaji.

[53] Srčana bolest, proširenje krvnih žila.

roku od tri dana čudovište ne pojavi, kormilar će trima zakretima upravljača promijeniti kurs *Abrahama Lincolna* prema europskim vodama.

To obećanje dano je 2. studenog. Imalo je dobar učinak na stanje posade. Ocean se ponovno nadzirao s najpomnijom pažnjom. Svatko je želio zadnji put baciti pogled u kojemu će se sabrati sve uspomene. Dalekozori su se opet grozničavo koristili. Bio je to posljednji izazov upućen golemom narvalu, koji više nije mogao izbjeći odgovor na poziv da se pojavi.

Prošla su dva dana. *Abraham Lincoln* je plovio pod malom parom. Na tisuće smo načina pokušavali privući pažnju čudovišta ili ga potaknuti da se trgne iz apatije, ako se nalazilo u blizini. Iza broda smo ostavljali velike komade slanine, ali, moram reći – na najveće zadovoljstvo morskih pasa. Mali su čamci kružili u svim smjerovima oko broda, ne ostavljajući ni djelić mora neistraženim. Ali stigla je i večer 4. studenoga, a ovu podmorsku misteriju još nismo riješili.

Sljedećeg je dana, 5. studenoga u podne, istekao rok odgode. Kapetan Farragut je, vjeran svom obećanju, dao naredbu da se zaplovi u smjeru jugoistoka, zauvijek napuštajući vode sjevernog Tihog oceana.

Fregata se tada nalazila na 31° 15' sjeverne širine i 136° 42' istočne dužine. Obala Japana bila je od nas udaljena manje od dvjesto milja niz vjetar. Spuštala se noć. Upravo je odzvonilo osam sati kad su oblaci zastrli lice Mjeseca, koji je tada bio u prvoj četvrti. More se pod trupom fregate lagano talasalo.

U tom sam trenutku bio nagnut preko ograde s desne strane broda. Conseil je stajao pokraj mene, gledajući ravno ispred sebe. Posada, smještena na konopima na jarbolu, pregledavala je horizont, koji se polako sužavao i malo po malo tamnio. Časnici oboružani uređajima za noćno gledanje pretraživali su kroz rastuću tamu. Tamni ocean bi povremeno zabljeskao pod zrakama mjesečine koje bi se provukle između dva oblaka. A onda su nestali svi tragovi svjetlosti.

Promatrajući Conseila, uvidio sam da je na tog hrabrog mladića situacija ipak malo utjecala. Barem mi se tako činilo. Možda su prvi put njegovi živci zaigrali pod utjecajem osjećaja znatiželje.

„Dakle Conseil“, rekao sam, “evo posljednje prilike da zaradiš dvije tisuće dolara.“

„Ako mi gospodin dopusti kazati“, odgovorio je, „nikada nisam računao na tu nagradu, ali ako mi vlada Sjedinjenih Država obeća i sto tisuća dolara, neće zbog toga postati imalo siromašnija.“

„Imaš pravo, Conseil. Sve je ovo ionako, kad promislim, glupost, i sad shvaćam da smo se upustili u nju previše lakomisleno. Koliko smo samo vremena izgubili, koliko smo se uzaludno uzrujavali! A mogli smo već prije šest mjeseci biti u Francuskoj...“

„U vašem malom stanu gospodine“, odgovorio je Conseil, „u gospodinovom muzeju. A ja bih već svrstavao fosile! A gospodinova babirusa mogla je već biti svome kavezu u Jardin des Plantes,[54] gdje bi privukla sve znatiželjnike glavnog grada.“

„Baš kako kažeš, Conseil, a osim toga, zamišljam kako će nam se svi smijati.“

„Zaista gospodine“, rekao je mirno Conseil, „mislim da će nam se rugati. Smijem li to reći...“

„Slobodno reci.“

„Gospodin će dobiti ono što ga po pravu i sljeduje.“

„Zaista!“

„Kada netko ima takvu čast biti znanstvenik kao gospodin, ne smije se izlagati...“

Conseil nije dovršio svoj kompliment. Usred sveopće tišine začuo se jedan glas. Bio je to glas Neda Landa, a Ned Land je vikao:

„Juhu! Traženi objekt na boku u zavjetrini!“

---

[54] Jardin des Plantes u Parizu sadrži i zoološki vrt.

VI.
Punom parom!

Na ovaj poziv pristigla je cijela posada, hitajući prema harpunaru – zapovjednik, časnici, mornari, čak su i strojari napustili strojeve, a ložači peći. Izdana je zapovijed za zaustavljanje, pa je fregata nastavila dalje ploviti samo zbog inercije.

Tama je već bila pregusta i koliko god Kanađaninove oči bile dobre, zapitao sam se kako mu je uspjelo vidjeti i što je uopće mogao vidjeti. Srce mi je lupalo kao da će iskočiti iz grudi.

No Ned Land se nije prevario i svi smo vidjeli objekt kojega je pokazivao prstom.

Na dva kabla udaljenosti od *Abrahama Lincolna*, s njegovog desnog boka, more kao da je bilo osvijetljeno odozdo. Nije to bila obična fosforescencija, nismo se mogli toliko prevariti. Čudovište je, zaronjeno nekoliko metara ispod površine mora, isijavalo veoma jaku neobjašnjivu svjetlost kakva se spominjala u izvještajima nekoliko kapetana. Tako intenzivno isijavanje moralo je dolaziti od nekakvog izvora vrlo velike snage. Osvijetljena površina bila je duguljastog ovalnog oblika, izvor svjetlosti svijetlio je u sredini, a intenzitet svjetlosti opadao je prema rubovima.

„To može biti svjetlucavi plankton“, uzviknuo je jedan od časnika.

„Nije, gospodine“, odgovorio sam s uvjerenjem, „morske životinje nikada ne proizvode tako intenzivno svjetlo. Takav sjaj mora biti električne prirode... Uostalom, pogledajte! Pogledajte! Miče se naprijed-natrag! Ide na nas!“

Svi na fregati su kriknuli.

„Tišina!“, povikao je kapetan Farragut. „Kormilo u vjetar, stroj svom snagom natrag!“

Mornari su pojurili prema kormilu, a strojari prema stroju. Tijek pare je preokrenut i *Abraham Lincoln* je opisao lijevi polukrug.

„Kormilo udesno! Stroj naprijed!“, vikao je kapetan.

Zapovijedi su odmah izvršene i fregata se udaljila od izvora svjetla.

Prevario sam se. Fregata se *pokušala* udaljiti, ali se natprirodno čudovište približavalo dvostrukom brzinom.

Ostali smo bez daha, preneraženi više nego uplašeni, stajali smo nepomični i nijemi. Životinja nas je dostizala kao od šale. Napravila je krug oko fregate, koja je tog trena jurila četrnaest čvorova, obasipajući je jarkom električnom svjetlošću poput prašine. Zatim se udaljila dvije ili tri milje, ostavljajući za sobom fosforescentni trag nalik tragu pare koji iza sebe ostavlja ekspresna lokomotiva. Odjednom je s dalekog ruba horizonta, kao da je otišla da se zaleti, neman pojurila strašnom brzinom ravno na *Abrahama*

Lincolna, da bi se naglo zaustavila na samo dvadesetak stopa od njega – i nestala, ali nije zaronila u dubinu jer njezino svjetlo nije nestajalo postupno, već kao da je izvor svjetla odjednom usahnuo. Iznenada se neman pojavila na drugoj strani broda, ali više nismo mogli znati je li ga obišla ili je skliznula ispod njegovog trupa. Svakog se trenutka mogao očekivati sudar čiji bi ishod fatalan.

Nisam se mogao načuditi situaciji u kojoj je fregata manevrirala tako da bježi, umjesto da napada, bila je progonjena umjesto da proganja, a kada sam to rekao kapetanu Farragutu na njegovom sam licu opazio izraz čuđenja.

„Gospodine Aronnax“, odgovorio je kapetan, „ne znam s kakvim strašnim bićem smo se ovdje susreli, stoga neću ovako usred noći izlagati svoj brod nesmotrenom riziku. Uostalom, kako napasti nepoznato, kad ne znamo ni kako se obraniti? Pričekajmo dan, pa će se uloge izmijeniti.“

„Sumnjate li još uvijek, kapetane, o naravi ovog čudovišta?“

„Nikako, gospodine Aronnax, očito se radi o divovskom narvalu, ali o električnom narvalu.“

„Onda mu“, dodao sam, „ne smijemo prići kao što ne bismo smjeli prići ni električnoj jegulji ili drhtulji.“

„Zbilja“, odgovorio je zapovjednik, „ako posjeduje tako ogromnu snagu, tada to mora biti najstrašniji stvor koji je ikada izišao iz ruku Stvoritelja. I zato ću, gospodine, biti na oprezu.“

Cijela je posada ostala na nogama, cijele noći nitko nije ni pomislio na san. Budući da se u brzini nije mogao nositi s čudovištem, *Abraham Lincoln* je usporio kretanje i plovio pod laganom parom. S njegove strane narval se, oponašajući fregatu, prepustio laganim valovima i odlučno plovio bez namjere da napusti poprište borbe.

Oko ponoći je, međutim, nestao, ili se, da upotrijebim bolju riječ, „ugasio“ poput velike krijesnice. Je li pobjegao? Toga smo se više bojali, nego se nadali. Ali sedam minuta prije jedan sat začulo se strašno pištanje, nalik onome kojega bi proizveo stup vode izbačen iznimnom snagom.

Kapetan Farragut, Ned Land i ja smo stajali na krmi, upinjući svoje poglede prema tami.

„Nede“, upitao je kapetan, „vi ste sigurno ranije čuli kako zvuči kada kitovi izbacuju vodu?“

„Često, gospodine“, odgovorio je, „ali nikada nisam čuo kita kao što je ovaj, na kojem sam jednim pogledom zaradio dvije tisuće dolara.“

„Zaista, bili ste prvi koji ga je vidio. Recite, nalikuje li ovaj zvuk onome kojega proizvode kitovi kada izbacuju vodu iz svojih otvora?“

„Zvuk je isti, gospodine, ali ne mogu se usporediti po jačini. Ali sigurno je da je ono što tamo stoji neki kit koji se našao u našim vodama. S vašim dopuštenjem gospodine“, dodao je harpunar, „reći ćemo mu riječ-dvije sutradan najranije u zoru.“

„Ako vas bude raspoložen slušati, gospodine Land“, odgovorio sam mu ne baš uvjerenim tonom.

„Ako mu se približim na četiri duljine harpuna“, odgovorio je Kanađanin, „poslušat će on mene.“

„Da biste se približili“, nastavi kapetan, „morat ću vam dati čamac.“

„Naravno, gospodine.“

„To znači da se kockam životima svojih ljudi“, reče kapetan.

„I mojim“, odvrati mirno harpunar.

Blizu dva sata izjutra ponovo se ukazao izvor svjetlosti, oko pet milja uz vjetar od *Abrahama Lincolna*. Unatoč buci vjetra i mora, jasno se razabiralo snažno udaranje repom, praćeno zadihanim disanjem životinje. Činilo se da kada ogromni narval izlazi na površinu oceana udahnuti, zrak ulazi u njegova pluća kao da para prodire u velike cilindre broda od dvije tisuće konjskih snaga.

„Hm“, pomislio sam, „kit koji ima snagu poput konjičke pukovnije mora biti divan primjerak te životinje.“

Ostali smo na straži do samog jutra, pripremajući se za bitku.

Sve ribolovne sprave bile su raspoređene duž oboda broda. Prvi je časnik dao napuniti puške što bacaju harpune na udaljenost od jedne milje, kao i druge puške s eksplozivnim punjenjima koje mogu usmrtiti i najopasniju životinju. Ned Land se zabavio oštrenjem svog harpuna, tog strašnog oružja u njegovim rukama.

U šest sati je počelo svitati, a s prvim zrakama jutarnjeg svjetla nestalo je i električnog svjetla oko narvala. U sedam sati već se zabijelio dan, ali je gusta jutarnja magla smanjila vidljivost, tako da se ni najboljim dalekozorom nije kroz nju moglo ništa vidjeti. To nas je razočaralo i razbjesnilo.

Popeo sam se do koša krmenog jarbola. Nekoliko je oficira već stajalo na jarbolu.

Do osam sati po valovima se valjala gusta magla, a onda su se teški oblaci razišli, polako se uzdižući s morske površine. Horizont se naglo proširio i istovremeno pročistio.

Najednom, Ned Land je povikao kao i dan prije:

„Nepoznati objekt po krmi lijevo!“

Svi smo pogledali u tom smjeru.

Tamo je, na milju i pol od fregate, oko jedan metar iznad valova stršalo nepoznato tamno tijelo. Njegov je rep, snažno udarajući, stvarao veliki vrtlog. Nikada ne bih pomislio da rep neke životinje može tako udarati. Velika brazda, blistavo bijela, ostajala je iza životinje, opisujući dugu krivulju.

Fregata se potom približila kitu. Mogao sam ga sasvim mirno proučiti. Izvještaji brodova *Shannon* i *Helvetia* svakako su ponešto pretjerali u procjeni veličine. Meni se činilo da je dug oko sedamdeset i pet metara, ali je bilo teško reći koliko je životinja široka. Činilo se da su joj sve tri dimenzije bile nevjerojatno skladno odmjerene.

Dok sam promatrao ovo fenomenalno biće, dva velika stupa vode izletjela su iz njegovih otvora u visinu od četrdeset metara, čime sam utvrdio njegov način disanja. Zaključio sam definitivno da pripada koljenu kralježnjaka, razredu sisavaca, podrazredu viših sisavaca, skupini ribaša, redu kitova, obitelji... e to više nisam mogao reći. Red kitova sastoji se od tri obitelji: kitova, ulješura i dupina, a narvali spadaju u ovu posljednju. Svaka od tih obitelji kitova dalje se dijeli na više rodova, rodovi na vrste, a vrsta na odjeljke. Odjeljak, vrsta, rod i obitelj mi još nedostaju, ali uopće ne sumnjam da ću dovršiti svoju klasifikaciju uz pomoć neba i kapetana Farraguta.

Posada je s nestrpljenjem čekala reakciju zapovjednika. Nakon što je pomno razgledao čudovište, kapetan je pozvao glavnog strojara, koji je začas došao.

„Gospodine, imamo li dovoljno pare?“, pitao je kapetan.

„Da, gospodine kapetane!“, odgovorio je strojar.

„Odlično! Pojačajte vatru i svom snagom naprijed!“

Kao pozdrav toj naredbi čulo se triput „hura“. Bitka je započela. Već nakon nekoliko trenutaka iz oba dimnjaka fregate počeli su kuljati gusti oblaci crnog dima, a paluba je počela drhtati od jake trešnje stroja.

Gonjen svojim snažnim propelerom, *Abraham Lincoln* je zaplovio ravno prema životinji. Ona je dopustila da joj se fregata približi na samo pola kabla, a onda je, bez zarona, pobjegla malom brzinom, tek toliko da se zadrži na stalnoj razdaljini.

Potjera je trajala oko tri četvrt sata, a da se fregata kitu nije približila ni dva hvata. Odmah nam je postalo jasno da ga, nastavimo li ovako, nikada nećemo sustići.

Kapetan Farragut je bijesno čupkao gusti čuperak koji mu je rastao ispod brade.

„Ned Land!“, pozvao je kapetan.

Kanađanin je odmah došao po novu zapovijed.

„Pa dobro, gospodine Land“, upita kapetan, „savjetujete li još uvijek da spustimo brodove u more?“

„Ne, gospodine“, odgovori Ned Land, „ta zvijer će dopustiti da je uhvatimo samo ako ona to poželi.“

„Onda, što da radimo?“

„Povećajte pritisak pare ako možete, gospodine. Meni preostaje da, s vašim dopuštenjem, podrazumijeva se, zauzmem najbolje mjesto, ispod prikosnika, pa ako se približimo na domet harpuna, harpuniram.“

„Idite, Nede“, odgovori kapetan Farragut, zatim poviče strojaru: „Povisite tlak pare!“

Ned Land je zauzeo svoje mjesto. U kotlovima je pojačana vatra. Propeler se počeo okretati brzinom od trideset četiri okretaja u minuti, dok je para pištala na ventilima.

Spustili su log[55] i izmjerili da *Abraham Lincoln* plovi brzinom od osamnaest čvorova i pet desetina.

Ali prokleta životinja je također plovila brzinom od osamnaest čvorova i pet desetina!

Fregata je gotovo sat vremena jurila tom brzinom, a da se ni za hvat nije približila čudovištu. Bilo je to ponižavajuće za jedan od najbržih brodova američke mornarice. Posada je bila obuzeta tihim bijesom. Mornari su počeli psovati čudovište, koje im se, dakako, nije udostojilo odgovoriti. Kapetan Farragut više se nije zadovoljavao samo čupkanjem svoje bradice, sada ju je već grizao.

Pozvao je ponovo glavnog strojara.

„Jeste li postigli maksimalni pritisak?“, upitao ga je zapovjednik.

„Da, gospodine“, odgovorio je strojar.

„Na koliko su sigurnosni ventili?“

„Na šest i pol atmosfera!“

„Stavite ih na deset!“

To je bila prava američka zapovijed. Drugačije ne bi napravili ni na Mississippiju kad bi se htjeli otresti konkurentskog broda.

„Conseil“, rekao sam svom vjernom sluzi koji je stajao pokraj mene, „znaš da ćemo, kako stvari stoje, odletjeti u zrak?“

„Kako je gospodinu drago“, odgovori Conseil.

Pa dobro! Priznajem da mi nije bilo teško riskirati.

Sigurnosni ventili su zategnuti. Gomila ugljena ubačena je u ložišta. Ventilatori su upuhavali struju zraka na vatru. Brzina *Abraham Lincolna* je porasla. Njegovi jarboli su se tresli sve do dna, dok su gusti oblaci dima jedva prolazili kroz uske dimnjake.

Po drugi put je spušten mjerni log.

„Kormilaru?“, zapita kapetan.

„Devetnaest čvorova i tri desetine, gospodine.“

„Pojačajte vatru!“

Strojar učini kako mu je naloženo. Tlakomjer je pokazivao deset atmosfera. Ali činilo se da je točno toliko „naložio“ i kit jer je bez ikakve muke i on jurio cijelih devetnaest čvorova i tri desetine.

Kakva potjera! Uopće ne mogu opisati kakve su emocije vibrirale cijelim mojim bićem. Ned Land se postavio na svom mjestu sa spremnim harpunom. Nekoliko puta čudovište je dopustilo da mu se približimo.

„Imamo ga, imamo ga!“, zavikao bi Ned Land.

---

[55] Log (eng.) – sprava za mjerenje brzine broda.

Ali u trenutku kada se spremio udariti, kit bi pobjegao brzinom za koju procjenjujem da nije bila manja od trideset čvorova. Čak i kada je fregata plovila svojom najvećom brzinom, kit je ponižavao fregatu tako da bi zaplovio oko nje u krugu. Krik prepun bijesa začuo se iz svih usta.

U podne nismo bili ništa bliže nego što smo bili u osam sati ujutro.

Kapetan Farragut je tada odlučio poduzeti ozbiljnije mjere.

„Ah", uzdahnuo je kapetan. „To čudovište plovi brže od *Abrahama Lincolna!* Dobro, ali vidjet ćemo hoće li moći pobjeći našim koničnim zrnima. Pošaljite ljude na pramčani top!"

Top je odmah napunjen i naciljan. Opalio je, ali je zrno prošlo nekoliko metara iznad kita, koji je bio na udaljenosti od pola milje.

„Netko drugi, vještiji!", poviče kapetan. „Petsto dolara onome koji probuši paklenu zvijer!"

Stari topnik sijede brade – još uvijek ga vidim – mirnog oka i hladnog lica približio se topu, namjestio ga i dugo ciljao. Odjeknula je glasna detonacija, pomiješana s usklicima posade.

Zrno je pogodilo svoj cilj i udarilo u životinju, ali ne pod pravim kutom, kliznulo je po obloj površini i nestalo u moru dvije milje dalje.

„Tako", reče bijesno stari topnik, „taj lopov je oklopljen pločama od šest palaca!"

„Prokletstvo", uzviknuo je kapetan.

Lov je počeo iznova, a kapetan Farragut se nagnuo prema meni i prišapnuo:

„Progonit ću tu životinju dok se fregata ne raspadne!"

„Da", rekao sam, „i imate pravo."

Nadali smo se da će se životinja iscrpiti i da neće biti otporna na umor kao parni stroj, ali njenom umoru ni traga. Sati su prolazili bez da su se pojavili ikakvi znakovi umora.

Bilo kako bilo, treba odati priznanje *Abrahamu Lincolnu* koji se borio neumornom ustrajnošću. Procjenjujem da smo tog nesretnog dana 6. studenog prošli nešto manje od petsto kilometara. Ali tada je pala noć i svojim sjenama prekrila cijeli ocean.

U tom trenutku sam vjerovao da je s našom ekspedicijom gotovo i da nikada više nećemo sresti tu čudovišnu životinju. Ali prevario sam se.

U deset sati i pedeset minuta navečer ponovno su se pojavila električna svjetla, oko tri milje uz vjetar daleko od fregate, jednako jasna i istoga intenziteta kao što su bila prethodne noći.

Jednorog se činio nepokretan. Možda je umoran od svega zaspao, prepustivši se valovima? Tu priliku kapetan Farragut želio je iskoristiti.

Odmah je izdao zapovijedi. *Abraham Lincoln* se kretao na maloj pari, krećući se oprezno da ne bi probudio svog protivnika. Nije neobično ponekad zateći kitove koji tako čvrsto

nasred oceana spavaju da ih se može napasti, a Ned Land je harpunirao mnogo njih dok su spavali. Kanađanin se vratio na svoje mjesto ispod prikosnika.

Fregata se tiho prišuljala, zaustavila strojeve na samo dva kabela od životinje te nastavila lagano plutati. Na brodu nitko nije ni disao. Palubom je zavladala potpuna tišina. Došli smo na samo stotinu stopa od izvora svjetla koji nam je zasljepljivao oči.

U tom času bio sam naslonjen na ivicu prednje ograde, a ispod sebe sam vidio Neda Landa kako se jednom svojom rukom drži konopa dok u drugoj ruci stišće svoj strašni harpun. Samo nas je dvadesetak stopa dijelilo od nepomične životinje.

Odjednom, ruka mu se ispružila, a harpun je poletio. Zatim sam začuo zvonki udarac oružja, kao da je udarilo o nešto čvrsto.

Električno se svjetlo naglo ugasilo, a na palubu fregate oborila su se dva golema stupa vode, prelijevajući se poput bujice s pramca prema krmi, rušeći ljude i razbijajući vezove jarbola.

Osjetio sam jak udarac koji me bacio preko ograde i prije nego što sam se uspio snaći, već sam bio u moru!

VII.
Kit nepoznate vrste

Iako sam bio iznenađen tim neočekivanim padom, ipak sam se vrlo jasno sjećao svih dojmova.

Najprije sam potonuo na dubinu od oko dvadeset stopa. Dobar sam plivač, možda ne poput Lorda Byrona ili Edgara Poea,[56] koji su najbolji, pa zbog tog urona nisam izgubio glavu. Dva energična zaveslaja vratila su me na površinu mora.

Moja prva briga bila je da pogledam što je s fregatom. Je li posada primijetila da sam nestao? Je li se *Abraham Lincoln* okrenuo? Je li kapetan Farragut spustio čamac u more? Mogu li očekivati da će me spasiti?

Bila je mrkla tama. Vidio sam crnu masu kako nestaje prema istoku, čija su se pozicijska svjetla lagano gubila u daljini. Bila je to fregata. Osjetio sam se izgubljenim.

„Upomoć, upomoć!“, vikao sam, očajan plivajući prema *Abrahamu Lincolnu*.

Odjeća mi je smetala. Voda ju je zalijepila uz moje tijelo i otežavala mi pokrete. Počeo sam tonuti... i gušiti se!...

„Upomoć!“

Bio je to posljednji krik kojega sam ispustio. Usta su mi se napunila vodom. Borio sam se tonući u dubinu...

Odjednom, za odjeću me je zgrabila neka snažna ruka i povukla me na površinu mora. Začuo sam ove riječi koje mi je netko vikao na uho:

„Ako će gospodin biti tako dobar da se nasloni na moje rame, plivanje će mu biti mnogo lakše.“

„Ti“, rekao sam, „ti!“

„Ja... osobno!“, rekao je Conseil, „vama na usluzi.“

„I tebe je onaj udarac izbacio u more kad i mene?“

„Nipošto. Ali ja sam u gospodinovoj službi. Slijedio sam gospodina.“

Hrabri je mladić smatrao to sasvim prirodnim.

„A fregata?“, upitao sam ga.

„Fregata!“, rekao je Conseil okrećući se na leđa, „mislim da će gospodinu biti bolje da ne polaže previše nade u nju.“

---

[56] Engleski pjesnik lord Byron preplivao je Helespont kada je kao dragovoljac sudjelovao u grčkom ustanku protiv turske vlasti. Edgar Allan Poe je pak tvrdio da je kao mladić plivao tako da ga taj Byronov poduhvat ne bi impresionirao.

„Hoćeš reći?"

„U trenutku kada sam skakao u more, učinilo mi se da čujem kormilara kako viče: propeler i kormilo razbijeni..."

„Razbijeni?"

„Da, čudovište ih je razbilo zubima. To je jedina šteta, mislim, koju je *Abraham Lincoln* pretrpio, ali za nas je loše to što se brodom više ne da upravljati."

„Onda smo izgubljeni!"

„Možda", rekao je mirno Conseil, „međutim, ostalo nam je još nekoliko sati, a u nekoliko sati pred nama svašta se može dogoditi."

Conseilova nepokolebljiva hladnokrvnost me pokrenula. Počeo sam življe plivati, ali me ometala odjeća koja mi je postala teška poput olova i jedva sam se održavao na površini. Conseil je to primijetio.

„Neka mi gospodin dopusti da je razrežem", reče mladić.

Zavukao je nož pod moje odijelo i razrezao ga naglim potezom od gore prema dolje. Zatim ga je hitro povukao s mene, dok sam ja plivao za obojicu.

Potom sam ja istu uslugu napravio njemu pa smo nastavili „navigavati" jedan uz drugoga.

Međutim, situacija nije bila ništa manje strašna. Možda naš nestanak uopće nije zamijećen, a i da jest, fregata se nije mogla vratiti po nas uz vjetar, budući joj je kormilo uništeno. Jedina naša nada, dakle, bili su čamci.

Conseil je hladno razmišljao o toj pretpostavki i radio planove koji odgovaraju danoj situaciji. Čudne li naravi! Taj flegmatični mladić i sada je bio kao da je kod kuće.

Shvatili smo da je jedina naša nada za spas da nas pokupe čamci s *Abrahama Lincolna*, pa smo se morali organizirati tako da možemo što je duže moguće čekati. Odlučio sam da naše napore podijelimo tako da se ne iscrpimo istovremeno, pa smo se dogovorili ovako: dok jedan od nas leži nepokretan na leđima, prekriženih ruku i ispruženih nogu, drugi će plivati i gurati ga naprijed. Ta uloga tegljača nije smjela trajati duže od deset minuta, i budemo li se tako izmjenjivali, mogli bismo plutati nekoliko sati, možda čak i do svitanja.

Šanse su nam male, ali nada je duboko ukorijenjena u ljudskom srcu. Osim toga, dvojica smo. Napokon, reći ću i nešto što će zvučati nevjerojatnim – čak i da sam htio u sebi uništiti svu iluziju, čak i da sam htio očajavati, nisam to mogao!

Sudar fregate s kitom dogodio se oko jedanaest sati navečer. Računao sam, dakle, da nam ostaje osam sati plivanja dok se ne podigne sunce. Operacija posve izvediva, ako se mijenjamo. More je bilo jako mirno, nije nas mnogo umaralo. Povremeno sam pokušavao pogledom prodrijeti kroz mrklu tamu koju je razbijala jedino fosforescencija izazvana našim pokretima. Gledao sam te svjetlosne valove koji su se razbijali na mojim rukama dok se valovita površina vode presijavala poput rezbarenog ukrasa. Moglo bi se reći da smo bili kao uronjeni u kadu od žive.

Oko jedan ujutro obuzeo me je žestoki umor. Moji udovi su se ukočili pod naletom snažnih grčeva. Conseil me morao pridržavati i sva je briga o našem preživljavanju sada počivala samo na njemu. Čuo sam sirotog mladića kako hropće, njegov je dah postao kratak i ubrzan. Shvatio sam da neće izdržati dugo.

„Pusti me! Pusti me!“, rekao sam.

„Da pustim gospodina? Nikada! Prije bih utopio sebe!“, rekao je odlučno.

U tom trenu ukazao se mjesec, iza jednog od golemih oblaka gonjenih vjetrom prema istoku. Njegove su zrake obasjale ljeskajuću površinu mora. Ta nam je ugodna svjetlost dala snage. Uzdigao sam glavu i uperio oči prema obzoru. Ugledao sam fregatu. Bila je udaljena pet milja od nas, poput jedva primjetne tamne mase, ali njezinim čamcima nije bilo ni traga!

Htio sam vikati. Ali čemu, kad su tako daleko. Moje nabrekle usne nisu mogle pustiti ni glasa, ali Conseil je uspio procijediti nekoliko riječi, ponavljao je:

„Upomoć! Upomoć!“

Zaustavili smo na trenutak naše pokrete, da bismo osluhnuli. Možda je to bio samo zvuk kojega proizvodi brujanje krvi u ušima, ali tad mi se učinilo da se netko odaziva Conseilu.

„Jesi li čuo?“, promrmljao sam.

„Jesam! Jesam!“

I Conseil je ponovo ispustio očajnički krik.

Ovoga puta nije bilo dvojbe! Odazvao nam se ljudski glas. Je li to bio glas nekog jadnika nasred oceana, još jedne žrtve koju je sudar izbacio s broda? Možda nas dozivaju iz nekog čamca s fregate u mraku?

Conseil je napravio posljednji napor, oslanjajući se na moje rame dok sam se ja odupirao naletu grčeva, izdigao se iznad površine vode da bi pogledao prije nego je pao iscrpljen.

„Jesi li vidio?“

„Vidio sam“, promrmljao je, „ali ne govorimo... čuvajmo snagu...“

Što je vidio? Ne znam zašto, ali tada mi je prvi put na pamet palo čudovište... Ali taj glas koji se začuo?... Prošla su vremena kada se Jona[57] mogao skriti u kitovoj utrobi.

Conseil me nastavio gurati. Ponekad bi podigao glavu i gledao ispred sebe, ispuštajući uzvike raspoznavanja na koje se odazivao glas koji se sve više približavao. Jedva sam čuo. Snaga me napuštala, prsti su mi se ukočili, ruke mi više nisu služile, usta su mi se grčevito otvorila i ispunila slanom vodom, dok me obuzimala hladnoća. Podigao sam glavu posljednji put, a onda sam se izgubio.

[57] Jona – prema Bibliji, nakon što ga je progutao kit, proveo je tri dana u njegovoj utrobi.

U tom sam trenu udario o neko tvrdo tijelo. Prilijepio sam se za njega. Zatim sam osjetio kako me nešto podiže na površinu vode, osjetio sam kako mi se pluća pune zrakom, trenutak prije nego sam izgubio svijest...

Siguran sam da sam se brzo osvijestio jer mi je netko trljao tijelo silovitim pokretima. Otvorio sam oči...

„Conseil“, buncao sam.

„Gospodin me pozvao?“, odgovorio je.

U tome trenutku, u posljednjim zrakama svjetlosti mjeseca koji je tonuo na obzoru, prepoznao sam lik koji nije bio Conseil, ali mi je bio poznat.

„Nede!“, povikah iznenađen.

„Glavom i bradom, gospodine! Još nisam naplatio svoju nagradu!“, odgovori Kanađanin.

„I vi ste se našli u moru kada je fregata udarena?“

„Da, gospodine profesore, ali bio sam sretniji od vas i odmah sam se našao na plivajućem otočiću.“

„Otočiću?“

„Ili bolje rečeno, na našem gigantskom narvalu.“

„Objasnite mi, Nede.“

„Sada mi je jasno zašto harpun nije mogao prodrijeti, nego se istupio na koži.“

„Zašto, Nede, zašto?“

„Zato jer je vaše čudovište, gospodine, napravljeno od čelika.“

Sada sam se trebao pribrati, dobro se svega prisjetiti i razmisliti o svojim tvrdnjama.

Posljednje Kanađaninove riječi izazvale su iznenadnu promjenu u mojoj glavi. Popeo sam se smjesta na vrh bića ili objekta koji nam je poslužio kao utočište. Provjerio sam ga nogom. Bilo je to očito čvrsto tijelo, neprobojno, nije bilo one mekane mase od koje su sačinjena tijela morskih sisavaca.

Ali to je čvrsto tijelo mogao biti i koštani oklop, sličan onome kakvoga su imale pretpotopne životinje, i bio sam ga spreman svrstati u amfibijske gmazove poput kornjača ili aligatora.

Ali dobro! Ne! Crna leđa koja na kojima sam stajao bila su glatka, polirana i bez ljuski. Pod udarcem su davala metalni zvuk pod udarcem i koliko god se to nevjerojatnim činilo, bila su napravljena od kovanih ploča.

Nije više bilo mjesta sumnji! Životinja, čudovište, prirodni fenomen koji je zbunio čitav učeni svijet, koji je uznemirio i zaveo maštu pomoraca obaju hemisfera, valjalo je priznati, bio je još čudniji fenomen, fenomen napravljen ljudskom rukom.

Otkriće najneobičnijeg mitološkog bića ili bića iz bajki ne bi me ovoliko iznenadilo. Jednostavno, sve čudesno također dolazi od ruku Stvoritelja. Ali otkriti tako iznenada,

vlastitim očima, nemoguću i misterioznu stvar stvorenu ljudskim rukama, to je jako zbunjivalo um.

Više nije bilo dvojbi. Ležali smo na leđima nekakvog podmorskog broda koji je, koliko sam bio u stanju procijeniti, bio oblika goleme čelične ribe. Ned Land je već oblikovao svoje mišljenje, a Conseil i ja mogli smo samo potvrditi da je tako.

„Ali onda“, rekao sam, „ova sprava mora imati stroj koji je pokreće i posadu koji bi njome upravljala?“

„Izgleda tako“, reče harpunar, „ali u ova tri sata koliko sam na plutajućem otoku nije bilo nikakvih znakova života.“

„Brod nije plovio?“

„Ne, gospodine Aronnax. Ljulja se na valovima, ali nije se pomakao.“

„Ali znamo, bez sumnje, da ima veliku brzinu. Sada kada znamo da ima stroj koji ga pogoni, a znamo da ima i strojara koji njime upravlja, zaključujem... da smo spašeni.“

„Hm“, rekao je Ned Land suzdržanim tonom.

U tom su se času, kao da mi time želi dati za pravo u mojoj argumentaciji, sa stražnje strane ove čudne sprave pojavili mjehurići. Bilo je očito da se radi o propeleru, pa smo se počeli kretati. Jedva smo imali dovoljno vremena uhvatiti se za vrh koji je stršio osamdesetak centimetara iznad mora. Srećom, nismo se kretali brzo.

„Sve dok se kreće horizontalno“, mrmljao je Ned Land, „nemam ništa protiv. Ali ako mu se prohtije zaroniti, ne dajem ni dva dolara za naše kože.“

Kanađanin to nije morao niti reći. Bilo je nužno što prije uspostaviti komunikaciju s bićima zatvorenima unutar ovog stroja. Na njegovoj sam površini tražio otvor, ploču, okno za posadu, da upotrijebim tehnički precizniji izraz, ali nizovi vijaka, čvrsto stegnutih na šavovima ploča, bili su besprijekorni i jednolični.

Pored toga, mjesec je upravo nestao s obzora, ostavljajući nas u potpunoj tami. Trebalo je pričekati dan da smislimo kako ćemo ući u unutrašnjost ovog podvodnog plovila.

Dakle, naš je spas ovisio isključivo o hirovima misterioznih kormilara koji upravljaju ovim strojem, pa ako oni odluče zaroniti, mi smo gotovi. Osim u takvom slučaju, uopće nisam sumnjao u mogućnost stupanja u vezu s njima. Zaista, ako nisu sami proizvodili zrak, bilo je potrebno da, s vremena na vrijeme, izrone na površinu oceana kako bi obnovili svoju zalihu molekula za disanje. Zato je bilo potrebno na trupu imati nekakav otvor koji bi unutrašnjost plovila povezivao s atmosferom.

Što se tiče nade da će nas spasiti kapetan Farragut, nju je trebalo u potpunosti napustiti. Nosilo nas je prema zapadu i procjenjujem da je naša brzina, relativno umjerena, dosezala dvanaest milja po satu. Propeler je sjekao valove s matematičkom točnošću, ponekad izranjajući i izbacujući fosforescentnu vodu do velike visine.

Oko četiri sata ujutro brzina naprave se povećala. Jedva smo se odupirali velikoj sili, dok su nas nanosi vode od propelera snažno udarali. Srećom, Ned se rukom uhvatio za

sidreni prsten koji je bio učvršćen za gornji kraj metalnih leđa pa smo se sigurno uhvatili.

Napokon je i ta duga noć prošla.

Moje nepotpuno sjećanje ne dopušta mi da se sjetim svih dojmova, ali jedan detalj mi je ostao u mislima. Kad bi se more i vjetar povremeno stišali, mislim da sam nekoliko puta čuo nejasne zvukove, nekakve prolazne harmonije koju proizvode udaljeni akordi. Kakvu tajnu je skrivalo to povodno plovilo kojem je cijeli svijet uzaludno pokušavao naći objašnjenje? Kakva bića žive na tom čudnom brodu? Kakvo mehaničko sredstvo mu omogućava kretanje tako čudesnom brzinom?

Svanula je zora. Obavila nas je jutarnja magla, ali se brzo razišla. Spremao sam se pažljivo pregledati trup, koji je na svom vrhu imao nekakvu horizontalnu platformu, kada sam najednom osjetio da malo po malo zaranjamo.

„O, tisuću mu vragova“, zavikao je Ned Land udarajući nogom pa trupu koji je odzvanjao metalnim zvukom, „otvarajte, vi negostoljubivi pomorci!“

Ali bilo je teško biti zamijećen uz buku propelera. Srećom, zaranjanje se zaustavilo.

Odjednom se iz unutrašnjosti broda začulo zveckanje željeza. Jedna ploča se podigla, pojavio se neki čovjek, ispustio neobičan krik i odmah nestao.

Nekoliko trenutaka kasnije, pojavilo se osam snažnih ljudi maskiranih lica te su nas odvukli u svoj fantastični stroj.

VIII.
Mobilis in mobile

Ta gruba otmica odigrala se brzinom munje. Moji suputnici i ja nismo imali vremena ni da se pogledamo. Ne znam što su oni proživljavali dok su nas vodili u taj plutajući zatvor, ali što se mene tiče, prošli su me hladni trnci. S kime smo imali posla? Vjerojatno s nekom novom vrstom pirata koji su pljačkali more na svoj način.

U trenutku kada se uski otvor iza mene zatvorio, obavila nas je gusta tama. Moje oči, naviknute na vanjsko svjetlo, nisu mogle ništa razaznati. Osjećao sam kako moja bosa stopala prianjaju uz prečke željeznih ljestava. Čvrsto svezani, Ned i Conseil su me slijedili. Na dnu ljestava otvorila su se i odmah zatvorila za nama neka vrata, uz zaglušan tresak.

Bili smo sasvim sami. Gdje? Ne bih mogao reći, čak niti zamisliti.

Sve oko nas bilo je crno, tako potpuno crno da niti nakon nekoliko minuta moje oči nisu mogle zamijetiti ni najmanji neodređeni tračak svjetla, kakav se uvijek može opaziti i u najtamnijoj noći.

Za to vrijeme, Ned Land, bijesan zbog načina na koji su se stvari razvijale, dao si je oduška.

„Sto mu vragova!“, povikao je. „Evo ti ljudi koji su gostoljubivi poput Kaledonaca. Još nam samo fali da su ljudožderi. Uopće me ne bi iznenadilo, ali me neće pojesti bez da prosvjedujem!“

„Smirite se, dragi Nede“, odgovorio je mirno Conseil. „Ne uzbuđujte se prije vremena. Još nismo u tavi za prženje!“

„Nismo u tavi“, uzruja se Kanađanin, „ali smo u pećnici! Tako je mračno! Srećom, uza se imam nož i dovoljno vidim da bih se njime mogao poslužiti, samo ako me netko od tih bandita dotakne...“

„Ne ljutite se Nede“, počeo sam miriti harpunara, „nemojte nas ugrožavati nepotrebnim nasiljem. Tko zna, možda nas i slušaju! Radije pokušajmo doznati gdje smo!“

Hodao sam opipavajući i nakon pet koraka naletio na željezni zid od ploča učvršćenih vijcima. Zatim sam, vraćajući se, udario u drveni stol oko kojega je bilo posloženo nekoliko stolica. Pod ovog zatvora bio je prekriven debelim sagom od lana, koji je prigušivao zvuk koraka. Na golim zidovima nije bilo nikakvog traga prozorima ili vratima. Conseil je napravio krug obrnutim smjerom, pa smo se sreli na sredini prostorije, koja je mogla imati dvadeset stopa dužine i desetak stopa širine. Što se visine tiče, ni Ned Land, unatoč svojoj visini, nije je mogao odrediti.

Prošlo je već pola sata u potpunoj tami, a da se ništa nije dogodilo, kada su odjednom naše oči izložene jakom izvoru svjetla. Naš se zatvor najednom osvijetlio, prostorija se ispunila tako jarkim svjetlom da ga isprva nisam mogao podnijeti. Po njezinoj bjelini, po intenzitetu, prepoznao sam da se radi o istom onom električnom svjetlu[58] kakvo je podmornica oko sebe proizvodila izazivajući efekt fosforescencije. U prvi čas sam protiv svoje volje zatvorio oči, ali otvorio sam ih i vidio da se izvor svjetla nalazi u brušenoj polukugli koja se nalazila na stropu.

„Konačno! Vidimo!“, uskliknuo je Ned Land, koji je s nožem u ruci stajao u obrambenom položaju.

„Da“, rekao sam riskirajući suprotstavljanje,“ali situacija nam je i dalje tamna.“

„Neka gospodin ima strpljenja“, rekao je mirno Conseil.

Iznenadna svjetlost u prostoriji omogućila mi je da proučim svaki detalj. Nije bilo ničeg osim stola i pet stolica. Nevidljiva vrata su morala biti hermetički zatvorena. Nikakva se buka nije čula. Činilo se kao da je unutar broda sve zamrlo. Je li se kretao po površini oceana ili je zaronio u njegove dubine? Nisam mogao znati.

Bilo kako bilo, svjetlosna kugla nije se uključila bez razloga. Nadao sam se da ćemo uskoro ugledati posadu. Da su nas zaboravili, ne bi osvijetlili tamnicu.

Nisam se prevario. Začulo se otključavanje, vrata su se otvorila i pojavila su se dva muškarca.

Jedan je bio niskog rasta, snažnih mišića i širokih ramena, jakih udova, široke glave s bujnom crnom kosom i gustim brkovima, živahnog i prodornog pogleda, kao da je cijela njegova pojavnost odavala onu južnjačku živost tako karakterističnu za stanovnike Provanse u Francuskoj. Diderot[59] je s pravom tvrdio da su čovjekove kretnje najbolji odraz čovjeka samog, a ovaj je mali čovjek bio živi dokaz toga. Nije se moglo oteti dojmu da je svoj svakidašnji govor morao kititi prozopopejama,[60] metonimijama[61] i hipalagama,[62] ali ja to nisam mogao potvrditi jer se preda mnom uvijek služio nekim nepoznatim jezikom, meni apsolutno nerazumljivim.

---

[58] U to vrijeme kao izvor svjetla koristile su se uljane svijeće, a električno svjetlo nije bilo u širokoj upotrebi.

[59] **Denis Diderot** (1713-1784), francuski filozof i književnik. Uz intenzivan rad na *Enciklopediji*, napisao je niz filozofskih radova.

[60] **Prozopopeja** je retoričko sredstvo kojom se govornik ili pisac obraćao publici kao da govori nekoj drugoj osobi ili predmetu.

[61] **Metonimija** je uporaba riječi u prenesenom značenju, ali se značenje ne prenosi po sličnosti kao kod metafore, nego prema određenim stvarnim odnosima, dodirivanju ili povezanosti u prostoru ili vremenu, odnosno, prema logičkoj vezi.

[62] **Hipalaga**, u retorici atributivno povezivanje riječi koje pripadaju značenjski udaljenim (disparatnim) područjima (primjeri: okrutno more, žedan kamen).

Drugi neznanac zaslužuje još podrobniji opis. Neki Gratioletov[63] ili Engelov[64] učenik njegovo bi lice čitao kao otvorenu knjigu. Prepoznao sam bez zadrške njegove dominantne kvalitete – samopouzdanje jer mu se glava plemenitaški naslanjala na luk njegovih ramena, a njegove su tamne oči gledale s hladnom uvjerenošću; – mirnoću jer je njegova više blijeda nego tamna koža svjedočila o mirnom karakteru; – energičnost, vidljivu iz brzih kontrakcija mišića sljepoočnice – i konačno hrabrost jer je njegovo duboko disanje odavalo veliku vitalnost.

Dodao bih i da je taj čovjek bio ponosan, a njegov je miran i postojan pogled odavao visoku umnost, i sve je to zajedno, uz skladnost pokreta tijela i izraza lica, ako je vjerovati fiziognomistima,[65] govorilo da je riječ o iskrenu čovjeku.

I nehotice sam se osjetio umiren njegovom prisutnošću i opravdano sam se nadao da će naš razgovor završiti dobro.

Taj čovjek je mogao imati trideset pet ili pedeset godina, nisam mogao odrediti. Bio je visokog rasta, širokog čela, ravnog nosa, pravilnih usta i lijepih zuba, dugih i profinjenih ruku, veoma „psihičkih ruku“, da se poslužim izrazom iz hirognomije,[66] koje su, reklo bi se, bile u vjernoj službi jedne uzvišene i strastvene duše. Bio je zasigurno od najplemenitije vrste koju sam ikada sreo. Poseban detalj bile su njegove oči, dosta razmaknute, tako da su odjednom mogle obuhvatiti gotovo četvrtinu horizonta. Ta osobina – kasnije sam se uvjerio – udvostručavala je moć vida, čak i više nego kod Neda Landa. Kada bi taj neznanac fiksirao neki predmet, obrve bi mu se namrštile, a njegovi veliki kapci bi se zatvarali, omeđujući zjenicu i sužavajući vidno polje, a onda bi gledao! Kakav pogled! Tako je mogao uvećati predmete koji su bili maleni zbog udaljenosti! Kao da je prodirao sve do duše! Kao da je vidio kroz sve neprozirne slojeve vode i kao da je čitao sve tajne morskih dubina!

Dva neznanca nosili su kape od krzna morske vidre i mornarske čizme od tuljanove kože te odijela od neke posebne tkanine koja su struk držala slobodnim, dopuštajući potpunu slobodu kretanja.

Viši od njih dvojice – očito glavni na brodu – pregledao nas je bez riječi. Zatim je, vrativši se svojem kolegi, razgovarao s njime na nekom jeziku kojega nisam mogao prepoznati. Bio je to nekakav zvučni, harmonični, gibak jezik u kojemu su se samoglasnici neobično naglašavali.

Drugi je odgovorio klimanjem glave, dodajući dvije ili tri potpuno nerazumljive riječi. Onda mi je uputio pogled kao da me nešto pita.

---

[63] **Louis Pierre Gratiolet** (1815-1865) je francuski anatom i zoolog.

[64] **Johann Jakob Engel** (1741-1802) je u svoje doba popularni njemački književnik, filozof i estetičar. Pisao je o mimici u kazalištu.

[65] Pseudoznanstvenici koji su o karakternim osobinama neke osobe zaključivali po njezinom fizičkom izgledu.

[66] Danas zaboravljena pseudoznanost koja je o psihičkim osobinama sudila iz oblika šake.

Odgovorio sam mu na tečnom francuskom da ne razumijem njegov jezik, ali se nije činilo da me razumije, pa je nastala neugodna situacija.

„Neka gospodin ispriča našu priču", rekao mi je Conseil. „Gospoda će možda razumjeti nekoliko riječi."

Počeo sam prepričavati naše avanture, jasno naglašavajući svaki slog i ne propuštajući nijedan detalj. Naveo sam naša imena i zanimanja, propisno predstavivši sebe kao profesora Aronnaxa, Conseila kao svog slugu i Neda Landa kao harpunara.

Čovjek s blagim i umirujućim očima me je pažljivo saslušao, vrlo pristojno i s punom pozornošću. Ali ništa na njemu nije ni najmanjim detaljem pokazivalo da me je razumio. Kada sam završio, nije rekao ni jedne jedine riječi.

Preostalo nam je da pokušamo govoriti engleski. Možda će nas razumjeti na tom jeziku koji je gotovo univerzalan. Engleski, kao i njemački, znam dovoljno da mogu bez poteškoća čitati, ali ne dovoljno da bih ispravno govorio. No kako bilo, morali smo se barem sporazumjeti.

„Na vama je red", rekao sam harpunaru, „majstore Land, izvucite iz svoje vreće čuda najbolji engleski kojega može govoriti jedan Anglosaksonac i probajte s više sreće od mene!"

Neda nije trebalo moliti, pa je odmah ispričao istu priču kao ja maloprije. Osnova je bila ista, ali ju je ispričao na nešto drugačiji način. Kanađanin je, ponesen svojim karakterom, u priču dodao nešto kolorita. Žestoko se požalio na zatvaranje, što je kršenje međunarodnog prava, zahtijevajući da nam kažu prema kojem smo zakonu pritvoreni, pozivajući se na *habeas corpus*[67] i prijeteći tužbom za protupravno utamničenje, počeo se uzrujavati, gestikulirati i vikati i na kraju im je izražajnom gestom dao do znanja da umiremo od gladi.

To je bilo posve istinito, samo što smo na to bili zaboravili.

Na njegovo veliko čuđenje, harpunara nisu ništa bolje razumjeli od mene. Naši posjetitelji nisu se ni pomaknuli. Bilo je očito da ne razumiju ni Aragoov[68] ni Faradayev[69] jezik.

Potpuno zbunjen, nakon što smo iscrpli uzalud sve naše filološke resurse, nisam znao što učiniti, ali tada mi je Conseil rekao:

„Ako će mi gospodin dopustiti, ispričat ću im ovo njemačkom."

---

[67] Latinski: „moraš imati tijelo". Početne riječi zakona o nepovredivosti čovjeka koji je 1679. godine prihvaćen u engleskom parlamentu, koje se odnose na to da vlast mora pred sobom imati okrivljenika i saslušati ga da bi mogla donijeti odluku je li zakonito lišen slobode ili nije.

[68] **François Arago** (1786-1853), već spomenuti svestrani francuski matematičar, fizičar, astronom i političar katalonskog porijekla. Pored ostaloga, izučavao je magnetsko polje, a Faraday je nastavio njegov rad.

[69] **Michael Faraday** (1791-1867), engleski fizičar i kemičar, dao veliki doprinos u području elektromagnetizma i elektrokemije, otkrio magnetsko polje, elektromagnetsku indukciju, elektrolizu.

„Što? Ti znaš njemački?“, uzviknuo sam.

„Kao svaki Flamanac, bez uvrede gospodinu.“

„Dapače, drago mi je. Hajde, mladiću.“

Conseil je svojim mirnim glasom po treći put prepričao razne dogodovštine koje smo proživjeli. Ali usprkos elegantnim frazama i pravilnom akcentu pripovjedača, ni njemački jezik nije polučio uspjeh.

Na kraju sam se očajnički prisjetio svega što mi je ostalo iz mojih ranih školskih dana i pokušao prepričati naše doživljaje na latinskom. Ciceron bi začepio uši i potjerao me u kuhinju, ali ipak sam nekako uspio. S istim negativnim ishodom.

Taj posljednji pokušaj definitivno je podbacio, dva su neznanca izmijenila par riječi na svom nerazumljivom jeziku i povukli se, bez da su nam uputili makar bilo kakvu gestu ohrabrenja, koje se razumiju u svim zemljama svijeta. Vrata su se zatvorila.

„Ovo je nečuveno“, zavikao je Ned Land planuvši po dvadeseti put, „i to kako! Govorimo tim lopovima na francuskom, engleskom, njemačkom i latinskom, a oni nisu niti toliko pristojni da makar odgovore!“

„Smirite se, Nede“, pokušao sam ga umiriti, „srdžba nam neće pomoći.“

„Ali razumijete li, gospodine profesore“, odgovorio je naš razdražljivi pratilac, „da ćemo u ovom željeznom kavezu sigurno umrijeti od gladi!“

„Bah“, rekao je Conseil flegmatično, „izdržat ćemo neko vrijeme.“

„Prijatelji moji“, rekao sam, „ne vrijedi očajavati. Prošli smo i gore stvari. Učinite mi po volji i pričekajte još malo prije nego što stvorite konačno mišljenje o zapovjedniku i posadi ovog broda.“

„Ja svoje mišljenje imam“, odgovorio je Ned Land, „to su lopovi...“

„Dobro. A iz koje zemlje?“

„Iz lopovske!“

„Hrabri moj Nede, ta zemlja još nije ucrtana na karti svijeta. Priznajem da je nacionalnost ove dvojice stranaca teško odrediti. Nisu ni Englezi, ni Francuzi ni Nijemci, i to je sve što možemo potvrditi. Međutim, sklon sam mišljenju da su zapovjednik i njegov pomoćnik rođeni na južnim geografskim širinama. Ima nešto južnjačkoga u njima. Ali jesu li Španjolci, Turci, Arapi ili Indijci, iz njihovog fizičkog izgleda ne mogu zaključiti. Što se tiče njihova jezika, potpuno je nerazumljiv.“

„Eto kakva je nevolja ne poznavati sve jezike“, odgovorio je Coseil, „i kakva je šteta što nemamo univerzalni jezik.“

„Ne bi nam ni to pomoglo“, reče Ned Land,“zar ne vidite da ti ljudi govore svojim jezikom koji je izmišljen da bi se u očaj natjeralo dobre ljude koji traže hranu! Jer u svim zemljama svijeta otvaranje usta, micanje čeljusti, škljocanje zubima i usnama, zar to ne znači svugdje isto? Zar to ne znači isto u Quebecu kao i u Pomotuu, u Parizu kao i na suprotnoj strani svijeta – gladan sam, dajte mi jesti!“

„Oh“, reče Conseil, „ali ima ljudi neinteligentnih...“

Taman dok je izgovarao te riječi, otvorila su se vrata. Ušao je stjuard,[70] donio nam odijela, jakne i mornarske hlače, načinjene od vlakana koje nisam mogao prepoznati. Odmah sam ih obukao, a isto su napravili i moji drugovi.

Za to je vrijeme stjuard, gluh, a možda i nijem, prostirao stol za tri osobe.

„Ovo je već nešto ozbiljnije“, rekao je Conseil, „a moglo bi završiti dobro.“

„Uh“, ljutio se zajapureni Kanađanin, „kojega vraga ovdje uopće jedu? Kornjačinu jetru, file ili odrezak od kostelja?“

„Vidjet ćemo“, rekao je Conseil.

Tanjuri, prekriveni srebrnim poklopcima, simetrično su raspoređeni, a mi smo zauzeli mjesta za stolom. Očito, imali smo posla s civiliziranim ljudima i da nije bilo električnog svjetla, pomislio bih da se nalazimo u blagovaonici hotela Adelphi u Liverpoolu ili Grand Hotela u Parizu. Moram ipak reći da nije bilo ni kruha ni vina. Voda je bila svježa i čista, ali ipak samo voda – što nije bilo po ukusu Neda Landa. Od jela koja su nam poslužena prepoznao sam neke od riba, izuzetno priređenih, ali o sadržaju nekih tanjura, također izvrsnog izgleda, nisam mogao dati svoj sud i ne bih mogao kazati niti kojem carstvu, biljaka ili životinja, pripadaju. Što se pribora za jelo tiče, bio je elegantan, do savršenstva ukusan. Svaki je komad posuđa, zdjela, vilica, žlica, pladanj, imao ugravirano slovo okruženo motom – evo njegovog točnog preslika:

MOBILIS IN MOBILI

N

Pokretan u pokretnosti! To je geslo dobro odabrano za podvodno plovilo. Veliko slovo N bez sumnje je bilo početno slovo imena zagonetne osobe koja je zapovijedala u morskim dubinama. Ned i Coseil nisu toliko razmišljali. Navalili su na jelo, a ja sam se ubrzo poveo za njihovim primjerom. Uvjerio sam se, uostalom, da je s nama sve u redu, a i bilo je jasno da nas naši domaćini neće pustiti da umremo od gladi.

Sve prolazi i sve ima svoj kraj, pa tako i glad ljudi koji nisu jeli petnaest sati. Kada smo utažili glad, osjetili smo potrebu za snom. Sasvim prirodna reakcija nakon beskrajne noći koju smo proveli boreći se sa smrću.

„Ja ću sigurno dobro spavati“, rekao je Conseil.

„Ja sam već zaspao“, odgovorio je Ned Land.

---

[70] Sluga na brodu.

Moja dva druga ispružili su se po tepihu i uskoro utonuli u duboki san.

Što se mene tiče, malo teže sam se prepustio toj snažnoj potrebi za snom. Previše se misli nagomilalo u mojoj glavi, ostalo je previše nerješivih pitanja, previše mi je dojmova kapke držalo otvorenima. Gdje smo? Kakva nas to čudna sila nosi? Osjetio sam – ili bolje rečeno, vjerovao sam da osjećam – da se ova sprava spustila u najveće morske dubine. Obuzele su me najgore noćne more. U tom tajanstvenom utočištu vidio sam čitav svijet nepoznatih životinja, među kojima je bilo i ovo podvodno plovilo, koje mi je izgledalo poput njih, živo, pokretno, strašno... A onda se moj um smirio, moja se mašta rastopila u nekakvoj mutnoj nesvjestici i ja sam utonuo u turoban san.

IX.
Bijes Neda Landa

Koliko je naše spavanje trajalo, ne znam, ali moralo je trajati dugo jer nas je potpuno lišilo umora. Probudio sam se prvi. Moji suputnici nisu se ni pomaknuli, ostali su na svojim mjestima u kutu ispruženi poput nekih inertnih masa.

Nakon što sam ustao sa svog poprilično tvrdog ležaja, osjetio sam kako mi se duh pokreće, a mozak postaje sve bistriji. Počeo sam pomno proučavati našu ćeliju.

Ništa se nije promijenilo u unutrašnjem razmještaju. Zatvor je ostao zatvor, a zatvorenici – zatvorenici. U međuvremenu stjuard je, iskoristivši naš san, počistio stol. Ništa nije ukazivalo na moguću promjenu naše situacije, pa sam se ozbiljno zapitao jesmo li osuđeni provesti vječnost u ovom kavezu.

Takvi izgledi činili su mi se jako bolnima, pa sam sada, iako mi se mozak oslobodio jučerašnjih opsesija, u grudima osjetio veliku težinu. Disao sam otežano. Teški zrak nije više odgovarao mojim plućima. Premda je ćelija bila prostrana, bilo je očito da smo potrošili veći dio kisika kojega je sadržavala. Jedan čovjek doista u jednom satu potroši kisika koliko stane u sto litara zraka, izbacujući otprilike jednaku količinu ugljičnog dioksida, čime zrak postaje neupotrebljiv za disanje.

Bilo je, dakle, nužno obnoviti zrak u našem zatvoru, ali bez dvojbe i u ostatku podmornice.

Tu se u mojoj glavi pojavilo pitanje. Kako je zapovjednik ovog plovila dolazio do zraka? Je li ga dobivao kemijskim putem, toplinskim oslobađanjem kisika iz kalijevog klorata i apsorpcijom ugljičnog dioksida pomoću kalijevog karbonata? U tom je slučaju morao imati nekakve veze s kopnom kako bi nabavio sirovine potrebne za te kemijske procese. Ili je zrak samo pohranjivao u spremnike pod visokim pritiskom i ispuštao ga prema potrebama posade? Možda. Ili je, što je praktičnije, ekonomičnije, a samim time i vjerojatnije, izranjao na površinu mora svakih dvadeset četiri sata poput kita, kako bi obnovio zalihe svježeg atmosferskog zraka. U svakom slučaju, bez obzira koju metodu koristio, činilo mi se potrebnim primijeniti je bez odlaganja.

Zapravo sam već morao ubrzati ritam disanja kako bih iz ćelije izvukao ono malo kisika što je preostalo, kada sam se, iznenada, osvježio strujom novog zraka s aromom soli. Bio je to pravi morski povjetarac, osnažujuć i pun joda! Širom sam otvorio usta, a moja su se pluća ispunila svježim molekulama. U isto sam vrijeme osjetio lagano kretanje i ljuljanje, osrednje amplitude, ali savršeno primjetno. Brod, limeno čudovište, očito je izašlo na površinu oceana kako bi udahnulo, onako kako to rade kitovi. Način provjetravanja broda bio mi je sada savršeno jasan.

Kada sam udahnuo svježi zrak u pluća, potražio sam otvor, „zračnik“ ako hoćete, koji omogućava dotok tog blagotvornog propuha i ubrzo sam ga pronašao. Iznad vrata nalazila se rupa za prozračivanje, koja je donosila svježu struju zraka iz ventilacije, čime se obnovio ustajali zrak u našoj ćeliji.

Dok sam tako istraživao, Ned i Conseil su se, pod utjecajem ovog osvježenja, gotovo istovremeno probudili. Protrljali su svoje oči, protegli ruke i u trenu su bili na nogama.

„Gospodin je dobro odspavao?“, upitao je Conseil svojom uobičajenom ljubaznošću.

„Jako dobro, dragi mladiću“, odgovorio sam. „A vi, Nede?“

„Izvrsno, gospodine profesore! Ne znam varam li se, ali čini mi se kao da udišem svježi morski povjetarac?“

Takav mornar nije mogao pogriješiti pa sam Kanađaninu ispričao sve što se dogodilo dok je spavao.

„Dobro“, rekao je, „to objašnjava zaglušujuću buku koju smo čuli na *Abrahamu Lincolnu* kad nam je tobožnji narval bio na vidiku.“

„Točno, majstore Land, bilo je to disanje.“

„Samo, gospodine Aronnax, čini mi se da nemam pojma koliko bi sati moglo biti, a još manje kada bismo mogli očekivati večeru.“

„Vrijeme večere, moj vrijedni harpunaru? Prije će biti doručka jer sigurno je već svanuo novi dan.“

„To znači“, rekao je Conseil, „da smo spavali dvadeset i četiri sata?“

„Mislim da je tako“, rekao sam.

„Ne bih vam proturječio“, kazao je Land. „Večeru ili doručak, što god da stjuard donese, dobrodošlo je.“

„Jedno i drugo“, rekao je Conseil.

„Točno“, rekao je Kanađanin, „imamo pravo na dva obroka i što se mene tiče, pozdravljam i jedno i drugo.“

„Eh, dobro. Ali čekajte, Nede“, odgovorio sam.“ Očito je da nas ovi stranci ne namjeravaju izgladnjivati, inače sinoćnja večera ne bi imala nikakvog smisla.“

„Osim ako nas ne žele udebljati!“, rekao je Ned.

„Prosvjedujem!“, odgovorio sam. „Ipak nismo pali u ruke ljudožderima.“

„Jedan put ništa ne dokazuje“, odgovorio je ozbiljno Kanađanin. „Tko zna, možda su ovi ljudi bili lišeni svježeg mesa dugo vremena, a u tom slučaju, tri zdrava i dobro građena čovjeka poput gospodina profesora, njegovog sluge i mene...“

„Ostavite se takvih misli, majstore Land“, odgovorio sam harpunaru, „i prije svega prestanite rogoboriti protiv naših domaćina jer bi to moglo samo pogoršati situaciju.“

„U svakom slučaju“, rekao je harpunar, „gladan sam kao svi vrazi. Večera ili doručak, obrok nikako da stigne.“

„Majstore Land“, rekao sam, „sada se moramo ravnati prema pravilima ovog broda, a naši su želuci valjda požurili ispred zvona glavnog kuhara.“

„Pa dobro. Uskladit ćemo se po brodskom satu“, doda Conseil tiho.

„Upoznao sam ja vas, prijatelju Conseil“, odgovorio je nestrpljivi Kanađanin. „Vi slabo koristite svoju žuč i živce. Uvijek ste mirni! Vi ste u stanju izreći molitvu zahvalnicu i prije molitve koja se govori nakon jela, radije biste umrli od gladi nego se požalili!“

„A što bi dobroga to donijelo?“, pitao je Conseil.

„Pa tomu i služi žaljenje! I to je već nešto! Ako ovi pirati, – kažem pirati iz poštivanja prema gospodinu profesoru koji je zabranio da ih nazivam ljudožderima – ako ovi pirati misle da me mogu držati u ovom kavezu gdje jedva dišem, a da od mene neće slušati barem kletve kojima ću začiniti svoj bijes, varaju se! Vidite, gospodine Aronnax, govorite iskreno. Mislite li da će nas dugo držati u ovom željeznom kavezu?“

„Da pravo kažem, znam koliko i vi, dragi Nede.“

„Ali što mislite?“

„Čini se da nas je slučaj učinio poznavateljima jedne jako važne tajne. No posada podmornice svakako će htjeti sačuvati tu tajnu i ako im je do čuvanja tajne stalo više nego do života trojice ljudi, vjerujem da su naši životi u opasnosti. U suprotnom, čudovište koje nas je progutalo prvom će nas prilikom vratiti našem svijetu i našim bližnjima.“

„Osim ako nas ne učine dijelom posade“, odgovori Conseil, „i tako zadrže...“

„Sve dok jednom“, odgovori Ned Land, „neka od *Abrahama Lincolna* brža i bolje opremljena fregata ne uhvati ovo piratsko gnijezdo, pohvata njegovu posadu skupa s nama, pa ćemo posljednji put izdahnuti viseći s križnog jarbola.“

„Dobro razmišljate, majstore Land“, odgovorio sam. „Ali koliko znam, takav prijedlog nam nisu dali. Beskorisno je stoga raspravljati kakav ćemo stav zauzeti ako do toga dođe. Ponavljam vam, pričekajmo, prilagodimo se okolnostima i ne radimo ništa jer ionako ništa ne možemo napraviti.“

„Naprotiv, gospodine profesore“, odgovorio je harpunar koji nikako nije htio popustiti, „moramo nešto učiniti!“

„Ha! A što, majstore Land?“

„Spasiti se.“

„Pobjeći iz kopnenog zatvora često je teško, a iz ovog podmorskog, čini mi se, potpuno nemoguće.“

„Hajde, dragi Nede“, zahtijevao je Conseil, „što možete odgovoriti na ovu gospodinovu primjedbu? Ne mogu vjerovati da je jedan Amerikanac ostao bez odgovora!“

Harpunar je, vidljivo uznemiren, zašutio. Bijeg u uvjetima u koje nas je zla sreća bacila bio je apsolutno nemoguć. Ali svaki Kanađanin je napola Francuz, što se dobro vidjelo iz Nedovog odgovora.

„Dakle, profesore Aronnax“, odgovorio je nakon nekoliko trenutaka razmišljanja, „vi ne znate što se događa s ljudima koji ne mogu pobjeći iz zatvora?“

„Ne, dragi prijatelju.“

„Vrlo jednostavno, moraju se organizirati kako bi tamo opstali.“

„Bogami!“, primijeti Conseil, „bolje da smo ovdje unutra nego iznad ili ispod čudovišta.“

„Jedino ako izbacimo tamničare, ključare i stražare“, reče Ned Land.

„Što kažete, Nede? Vi zaozbiljno mislite preuzeti ovaj brod?“

„Smrtno ozbiljno!“

„To je nemoguće.“

„Zašto, dragi gospodine? Mogla bi nam se ukazati kakva povoljna prilika i ne vidim zašto je ne bismo iskoristili. Ako ih u ovoj spravi ima i dvadesetorica, siguran sam da ne mogu zaustaviti dva Francuza i jednog Kanađanina.“

Bilo nam je bolje složiti se s Kanađaninovim prijedlogom nego se dalje prepirati. Zato sam se zadovoljio odgovorom:

„Neka se prilika najprije ukaže, majstore Land pa ćemo vidjeti. Ali do tada, molim vas, obuzdajte svoju nestrpljivost. Možemo se poslužiti samo lukavstvom, a vaš bijes neće stvoriti povoljnu priliku. Stoga mi obećajte da ćete prihvatiti ovu situaciju bez previše gnjeva.“

„Obećavam, gospodine profesore“, odgovori Land tonom koji nije bio previše uvjerljiv, „nijedna se teška riječ neće oteti s mojih usta, ni jedna me gruba gesta neće odati, čak i ako se stol ne bude uvijek postavljao na vrijeme i kako treba.“

„Držim vas za riječ“, odgovorio sam Kanađaninu.

Razgovor je tu završio pa se svatko od nas okrenuo svojim mislima. Što se mene tiče, usprkos harpunarovim uvjeravanjima, nisam gajio iluzije. Nisam vjerovao u tu povoljnu priliku o kojoj je govorio Ned Land. Da bi se moglo uspješno upravljati podmornicom, potrebna je brojna posada i prema tome, u slučaju borbe imali bismo posla s prejakim protivnikom. Prije svega, za to bismo se najprije trebali osloboditi, a to nije bilo moguće. Ja nisam vidio ni jedan način na koji bismo mogli pobjeći iz ove hermetički oklopljene limene ćelije. I sve dok čudni zapovjednik broda bude htio čuvati svoju tajnu, bilo je prilično malo vjerojatno da će nas pustiti da se slobodno krećemo. No hoće li nas se riješiti nasilnim putem ili će nas izbaciti na nekom zabačenom kutku Zemlje, to nismo mogli znati. Sve te hipoteze činile su mi se iznimno vjerojatne i trebalo je biti harpunar da se u takvom trenutku ponadaš oslobođenju.

Opazio sam također da je Ned Land postajao sve gnjevniji što se više misli rojilo u njegovoj glavi. Čuo sam kako mu iz dubine grla dopire bijesno mrmljanje, dok su mu kretnje postajale sve više neprijateljske. Ustao je okrećući se poput divlje zvijeri u kavezu pa je počeo nogama i šakama udarati o zid. Osim toga, vrijeme je prolazilo i sve je teže podnosio osjećaj gladi, a stjuarda niotkuda. Bilo je teško na duže vrijeme ne misliti na našu situaciju brodolomaca, čak i ako su imali potpuno dobre namjere prema nama.

Bojao sam se da će unatoč svojim riječima, mučen bolovima u svom čvrstom želucu koji su postajali sve jači, Ned Land eksplodirati u prisustvu nekog od članova posade.

Dva sata kasnije Landov se bijes još više pojačao. Kanađanin je dozivao i vikao, ali uzalud. Zidovi su ostali nijemi. Nije se čuo nikakav zvuk unutar broda, koji se činio potpuno mrtav. Nije se ni micao jer bih inače osjetio podrhtavanje trupa zbog pokretanja propelera. Vjerojatno je zaronio u morske dubine, više ne pripadajući zemlji. Ta je sumorna tišina djelovala zastrašujuće.

Što se tiče našeg zatočeništva i izolacije u ovoj hladnoj ćeliji, nisam se niti usudio procijeniti koliko bi mogla trajati. Nade koje sam gajio nakon našeg susreta sa zapovjednikom, malo po malo su iščeznule. Meka fizionomija tog čovjeka, njegov velikodušan izraz lica, njegovo plemenito držanje – sve je to nestalo iz mog sjećanja. Tu sam enigmatsku osobu sada vidio onakvom kakva je uostalom morala biti – nemilosrdna i okrutna. Imao sam osjećaj da je lišen bilo kakve humanosti i potpuno nepristupačan osjećaju samilosti, neumoljiv neprijatelj svim svojim bližnjima, kojima se sigurno morao zakleti na vječnu mržnju!

Hoće li nas taj čovjek zaista pustiti da umremo od gladi, zatvoreni u ovom strašnom zatvoru, prepušteni svim onim iskušenjima u koje ljude dovodi neutažena glad? Ta zastrašujuća pomisao odjekivala je u mojoj glavi razbuktana maštom, bio sam obuzet suludim strahom. Conseil je ostao miran, a Ned Land je vikao.

U tom trenutku izvana se začula buka. Po metalnim pločama odzvanjali su koraci. Brava se otključala, vrata otvorila i pojavio se stjuard.

Prije nego sam uspio napraviti bilo što da ga zaustavim, Kanađanin je pojurio prema nesretniku, oborio ga na tlo i zgrabio za vrat. Stjuard se gušio u njegovim snažnim rukama.

Conseil je pokušao osloboditi gotovo zadavljenog stjuarda iz harpunarovih ruku, a ja sam mu u tome htio pomoći, kada sam odjednom stao kao prikovan čuvši ove riječi na francuskom:

„Smirite se, majstore Land, a vi gospodine profesore, bolje me poslušajte.“

X.
Čovjek iz vode

Izgovorio ih je zapovjednik podmornice.

Na njegove riječi Ned Land je naglo ustao. Gotovo zadavljeni stjuard odteturao je na znak svoga gospodara; moć zapovjednika broda bila je takva da ni jednom gestom nije pokazao prijezir kojega je morao osjećati prema Kanađaninu. Conseil, koji je unatoč svom karakteru pokazao zanimanje, i ja iznenađeno smo u tišini iščekivali rasplet ovog prizora.

Zapovjednik je stajao naslonjen na ugao stola i prekriženih ruku gledao u nas s najdubljim zanimanjem. Oklijeva li govoriti? Žali li zbog riječi koje je izgovorio na francuskom? Moglo se u to povjerovati.

Nakon nekoliko trenutaka tišine, koju nitko od nas nije ni pomišljao prekinuti, rekao je:

„Gospodo“, kazao je mirnim prodornim glasom,“ja podjednako dobro govorim engleski, francuski, njemački i latinski. Mogao sam vam odgovoriti pri našem prvom susretu, ali sam vas htio prvo upoznati i razmisliti. Vaše četiri priče, u osnovi apsolutno iste, poslužile su mi da potvrdim vaše identitete. Sada znam da je slučaj htio da upoznam profesora Aronnaxa iz Prirodoslovnog muzeja u Parizu, koji je poslan u znanstvenu misiju u inozemstvo u pratnji svoga sluge Conseila, kao i Neda Landa, porijeklom Kanđanina, koji je harpunar na fregati *Abraham Lincoln*, brodu ratne mornarice Sjedinjenih Američkih Država.“

Naklonio sam se u znak poštovanja. Kapetan mi nije postavio nikakvo pitanje. Dakle, nisam mu ni imao što odgovoriti. Taj se gospodin izražavao s nevjerojatnom lakoćom, bez imalo naglaska. Njegove su rečenice besprijekorne, a riječi točne, zavidne tečnosti izgovora. Ipak, osjetio sam da on nije moj sunarodnjak.

Nastavio je razgovor ovim riječima:

„Već ste shvatili bez sumnje, gospodine, da sam dugo odgađao svoj drugi posjet. Razlog tome je to što sam, kad sam jednom otkrio vaš identitet, morao pažljivo odvagnuti kako s vama postupiti. Mnogo sam oklijevao. Najnesretnije moguće okolnosti dovele su vas u vezu s čovjekom koji je pokidao sve svoje spone s čovječanstvom. Došli ste poremetiti moj život...“

„Nenamjerno“, rekao sam.

„Nenamjerno?“, odgovorio je stranac, podigavši malo glas. „Je li me *Abraham Lincoln* nenamjerno proganjao morima? Jeste li se nenamjerno ukrcali na taj brod? Jesu li se topovske kugle nenamjerno odbijale od trupa mog broda? Je li me majstor Ned Land nenamjerno gađao harpunom?“

U tim sam riječima osjetio suzdržano nezadovoljstvo. Ali na njegove sam optužbe imao potpuno prirodan odgovor i odmah sam mu ga dao:

„Gospodine“, rekao sam, „vi ste zaboravili na rasprave koje su se o vama vodile širom Amerike i Europe. Vi ne znate za brojne nesreće koje su uzrokovali sudari s vašom podvodnom napravom, kao ni za učinak kojega je to imalo na javnost obaju kontinenata? Poštedjet ću vas iznošenja brojnih hipoteza i pretpostavki kojima se tražilo objašnjenje tog nerazrješivog fenomena čiju ste tajnu znali samo vi. Ali znajte da smo vas na *Abrahamu Lincolnu* gonili po cijelom Pacifiku misleći da gonimo neko snažno čudovište od kojega je oceane pod svaku cijenu trebalo osloboditi.“

Na kapetanovim usnama pojavio se poluosmijeh, a potom je mirnijim tonom rekao:

„Profesore Aronnax“, odgovorio je, „tvrdite li da fregata ne bi progonila i gađala topovskom vatrom podmornicu baš kao i morsko čudovište?“

Ovo pitanje me je dovelo u neugodan položaj jer kapetan Farragut sigurno ne bi oklijevao. On je smatrao da je njegova dužnost uništiti podmornicu, jednako kao i gigantskog narvala.

„Vi dakle razumijete, gospodine“, odgovorio je neznanac, „da imam svako pravo smatrati vas neprijateljima.“

Nisam odgovorio, s razlogom. Nije vrijedilo prepirati se jer je sila bila na njegovoj strani i mogla je uništiti i najbolje argumente.

„Dugo sam oklijevao“, rekao je kapetan. „Ništa me ne obavezuje da vam pružim gostoprimstvo. Da se moramo rastati, ne bih imao nikakvog interesa vidjeti vas ponovno. Pustio sam vas da palubu koristite kao utočište. Da sam zaronio i zaboravio da ste ikad postojali, ne bi li to bilo moje potpuno pravo?“

„To je možda pravo divljaka“, odgovorio sam, „a ne civiliziranog čovjeka.“

„Gospodine profesore“, odgovorio je odmah kapetan, „ja nisam ono što nazivate civiliziranim čovjekom. Raskinuo sam potpuno s društvom iz razloga o kojima samo ja imam pravo suditi. Ne poštujem njegova načela, stoga vas pozivam da se na njih preda mnom ne pozivate.“

To nije moglo biti jasnije rečeno. Odbljesak ljutnje i prijezira zasjao je u očima tog neznanca, čiji je život morao biti opterećen strašnom prošlošću. Ne samo da se stavio izvan ljudskih zakona, nego je postao potpuno neovisan, slobodan u najpotpunijem smislu riječi, potpuno izvan dosega. Tko bi ga se usudio progoniti u dubinama mora, kada je i na površini izigrao sve pokušaje da ga se napadne? Kakvo bi plovilo moglo izdržati udarac njegovog podvodnog broda? Kakav bi oklop, ma koliko debeo, mogao izdržati udarac njegovog kljuna? Nitko od ljudskog roda ne bi mogao od njega tražiti da mu polaže račune za svoja djela. Jedini suci koje je imao bili su mu Bog, ako je u njega vjerovao, i njegova savjest, ako ju je imao.

Takve su misli velikom brzinom jurile mojom glavom, dok je tajanstveni čovjek ušutio, zatvoren i zaokupljen samim sobom. Gledao sam ga s mješavinom straha i zanimanja, bez sumnje onako kako je Edip promatrao Sfingu.[71]

Poslije duge šutnje, kapetan je ponovo progovorio.

„Dakle, oklijevao sam“, rekao je, „ali zaključio sam da bi se moji interesi mogli pomiriti s prirodnom samilošću na koju svako ljudsko biće ima pravo. Ostat ćete na mome brodu, gdje vas je sudbina bacila. Ovdje ćete biti slobodni, a u zamjenu za tu slobodu, koja doduše jest relativna, neću vam postavljati nikakve uvjete. Sve što tražim u zamjenu, vaša je riječ.“

„Recite, gospodine“, odgovorio sam,“taj uvjet kojega nam postavljate nešto je što častan čovjek može prihvatiti?“

„Jest, gospodine. Evo, moguće je da se zbiju nekakvi događaji zbog kojih bi se pojavila potreba da vas zadržim u vašim kabinama na nekoliko sati ili nekoliko dana, ovisno o slučaju. Kako ne želim koristiti nasilje, od vas se očekuje, u takvim posebnim slučajevima, da budete pasivno poslušni. Čineći tako oslobađam vas odgovornosti jer ne želim dopustiti da vidite nešto što ne smijete vidjeti. Prihvaćate li taj uvjet?“

Na brodu se, dakle, događaju neobične stvari koje ne smiju vidjeti ljudi koji nisu izvan društvenih zakona. Ali među iznenađenjima koja su nas čekala, to nije bilo najmanje!

„Prihvaćamo“, odgovorio sam kapetanu. „Samo, zamolio bih vas, gospodine, da mi dopustite da postavim jedno pitanje, samo jedno.“

„Recite, gospodine.“

„Rekli ste da ćemo biti potpuno slobodni na brodu?“

„Potpuno.“

„Mogu li vas upitati što podrazumijevate pod tom slobodom?“

„Sloboda da dođete, odete, vidite i proučavate baš sve što se događa – osim u onim iznimnim okolnostima – sloboda kakvu uživam i ja sa svojim drugovima.“

Bilo je očito da se nismo dobro razumjeli.

„Oprostite, gospodine“, odgovorio sam, „ali ta sloboda nije ništa veća od slobode zatvorenika koji se smije šetati zatvorom. To nije dovoljno.“

„Morat će vam biti dovoljno.“

„Što? Moramo se odreći mogućnosti da ćemo ikada vidjeti naše domovine, prijatelje i roditelje?“

„Da, gospodine, ali odricanje od tog nepodnošljivog svjetskog jarma, za koji ljudi vjeruju da predstavlja slobodu, možda vam neće biti tako bolno kao što pretpostavljate.“

---

[71] **Edip** je junak iz grčke mitologije koji nailazi na Sfingu, krilato čudovište sa ženskom glavom i tijelom lava. Kada je Edip riješio njenu zagonetku, Sfinga se bacila s litice.

„Na primjer“, uzviknuo je Ned Land, „ja nikada neću dati svoju riječ da neću pokušati pobjeći!“

„Ja i ne tražim vašu riječ, majstore Land“, odgovorio je hladno kapetan.

„Gospodine“, rekao sam uzrujan, „vi zloupotrebljavate svoj položaj. To je okrutno!“

„Ne gospodine, to je milosrđe! Vi ste moji ratni zarobljenici! Ja vas pošteđujem jer jedna moja riječ bila bi dovoljna da završite na dnu oceana. Vi ste mene napali. Vi ste došli iznenada i otkrili tajnu koju nijedan čovjek na svijetu ne smije saznati, tajnu mog života. A vi mislite da ću vas pustiti natrag na zemlju koju sam zaboravio. Nikada! Zadržavajući vas, ja ne čuvam vas, nego čuvam sebe.“

Te su riječi pokazale da je kapetan zauzeo stav protiv kojeg ne bi pomoglo nikakvo raspravljanje.

„Dakle, gospodine“, odgovorio sam, „dajete nam da jednostavno izaberemo život ili smrt.“

„Točno tako.“

„Prijatelji“, rekao sam, „kad se ovako postave stvari, nemamo o čemu razgovarati. Ali gospodaru ovog broda nismo ništa obećali.“

„Ništa, gospodine“, odgovori neznanac nastavivši blagim glasom. „Ali dopustite mi da dovršim što sam htio reći. Poznajem vas, profesore Aronnax. Za razliku od vaših drugova, vi se sigurno nećete žaliti na slučaj koji vas je povezao s mojom sudbinom. Pronaći ćete među mojim najdražim knjigama i vaše djelo o morskim dubinama koje ste objavili. Čitao sam ga često. Uspjeli ste na najbolji način napraviti onoliko koliko vam je kopnena znanost omogućila. Ali vi ne znate sve i niste vidjeli sve. Dopustite mi da vam zato kažem, gospodine profesore, da vam vrijeme koje ćete provesti na mom brodu neće biti uzaludno. Putovat ćete u zemlju čuda. Zadivljenost i čuđenje bit će vaše uobičajeno stanje duha. Nećete se moći zasititi divnih prizora koji će se nuditi vašim očima. Na svom novom podmorskom putovanju oko svijeta planiram – tko zna, možda to bude posljednji put – ponovno posjetiti sve ono što sam u morskim dubinama mnogo puta već proučavao, a vi ćete biti moj kolega. Od ovog dana ulazite u novi svijet, vidjet ćete ono što nije vidio nijedan čovjek – ako izuzmemo mene i moju posadu – i naš planet će vam, zahvaljujući meni, odati svoje posljednje tajne.“

Ne mogu zanijekati da su me se kapetanove riječi dojmile. Bio sam uhvaćen u slabosti, zaboravivši na trenutak da te uzvišene stvari ne mogu nadomjestiti vrijednost izgubljene slobode. Uostalom, računao sam da će se ovo teško pitanje nekako u budućnosti riješiti, pa sam se zadovoljio odgovorom:

„Gospodine, ako ste i raskrstili s čovječanstvom, želim vjerovati da se niste odrekli svojih ljudskih osjećaja. Mi smo brodolomci, milosrdno primljeni na vaš brod, to nećemo zaboraviti. Što se mene tiče, ne podcjenjujem da bi, ako će interes znanosti nadomjestiti moju potrebu za slobodom, ono što naš susret nudi moglo biti dostojna zamjena.“

Mislio sam da će mi kapetan pružiti ruku da potvrdi naš dogovor. Ali on nije učinio ništa. Bio sam razočaran u njega.

„Još jedno pitanje, posljednje“, rekao sam, u trenutku kada se činilo da će se to neobjašnjivo ljudsko biće povući.

„Recite, gospodine profesore.“

„Kako da vas zovemo?“

„Gospodine“, odgovorio je, „za vas sam samo kapetan Nemo,[72] a vi i vaši drugovi za mene ste samo putnici na *Nautilusu*.“

Kapetan Nemo je zazvao. Pojavio se stjuard. Kapetan mu je izdao naredbe na tom nepoznatom jeziku kojega nisam razumio. Zatim se okrenuo prema Kanađaninu i Conseilu:

„U kabinama vas čeka vaš obrok“, rekao je, „izvolite slijediti ovog čovjeka.“

„To nećemo odbiti“, odgovorio je harpunar.

Conseil i on su konačno izašli iz ćelije u kojoj su bez prekida proveli više od trideset sati.

„A sada, profesore Aronnax, naš ručak je spreman. Dopustite da vas povedem.“

„Na vašu zapovijed, kapetane“.

Slijedio sam kapetana Nema i čim sam prošao kroz vrata, našao sam se u nekakvom hodniku, sličnom onima na brodovima, koji je bio osvijetljen električnom rasvjetom. Nakon desetak metara ispred mene su se otvorila druga vrata.

Ušao sam u blagovaonicu ukrašenu i namještenu s istančanim ukusom. Na oba kraja prostorije nalazili su se ormari od hrastovine, ukrašeni ornamentima od ebanovine, a na njihovim valovito izrezanim policama stajala je keramika, porculan i staklo neprocjenjive vrijednosti. Pod zrakama svjetla sa stropa srebrno posuđe je blistalo, uljepšavajući i ublažavajući svjetlost svojim nježnim bojama.

U sredini prostorije nalazio se raskošno postavljen stol. Kapetan Nemo mi je pokazao moje mjesto.

„Sjednite“, rekao je, „i najedite se kao čovjek koji umire od gladi.“

Objed se sastojao od niza jela koja je more moglo dati, a nekima od ponuđenih jela nisam znao ni sastav ni porijeklo. Priznajem da su bila dobra, ali s nekim posebnim okusom na koji sam se lako navikao. Ta raznolika jela su mi se činila bogata fosforom i zaključio sam da moraju biti morskog porijekla.

Kapetan Nemo me je gledao. Ja ga nisam ništa pitao, ali je svejedno pogodio o čemu razmišljam i sam od sebe mi počeo odgovarati na pitanja koja sam mu želio postaviti.

[72] Nemo na latinskom znači „Nitko“. U latinskom prijevodu *Odiseje* Odisej se tako predstavlja Polifemu nakon što ga je oslijepio, kao „nitko“ (grčki *Outis*).

„Veći dio ovih jela vam je nepoznat“, rekao mi je, „međutim, možete jesti bez straha. Zdrava su i hranjiva. Već ima dugo da sam odustao od jela s kopna i ništa loše nije mi se dogodilo. I moja posada, koja je zdrava i snažna, uvijek jede isto što i ja.“

„Znači“, rekao sam, „sva ova hrana dolazi iz mora?“

„Da, gospodine, more zadovoljava sve naše potrebe. Ponekad bacimo mreže i izvučemo ih pune. Ponekad se uputim u lov u tom okolišu koji je ljudima nedostupan i lovim divljač koja nastanjuje podvodne šume. Moja stada, poput onih starog pastira Neptuna, pasu bez straha širokim oceanskim prerijama. Imam veliko imanje koje koristim ja sam, a koje stalno osjemjenjuje ruka velikog Tvorca svih živih bića.“

Gledao sam kapetana Nema s velikim čuđenjem, pa sam mu odgovorio:

„Savršeno razumijem, gospodine, da vaše mreže na vaš stol stavljaju vrhunsku ribu, nešto manje razumijem kakvu to morsku divljač lovite po morskim šumama, ali ne razumijem nikako zašto ni jedan komadić mesa, ma koliko mali bio, ne može naći mjesta na vašem jelovniku.“

„Jest, gospodine“, odgovorio je kapetan Nemo, „nikada ne jedemo meso kopnenih životinja.“

„Ali ipak, ovo...?“, odgovorio sam, pokazujući na tanjur u kojem je ostalo još nekoliko komada nareska.

„To što vi vjerujete da je meso, gospodine profesore, nije ništa drugo nego odrezak od morske kornjače. Ovdje ima i nešto dupinove jetrice, za koju biste mogli pomisliti da je svinjski gulaš. Moj je kuhar vješt u pripremanju jela i najbolji je s raznolikom plodovima mora. Kušajte sva ta jela. Evo, ovo je konzervirani morski trp, za kojeg bi svaki Malajac rekao da je najveća poslastica na svijetu, ovo vrhnje dobiveno je iz kitove sise, a šećer dobivamo od velikih morskih algi bračića iz Sjevernog mora. I na kraju, dopustite mi da vam ponudim marmeladu od moruzgvi, ukusnu poput najboljeg voća.“

Probao sam, više iz radoznalosti nego zbog gurmanstva, dok me je kapetan Nemo oduševljavao svojim nevjerojatnim pričama.

„Ovo more, gospodine Aronnax“, rekao je, „ne samo da me hrani svojom čudesnom neiscrpnom hranom, nego nas i odijeva. Ove tkanine koje nosite istkane su od morske svile načinjene od vlakana nekih školjki, a obojane su antičkim grimizom i ljubičastom bojom koja se dobiva od sredozemnog morskog zekana. Mirise koje ćete pronaći u toaletu u vašoj kabini dobivamo destilacijom morskih biljaka. Vaš je krevet načinjen od najnježnijih morskih trava. Vaše pero za pisanje je od kitove kosti, a vaša tinta je od crnila sipa ili lignji. Sve dobivam iz mora, kao što ću sve jednoga dana moru i vratiti.“

„Vi volite more, kapetane?“

„Da, volim ga. More mi je sve. Ono pokriva sedam desetina zemaljske kugle. Njegov je zrak čist i zdrav. To je jedna velika pustinja u kojoj čovjek nikada nije sam jer se na svim stranama osjeća pulsiranje života. More omogućava natprirodno i čudesno postojanje, ono je pokret i ljubav, životni beskraj, kako je rekao jedan od vaših pjesnika. Zapravo,

gospodine profesore, priroda se očituje svojim trima kraljevstvima: rudnim, biljnim i životinjskim. Ovo posljednje najvećim dijelom čine četiri skupine žarnjaka, tri razreda člankonožaca, pet razreda mekušaca i tri razreda kralješnjaka, sisavci, gmazovi i bezbrojno mnoštvo riba, beskonačno brojnog reda životinja kojemu pripada više od trinaest tisuća vrsta, od kojih samo desetina otpada na slatkovodne vrste. More je nepregledni spremnik prirode. U moru je život na zemlji i nastao, a tko zna, možda će tamo i završiti. More je beskrajni mir. More ne pripada nijednom vladaru. Na njegovoj se površini još mogu događati nepravde, borbe i proždiranja, na nju se mogu prenijeti sve zemaljske strahote. Ali samo trideset stopa ispod njegove površine, njihova moć prestaje, njihov utjecaj nestaje, a snaga se gubi. Oh, gospodine, živjeti, živjeti u njedrima mora! Potpuno neovisan! Ovdje nemam gospodara. Ovdje sam slobodan!“

Kapetan Nemo je iznenada ušutio, usred oduševljenja koje ga je preplavilo. Je li možda prevršio svoju uobičajenu mjeru rezerviranosti? Možda je previše govorio? Na nekoliko trenutaka je ustao i uzrujano šetao. Zatim je, kada su mu se živci smirili, a njegova pojava poprimila uobičajenu hladnoću, rekao:

„A sada, gospodine profesore, želite li razgledati *Nautilus*, stojim vam na raspolaganju.“

XI.
Nautilus

Kapetan Nemo se ustao. Slijedio sam ga kroz dvostruka vrata na stražnjem dijelu sobe koja su se otvorila, i ušao sam u novu prostoriju jednake veličine kao ona iz koje sam izašao.

Bila je to knjižnica. Visoki ormari od crne palisandrovine, ukrašeni ornamentima od lima, na svojim su širokim policama sadržali veliki broj istovjetno uvezanih knjiga.

Ormari su slijedili liniju sobe, a na dnu su završavali prostranim divanima obloženim kožom boje kestena, koji su bili oblikovani da budu što udobniji. Pokraj njih bili su mali stolovi za čitanje knjiga, koji su se po volji mogli primaknuti ili odmaknuti. U središtu se nalazio prostrani stol prekriven časopisima, među kojima se našla i pokoja stara novina. Taj skladni prostor preplavilo je električno svjetlo koje je padalo s četiri staklene polukugle napola ugrađene u strop. S divljenjem sam gledao ovu predivno uređenu prostoriju i nisam mogao vjerovati svojim očima.

„Kapetane Nemo“, rekao sam svom domaćinu koji se ispružio na divanu, „ovakva knjižnica bila bi na čast i nekoj zemaljskoj palači, zbilja me zadivljuje kad promislim da vas ova knjižnica prati u najdublja mora.“

„Gdje bi čovjek mogao naći više samoće i više tišine, gospodine profesore?“, odgovorio je kapetan Nemo. „Nudi li vam dovoljno dobro utočište vaš kabinet u muzeju?“

„Ne, gospodine, i moram dodati da je poprilično jadan u usporedbi s vašim. Vi imate sedam ili osam tisuća svezaka...“

„Dvanaest tisuća, gospodine Aronnax. Ovo je jedino što me povezuje s kopnom. Ali svijet je za mene prestao postojati onoga dana kada je *Nautilus* prvi put zaronio ispod površine mora. Toga dana sam kupio svoje posljednje knjige, posljednje časopise i novine te želim vjerovati da od tada čovječanstvo nije ni mislilo ni pisalo. Ove knjige, gospodine profesore, su vam dakle na raspolaganju i možete ih slobodno koristiti.“

Zahvalio sam kapetanu Nemu i približio se policama knjižnice. Znanstvenih i etičkih knjiga, književnosti na svim jezicima bilo je u izobilju, ali nisam vidio ni jedno djelo iz političke ekonomije, za koju mi se učinilo da je na brodu zabranjena. Čudan detalj: sve knjige bile su razvrstane bez obzira na jezik na kojem su napisane i takav je raspored dokazivao da je kapetan *Nautilusa* mogao s razumijevanjem čitati sve što bi mu slučajno došlo pod ruku.

Među svescima sam opazio remek-djela antičkih i modernih autora, takoreći sve ono najljepše što je ljudski rod stvorio, povijest, poeziju, romane, znanost, od Homera do

Victora Hugoa, od Ksenofonta[73] do Micheleta,[74] od Rabelaisa do gospođe Sand.[75] No posebno zastupljena u ovoj biblioteci bila je znanost: knjige iz mehanike,balistike, hidrografije, meteorologije, geografije, geologije, itd. imale su mjesto ne manje važno od djela iz prirodoslovlja, pa sam shvatio što je glavni predmet interesa našeg kapetana. Tamo sam vidio Humboldta,[76] Aragoa, radove Foucaulta,[77] Henri Sainte-Claire Deville-a,[78] Milne-Edwardsa,[79] Quatrefagesa,[80] Tyndalla,[81] Faradaya, Berthelota,[82] oca Secchi-ja,[83] Petermanna,[84] kapetana Mauryja,[85] Agassiza[86] itd. Uz njih i radove Akademije znanosti, časopise raznih geografskih društava, a na dobrom mjestu na polici i dvije knjige zbog kojih me je kapetan Nemo možda tako milosrdno primio. Među djelima Josepha Bertranda,[87] njegova knjiga *Utemeljitelji moderne astronomije* mogla mi je dati siguran datum: kako sam znao da se pojavila tijekom 1865. godine, moglo se zaključiti da *Nautilus* izgrađen nakon toga. Dakle, kapetan Nemo svoj podvodni život je započeo prije najviše tri godine. Nadao sam se, štoviše, da će mi neki svježiji naslovi omogućiti da još točnije odredim taj datum, ali imao sam vremena za to istraživanje, tako da nisam htio odlagati priliku za šetnju čudesnim *Nautilusom*.

---

[73] Starogrčki književnik i povjesničar (oko 430-354. pr. Kr.), pisao povijesna djela o Grčkoj i Perziji.

[74] **Jules Michelet** (1798 -1874), francuski povjesničar, autor glasovite *Povijesti Francuske* u trinaest svezaka.

[75] **George Sand** (1804-1876), francuska književnica, poznata i kao ljubavnica de Musseta i Chopina; Verne ju je osobno poznavao i s njom se dopisivao.

[76] **Alexander von Humboldt** (1769-1859), slavni njemački geograf, prirodoslovac i istraživač.

[77] **Léon Foucault** (1819–1868), francuski fizičar (Foucaultovo klatno, kojim je dokazao rotaciju Zemlje).

[78] **Henri Étienne Sainte-Claire Deville** (1818-1881), francuski kemičar

[79] **Henri Milne-Edwards** (1800–1885), slavni francuski zoolog

[80] **Jean Louis Armand de Quatrefages de Bréau** (1810-1892), francuski prirodoslovac.

[81] **John Tyndall** (1820–1893), znameniti irski fizičar, proučavao dijamagnetizam, termalno zračenje, atmosferske pojave.

[82] **Sabin Berthelot** (1794 -1880), francuski prirodoslovac, botaničar i etnolog, poznat po knjizi *Prirodoslovlje Kanarskog otočja*.

[83] **Pietro Angelo Secchi** (1818 -1878), talijanski svećenik i glasoviti astronom, pionir astronomske spektroskopije i prvi koji je dokazao da je Sunce zvijezda.

[84] **August Heinrich Petermann** (1822-1878), njemački geograf i kartograf, urednik utjecajnog kartografskog časopisa *Petermanns Geographische Mitteilungen*.

[85] Komodor **Matthew Fontaine Maury** (1806-1873), američki mornarički časnik, astronom, povjesničar, oceanograf, meteorolog, kartograf i geolog, „otac oceanografije i pomorske meteorologije".

[86] **Louis Agassiz** (1807–1873), švicarsko-američki zoolog, paleontolog, glaciolog i geolog, prvi koji je shvatio da je u prošlosti Zemlja prolazila kroz ledena doba.

[87] **Joseph Louis François Bertrand** (1822-1900), francuski matematičar i astronom.

„Gospodine“, rekao sam kapetanu, „zahvaljujem vam što ste mi stavili svoju knjižnicu na raspolaganje. Tu je pravo znanstveno blago i od toga ću profitirati.“

„Ova soba nije samo knjižnica, ona je i soba za pušenje.“

„Pušenje?“, zavikao sam. „Zar se na brodu puši?“

„Bez sumnje.“

„U tom slučaju gospodine, u iskušenju sam pomisliti da ste zadržali veze s Havanom?“

„Nikakve“, odgovorio je kapetan. „Uzmite cigaru, gospodine Aronnax i premda ne dolazi iz Havane, bit ćete zadovoljni ako ste poznavatelj.“

Uzeo sam cigaru koju mi je ponudio, koja je svojim oblikom podsjećala na one londonske, samo što je izgledala kao da je zamotana u zlatno lišće. Zapalio sam je malim upaljačem s elegantnim stalkom od bronce i udahnuo prvi dim, poput pravog ljubitelja koji nije imao prilike pušiti već dva dana.

„Odlična je“, rekao sam, „ali nije od duhana.“

„Nije“, odgovorio je kapetan, „to što pušite nije ni iz Havane ni s Orijenta. To je jedna vrsta alge bogata nikotinom, koju nam more daje, ali vrlo oskudno. Žalite li što nemamo londonskih?“

„Kapetane, od danas ih odbacujem!“

„Pušite onda koliko želite, nema potrebe da dalje raspravljamo o njihovom porijeklu. Ne nadzire ih nikakva država ili vlada, ali nisu zato ništa lošije, pretpostavljam.“

„Naprotiv“, rekao sam.

Kapetan Nemo je tada otvorio vrata koja su bila nasuprot onih kroz koja smo ušli u knjižnicu. Ušao sam u veliki, raskošno osvijetljeni salon.

Ta dvorana bila je četvrtastog oblika, s odsječenim uglovima, dugačka deset, široka šest, visine pet metara. S osvijetljenog stropa koji je bio ukrašen laganim arabeskama, padala je jaka, ali nježna svjetlost na čudesa koja su se nalazila u tom muzeju. Da, bio je to pravi muzej u kojemu je neka inteligentna i čudesna ruka sakupila sva blaga prirode i umjetnosti, sa zbrkom kakva je karakteristična za slikarski atelje.

Zidove je urešavalo tridesetak slika starih majstora, na isti način uokvirenih, razdvojenih blještavim oružjem, zajedno s tapiserijama ozbiljnih dezena. Vidio sam tu platna najveće vrijednosti, kakva sam inače viđao u europskim privatnim kolekcijama ili na velikim izložbama. Različite škole starih majstora predstavljene su Rafaelovom *Madonom*, *Djevicom* Leonarda da Vincija, Correggiovom *Nimfom*, Tizianovom *Ženom*, Veroneseovim *Obožavanjem* i Murillovim *Uzašašćem*, Holbeinovim portretom, *Opaticom* od Velázqueza, Riberinim *Mučenikom*, Rubensovim *Karnevalom*, dvama flamanskim krajolicima od Teniersa i trima malim žanrovskim slikama Gérarda Dowa, Metsua i Paula Pottera te dvama platnima Géricaulta i Prud'hona, uz nekoliko marina Backhuysena i Verneta.[88]

[88] Svi nabrojani su velikani slikarstva: **Correggio** (1489-1534), najistaknutiji predstavnik parmske škole talijanske renesanse; **Tizian** (Tiziano Vecellio, oko 1490-1576), venecijan-

Među djelima modernog slikarstva vidio sam potpise Delacroixa, Ingresa, Decampsa, Troyona, Meissoniera, Daubignya,[89] itd. uz nekoliko divnih mramornih ili mjedenih replika nekih od najljepših antičkih kipova, postavljenih na postolja u uglovima ovog veličanstvenog muzeja. Ono stanje zadivljenosti kojega mi je kapetan *Nautilusa* ranije najavio već me je pomalo počelo obuzimati.

„Gospodine profesore“, reče taj čudan čovjek, „oprostit ćete mi nemarnost kojom vas dočekujem i nered koji ste zatekli u salonu.“

„Gospodine“, odgovorio sam mu, „bez da istražujem što vi zapravo jeste, dopustite mi da vas smatram umjetnikom.“

„Amater, u najboljem slučaju, gospodine. Nekada sam volio sakupljati lijepe stvari koje je ljudska ruka stvorila. Bio sam strastveni istraživač, neumoran u potrazi i mogao sam sakupiti neke predmete od velike vrijednosti. Ovo su posljednje uspomene na kopno, koje za mene više ne postoji. U mojim su očima vaši moderni umjetnici već stari, kao da postoje već dvije ili tri tisuće godina, ja ih u svome duhu ne razlikujem. A majstori su vječni.“

„A ovi glazbenici?“, pokazao sam na partiture Webera, Rossinija, Mozarta, Beethovena, Haydna, Meyerbeera, Hérolda, Wagnera, Aubera, Gounoda[90] i mnogih drugih, razbacane po velikom klaviru-orguljama koji se nalazio u jednom od uglova salona.

---

ski slikar visoke renesanse; **Paolo Veronese** (1528–1588), venecijanski renesansni slikar; **Bartolomé Esteban Murillo** (1617-1682), španjolski barokni slikar; **Hans Holbein mlađi** (oko 1497-1543), njemački renesansni slikar, znameniti portretist; **Diego Rodríguez de Silva y Velázquez** (1599-1660), španjolski barokni slikar; **Jusepe de Ribera** (1591-1652), španjolski barokni slikar koji je djelovao u Italiji; **Peter Paul Rubens** (1577-1640), flamanski barokni slikar, **Teniers** je glasovita flamanska slikarska obitelj čiji su članovi David Teniers stariji (1582-1649), David Teniers mlađi (1610-1690) i David Teniers III (1638-1685); **Gérard Dow** (Gerrit Dou ili Douw, 1613-1675), slikar iz „zlatnog doba“ nizozemskog slikarstva, specijalist za *žanrovske scene*, odnosno slike koje prikazuju svakodnevni život; **Gabriël Metsu** (1629-1667), nizozemski slikar povijesnih i žanrovskih slika; **Paulus Potter** (1625-1654), nizozemski slikar pejzaža i portreta; **Jean-Louis André Théodore Géricault** (1791-1824), francuski slikar iz razdoblja romantizma; **Pierre-Paul Prud'hon** (1758-1823), francuski romantičarski slikar i autor crteža; **Rudolf Bakhuizen** ili **Backhuysen** (1630-1708), nizozemski slikar iz „zlatnog doba“ poznat po marinama; otac **Claude-Joseph Vernet** (1714-1789), sin **Carle Vernet** (1758-1835) i unuk **Horace Vernet** (1789-1863) su francuski slikari, a po marinama je najpoznatiji onaj najstariji. *Marina* je slika s morskim motivom.

[89] Veliki, isključivo francuski, slikari oko sredine 19. stoljeća: **Eugène Delacroix** (1798–1863), vodeći francuski slikar romantizma; **Jean-Auguste-Dominique Ingres** (1780-1867), francuski neoklasicistički slikar; **Alexandre-Gabriel Decamps** (1803-1860), francuski slikar, uz Delacroixa vodeći predstavnik „francuske škole“; **Constant Troyon** (1810-1865), slikar i majstor porculana; **Jean-Louis Ernest Meissonier** (1815-1891), francuski neoklasicistički slikar i kipar, poznat po slikama Napoleona i njegovih ratova; **Charles-François Daubigny** (1817-1878), slikar iz Barbizonske škole, preteča impresionizma.

[90] **Carl Maria von Weber** (1786-1826), njemački skladatelj, otac njemačke romantičarske nacionalne opere (*Strijelac vilenjak*); **Giacomo Meyerbeer** (1791-1864), njemački

„Ti glazbenici“, odgovorio je kapetan Nemo, „oni kao da su Orfejevi[91] suvremenici jer kronološke razlike u sjećanju mrtvih nestaju, a ja sam mrtav, profesore, jednako mrtav kao oni među vašim prijateljima koji se nalaze dva metra pod zemljom.“ Kapetan Nemo je ušutio i činilo se da se izgubio u sanjarenju. Promatrao sam ga sa živim uzbuđenjem, analizirajući u tišini neobičnosti njegove fizionomije. Naslonjen na ugao jednog vrijednog mozaika na stolu, više me nije primjećivao, potpuno zaboravivši na moju prisutnost.

Poštovao sam njegovu zamišljenost i nastavio proučavati neobičnosti kojima je ovaj salon obilovao.

Između brojnih umjetničkih djela, posebno su važno mjesto imali prirodoslovni rariteti. Uglavnom se radilo o biljkama, školjkama i drugim plodovima dubokih oceana, koje je zacijelo kapetan Nemo osobno pronašao. Na sredini salona nalazio se vodoskok, osvijetljen električnim svjetlom, čija je voda padala u posudu koju je činila ljuska jednog velikog primjerka školjkaša. Ta školjka, obložena raznolikim bezglavim mekušcima, delikatno ukrašenih rubova, u promjeru je imala oko šest metara. Veličinom je nadmašivala one velike školjke koje je Mletačka republika poklonila kralju Françoisu I.,[92] koje su pretvorene u dvije velike škropionice u crkvi Saint-Sulpice u Parizu.

Oko tog bazena, u staklenim vitrinama učvršćenim bakrenim sponama, nalazile su se, klasificirane i označene, najveće dragocjenosti koje je more ikad izložilo pogledu jednog prirodoslovca. Možete zamisliti moju radost kao profesora.

Iz koljena žarnjaka bilo je nekoliko iznimno zanimljivih primjeraka iz dviju skupina, polipa i bodljikaša.

U prvoj skupini bilo je tubipora, gorgonija otvorenih poput lepeza, mekih spužvi iz Sirije, crvenih koralja isis s Moluka,[93] penatula, tih prelijepih štapićastih životinja iz norveških mora, kao i različitih štitnjača, mekanih koralja alcyonacea, cijelog niza okamenjenih koralja koje je moj učitelj Milne-Edwards tako znalački klasificirao u redove, a između kojih sam primijetio prekrasne flabeline, okate koralje s otoka Bourbon,[94] Neptunova kola s Antila, uz mnoštvo drugih vrsta prekrasnih koralja – ukratko: svih vrsta neobičnih grebenastih koralja koji zajednički stvaraju čitave otoke koji će jednoga dana postati kontinenti. Od bodljikaša koje odlikuje njihov bodljasti oklop, bilo je zvjezdača, morskih

---

skladatelj opera (*Hugenoti, Prorok*); **Ferdinand Hérold** (1791-1833), francuski skladatelj opera i baleta; **Daniel François Esprit Auber** (1782-1871), francuski skladatelj, predstavnik romantične komične opere (*Nijema iz Porticija*); **Charles Gounod** (1818-1893), francuski neoklasicistički skladatelj opera i solo pjesama (*Faust*). **Partitura** (tal. „dioba“) je vertikalno uređen notni zapis dijelova skladbe, tako da dirigent može vidjeti sva glazbena događanja.

[91] Starogrčki mitski glazbenik, pjevač i svirač lire, koji je svojom glazbom pomicao drveće i krotio zvijeri.

[92] Francuski kralj u vrijeme renesanse i kulturnog procvata, vladao 1515-1547.

[93] Molučki ili Začinski otoci, u današnjoj istočnoj Indoneziji.

[94] Stariji francuski naziv za otok Réunion u Indijskom oceanu.

zvijezda, stapčara, dlakavica, zmijača, ježinaca, trpova itd. – cjelovita zbirka pojedinih primjeraka te skupine.

Neki malo nervozniji konholog[95] zasigurno bi pao u nesvijest pred drugim, još brojnijim vitrinama u kojima su bili razvrstani uzorci iz njegovog razreda mekušaca. Tu sam vidio zbrku neprocjenjive vrijednosti, koju nemam vremena u cijelosti opisati. Među izloženim predmetima, navodim po sjećanju, bili su elegantni kraljevski čekić iz Indijskog oceana, čije su se pravilne bijele pjege oštro isticale na smeđoj i crvenoj podlozi; zatim kraljevski kopitnjak živih boja, sav posut bodljama, primjerak koji je se rijetko viđa u europskim muzejima, a za kojeg procjenjujem da vrijedi barem dvadeset tisuća franaka; zatim obični čekić iz mora Nove Nizozemske[96] kojega je jako teško pronaći; nekoliko egzotičnih kapica iz Senegala, nježnih bijelih školjkica s dvama otvorima koje bi se i od najmanjeg daha raspale poput mjehura sapunice; nekoliko različitih vrsta polijevalica s Jave, vapnenačkih cijevi obloženih listastim naborima, za koje se otimaju kolekcionari amateri; cijeli niz crepaša, zelenkasto-žutih kakvi se pronalaze u morima Amerike, i onih drugih, smeđe-crvenkastih iz voda Nove Nizozemske – prvi potiču iz voda Meksičkog zaljeva i raspoznaju se po kućici, a drugi, zvjezdasti, potiču iz južnih mora; na kraju, najrjeđa od sviju, veličanstvena novozelandska ostruga; i zatim još divljenja vrijedna sumporna školjka, dragocjene vrste srčanka i šljanaka, rešetkasta loča s obala oko Tankebara,[97] kopito prožeto bisernim sedefom, zelene papigače iz Kineskog mora, nepoznati čunj roda Coenodulli, gotovo sve vrste užovki, koje su u Indiji i Africi služile kao novac, zatim „morska slava“, najdragocjenija školjka iz Istočnih Indija; pa još i obalari, zvrkovi, tornjići, splavari, jajaši, pozlatke, maslinarke, čunjaši, kacigaše, volci, bagerke, rogovi, bačvaši, priljepci, svrdlari, klije, krilonaši, sve redom nježne i delikatne školjke koje je znanost krstila najšarmantnijim imenima.

Pokraj toga, u posebnim pregradama, izloženi su nizovi bisera velike ljepote, koje je električno svjetlo obasulo svjetlucavim točkicama: ružičastih bisera izvađenih iz periska Crvenog mora, zelenih bisera iz školjke petrovog uha, žutih, modrih, crnih bisera, čudnovatih proizvoda različitih mekušaca iz svih oceana, ali i riječnih školjki bisernica sa sjevera, i konačno nekoliko primjeraka neprocjenjive vrijednosti koje su dobivene od jako rijetkih pravih bisernica. Neki od tih bisera svojom su veličinom premašivali golublja jaja i možda su vrijedili više od onoga kojega je putnik Tavernier[98] prodao perzijskom šahu za tri milijuna franaka, nadmašujući i biser muskatskog imama,[99] za kojega sam vjerovao da mu nema ravnoga na svijetu.

---

[95] Znanstvenik koji proučava školjke.

[96] Stari naziv za Australiju.

[97] Grad na jugu Indije u državi Tamil Nadu, nekoć danska kolonija. Danas se zove Tharangambadi.

[98] **Jean-Baptiste Tavernier** (1605–1689), putnik, trgovca, putopisac, autor knjige *Šest putovanja u Tursku, Perziju i Indiju*.

[99] **Muskat** je glavni grad Omana, države u Perzijskom zaljevu.

Utvrditi vrijednost ove zbirke bilo je, takorekoć, potpuno nemoguće. Kapetan Nemo je morao potrošiti milijune da bi prikupio te različite uzorke, a dok sam se pitao iz kojeg je izvora crpio sredstva za zadovoljavanje svojih kolekcionarskih fantazija, prekinuo me je ovim riječima:

„Gledate moje školjke, gospodine profesore. Zaista, one se zanimljive jednom prirodoslovcu, ali meni imaju posebno značenje jer sam ih sve sakupio svojom rukom. Nema mora na kugli zemaljskoj kojega nisam pretražio."

„Razumijem, kapetane, razumijem tu radost šetanja među ovakvim bogatstvom. Vi ste jedan od onih koji su sami stvorili svoje blago. Nijedan muzej Europe ne posjeduje ovakvu zbirku morskih predmeta. Ali ako sve svoje divljenje iscrpim na ovu kolekciju, što će mi ostati za brod koji ih nosi! Ja se ne želim miješati u vaše tajne, no moram priznati da me *Nautilus*, pogon kojega ima, naprave koje mu omogućuju manevriranje, energija tako jaka da ga pokreće, sve to moju znatiželju uzdiže na jako visoku razinu. Vidim da su na zidovima ovog salona obješeni instrumenti čija mi je svrha nepoznata. Mogu li znati...?"

„Gospodine Aronnax", odgovorio mi je kapetan Nemo, „obećao sam vam da ćete na mome brodu biti potpuno slobodni, pa prema tome, nijedan dio *Nautilusa* nije vam zabranjen. Možete dakle obići svaki dio, a ja sam sretan da vam mogu biti vodič."

„Ne znam kako vam zahvaliti, gospodine, ali ja neću zlorabiti vašu ljubaznost. Jedino bih vas pitao kakva je namjena ovih instrumenata?"

„Gospodine profesore, isti ovi instrumenti nalaze se i u mojoj sobi i tamo ću vam rado objasniti njihovu namjenu, ali prvo ćemo posjetiti kabinu koja je rezervirana za vas. Morate znati kako će izgledati vaš smještaj na *Nautilusu*."

Hodao sam za kapetanom Nemom, koji me je izveo u hodnike broda na jedna od onih vrata koja su se nalazila na kraju salona. Vodio me je dalje i našao sam se ne u kabini, nego u elegantno namještenoj sobi s krevetom, kupatilom i drugim namještajem.

Nisam mogao ništa drugo nego zahvaliti svojem domaćinu.

„Vaša soba je uz moju", rekao mi je otvarajući vrata, „a moja je do salona kojega smo upravo napustili."

Ušao sam u kapetanovu sobu. Imala je u sebi nešto asketsko, gotovo redovničko. Željezni krevet, radni stol i nešto namještaja. Soba je bila poluosvijetljena. Nimalo ugodna. Samo ono najosnovnije.

Kapetan Nemo pokazao mi je stolicu.

„Izvolite sjesti", rekao je.

Sjeo sam, a on mi je započeo pričati o sljedećem:

XII.
Sve na struju

„Gospodine“, rekao je kapetan Nemo pokazujući mi instrumente koji su visjeli na zidu sobe, „evo navigacijskih instrumenata potrebnih za plovidbu *Nautilusa*. Ovdje su mi, kao i u dnevnoj sobi, uvijek na oku i govore mi situaciju i točan smjer u oceanskom okružju. Neki od njih su vam poznati, kao što je termometar koji mjeri temperaturu unutar *Nautilusa*, barometar koji mjeri pritisak zraka i predviđa promjene vremena, higrometar koji pokazuje vlažnost atmosfere, *storm glass* koji u sebi sadrži smjesu koja se mijenja i tako ukazuje na dolazak oluje, kompas koji pokazuje smjer, sekstant koji mi prema visini sunca pokazuje geografsku širinu, kronometar kojim se mjeri geografska duljina, i na kraju, dalekozori za noćno i dnevno gledanje, koji služe za promatranje svih dijelova horizonta kada *Nautilus* izroni na površinu mora.“

„To su uobičajeni navigacijski instrumenti“, odgovorio sam, „i poznata mi je njihova svrha. Ali ima i drugih, koji vjerojatno zadovoljavaju specifične zahtjeve *Nautilusa*? Vidim ovaj brojčanik s pokretnom kazaljkom. Nije li to nekakav manometar?“

„Da, doista je manometar. Kada je u kontaktu s vodom, pokazuje vanjski pritisak, koji daje dubinu na kojoj se moja podmornica nalazi.“

„A ove sonde nekakve nove vrste?“

„Te sonde su termometri koji mjere temperaturu različitih slojeva vode.“

„A ovi drugi instrumenti, kojima ne mogu pogoditi namjenu?“

„Gospodine profesore, sada ću vam objasniti“, rekao je kapetan Nemo. „Izvolite me poslušati.“

Nekoliko je trenutaka stajao tiho, a zatim rekao:

„To je sila koja je snažna, brza, poslušna, jednostavna, lako se povinjuje svim namjenama i ima glavnu riječ na mom brodu. Ona sve radi: osvjetljuje me, grije me i duša je svim mehaničkim strojevima. Ta sila je elektricitet.“

„Elektricitet!“, povikao sam iznenađen.

„Da, gospodine.“

„No vi kapetane, imate nevjerojatnu brzinu kretanja koja nije sasvim u skladu s mogućnostima električne struje. Do sada je njena dinamička snaga bila mala i mogla je proizvesti samo male sile.“

„Gospodine profesore“, odgovorio je kapetan Nemo, „moj elektricitet nije onakav kakvog poznaje ostatak svijeta i to je sve što vam mogu reći.“

„Ja neću dalje inzistirati na ispitivanju, gospodine, zadovoljit ću se time da kažem da sam vrlo iznenađen ovakvim rezultatom. Imam samo jedno pitanje, na koje mi nemojte odgovoriti ako je indiskretno. Elementi koje koristite za proizvodnju tako čudesne sile moraju se brzo potrošiti. Cink, na primjer – kako ga nadomještate, budući da više ne održavate vezu s kopnom?“

„Vaše će pitanje dobiti odgovor“, odgovori kapetan Nemo. „Reći ću vam najprije da na dnu mora postoje rudnici cinka, željeza, srebra i zlata, čija će eksploatacija jednom sigurno biti praktična. Ali ja se nisam htio koristiti tim zemaljskim metalima, nego sam htio sva sredstva za proizvodnju elektriciteta dobivati iz samog mora.“

„Iz mora?“

„Da, gospodine profesore, i tih mi sredstava ne nedostaje. Mogao sam zapravo dobiti strujni krug tako da uronim dvije žice na različite dubine mora i struju dobijem iz razlika u temperaturi, što je dokazano, ali odlučio sam se radije za jedan praktičniji sistem.“

„A koji?“

„Vi znate kakav je sastav morske vode. U tisuću grama morske vode ima devet stotina šezdeset i pet grama vode, oko dvadeset i sedam grama natrijevog klorida, uz manje količine magnezijevog i kalijevog klorida, magnezijevog bromida te magnezijevog sulfata, kalcijevog sulfata i karbonata. Uočavate da se natrijev klorid javlja u zamjetnoj količini. Natrij se izlučuje iz morske vode i koristi kao pogonski element.“

„Natrij?“

„Da, gospodine. Natrij pomiješan sa živom daje spoj koji zamjenjuje cink u Bunsenovim elementima.[100] Živa se uopće ne troši. Upotrebljava se samo natrij, a njega dobivamo iz mora. Kažem vam, uostalom, da se baterije na osnovi natrija mogu smatrati energetski najjačima i da je elektromotorna sila koju daju dva puta veća od one koju daju baterije na osnovi cinka.“

„Razumijem dobro, kapetane, izvrsnost natrija u uvjetima u kojima se nalazite. U moru ga ima puno. Dobro. Ali svejedno ga treba proizvesti, izlučiti iz mora. Kako to radite? Vaše bateriju očito mogu poslužiti za izlučivanje, ali ako se ne varam, količina natrija koju zahtijevaju te električne sprave nadmašivala bi količinu koja se izluči. Ispada dakle da je ono što trošite da biste proizvodili, više nego što možete proizvesti!“

„Gledajte gospodine, ne izlučujemo ga uz pomoć baterija, jednostavno se koristimo energetskim potencijalom ugljena.“

„Ugljena? S kopna?“, rekao sam istog trena.

„Recimo da je riječ o ugljenu iz mora, ako hoćete“, odgovori kapetan Nemo.

„A vi možete eksploatirati podvodne rudnike ugljena?“

---

[100] **Robert Bunsen** (1811-1899), njemački kemičar. Otkrio je Bunsenov plamenik za analizu minerala i soli, kojim se postižu jako visoke temperature. Metodama koje je razvio otkrio je nekoliko elemenata: rubidij, cezij, magnezij, aluminij te konstruirao galvanske elemente koji koriste cink kao negativni i ugljen kao pozitivni pol.

„Gospodine Aronnax, vidjet ćete me na djelu. Ne tražim ništa osim malo vašeg strpljenja jer imate vremena biti strpljivi. Samo se sjetite ovoga: ja sve dugujem moru, ono nam daje elektricitet, a elektricitet daje *Nautilusu* toplinu, svjetlost i pokreće ga, jednom riječju daje mu život.“

„Ali zasigurno ne daje zrak koji udišete?“

„Oh, ja mogu proizvesti i zrak za disanje, ali to je nepotrebno jer izranjamo na površinu kad god to poželimo. Dakle, premda mi elektricitet ne daje zrak za disanje, on pogoni snažne pumpe koje ga spremaju u posebne spremnike, koji nam omogućavaju da produžim, ako je potrebno, svoj boravak na velikim dubinama koliko god želim.“

„Kapetane“, odgovorio sam, „ja vam se divim. Vi ste očito pronašli način da ljudi jednog dana uistinu otkriju pravu dinamičku snagu elektriciteta.“

„Ne znam hoće li je otkriti“, odgovorio je kapetan Nemo hladno. „Bilo kako bilo, vi već znate najvažniju primjenu ove dragocjene sile. On nam daje svjetlo, ujednačeno i kontinuirano, kakvo nam ni sunce ne može dati. Evo, pogledajte ovaj sat, on je električan i tako je točan da mu ni najbolji kronometri nisu ravni. Podijelio sam dan na dvadeset i četiri sata, poput talijanskih satova jer za mene ne postoje ni noć, ni dan, ni sunce, ni mjesec, osim te umjetne svjetlosti koju nosim sa sobom na dno mora. Eto, sada je deset sati ujutro.“

„Savršeno!“

„I još jedna primjena elektriciteta. Taj brojčanik iznad vaše glave služi da bi se mjerila brzina *Nautilusa*. Električna žica ga povezuje s propelerom loga, a kazaljka nam pokazuje stvarnu brzinu podmornice. Evo, pogledajte, u ovom trenutku se krećemo umjerenom brzinom od petnaest milja na sat.“

„To je čudesno“, odgovorio sam. „Vidim da ste dobro iskoristili tu silu koja zamjenjuje vjetar, vodu i paru.“

„Nismo završili, gospodine Aronnax“, rekao je kapetan Nemo ustajući, „te ako mi se želite pridružiti, posjetit ćemo *Nautilusovu* krmu.“

Doista, već sam upoznao cijeli prednji dio podvodnog broda, znao sam raspored od središta prema kljunu: blagovaonicu veličine pet metara, koju je od biblioteke odvajala vodonepropusna pregrada, biblioteku od pet metara, veliki salon od deset metara, odvojen od kapetanove sobe drugom vodonepropusnom pregradom, kapetanovu sobu od pet metara, moju sobu od dva metra pedeset i na kraju spremnik zraka od sedam i pol metara, koji je dosezao sve do vrha pramca. Sveukupno, trideset i pet metara dužine. Nepropusne pregrade imale su vrata koja su bila hermetički zabrtvljena gumom i osiguravala su *Nautilusu* potpunu sigurnost u slučaju prodiranja vode.

Hodao sam za kapetanom Nemom kroz hodnike, raspoređene za što učinkovitije kretanje, do samog središta broda. Tu se nalazila neka vrsta zdenca, zatvorena dvjema nepropusnim pregradama. Željezne ljestve, pričvršćene na stjenku, vodile su na njegov vrh. Pitao sam kapetana čemu služe te ljestve.

„Vode do čamca“, rekao je.

„Što? Imate čamac?“, pitao sam iznenađen.

„Naravno. Sjajnu barku, laganu i nepotopivu, korisnu za izlete i ribolov.“

„Ali onda, ako želite ploviti, prisiljeni ste izroniti na površinu mora?“

„Nipošto. Taj čamac je učvršćen na gornjem dijelu trupa *Nautilusa* i smješten je u odjeljku kojega ste vidjeli. Potpuno je zatvoren nepropusnom palubom i pričvršćen čvrstim vijcima. Ove ljestve vode do otvora za prolazak u trupu *Nautilusa*, koji se nastavlja na odgovarajući otvor u trupu čamca i kroz taj dvostruki otvor ulazi se u čamac. Najprije se zatvore jedna vrata, ona na *Nautilusu*, zatim ja za sobom zatvorim druga vrata, ona na čamcu, uz pomoć pritiska. Otpustim vijke i čamac ispliva na površinu mora ogromnom brzinom. Otvorim poklopac na palubi čamca, koji je do tada bio nepropusno zatvoren, odvojim ga, dignem jedro ili uzmem vesla i provozam se.“

„Ali kako se vraćate na brod?“

„Ne vraćam se gospodine, *Nautilus* je taj koji se vraća po mene.“

„Na vašu zapovijed!“

„Na moju zapovijed. Električni vod povezuje me s podmornicom. Pošaljem im brzojav, i to je to.“

„Zapravo“, rekao sam ponesen svim čudima, „ništa nije jednostavnije.“

Nakon što smo prošli stepenište koje vodi na platformu, ugledao sam kabinu dugačku dva metra, u kojoj su Conseil i Ned Land, očarani svojim obrokom, jeli s velikim užitkom. Zatim su se otvorila vrata kuhinje dugačke tri metra koja se nalazila između prostranih brodskih ostava.

I ovdje se za sve poslove oko pripreme hrane koristila struja, koja daje više energije i jednostavnija je za upotrebu od plina. Električni vodiči ulazili su ispod kuhala, spojeni na platinastu ploču koja je jednoliko i pravilno raspoređivala toplinu. Ona je također zagrijavala destilacijske uređaje koji su isparavanjem davali izvrsnu pitku vodu. Pokraj te kuhinje se nalazilo kupatilo, komforno uređeno sa slavinama tekuće hladne i tople vode, prema želji.

Iza kuhinje je bio prostor za posadu, oko pet metara dug. Ali vrata su bila zatvorena i nisam mogao vidjeti raspored koji bi mi možda pomogao odrediti broj ljudi potreban za upravljanje *Nautilusom*.

Iza njega je stajao četvrti nepropusni zapor koji je odvajao dio s kabinama od strojarnice. Vrata su se otvorila i našao sam se u prostoriji gdje je kapetan Nemo – bezuvjetno prvoklasan inženjer – smjestio pogonske strojeve.

Ta prostorija sa strojevima dobro osvijetljena, imala je ne manje od dvadeset metara dužine. Bila je logično podijeljena na dva dijela; prvi je sadržavao elemente koji proizvode struju, a u drugome se nalazio mehanizam za prijenos gibanja na propeler.

Bio sam isprva iznenađen posebnim mirisom koji je ispunio prostoriju. Kapetan Nemo je primijetio moju začuđenost.

„To je“, rekao mi je, „nekakav izboj plinova koje stvara upotreba natrija, ali je samo manja smetnja. Svakog jutra, uostalom, čistimo brod ventilirajući ga svježim zrakom.“

Ja sam, međutim, s razumljivim zanimanjem promatrao *Nautilusov* stroj.

„Vidite“, rekao je kapetan Nemo, „ja upotrebljavam Bunsenove, a ne Ruhmkorffove elemente[101] jer su oni preslabi. Bunsenovi elementi su rjeđi, ali su veći i jači, pa ih treba manje, što je pokazalo iskustvo. Proizvedeni elektricitet se prenosi u stražnji dio, gdje djeluje preko elektromagneta velikih dimenzija na sustav zupčanika i poluga koji prenosi gibanje na osovinu propelera. Ovu. Propeler je promjera šest metara, a korak sedam i pol metara te može dati sto i dvadeset okretaja u sekundi.[102]

„Koliku brzinu dobijete?“

„Brzinu od pedeset milja na sat.“

To je bila prava misterija, ali ja se nisam žurio saznati je. Kako elektricitet može djelovati s takvom snagom? Odakle takva gotovo neograničena sila može izvirati? Radi li se o izuzetnoj voltaži koju daju zavojnice nove vrste? Radi li se o nepoznatom prijenosnom sustavu,[103] kojem se sila može uvećati do beskonačnosti? To je bilo nešto što nisam mogao razumjeti.

„Kapetane Nemo“, rekao sam, „vidio sam rezultate i ne tražim da ih objasnite. Vidio sam *Nautilus* kako manevrira pred *Abrahamom Lincolnom* i znam kako stoji po pitanju brzine. Ali kretanje nije dovoljno. Treba znati i kamo se ide. Treba znati upraviti se lijevo, desno, gore ili dolje. Kako dospijevate na tako velike dubine, gdje nailazite na otpor zbog tlaka koji se mjeri stotinama atmosfera? Kako izranjate na površinu oceana? I napokon, kako se uspijevate održati na dubini koja vam odgovara? Jesam li suviše indiskretan ako vas to pitam?“

„Nimalo, gospodine profesore“, odgovorio je kapetan, nakon kratkog oklijevanja, „jer vi nikada više ne možete napustiti podmornicu. Pridružite mi se u salonu. To je naš pravi radni kabinet i tamo ćete naučiti sve što morate znati o *Nautilusu*.“

---

[101] **Heinrich Daniel Ruhmkorff** (1803-1877), njemačko-francuski izumitelj, komercijalizirao indukcijsku zavojnicu. U Parizu je držao glasoviti dućan s električnim uređajima.

[102] Verneova pogreška. Nemo vjerojatno misli 120 okretaja – u minuti.

[103] Naravno, priča se o takvom izumu, kod kojega novi sustav prijenosa daje znatne sile. Njegov izumitelj se možda susreo s kapetanom Nemom? (J. V.)

XIII.
Nekoliko brojki

Nekoliko trenutaka kasnije sjedili smo na kauču u dnevnom boravku, s cigarom u ustima. Kapetan je ispred mene postavio skice koje su prikazivale tlocrt, presjek i bokocrt *Nautilusa*. A onda je započeo svoje opisivanje ovim riječima:

„Evo, gospodine Aronnax, ovo su neke od dimenzija broda u kojem se nalazimo. To je izduženi cilindar s koničnim završetcima, koji je poprilično nalik cigari, obliku koji je u Londonu već ranije usvojen kod konstrukcija iste vrste. Dužina tog cilindra od početka do kraja, iznosi sedamdeset metara, a najveća širina iznosi osam metara. Nije baš sagrađen u omjeru kao vaši parobrodi duge plovidbe, ali njegove su dimenzije dovoljno velike, a linija izdužena, tako da istisnuta voda može slobodno otjecati ne pružajući otpor njegovom kretanju.

Ove dvije dimenzije omogućuju jednostavno računanje zapremine i površine *Nautilusa*. Njegova površina je tisuću i jedanaest kvadratnih metara i četrdeset i pet stotnina, a njegova zapremina tisuću i petsto metara kubičnih i dvije desetine, odnosno možemo reći da potpuno potopljen istiskuje tisuću i petsto metara kubičnih ili tona.

Kada sam projektirao ovo podvodno plovilo, htio sam da devet desetina bude ispod površine vode kada je u stanju ravnoteže, a da izviruje samo jedna desetina. Posljedično, ono istiskuje devet desetina svoje zapremine u tom položaju, odnosno tisuću tristo pedeset šest kubičnih metara i četrdeset osam stotnina, to jest, na težini gubi isti taj broj tona. Pri konstrukciji zato nisam smio premašiti navedenu težinu istisnine.

Nautilus se sastoji od dva trupa, jednog unutrašnjeg i drugog vanjskog, koji su spojeni T-profilima koji mu daju ekstremnu čvrstoću. Zahvaljujući ćelijskom rasporedu pri gradnji, ponaša se kao da je kompaktan, kao da je pun. Njegove ploče neće popustiti jer prianjaju same od sebe, a ne zbog zakovica, dok mu homogenost konstrukcije, zahvaljujući savršenom odabiru materijala, omogućava da se odupre i najdivljijem moru.

Oba trupa napravljena su od čeličnih limova, čija je gustoća u usporedbi s vodom sedam, osam desetina puta veća. Unutarnji trup nije nigdje manje debljine od pet centimetara, a teži tri stotine devedeset i četiri tone i devedeset i šest stotnina. Drugi trup ga obavija, kobilica je visoka pedeset, a široka dvadeset i pet centimetara i sama teži šezdeset i dvije tone, zatim stroj, balast, razni dodaci i uređaji, te pregrade i unutarnji nosači – sveukupne su težine devet stotina šezdeset jednu tonu i šezdeset dvije stotnine. Kada to zbrojimo s težinom unutarnjeg trupa od tri stotine devedeset i četiri tone i devedeset i šest stotnina, dobije se zadana težina od tisuću tristo pedeset šest tona i četrdeset osam stotnina. Razumijete li to?“

„Razumijem“, odgovorio sam.

„Dakle“, rekao je kapetan, „kada *Nautilus* plovi pod tim uvjetima, tada je jedna desetina trupa iznad vode. Sada, ako imam na raspolaganju spremnike vode s kapacitetom koji odgovara toj desetini, odnosno kapaciteta od sto pedeset tona i sedamdeset dvije stotnine, i ako ih napunim vodom, tada se plovilo kreće s težinom od tisuću petsto i sedam tona, i s tom težinom će biti potpuno potopljeno. To se i događa, gospodine profesore. Na *Nautilusu* postoje tankovi za vodu i nalaze se na dnu broda. Kad otvorim ventil, oni se napune, a brod uronjava ispod površine vode.“

„Dobro kapetane, ali ovdje se približavamo ozbiljnim teškoćama. Ja razumijem da možete uroniti ispod površine oceana. Ali zar dublje, uranjajući ispod površine, vaša podvodna naprava ne nailazi na sve veći tlak i zbog toga na sve veće djelovanje uzgona, sile koja djeluje odozdo prema gore, koji se povećava za jednu atmosferu na svakih trideset stopa dubine,[104] odnosno približno za jedan kilogram na svaki kvadratni centimetar?“

„Svakako, gospodine.“

„Dakle, osim ako cijeli *Nautilus* ne ispunite vodom, ne vidim kako biste mogli prodrijeti kroz vodene mase?“

„Gospodine profesore“, odgovorio je kapetan Nemo, „ne valja brkati statiku i dinamiku, jer nas to izlaže ozbiljnim pogreškama. Jako malo rada je potrebno uložiti da bi se došlo do dna oceana, jer sva tijela teže da potonu. Pratite moje izlaganje?“

„Ja vas slušam, kapetane.“

„Kad sam pokušavao izračunati težinu koju treba dodati *Nautilusu* da bi ga se potopilo, morao sam uzeti u obzir i to da se volumen vode smanjuje na većoj dubini, jer se voda na većoj dubini stišće.“

„To je očito“, rekao sam.

„Odnosno, voda nije apsolutno nestlačiva, ona se može ipak malo stlačiti. Zapravo, prema posljednjim proračunima, smanjenje zapremine vode iznosi oko četiristo trideset i šest desetih dijelova milijuna za svaku atmosferu, odnosno za svakih trideset stopa dubine. Ako želim zaroniti na tisuću metara, moram, dakle, uzeti u obzir smanjivanje volumena ekvivalentno stupcu vode od tisuću metara, to jest tlaku od stotinu atmosfera. To smanjenje iznosi četiristo trideset šest tisućinki. Moram dakle povećati težinu s tisuću petsto sedam tona i dvije desetine na tisuću petsto trinaest tona i sedamdeset sedam stotnina. Povećanje dakle nije veće od šest tona i pedeset i sedam stotnina.“

„Samo toliko?“

„Samo toliko, gospodine Aronnax, ovaj izračun je lako provjeriti. Zato imam dodatne tankove nosivosti stotinu tona, tako da mogu zaroniti do velikih dubina. Kada želim

[104] Oko deset metara.

izroniti na površinu i uravnotežiti brod, dovoljno je da samo istisnem tu vodu i ispraznim sve tankove, ako želim izroniti jednom desetinom ukupne težine.“

Ovom dokazivanju, potkrijepljenom brojkama, nisam imao ništa za prigovoriti.

„Prihvaćam vaše izračune, kapetane“, odgovorio sam. „Bilo bi neprimjereno osporavati ih kada im praksa daje za pravo svakoga dana. Ipak, predosjećam jednu opasnost.“

„Kakvu, gospodine?“

„Kada se nalazite tisuće metara duboko, stjenke *Nautilusa* su pod pritiskom stotina atmosfera. Ako, dakle, u tome trenutku poželite isprazniti svoje tankove i podići brod kako biste izašli na površinu, pumpe koje prazne vodu moraju savladati pritisak od stotinu atmosfera, što otprilike iznosi oko stotinu kilograma po kvadratnom centimetru. Pumpe takve snage...“

„Može pokretati samo elektricitet“, požurio je odgovoriti kapetan Nemo. „Ponavljam vam, gospodine, da je dinamička snaga mojih strojeva vrlo blizu tome da bude beskonačna. Pumpe *Nautilusa* imaju začuđujuću snagu, a vi ste je morati zamijetiti kada su poput bujice izbacile stupove vode prema *Abrahamu Lincolnu*. Osim toga, ja se tim rezervnim tankovima služim samo da bih dosegao srednje dubine, od tisuću petsto do dvije tisuće metara, i to zato da ne opteretim svoje strojeve. Ustvari, ako mi se prohtije posjetiti oceanske dubine od dvije ili tri milje ispod površine, tada se mogu poslužiti i složenijim manevrima, ali jednako pouzdanima.“

„Kojima, kapetane?“

„Ovo me prirodno dovodi do toga da vam objasnim kako se *Nautilusom* upravlja.“

„Nestrpljiv sam doznati.“

„Da bi se upravljalo brodom lijevo ili desno, jednom riječju, duž horizontalne ravni, koristim se običnim širokim kormilom učvršćenim na krmenoj statvi, koje pokreće kolo i kolotura. Ali *Nautilusom* također mogu upravljati odozdo prema gore i odozgo prema dolje, po vertikalnoj ravni, uz pomoć dviju nagnutih ploča pričvršćenih na bokove u središtu uzgona, i te pokretne ploče mogu se postaviti u sve položaje iz unutrašnjosti broda uz pomoć snažnih poluga. Ako se te ploče drže paralelno s ravni broda, tada brod plovi vodoravno. Ako se ploče nagnu, *Nautilus*, ovisno o nagnutosti ploča, pogonjen propelerom, zaranja ili izranja dijagonalno koliko mi odgovora. Isto tako, ako želim izroniti većom brzinom, pokrenem propeler, a tlak vode uzdiže *Nautilus* vertikalno, baš kao što se balon ispunjen vodikom brzo uzdiže po zraku.“

„Bravo, kapetane!“, povikao sam. „Ali kako kormilar usred vode može slijediti smjer kojega ste mu odredili?“

„Kormilar se nalazi u komori sa staklenim otvorima na vrhu *Nautilusovog* trupa, čiji su otvori staklene leće.“

„Leće mogu izdržati takav pritisak?“

„Potpuno. Taj kristal je osjetljiv na udarce, ali je jako otporan na pritisak. Pri pokusima izvedenim 1864. godine, u vodama sjevernih mora prilikom ribolova na električno

svjetlo, pokazalo se da su staklene ploče od istog materijala, debele samo sedam milimetara, u stanju izdržati pritisak od šesnaest atmosfera, premda dopuštaju prolazak snažnih zraka koje generiraju toplinu, čija je toplina nejednako raspoređena. A leće kojima se ja služim nisu na najširem dijelu uže od dvadeset i jednog centimetra, dakle barem su trideset puta deblje od onih korištenih u tim pokusima."

„Priznajem, kapetane Nemo, ali, na kraju krajeva, da bi se vidjelo, potrebna je svjetlost da rastjera tamu, i pitam se kako usred tamnih dubina..."

„U stražnjem dijelu kormilarove kupole nalazi se snažan električni reflektor, čije zrake osvjetljuju more i do pola milje daleko."

„Ah bravo, tri puta bravo, kapetane! To mi objašnjava tobožnju fosforescenciju navodnog narvala, koja je toliko intrigirala učenjake! Vezano uz to, mogu li vas pitati je li sudar *Nautilusa* sa *Scotiom*, koji je privukao toliko pažnje, bio rezultat slučaja?"

„Potpuno slučajan, gospodine. Plovio sam oko dva metra ispod površine kada se sudar dogodio. Uostalom, vidio sam da nije bilo nikakvih ozbiljnih posljedica."

„Nikakvih, gospodine. A vaš sudar s *Abrahamom Lincolnom*?..."

„Gospodine profesore, žao mi je zbog jednog od najboljih brodova hrabre američke mornarice, ali ja sam bio napadnut i morao sam se braniti! Zadovoljio sam se time da onesposobim fregatu tako da mi ne može nauditi, a njima neće biti teško svoja oštećenja popraviti u najbližoj luci."

„O, kapetane", zavikao sam s oduševljenjem, „vaš je *Nautilus* čudesan brod!"

„Da, gospodine", odgovorio je kapetan iskreno ganut, „volim ga kao da je tijelo moga tijela. Dok vaše brodove izvrgnute hirovima oceana sa svih strana vrebaju opasnosti, a kako je to lijepo primijetio Nizozemac Jansen,[105] prvi utisak na moru kojeg čovjek dobije je osjećaj bezdana, ovdje pod morem u *Nautilusu* ljudsko se srce nema čega bojati. Nema straha od oštećenja, jer dvostruki trup podmornice je od čvrstog čelika; nema posrtanja i ljuljanja koje zamara; nema jedara koja može rastrgati vjetar; nema kotlova koje para može raznijeti u komadiće; nema opasnosti od požara jer je brodska oplata od čelika, a ne od drveta; nema ugljena kojega bi moglo ponestati, jer mu pogonsku silu daje elektricitet; nema opasnosti od sudara, jer morskim dubinama ne plovi nitko; nema oluja s kojima se treba boriti, jer već nekoliko metara ispod površine vlada potpuni mir. Eto, gospodine, to je pravi brod! Ako ima istine u izreci da inženjer ima više povjerenja u brod od graditelja, a graditelj više od kapetana, onda možete razumjeti koliko se bezrezervno pouzdajem u svoj *Nautilus*, jer ja sam u jednoj osobi i kapetan i graditelj i inženjer broda!"

Kapetan Nemo je govorio iznimno rječito. Vatra u njegovim očima i strast njegovih pokreta potpuno ga je preobrazila. Da, on je volio svoj brod kao što otac voli svoje dijete!

---

[105] **Marin Henry Jansen** (1817–93), nizozemski moreplovac, prevodio djela komodora Mauryja, istraživao more u jugoistočnoj Aziji.

Ali prirodno se nametalo jedno pitanje, možda pomalo neprikladno, a ja se nisam mogao suzdržati da ga ne postavim.

„Vi ste, dakle, inženjer, kapetane?"

„Jesam, gospodine", odgovori kapetan, „dok sam još bio stanovnik kopna, studirao sam u Londonu, New Yorku i Parizu."

„Ali kako ste uspjeli u tajnosti izgradili taj čudesni *Nautilus*?"

„Svaki njegov dio, gospodine Aronnax, stigao mi je s druge točke planeta, na tajno odredište. Njegova kobilica je iskovana u Creusotu,[106] osovina propelera u Pen & Co. u Londonu, čelične ploče oplate kod Learda u Liverpoolu, propeler kod Scotta u Glasgowu, tankove je proizvela Cail & Ce. iz Pariza, stroj Krupp u Prusiji, kljun Motal u Švedskoj, precizni instrumentarij su izradila braća Hart iz New Yorka,[107] i tako dalje, i svaki je od mojih dobavljača moju narudžbu dobio pod drugim imenom."

„Ali", ponovio sam, „te već proizvedene dijelove treba nekako montirati i spojiti?"

„Gospodine profesore, izgradio sam svoje brodogradilište na pustom otočiću, nasred oceana. Tamo smo moji radnici, moji hrabri suradnici koje sam okupio i uputio, i ja zajedno izgradili naš *Nautilus*. Zatim je, kada je naša operacija bila gotova, požar uništio sve tragove naše prisutnosti, a otok bih digao u zrak da sam mogao."

„Dakle, mogu si dopustiti da vjerujem kako je cijena izgradnje ovog plovila bila ogromna?"

„Gospodine Aronnax, gradnja čeličnog broda košta tisuću i sto dvadeset i pet franaka po svakoj toni, a kako *Nautilus* ima zapreminu od tisuću petsto tona, cijena je milijun i šest stotina osamdeset i sedam tisuća franaka. Ako tomu pridodamo opremu, cijena je dva milijuna, a još i umjetnine i zbirke, cijena je četiri-pet milijuna franaka."

„Posljednje pitanje, kapetane Nemo."

„Recite, gospodine profesore."

„Vi ste onda bogati?"

„Beskrajno bogat, gospodine, bez poteškoća bih mogao platiti deset milijardi državnog duga Francuske."

Gledao sam s fiksacijom bizaran lik koji mi je to govorio. Je li on zlorabio moju lakovjernost? Vrijeme će pokazati.

---

[106] **Le Creusot**, rudarski gradić i središte teške industrije u istočnoj Francuskoj.

[107] Osim ove posljednje, braće Heart iz New Yorka koja nije postojala, sve pobrojane tvornice i brodogradilišta su poznate i slavne.

XIV.
Crna rijeka

Dio zemaljske kugle koji je pokriven vodenom površinom procjenjuje se na tri milijuna osam stotina trideset dvije tisuće i pet stotina pedeset osam mirijametara[108] kvadratnih, što je otprilike trideset i osam milijuna hektara. Ta vodena masa zaprema više od dvije milijarde i dvjesto pedeset milijuna kubičnih milja i kada bi poprimila oblik kugle, njezin bi promjer bio šezdeset milja, a težina bi joj bila tri kvintilijuna tona. Da bi se razumio taj broj, treba kazati da se kvintilijun odnosi prema milijardi kao što se milijarda odnosi prema broju jedan, ili da je u kvintilijunu milijardi koliko u milijardi ima jedinica. Ta ogromna vodena masa je po svojoj količini otprilike poput sve vode koja proteče svim rijekama na planetu tijekom četrdeset tisuća godina.

Tijekom geoloških epoha nakon perioda vatre uslijedio je period vode. U početku je cijela zemlja bila pokrivena vodom. Kasnije je, malo po malo, u vrijeme silura[109] započelo izdizanje planinskih vrhova, pojavili su se otoci, nestajući potom djelomično u poplavama, pa se opet pojavljujući, stapajući se međusobno i formirajući geografsko kopno kakvo danas poznajemo. Kopno je od vode osvojilo sedam milijuna šest stotina pedeset sedam kvadratnih milja, što je dvanaest tisuća devet stotina sedam milijuna hektara.

Konfiguracija kontinenata dopušta nam da vodene mase podijelimo na pet dijelova: Sjeverno ledeno more, Južno ledeno more, Indijski ocean, Tihi ocean i Atlanski ocean.

Tihi ocean se proteže od sjevera prema jugu između dvaju polarnih krugova, a od istoka prema zapadu od Amerika do Azije, preko sto četrdeset i pet stupnjeva geografske dužine. To je najmirnije od mora, njegove struje su goleme i masivne, plime i oseke umjerene, a padaline obilate. To je ocean na kojeg me je sudbina dovela, da ga preplovim pod najčudnijim okolnostima.

„Gospodine profesore“, rekao mi je kapetan Nemo, „idemo, ako vam je po volji, izračunati našu točnu poziciju i odrediti polaznu točku našeg putovanja. Petnaest je minuta do podneva, spremamo se izroniti na površinu.“

Kapetan je triput pritisnuo električno zvonce. Pumpe su počele izbacivati vodu iz spremnika, a kazaljka manometra je pokazivala različite vrijednosti tlaka pri usponu *Nautilusa*, prije nego se zaustavila.

„Stigli smo“, rekao je kapetan.

---

[108] Mirijametar = 10 000 metara.

[109] Period u razvoju Zemlje od prije 443 milijuna godina do prije 416 milijuna godina.

Uputio sam se do središnjih ljestava koje vode na gornju platformu. Uspeo sam se po metalnim prečkama i kroz otvor izišao na platformu *Nautilusa*.

Platforma se uzdizala samo osamdeset centimetara iznad površine mora. Prednji i stražnji dio *Nautilusa* bili su izduženog oblika, tako da se zaista mogao usporediti s cigarom. Opazio sam da su ploče čelične oplate, postavljene tako da jedna drugu prekrivaju, nalikovale na ljuske koje pokrivaju tijela velikih kopnenih gmazova. To mi je objasnilo zašto se sasvim prirodno, unatoč najboljim dalekozorima, ovaj brod mogao zamijeniti za morsku životinju.

Po sredini platforme nalazio se čamac, do pola uglavljen u trup broda, čineći malu izbočinu. Sprijeda i straga su se uzdizale dvije komore srednje visine, kosih zidova, dijelom pokrivene debelim staklenim lećama: jedna je bila namijenjena kormilaru koji je upravljao *Nautilusom*, a u drugoj se nalazila snažna električna svjetlost koja mu je osvjetljavala put.

More je bilo čudesno, a nebo sasvim čisto. Na dugačkom plovilu jedva se osjećalo valjanje snažnog oceana. Lagani povjetarac s istoka mreškao je površinu mora. Horizont, bez imalo magle, bio je pogodan za promatranje.

Nije bilo ništa za vidjeti. Nijednog grebena ili otočića. Ni *Abrahama Lincolna*. Samo prazna pučina.

Kapetan Nemo je sa sekstantom u rukama mjerio visinu sunca, koja mu je trebala dati zemljopisnu širinu. Čekao je nekoliko minuta da nebesko tijelo dodirne obzor. Dok je promatrao, ni jedan njegov mišić nije se pomakao, a instrument ne bi bio mirniji ni da je bio u ruci od mramora.

„Podne“, rekao je, „gospodine profesore, kada biste željeli...?“

Bacio sam posljednji pogled na to pomalo žućkasto more, u blizini japanske obale, prije silaska u veliki salon.

Tamo je kapetan određivao naš položaj, izračunavajući pomoću kronometra dužinu, koju je prethodno provjerio promatranjem satnih kutova. Potom mi je rekao:

„Gospodine Aronnax, nalazimo se na sto trideset sedam stupnjeva i petnaest minuta zapadne zemljopisne dužine...“

„Od kojeg meridijana?“, upitao sam brzo, nadajući se da će mi njegov odgovor dati naznaku koje je nacionalnosti.

„Gospodine“, odgovorio mi je, „imam različite kronometre baždarene prema Washingtonu, Parizu i Greenwichu, ali vama u čast ravnam se prema onom pariškom.“[110]

Taj mi odgovor nije otkrio ništa. Naklonio sam se, a kapetan je nastavio:

---

[110] Grinički meridijan prihvaćen je kao međunarodni standard za nulti meridijan 1884. godine, a do tada su različite nacije koristile svoje meridijane.

„Sto trideset sedam stupnjeva i petnaest minuta zapadne dužine od pariškog meridijana i trideset stupnjeva i sedam minuta sjeverne geografske širine ili oko tri stotine milja od obala Japana. Danas, 8. studenoga u podne, započinjemo naše podvodno istraživanje.“

„Bog nas čuvao!“, odgovorio sam.

„A sada, gospodine profesore“, dodao je kapetan, „ostavljam vas vašim istraživanjima. Zadao sam kurs istok-sjeveroistok, na dubini od pedeset metara. Evo vam karta s istaknutim točkama, na kojoj možete pratiti plovidbu. Salon vam je na raspolaganju, pa vas molim da mi dopustite da se povučem.“

Kapetan Nemo me pozdravio. Ostao sam sâm, zaokupljen svojim mislima. Sve su bile usmjerene prema kapetanu *Nautilusa*. Hoću li ikada saznati kojoj naciji pripada taj neobičan čovjek, koji se hvali da ne pripada ni jednoj? Ta mržnja koju je osjećao prema čovječanstvu, mržnja koja je možda tražila strašnu osvetu – što ju je izazvalo? Je li on bio jedan od slabo poznatih učenjaka, jedan od onih genija „prema kojima smo zgriješili“, kako je Conseil rekao, moderni Galileo, ili je možda bio jedan od onih ljudi poput Amerikanca Mauryja,[111] kojima je karijera bila uništena zbog političkih previranja? Nisam mogao ništa bolje zaključiti. Mene, kojega je slučaj bacio na njegov brod i čiji je život držao u potpunosti u svojim rukama, primio je sasvim hladno, a ipak gostoljubivo. Samo, nikada nije prihvatio moju ispruženu ruku. A nije ni pružio svoju.

Cijeli jedan sat sam proveo zadubljen u takve misli, pokušavajući proniknuti u ovu meni tako privlačnu misteriju. Potom mi je pogled pao na veliku planisferu[112] koja je bila rasprostrta na stolu, a prst sam stavio točno na ono mjesto gdje su se sjekle izračunata zemljopisna širina i dužina.

More, poput kontinenata, ima svoje rijeke. To su morske struje, raspoznatljive po svojoj temperaturi i boji, a najpoznatija je ona koju nazivamo Golfska struja. Znanost je utvrdila da na planetu postoji pet glavnih struja: jedna u sjevernom Atlantiku, druga u južnom Atlantiku, treća na sjevernom Pacifiku, četvrta na južnom Pacifiku i peta na Indijskom oceanu. Vrlo je vjerojatno da je postojala i šesta, na sjeveru Indijskog oceana, u vrijeme kada su Kaspijsko i Aralsko jezero, zajedno s ostalim azijskim jezerima, činili jednu vodenu površinu.

Točno na mjestu na karti gdje sam držao svoj prst bila je jedna od tih struja, koju Japanci zovu Kuro-šio, što znači Crna rijeka. Ta struja izlazi iz Bengalskog zaljeva, gdje je

[111] Već spomenuti komodor Maury glasoviti je američki istraživač oceana i otac oceanografije, autor knjige *Fizička geografija mora* (1855), prve obuhvatne studije iz oceanografije. Verne misli na njegovo sudjelovanje u američkom građanskom ratu, u kojemu je sudjelovao na strani poražene Konfederacije, te je od Britanije nabavio ratni brod *Georgija*, zbog čega je Britanija poslije rata morala SAD-u platiti odštetu. Sudjelovanje u ratu i afera s *Georgijom*, dakako, loše su utjecale na Mauryjevu kasniju karijeru. Aferu s *Georgijom* Verne spominje i u svom romanu *Put oko svijeta u 80 dana*.

[112] **Planisfera** ili **planiglob** je geografska karta cijeloga svijeta, prikazana u ravnini.

zagrijavaju okomite zrake tropskog sunca, zatim protječe kroz Malajski tjesnac[113] i nastavlja uz obale Azije, zavijajući vodama sjevernog Tihog oceana sve do Aleutskog otočja, noseći sa sobom trupce kamforovca i drugih naplavina iz tih krajeva, miješajući svoju čistu toplu vodu indigo-plave boje s valovima oceana. Tom je strujom plovio *Nautilus*. Pratio sam je pogledom, gledajući kako se gubi u prostranstvima Pacifika i osjećajući kako me nosi sa sobom, kada su se Conseil i Ned pojavili na vratima salona.

Moja dva hrabra pratitelja bili su zapanjeni svim čudima ispred svojih očiju.

„Gdje smo, gdje smo?“, viknuo je Kanađanin. „U muzeju Quebeca?“

„Ako gospodin dopusti“, odgovori Conseil, „ovo mora biti hotel Sommerard!“[114]

„Moji dragi prijatelji“, rekao sam pokazujući im da uđu, „niste u Kanadi ni u Francuskoj, nego na brodu *Nautilus*, pedeset metara ispod površine mora.“

„Treba vjerovati gospodinu, ako gospodin tako kaže“, odgovorio je Conseil. „Ali iskreno, ovaj je salon uređen tako da mu se mora diviti i Flamanac poput mene.“

„Divi se moj prijatelju i gledaj, jer jedan vrsni razvrstavač poput tebe imao bi što ovdje raditi.“

Nisam više morao poticati Conseila. Hrabri se mladić već bio nagnuo nad staklenim vitrinama, mrmljajući riječi svojstvene prirodoslovcima: razred puževa, porodica rogova, rod užovka, vrsta Cypræa Madagascariensis itd.

Za to me je vrijeme Ned Land, neupućen u ljušture, ispitivao o mom susretu s kapetanom Nemom. Jesam li doznao tko je on bio, odakle je, kamo ide, do koje nas je dubine vodio? Postavio mi je tisuću pitanja na koja nisam imao vremena odgovoriti.

Objasnio sam mu sve što sam znao, ili bolje rečeno, sve što nisam znao, pa sam ga upitao je li on sam nešto čuo ili vidio.

„Ni čuo, ni vidio“, odgovori Kanađanin. „Nisam čak zamijetio ni posadu broda. Da nisu, kojim slučajem, i oni na električni pogon?“

„Električni?“

„Tako mi svega, skoro i u to da povjerujem! Ali vi, gospodine Aronnax“, upitao je Ned Land koji je uvijek imao svoje zamisli, „ne biste mogli kazati koliko ljudi ima na brodu? Deset, dvadeset, pedeset, stotinu?“

„Ne bih vam znao odgovoriti, majstore Land. Uostalom, vjerujte mi i ostavite se ideje, barem za sada, da biste mogli zauzeti *Nautilus* ili pobjeći. Taj brod je jedan od vrhunaca moderne industrije i žalim što ga niste imali prilike vidjeti. Mnogi ljudi radije bi prihvati-

---

[113] Morski prolaz između Malajskog poluotoka i otoka Sumatre, odnosno između današnjih država Malezije i Indonezije.

[114] **Hotel Sommerard** je današnji Muzej Cluny ili Nacionalni muzej srednjeg vijeka u Latinskoj četvrti u Parizu. Njegovu kolekciju u 19. stoljeću prikupio je i godine 1843. javnosti učinio dostupnom Alexandre du Sommerand, arheolog i kolekcionar. Riječ hôtel na francuskome, pored značenja koje ima i kod nas, znači i gradska kuća, gradska vijećnica, javna zgrada...

li našu situaciju, ako ni zbog čega, a onda barem zato da se imaju priliku provesti kroz sva ta čudesa. Stoga budite mirni i nastojte vidjeti ono što se događa oko nas.“

„Vidjeti!“, poviče harpunar. „Ali ne možemo vidjeti ništa u ovom željeznom zatvoru. Pa mi hodamo, mi se krećemo... naslijepo!“

Ned Land je jedva izgovorio te posljednje riječi, kada odjednom nastupi tama, potpuni mrak. Stropno osvjetljenje se ugasilo tako naglo da sam u očima osjetio bol, kao kod suprotnog prijelaza od tame na najsjajniju svjetlost.

Stajali smo u potpunoj tišini, nepomični, ne znajući kakvo bi nas iznenađenje, dobro ili loše, moglo čekati. Začuo se zvuk kliznog pomicanja, kao da su se pokrenuli nekakvi zasuni na bokovima *Nautilusa*.

„Ovo je kraj svih krajeva“, reče Ned Land.

„Tako mi reda hidromeduza“, promumlja Conseil.

Odjednom, kroz duguljaste otvore s obje strane salona kao da se ukazala dnevna svjetlost. Vodena masa bila je osvijetljena blistavim električnim svjetlom. Od mora su nas dijelile samo dvije staklene stjenke. Isprva sam se stresao od pomisli da bi stjenke mogle popustiti, ali sam vidio da ih pridržavaju bakreni okovi koji su im davali gotovo beskrajnu otpornost.

More je bilo savršene vidljivosti gotovo jednu milju oko *Nautilusa*. Kakav prizor! Kojim riječima bi se mogao opisati? Tko bi mogao naslikati sve te igre svjetlosti, koja je prodirala kroz prozirnu vodenu masu, i sve blage prijelaze boja od najdubljih prema gornjim slojevima oceana!

Prozirnost mora dobro je poznata. Zna se da je more prozirnije i od izvorske vode. Mineralne i organske tvari koje lebde u morskoj vodi povećavaju njegovu prozirnost. U nekim dijelovima oceana poput Antila, na dubinama od sto četrdeset i pet metara, vidi se pješčano dno kristalnom jasnoćom, a snaga prodiranja sunčevih zraka ne prestaje ni na dubinama od tri stotine metara. Ali u tekućem okruženju kakvim je plovio *Nautilus* činilo se da električno svjetlo samo proizvodi svoje valove. To kao da nije bila osvijetljena voda, nego tekuća svjetlost.

Prihvatimo li hipotezu Ehremberga,[115] koji vjeruje u postojanje fosforescentne svjetlosti u morskim dubinama, priroda je stanovnicima mora priredila jedan od najčudesnijih prizora, što sam i sam mogao vidjeti po tisućama svjetlosnih igara. Sa svake strane imao sam prozor u neistraženi bezdan. Zatamnjenost salona još više je isticala vanjsko svjetlo, pa smo gledali kroz kristalno staklo kao da je stjenka golemog akvarija.

Činilo se da se *Nautilus* ne miče. Nije bilo orijentacijskih točaka po kojima bismo to mogli procijeniti, ali vodene niti nastale uslijed sječenja brodskog kljuna protjecale su pred našim očima neviđenom brzinom.

[115] **Dr. Christian Gottfried Ehrenberg** (1795–1876), prirodoslovac koji se specijalizirao za koralje; surađivao je s Mauryjem i Humboldtom.

Začuđeni, nalaktili smo se na vitrine, i nitko od nas, zbog očaranosti, nije prekidao tišinu. Odjednom se oglasio Conseil:

„Htjeli ste vidjeti, prijatelju Nede, pa evo, gledajte!“

„Čudo! Čudo!“, oglasio se Kanađanin, zaboravljajući svoju ljutnju i svoje planove o bijegu, omamljen neodoljivom privlačnošću. „Čovjek bi prošao pola svijeta da može ovome svjedočiti!“

„Ah“, povikao sam, „sada razumijem tog čovjeka. Stvorio je cijeli svijet za sebe, koji mu omogućava da vidi takve čudesne ljepote!“

„Ali ribe“, primijetio je Kanađanin, „ne vidim nijedne ribe!“

„Što vam to znači, prijatelju Ned“, odgovori Conseil, „kada ih ionako ne prepoznajete?“

„Ja! Ribar!“, poviče Ned Land.

Čim se otvorila ta tema, započela je prepirka između dvojice prijatelja, jer su obojica poznavali ribe, ali svaki na svoj poseban način.

Cijelom je svijetu poznato da ribe čine četvrti i posljednji razred koljena kralježnjaka. One su točno opisane kao „kralježnjaci s dvostrukim optokom, hladne krvi, koji koriste škrge za disanje i žive u vodi“. Dijele se na dvije skupine: koštunjače, koje imaju kralježnicu od koštanih kralježaka, i hrskavičnjače, kojima se kralježnica sastoji od hrskavičnih kralježnjaka.

Kanađanin je možda i znao za tu razliku, ali Conseil je sigurno znao bolje. Zbog prijateljstva s Kanađaninom nije mogao dopustiti da ovaj zna manje od njega. Zato je rekao:

„Prijatelju Nede, vi ste lovac na ribe, jedan vrlo sposoban ribar. Ulovili ste veliki broj tih zanimljivih životinja. Ali ja bih se kladio da ne znate kako ih razvrstavamo.“

„Znam!“, odgovori harpunar ozbiljno. „Razvrstavamo ih na one koje se jedu i one koje se ne jedu!“

„Zaista jedna gurmanska distinkcija“, primijeti Conseil, „ali kažite mi, znate li razliku koja postoji između koštunjača i hrskavičnjača?“

„Možda znam, Conseil.“

„A daljnju podjelu tih dvaju razreda?“

„Sumnjam da znam“, odgovori Kanađanin.

„Dobro prijatelju Nede, slušajte i upamtite. Ribe koštunjače se dijele u šest redova: prvi, tvrdoperke, kojima je gornja čeljust potpuna i pomična, sa škrgama sličnim češlju. Taj red sastoji se od petnaest porodica i u njega spada tri četvrtine poznatih riba. Tipičan predstavnik je obični grgeč.“

„Dosta dobar za jelo“, odgovori Ned Land.

„Drugi“, nastavi Conseil, „stražnjoperke, s perajama na stražnjem dijelu trbuha, iza prsnih peraja koje nisu povezane s leđnom kosti. Taj red dijeli se na pet porodica i obuhvaća većinu slatkovodnih riba. Tipični predstavnici: šaran i štuka.“

„Fuj!“, prozbori Kanađanin s gađenjem.“Slatkovodne ribe!“

„Treći“, nastavi Conseil, „goloperke, s trbušnim perajama ispod prsnih, koje su izravno pričvršćene za leđnu kost. Taj red ima četiri porodice. Tipični predstavnici: list, iverak, obliš, trlja itd.“

„Izvrsne, izvrsne!“, poviče harpunar, koji nije htio razlikovati ribe nikako osim sa stanovišta jestivosti.

„Četvrti“, nastavi Conseil, ne dajući se zbuniti, „besperajke, duguljasta tijela i bez trbušnih peraja, s debelom i sluzavom kožom. Taj red ima samo jednu porodicu – jegulje. Tipični predstavnici: jegulja i munjevita jeguljka.“

„Osrednje, osrednje!“, doda Ned Land.

„Peti“, reče Conseil, „resoškržnjače, s potpunim i slobodnim ustima, ali kojima škrge imaju oblik malih resica raspoređenih u parovima duž škržnih lukova. I taj red ima samo jednu porodicu. Tipični predstavnici: morski konjic i šilo.“

„Loše, loše!“, odgovori harpunar.

„I na kraju šesti“, reče Conseil, „srasločeljustke, kojima je gornjočeljusna kost čvrsto vezana uz mekočeljusnu kost. Nepčani se luk pridržava šavom lubanje, zbog čega je nepomičan. Taj red nema pravih trbušnih peraja i dijeli se u dvije porodice. Tipični predstavnici: bucanj i četverozupka.“

„Te nisu dostojne kuhanja“, zaviče Kanađanin.

„Jeste li razumjeli?“, upita učeni Conseil.

„Nisam ništa, dragi prijatelju Conseil“, prizna harpunar, „ali nastavite jer ste jako zanimljivi.“

„Što se tiče riba hrskavičnjača“, nastavi nepokolebljivi Conseil, „one se dijele u samo tri reda.“

„Još bolje“, kaže Ned.

„Prvi, kružnouste, imaju čeljusti sastavljene u jedan pomični prsten, a škrge im imaju mnogo otvora. Taj red ima samo jednu porodicu. Tipični predstavnik je paklara.“

„Treba je voljeti“, reče Ned Land.

„Drugi, prečnouste, imaju škrge kao kružnouste, ali pomičnu donju čeljust. Taj je red najvažniji u čitavom razredu i dijeli se u dvije porodice. Tipični predstavnici: raža i morski pas.“

„Kako!“, poviče Ned, „zar raže i psine u istoj skupini? Dobro, dragi Conseil, sve što o tome mogu reći jest da je za raže bolje da ih se ne stavlja u istu posudu s morskim psima.“

„Treći“, nastavi Conseil, „štitonoše, otvorenih škrga, obično s jednom pukotinom zatvorenom poklopcem. Taj red ima četiri porodice. Tipičan predstavnik: jesetra.“

„Ah, dragi Conseil, vi ste sačuvali najbolje za kraj, po mome mišljenju. Je li to sve?“

„Jest, moj hrabri Nede“, odgovori Conseil, „ali moram napomenuti da sada, kada sve to znamo, to još nije ništa, jer se porodice dalje dijele na rodove, podrodove, vrste, odjeljke...“

„Eh, dragi Conseil“, reče harpunar nagnut nad staklom, „eto vam odjeljaka koji prolaze.“

„Da, ribe!“, poviče Conseil. „Kao da smo pred akvarijem.“

„Nije“, odgovorio sam, „jer akvarij nije drugo nego kavez, a ove ribe su slobodne kao ptice u zraku.“

„Dragi Conseil, kažite nam koje su to ribe, kažite nam“, reče Ned Land.

„Ja to nisam sposoban“, odgovori Conseil. „ Neka vam kaže moj gospodar.“

U stvari, hrabri mladić, iako strastven razvrstavač, uopće nije bio prirodoslovac i nisam siguran bi li znao razlikovati tunu od palamide. Za razliku Kanađanina, koji je mogao imenovati sve ribe bez premišljanja.

„Mihača“, rekao sam.

„I to kineska mihača“, doda Ned Land.

„Rod mihača, porodica tvrdokoski, red srasločeljuski“, promrmlja Conseil.

Zasigurno bi njih dvojica, Ned i Conseil, zajedno činili jednog iznimnog prirodoslovca.

Kanađanin se nije varao. Velika plova mihača plosnatog tijela, zrnaste kože, oboružana bodljom na leđima, plivala je oko *Nautilusa* mašući s četiri reda bodlji poredanih sa svake strane repa. Ništa manje vrijedna divljenja nije njihova koža, odozgo siva, a odozdo bijela, a njihove su se zlatne pjege presijavale u tamnom vrtlogu valova. Među njima su vijugale raže, poput platna na vjetru, a među njima sam primijetio, na svoju veliku radost, onu kinesku ražu koja je sa gornje strane žućkasta, a s donje svijetloruži-časta, koja ima tri bodlje sa stražnje strane oka; rijetka vrsta za koju se u Lacépèdovo[116] vrijeme sumnjalo da uopće postoji, jer je viđena samo u nekim zbirkama japanskih crteža.

Dva puna sata čitava ta je vodena vojska bila u pratnji *Nautilusa*. Usred njihove igre i prevrtanja, u kojem kao da su se natjecale u ljepoti, sjaju i brzini, uspio sam razaznati zelenu usnaču i brkatu lastavicu, s dvije crne pruge; točkastog glamca sa zaobljenim repom i bijelim trupom s ljubičastim mrljama po leđima; sjajnu plavicu, zadivljujuću skušu iz tih mora, plavog tijela i srebrene glave; blistave modrake, čije je ime najbolji njihov opis; prugaste špare u verzijama s plavim i žutim perajama; kolorepe špare koji se ističu po crnoj pruzi na repu; opasne špare sa svojih šest pojaseva; dugokljune boduljke s ustima poput trube ili morske šljuke, čija dužina doseže do jednog metra; japanske mačince; ježaste grujeve, s do šest stopa dugim zmijolikim tijelom, malih, živih očiju i velikih usta s napućenim zubalom, itd.

Naše divljenje u tome je trenutku bilo na vrhuncu. Naši usklici nisu prestajali. Ned je imenovao ribe, Conseil ih je razvrstavao, a ja sam proživljavao ekstazu pred živošću njihovih boja i ljepotom njihovih oblika. Nikada do sada u životu nisam imao priliku promatrati te životinje živahne i slobodne u njihovom prirodnom okruženju.

[116] Bernard Germain de Lacépède (1756-1825) je francuski prirodoslovac.

Ne bih mogao ni nabrojati sve vrste koje su prošle pred našim začuđenim očima, svu tu raznolikost Japanskog i Kineskog mora. Jata riba, brojnija od ptica u zraku, bez sumnje su bila privučena blještavim sjajem električnog svjetla.

Odjednom se u salonu upalilo svjetlo. Čelični poklopci su se zaklopili i opčaravajuće slike je nestalo. Ali još dugo vremena sam o njoj sanjao, dok mi se pogled nije prikovao na instrumente obješene na zidu. Kompas je uvijek pokazivao u smjeru sjever-sjeveroistok, a manometar je pokazivao pritisak od pet atmosfera, koji je odgovarao dubini od pedeset metara, dok je električni brzinomjer pokazivao brzinu od petnaest milja na sat.

Očekivao sam kapetana Nema. Ali on se nije pojavio. Sat je pokazao pet sati.

Ned Land i Conseil su se vratili u svoju kabinu. Ja sam se povukao u svoju sobu. Tamo me dočekala spremna večera. Sastojala se od kornjačine juhe od najukusnijih želvi, bijelih fileta posebno pripremljene i ukusne jetre šiljoglave lastavice i odrezaka ribe kovača koji su mi se činili bolji i od lososovih.

Proveo sam večer u čitanju, zapisivanju, razmišljanju. Potom me je savladao san, pa sam se opružio na svom ležaju od morske trave i duboko zaspao, dok je *Nautilus* i dalje klizio niz brzu struju Crne rijeke.

XV.
Pozivno pismo

Sljedećeg dana, 9. studenog, probudio sam se nakon što sam spavao punih dvanaest sati. Onda je došao Conseil, po svom starom običaju, kako bi pitao „kako je gospodin proveo noć“ i da me posluži. Svog kanadskog prijatelja pustio je da spava takvim snom kao da čitavog života nije ništa drugo ni radio.

Pustio sam Conseila da brblja koliko želi, a ja mu nisam odgovarao. Bio sam zaokupljen izostankom kapetana Nema, koji se nije pojavio nakon našeg razgovora dan prije, te sam se nadao da ću ga opet vidjeti.

Obukao sam svoju odjeću od morske svile. Ta je tkanina više puta pobudila Conseilovu znatiželju. Objasnio sam mu da je tkanina napravljena od tankih i svilenkastih niti kojima se školjkaši periske drže za grebene. To je vrsta mekušaca kojima obiluje Sredozemno more. Nekada su se od njih tkale krasne tkanine, čarape, rukavice jer su bile mekane i vrlo tople. *Nautilusova* se posada mogla odijevati neovisno o pamuku, ovcama i svilcima na kopnu.

Kada sam se odjenuo, otišao sam u dvoranu. Bila je prazna. Zadubio sam se u proučavanje bogatstva školjkaša u staklenim ormarima. Razgledavao sam i bogate zbirke osušenih morskih biljaka. Iako su bile osušene, sačuvale su svoje prekrasne boje. Među tim dragocjenim hidrofitima vidio sam pršljenaste kladostefe, padine pavonije, kaulerpe s lišćem nalik na lišće vinove loze, kalitamnione, nježne ceramije boje purpura, agare nalik na lepeze, acetabularije slične spljoštenim gljivama koje su dugo vremena smatrane zoofitima — ukratko, čitavu zbirku algi.

Cijeli je dan prošao, a da me kapetan Nemo nije posjetio. I stakleni otvori nisu se otvorili. Možda nas nisu htjeli zasititi svim onim divotama.

Smjer *Nautilusa* ostao je istok-sjeveroistok, brzina je bila dvanaest čvorova, a dubina između pedeset i šezdeset metara.

Ni sljedeći dan, 10. studenog, nitko nije došao. Nisam vidio nijednog člana posade. Ned i Conseil proveli su veći dio dana sa mnom. I oni su bili iznenađeni neobjašnjivim izostankom kapetana Nema. Je li taj čudni čovjek možda bio bolestan? Je li namjeravao promijeniti naše planove?

Ipak, kako je napomenuo Conseil, još uvijek smo uživali potpunu slobodu i još uvijek smo dobivali hranu; naš domaćin držao se svoje strane dogovora. Nismo se mogli požaliti; upravo suprotno, neobičnost našeg položaja dala nam je toliko divnih nadoknada da se doista tada nismo ni imali pravo žaliti se.

Tog sam dana počeo pisati dnevnik naših pustolovina, koji mi je kasnije pomogao da se točno sjetim svih doživljaja, neobično je bilo to da je i papar bio od morske trave.

Rano ujutro, 11. studenog, svježi zrak koji je strujio *Nautilusom* otkrio mi je da smo se dignuli na površinu kako bismo obnovili zalihu kisika. Otišao sam do središnjeg stepeništa i popeo se na palubu.

Bilo je šest sati. Vrijeme je bilo oblačno, more sivo, ali mirno. Jedva se osjećalo mrtvo more. Nadao sam se da ću naići na kapetana Nema, ali on nije bio tamo. Hoće li uopće doći? Vidio sam samo kormilara, zatvorenog u staklenoj kućici. Sjeo sam na izbočinu koju je tvorio trup čamca i s uživanjem udisao slankasti zrak.

Postupno su zrake sunca, koje je izlazilo na istoku, rastjerale maglu. More je ponovo zasjalo. Raštrkani oblaci poprimili su žarke boje prekrasnih tonova, a mnogobrojni oblačići nagovještavali su vjetrovit dan.

Ali zašto bi *Nautilus* mario za vjetar kad mu ni oluje nisu mogle učiniti ništa?

Divio sam se divnom izlasku sunca, koji tako okrepljuje i razveseljava, kad sam čuo kako se netko penje na palubu.

Pripremio sam se pozdraviti kapetana Nema, ali bio je to samo njegov prvi časnik. Stajao je na platformi te me uopće nije primijetio. S moćnim dalekozorom pažljivo je pretražio sve strane obzorja. Kada je završio s promatranjem, približio se ulazu i izgovorio rečenicu koju sam zapisao. Zapamtio sam je jer ju je svako jutro redovito ponavljao u istim okolnostima. Ona je glasila:

Nautron respoc lorni virsch.

Nisam znao što ona znači.

Kad je izgovorio te riječi, prvi časnik vratio se u podmornicu. Misleći da će *Nautilus* zaroniti, i ja sam se spustio niz otvor i, prošavši hodnicima, vratio sam se u svoju kabinu.

Prošlo je još pet takvih dana. Svako jutro penjao sam se na palubu i čuo iste riječi koje je izgovarala ista osoba. Nije bilo ni traga kapetanu Nemu.

Već sam se pomirio s time da ga više neću vidjeti, ali 16. studenog, došavši u svoju kabinu s Nedom i Conseilom, našao sam poruku na stolu.

Jedva sam čekao da je pročitam. Bila je napisana jasnim i čistim rukopisom, sličan gotskom, a slova su me podsjećala na njemačko pismo. Ovako je pisalo:

Professoru Aronnaxu
na brodu Nautilus
16. studenog 1867.

Kapetan Nemo poziva gospodina profesora Aronnaxa i njegove prijatelje u lov koji će se održati sutra u šumama otoka Crespo. Kapetan se nada da ništa neće spriječiti gospodina Aronnaxa i njegove prijatelje da prisustvuju.

zapovjednik Nautilusa
kapetan Nemo

— Lov! — uzviknuo je Ned.

— I to još u šumama otoka Crespo! — rekao je Conseil.

— Znači li to da čudak ide na kopno? — upitao je Ned Land.

— Očigledno je tako — rekao sam, ponovo čitajući pismo.

— Moramo prihvatiti — rekao je Kanađanin.

— Jednom kad se nađemo na čvrstom tlu, odlučit ćemo što napraviti. Uostalom, ne bih imao ništa protiv da zagrizem u pravu divljač.

Nisam ni pokušao shvatiti protuslovlje između očiglednog gnušanja kapetana Nema prema kontinentima i otocima i njegov poziv u lov u šumu, nego sam odgovorio:

— Prvo pokušajmo saznati kakav je to otok Crespo.

Pogledao sam na planiglob i pronašao na 32° 40' sjeverne zemljopisne dužine i 160° 50' zapadne zemljopisne dužine mali otok koji je godine 1801. posjetio kapetan Crespo te koji je na starim španjolskom kartama označen kao „Roca de la Plata“, tj. Srebrna stijena. Nalazili smo se od naše polazne točke već oko 1800 milja, a Nautilus je plovio malo promijenjenim smjerom prema jugoistoku. Pokazao sam svojim prijateljima taj mali otok izgubljen u sjevernom Tihom oceanu.

— Ako i kapetan Nemo povremeno posjećuje kopno — rekao sam — onda bira napuštene otoke.

Ned Land je kimnuo glavom, ali nije ništa rekao. Onda su me on i Conseil ostavili. Nakon večere koju je poslužio šutljivi sluga, zaspao sam, ali zabrinut.

Sljedećeg dana, 17. studenog, kada sam se probudio, shvatio sam da se Nautilus ne kreće. Brzo sam se ustao i krenuo u dvoranu.

Kapetan Nemo bio je tamo i čekao me. Ustao je, pozdravio me, i pitao hoćemo li mu se pridružiti u lovu.

Kako nije spominjao ništa o svom izostanku tog tjedna, nisam to niti spomenuo, te sam mu odgovorio da ćemo ga moji prijatelji i ja pratiti u lovu.

— Ipak, gospodine — rekao sam — htio bih vas pitati nešto.

— Samo izvolite, gospodine Aronnax. Ako ću znati, odgovorit ću vam.

— Kapetane, kako to da vi, koji ste se potpuno odvojili od kopna posjedujete šume na otoku Crespu?

— Profesore — odgovorio mi je kapetan — šume koje ja posjedujem ne trebaju ni svjetlo ni toplinu sunca. Njih ne nastanjuju ni lavovi, ni tigrovi, ni pantere, ni bilo kakvi drugi četveronošci. Samo ja znam za njih, one rastu samo za mene. To nisu nikakve kopnene šume; to su šume koje rastu u podmorju.

— Podmorske šume! — uzviknuo sam.

— I vi se nudite da me povedete tamo?

— Upravo tako, gospodine profesore.

— Pješke?

— Naravno, a nećete čak ni noge smočiti.

— I još ćemo loviti?

— Da, još ćemo loviti.

— S puškom u ruci?

— Naravno, s puškom u ruci, gospodine.

Pogledao sam Nautilusova zapovjednika pogledom koji nije bio najlaskaviji.

— Poludio je — pomislio sam. — Imao je napad ludila prošli tjedan te se još nije oporavio. Kakva šteta! Bio mi je draži kad sam mislio da je čudak nego sada kada ispada da je luđak!

Moje lice sigurno je pokazivalo na što sam u tom trenutku mislio, ali kapetan Nemo me pozvao sa sobom. Slijedio sam ga spreman na sve.

Ušli smo u blagovaonicu gdje je već bio ručak na stolu.

— Gospodine Aronnax — rekao je kapetan — nadam se da nemate ništa protiv da zajedno ručamo. Možemo razgovarati dok jedemo. Iako sam obećao da ću vas povesti u šetnju šumom, nisam vam obećao da ću vas odvesti u restoran. Predlažem da se dobro najedete u slučaju da kasno večeramo.

Stoga sam se dobro najeo. Jelo se sastojalo od različitih riba i od odrezaka trpova, izvrsnih moruzgvi i slastica od vrlo ukusnih algi, kao što su *Porphygia laciniata* i *Laurentia primafetida.* Pio sam vodu u koju je kapetan Nemo dodao nekoliko kapi rakije koja se dobivala, slično kao na Kamčatki, od alge poznate pod imenom *Rhodomelacea palmea.* Kapetan Nemo jeo je u tišini, a onda je rekao:

— Gospodine profesore, kada sam predložio da idemo u lov u moje šume otoka Crespo, vi ste mislili da protuslovim sam sebi. Kada sam rekao da su to podvodne šume, pomislili ste da sam poludio. Profesore, nikada ne treba prebrzo stvarati sud o čovjeku.

— Ali kapetane, vjerujte...

— Budite tako ljubazni i saslušajte me pa ćete vidjeti da imate pravo što smatrate da sam lud ili ste u pravu kad me optužujete da protuslovim sam sebi.

— Slušam vas.

— Znate isto kao i ja, profesore, da čovjek može živjeti pod vodom pod uvjetom da sa sobom ponese potrebnu zalihu zraka za disanje. Radnici koji rade pod vodom odjeveni su u nepropusna odijela, a glava im je zatvorena u metalnoj kugli. Zrak im se dovodi crpkama s ventilom.

— Takvu opremu koriste ronioci — rekao sam.

— Tako je. Međutim, ronilac u takvim uvjetima nema slobodu kretanja. Spojen je s gumenom cijevi koja mu dovodi zrak, ali koja ga i drži spojenog s kopnom. Da smo mi s *Nautilusa* tako ograničeni, ne bismo dospjeli daleko.

— A kako postići slobodno kretanje?

— Upotrebljavajući Rouquayrol-Denayrouzeovu spravu, koju su izumjela vaša dva zemljaka, a koju sam ja usavršio za sebe. Ta nam poboljšana sprava omogućuje da preživljavamo bez smetnji za organe u novim fiziološkim prilikama. Ta sprava ima spremnik od dvaju debelih limova, u kojem držimo zrak pod tlakom od pedeset atmosfera. Spremnik se naramenicama pričvrsti na leđa. Njegov gornji dio ima oblik kutije, a u njoj je sprava s mijehom, koja propušta zrak samo pod normalnim tlakom. U običnoj Rouquayrolovoj spravi iz kutije izlaze dvije gumene cijevi koje završavaju u maski koja zatvara nos i usta. Jedna cijev služi za dovođenje zraka za udisanje, a drugom se odvodi izdahnuti zrak. Ronilac može po potrebi jezikom zatvoriti bilo koju cijev. Ali ja na velikim dubinama nailazim na veliki tlak te sam morao glavu zatvoriti u bakrenu kuglu, poput običnog ronioca, a obje cijevi, i za disanje i za izdisanje, završavaju u toj kugli.

— Tako je, kapetane Nemo. Ali zrak koji nosite sa sobom sigurno se brzo potroši. Čim količina kisika padne ispod petnaest posto, više nije upotrebljiv za disanje.

— Tako je. Ali, gospodine Aronnax, kao što sam vam i rekao, crpke *Nautilusa* omogućavaju mi da spremim zrak u spremnik pod visokim tlakom pa mi onda spremnik te sprave za ronioce može dati dostatnu količinu zraka za disanje za devet ili deset sati.

— Ako je tako, onda više nemam primjedbi — rekao sam. — Ali još bih vas pitao kako na dnu oceana osvjetljavate put?

— S Ruhmkorffovom spravom koju pričvrstim za pojas. Sastoji se od Bunsenove baterije, koja nije punjena kalijevim bikromatom, jer ga ne bih mogao nabaviti, već natrijem, kojeg u morskoj vodi ima u izobilju. Indukcijska zavojnica skuplja proizvedenu električnu struju i odvodi je u posebno napravljenu svjetiljku. U toj se svjetiljci nalazi staklena spirala i u njoj malo ugljične kiseline. Kad se sprava ukopča, plin svijetli i daje neprekidno bijelu svjetlost. S takvom opremom i dišem i vidim.

— Kapetane Nemo, na moje upite odgovarate tako uvjerljivo da više ne sumnjam. Ipak, iako sam prisiljen vjerovati u Rouquayrolovu i Rhumkorffovu opremu, nemam takvo mišljenje o puškama koje bismo trebali nositi.

— To nisu puške koje rabe barut — rekao je kapetan Nemo.

— Onda su to zračne puške?

— Naravno. Kako bih proizveo barut na brodu bez salitre, sumpora i ugljena?

— Nadalje — rekao sam — da bi se moglo gađati ispod vode, koja je osam stotina pedeset i pet puta gušća od zraka, treba svladati golemi otpor.

— To nije nikakav problem. Fulton je izmislio, a Coles i Burley iz Engleske, Furcy iz Francuske, Landi iz Italije usavršili vodootporni top koji može pucati u takvim okolnostima. Ali naravno, s obzirom na to da moje oružje upotrebljava stlačeni zrak kojeg mi crpke *Nautilusa* daju u izobilju.

— Zar se zrak ne potroši vrlo brzo?

— Točno, ali zar ne nosim svoju Rouquayrolovu spravu koja mi može, kad zatreba, dati još zraka?

— Ipak, čini mi se da u polumraku, uronjena u tekućinu čija je gustoća značajna u usporedbi sa zrakom, puška ne može daleko gađati i biti smrtonosna.

— Gospodine, s mojom puškom svaki je pucanj smrtonosan; čim zrno dotakne životinju, ona pada kao pogođena munjom.

— Kako je to moguće?

— Jer puška ne izbacuje obična zrna već male staklene kapsule koje je izumio kemičar Leniebrock, a ja ih imam dosta u zalihi. Staklene kapsule imaju čelični omotač, koji ih čini čvršćim, i olovno dno kako bi bile teže. To su prave male lajdenske boce u kojima je skupljen elektricitet pod visokim naponom. Kod najmanjeg dodira nastaje pražnjenje i životinja se sruši bez obzira na to koliko je snažna. Uostalom, tako su te kapsule male da bi ih u naboj obične puške moglo stati deset.

— Ne mogu se sjetiti više nikakvih pitanja — rekao sam, ustajući od stola. — Uzet ću svoju pušku i slijediti vas kamo god idete.

Kapetan me odveo na krmu te kad smo prolazili pored Nedove i Conseilove kabine, pozvao sam svoja dva prijatelja da nas slijede.

Došli smo u mali odjeljak pored strojarnice gdje smo obukli naša posebna odijela za izlet.

XVI.
Šetnja ravnicama

Taj je odjeljak zapravo bio Nautilusovo spremište i svlačionica. Dvanaestak odijela bilo je obješeno na zidu i spremno za upotrebu.

Kad smo ih ugledali, Ned je pokazao očitu nesklonost da jedno navuče na sebe.

— Ali, Nede — rekao sam mu — šume otoka Crespo zaista su podmorske šume!

— Shvaćam — promrmljao je razočarani harpunar, shvativši da su mu nade da će jesti meso prave divljači nestale. — A hoćete li vi, gospodine Aronnax, navući na sebe jedno odijelo?

— To moramo učiniti — odgovorio sam.

— Kako hoćete, gospodine — rekao je harpunar, slegnuvši ramenima — ali ja ga ne bih navukao na sebe, osim da me prisile.

— Nitko vas neće siliti, Nede — rekao je kapetan.

— Hoće li i Conseil riskirati? — upitao je Ned.

— Ja uvijek idem za gospodinom — odgovorio je Conseil.

Na kapetanov poziv došla su dva mornara i pomogla nam navući teška, nepromočiva odijela od gume, izrađena tako da mogu podnijeti znatan tlak. Ta su odijela nalikovala oklopima, te su bila mekana i snažna, a sastojala su se od haljetka i hlača. Hlače su završavale debelim cipelama s teškim olovnim potplatima. Tkanina haljetka bila je napeta bakrenim trakama koje su poput oklopa štitile grudi tako da su ostavljali plućima mjesta da dišu. Rukavi su završavali mekanim rukavicama koje nisu smetale pokretima šake.

Sva ta ronilačka oprema bila je daleko naprednija od onih teških ronilačkih odijela, koji su se sastojali od oklopa od pluta, pojaseva, odijela za vodu itd., koji su izumljeni u osamnaestom stoljeću i bili su jako hvaljeni.

Kapetan Nemo i jedan od njegovih mornara, mladić nalik na Herkula koji je vjerojatno bio jako snažan, Conseil i ja brzo smo navukli našu ronilačku opremu.

Još smo samo trebali zaštititi glave okruglim bakrenim kuglama. Ali prije nego sam to učinio, zamolio sam kapetana da mi dopusti razgledati puške koje su nam bile namijenjene.

Puška, koju mi je dao jedan od *Nautilusovih* mornara, bila je prilično jednostavna, sa šupljim i prilično velikim kundakom od čeličnog lima. U njemu je bio stlačeni zrak, a puštao se u metalnu cijev posebnim ventilom, koji se aktivirao obaračem. U jednoj

udubini limenog kundaka bilo je dvadesetak električnih zrna. Bili su potiskivani u cijev drugim mehanizmom. Nakon što bi se ispalilo jedno zrno, već je drugo bilo spremno.

— Kapetane Nemo — rekao sam — ovo je savršeno oružje i njime se lako rukuje. Ali kako ćemo stići na dno oceana?

— U ovom trenutku, gospodine, Nautilus je na dubini od deset metara pa možemo krenuti.

— Ali kako ćemo izaći?

— Vidjet ćete.

Kapetan Nemo navukao je na glavu kuglu. Conseil i ja učinili smo istu stvar, ali prije smo čuli zajedljivu primjedbu Kanađanina koji nam je poželio „sretan lov“. Gornji je dio odijela završavao bakrenim ovratnikom s vijcima na koje se pričvršćivala kaciga. Tri otvora omogućavala su nam da gledamo na sve strane samim okretanjem glave u unutrašnjosti kugle. Čim je kugla bila na mjestu, Rouquayrolova sprava, koja nam je bila na leđima, počela je raditi i shvatio sam da mogu lako disati.

Ruhmkorffova svjetiljka visjela mi je o pojasu, puška mi je bila u ruci te sam bio spreman za pokret. Ali moram priznati da stisnut u tom teškom odijelu i prikovan za palubu teškim olovnim cipelama, nisam se mogao pomaknuti.

Međutim, to nije dugo trajalo te su me gurnuli u malu kabinu kraj svlačionice. Za mnom su dogurali i moje prijatelje. Čuo sam kako su se za nama zatvorila teška vrata sa zasunima i našli smo se u mrklom mraku.

Nekoliko trenutaka kasnije čuo sam glasno šištanje. Osjetio sam kako mi se do grudi penjala nekakva hladnoća. U sobici su otvorili nekakav ventil kojim je vanjska voda ulazila unutra te je prostorija uskoro bila puna vode. Tada su se otvorila druga vrata na opločju *Nautilusa.* Vidjeli smo svjetlo. Onda smo osjetili morsko dno pod nogama.

Kako bih vam mogao opisati taj izlet na dno oceana? Riječi nisu dostatne da bi se opisala takva divota. Ako kist slikara ne može vjerno prikazati dojmove s dna oceana, kako bi onda to moglo pero?

Kapetan Nemo hodao je naprijed, a njegovi mornari, nekoliko koraka iza nas. Conseil i ja hodali smo jedan uz drugoga kao da je bilo moguće razgovarati kroz metalni oklop na glavi. Više nisam osjećao težinu odijela, cipela, spremnika za zrak i kugle u kojoj se moja glava mogla micati poput badema u ljusci. Svi ti predmeti uronjeni u more gubili su onoliko svoje težine, koliko teži voda koju istiskuju. Taj mi je fizikalni zakon, koji je otkrio Arhimed, sada dobro došao. Više nisam bio nepokretna masa, već sam se mogao dosta slobodno kretati. Čudio sam se jakosti svjetla koje je osvjetljavalo dno na dubini od deset metara ispod površine oceana. Sunčeve su zrake lako prodirale kroz tu vodenu masu raspršujući svjetlost. Mogao sam jasno vidjeti predmete na daljini od sto metara. Na većoj se daljini dno mora vidjelo kao nježna razlika u opadanju boje ultramarina, još dalje sve se više modrilo i napokon se gubilo u nejasnoj tami. Doista, voda se oko mene doimala kao zrak, doduše gušći od atmosfere na Zemlji, ali gotovo isto tako proziran.

Iznad glave mogao sam vidjeti mirnu površinu mora. Hodali smo po sitnom pijesku, koji nije bio smežuran kao pijesak na obali, nego je bio gladak. Taj je blistavi sag poput zrcala čudnovatom snagom odbijao zrake sunca. Hoće li mi se povjerovati ako kažem da sam na dubini od deset metara vidio kao usred bijela dana? Četvrt sata hodali smo po tom blistavom pijesku, što ga je nataložila prašina sitnih školjaka. *Nautilusov* se trup doimao poput kakvog duguljastog grebena i malo pomalo je iščezavao; ali njegova jaka svjetlost pomogla nam je da se poslije vratimo na brod. Na kopnu, gdje je zrak zasićen prašinom, ta svjetlost činila se mutnom, kao maglom zaklonjenom; ali na moru, pa i pod moram, zrake se električnog svijetla prostiru nevjerojatno čisto. Nastavili smo hodati; velika se pješčana ravnica činila beskrajnom. Rukom sam odmicao taj tekući zastor koji se tiho zatvarao iza mene, a moji otisci stopala brzo su nestajali zbog pritiska vode.

Uskoro sam u daljini mogao razaznati neke nejasne oblike te sam prepoznao čudesne stijene pokrivene divnim biljkama i bio sam zadivljen tim čudnovatim prizorom.

Bilo je oko deset sati ujutro. Sunčane su zrake padale na površinu valova ukoso, a kako se svjetlost rastavljala uslijed loma, kao kroz neku prizmu, osvjetljavala je cvijeće, stijene, školjkaše i polipe u svim duginim bojama. To miješanje boja djelovalo je čudesno i očaravajuće, pravi kaleidoskop zelene, žute, narančaste, ljubičaste, modre i plave — kao platno kakvog strastvenog slikara koji je upotrijebio sve boje svoje palete! Da sam barem mogao podijeliti sve dojmove sa Conseilom! Da sam se barem mogao natjecati s njim u usklicima divljenja! Da sam barem znao ugovorene znakove koje je kapetan Nemo izmjenjivao sa svojim mornarima. Kad nisam mogao drugo, počeo sam govoriti sam sa sobom i mumljati u toj bakrenoj kugli koja mi je pokrivala glavu, trošeći možda tim uzaludnim riječima više zraka nego što je trebalo. Pred tim veličanstvenim prizorom i Conseil se morao zaustaviti kao i ja. Očigledno je taj vrijedan momak pred tolikim bogatstvom žarnjaka i mekušaca razvrstavao i razvrstavao te životinje. Na dnu je bilo u izobilju polipa i bodljikaša, različitih vrsta osmotrakih koralja, voskovica, koji žive osamljeno, kita djevičanskih okašica koje su nekad zvali „bijelim koraljima“, moruzgve — sve je to tvorilo divan vrt u kojem su sjale pločašice ukrašene ogrlicom od modrih lovaka. Bilo mi je žao gaziti te sjajne primjerke mekušaca kojih je po dnu bilo na tisuće: koncentrične češljače, čekiće, školjkaše koji skakuću, čunjaše, crvene kacigaše, smotnja-ke anđeoskih krila, morske zečeve i mnoga druga stvorenja tog neiscrpnog mora. Ali morali smo hodati i išli smo dalje dok je iznad naših glava plovilo mnoštvo loptaša koji su spustili svoje tamno modre lovke i vukli ih za sobom; morskih klobuka, koji su nas štitili od sunčanih zraka svojim suncobranima mliječne ili blijedoružičaste boje okićenih modrim obrubom i morskih mjesečina koje bi nam, da je bila tama, osvjetljavale put svojim svjetlucanjem.

Sva sam ta čuda vidio na prostoru od četvrt milje, a da se nisam gotovo ni zaustavljao slijedeći kapetana Nema, koji me pozivao pokretom ruke. Uskoro se tlo promijenilo. Poslije pješčane ravnice uslijedio je sloj ljepljiva mulja koji Amerikanci zovu oaze, a sastoje se od kremenih i vapnenastih ljušturica. Onda smo prešli preko livade od alga, lebdećeg bilja koje voda još nije otrgnula, a brzog je rasta. Ta livada nalikovala je na

gusto tkanu tratinu, tako mekanu pod nogama da se mogla natjecati sa najskupljim sagovima koje je ljudska ruka izradila. Ali dok smo tako hodali tim zelenim sagom pod našim nogama, zelenilo nas je pratilo i iznad naših glava. Trave su na površini mora isplele nježnu sjenicu, a ubrajamo ih u onu veliku porodicu alga od koje poznajemo više od dvije tisuće raznih vrsta. Vidio sam kako plivaju duge vrpce bračića, jednih kugličastih, a drugih cjevkastih, laurencije tankog lišća, rodimenije slične kaktusovoj lepezi. Primijetio sam da zelene alge obitavaju bliže površini, na srednjim dubinama su crvene, a crni i smeđi hidrofiti tvore vrtove i cvjetnjake donjih slojeva oceana.

Alge su doista čudo prirode, jedno od čuda morske flore. Ta je porodica odgovorna za stvaranje najmanje i najveće vegetacije na Zemlji. Tisuće tih jedva primjetnih biljčica izbrojeno je na prostoru od pet četvornih milimetara, ali je pronađeno i morskih trava dužih od pet stotina metara. Prošlo je otprilike sat i pol vremena otkad smo napustili *Nautilus;* bilo je oko podneva. To sam zaključio po okomitim sunčevim zrakama jer se više nisu lomile. Čudesne boje postupno su nestajale, a smaragdni i safirni prijelazi iščeznuli su s našeg svoda. Hodali smo pravilnim koracima koji su odzvanjali iznenađujućom silinom. I najmanji se šum širio brzinom na koju uho na kopnu nije naviklo. Voda mnogo bolje prenosi zvuk nego zrak. Zvuk se rasprostire u vodi četiri puta brže.

Tlo je postalo strmije, a svjetlost jednoličnija. Nalazili smo se na dubini od sto metara pa smo morali izdržati tlak od deset atmosfera. Ali naša su ronilačka odijela bila tako napravljena da nisam ni osjećao nikakav pritisak od tolikog tlaka. Osjećao sam samo nekakvu smetnju pri gibanju prstima, ali i ta mi je neugodnost ubrzo prošla. Nisam čak bio ni umoran od šetnje koja je trajala dva sata i to pod opremom na koju nisam bio navikao. Mogao sam se lagano gibati jer mi je voda pomagala.

Kada smo stigli na dubinu od sto metara, još uvijek sam mogao vidjeti zrake sunca, iako slabije. Njihova se svjetlost pretvorila u crvenkasti sumrak, sredinu između dana i noći. Međutim, još uvijek smo vidjeli kuda hodamo, pa još nije bilo potrebe da upotrijebimo naše Ruhmkorffove svjetiljke.

Kapetan Nemo je zastao. Pričekao je da ga sustignem te mi je prstom pokazao na neke tamne mase koje su se vidjele ispred nas. Pomislio sam da su to sigurno šume otoka Crespo. Nisam se prevario.

XVII.
Šuma pod morem

Napokon smo stigli na rub te šume koja je nesumnjivo bila najljepše imanje kapetana Nema. On ju je smatrao svojim vlasništvom, na nju je polagao ono isto pravo kao prvi ljudi na početku stvaranja svijeta. Uostalom, tko bi mu mogao poricati pravo na to podmorsko imanje? Tko bi drugi mogao doći sa sjekirom u ruci i sasjeći tu gustu šumu? Šuma se sastojala od velikih biljaka nalik na stabla te čim smo ušli pod njezine svodove, odmah sam se začudio na koji način su rasle grane. Takvo nešto prije nisam vidio.

Niti jedna biljka koja je pokrivala tlo, niti jedna grana na stablu nije se niti savijala niti je vodoravno rasla. Sve su rasle uspravno prema površini. Nigdje nisam našao niti jednog vlakna, niti najmanje niti, a da nisu uspravno stajale poput željezne šipke. I bračići i lijane rasli su ravno i okomito jer im je tako diktirala gustoća okoline koja ih je stvorila. Sve su biljke bile nepomične, a kad sam ih rukom odmaknuo, vratile bi se u svoj prijašnji položaj. Ta je okolina bila carstvo okomitosti.

Ubrzo sam se priviknuo na tu čudnu pojavu i na polutamu koja nas je okruživala. Po tlu u šumi bilo je puno oštrih stijena koje je bilo teško izbjeći. Učinilo mi se da je podmorska flora bogatija i bujnija nego što bi bila u arktičkom i tropskom pojasu koji su siromašniji vegetacijom. Ali za nekoliko trenutaka zamijenio sam carstva prirode jedno sa drugim, zoofite sam zamijenio s hidrofitima, a životinje za biljke. A kako se ne bih zabunio? Flora i fauna jedva su razlučive u tom podmorskom svijetu. Opazio sam da se biljke jedva drže za tlo slabim trupom. Budući da nisu imale korijenja, bilo je svejedno rastu li na tvrdom tlu, pijesku, školjkama, ljušturama ili šljunku. To im je bilo samo uporište i ništa više. Te biljke se same množe i ovise samo o vodi koja ih hrani. Mnoge nemaju lišće već ljuske čudnovatih oblika te su njihove boje ograničene na ružičastu, crvenu, zelenu, maslinastu, smeđu. Tu sam ponovno vidio, ali ne onako suhe kao u *Nautilusu,* pavonije, u njihovom prirodnom okolišu. Gledao sam pavonije koje su se širile poput paunova repa, spremne da iskoriste i najslabiji povjetarac; ceramije, laminare s njihovim ispruženim mladicama, nereociste poput konca i sluzave koje su se razvijale na visini od petnaest metara, acetabularije kojima stabljika postaje deblja prema vrhu i mnogo drugih biljaka dubokog mora. Sve te biljke uopće ne cvjetaju. „Čudan svijet“, rekao je neki duhoviti prirodoslovac, „gdje cvjetaju životinje, a ne biljke“.

Između tog raznovrsnog grmlja, koje je bilo veliko kao drveće umjerenog pojasa, nalazili su se pravi grmići sa živim cvijećem, čitave živice žarnjaka na kojima su cvale prugaste vijugavke smotanih pruga, žućkaste karanfilke prozirnih lovaka, busenaste voskovice, i da bi varka bila potpunija, između njih su letjele leptiraste ribe s grančice na grančicu

kao roj kolibrića dok su žute kljunčice s nazubljenim čeljustima i oštrim ljuskama, morski kokoti i lastavice bježale pred nama kao jato šljuka.

Oko jedan sat kapetan Nemo dao je znak da stanemo. Bio sam time zadovoljan; legli smo ispod alarija, kojima su dugi i tanki listovi stršali poput strijela.

Taj mi je odmor godio. Jedino što mi je nedostajalo jest razgovor. Međutim bilo je nemoguće razgovarati i odgovarati. Sve što sam mogao napraviti, bilo je da svoju debelu bakrenu glavu približim Conseilovoj glavi. Vidio sam kako oči tog mladića blistaju od zadovoljstva, a u znak odobravanja počeo se u svojoj kugli gibati na najsmješniji način.

S obzirom na to da smo hodali četiri sata, bio sam iznenađen činjenicom da nisam osjećao glad. Ne znam kako da objasnim takvo stanje želuca. Ali sam zato osjećao neodoljivu potrebu za spavanjem, što se događa svim roniocima. Moje oči brzo su se sklopile te sam zaspao dubokim snom koji sam do tada uspio potisnuti hodanjem. Kapetan Nemo i njegov mornar već su se bili ispružili i zaspali.

Ne znam koliko dugo smo spavali, ali kad sam se probudio činilo mi se da je sunce već zapalo. Kapetan Nemo već je bio ustao te sam se i ja počeo protezati — kad me neka neočekivana pojava prisilila da se brzo osovim na noge.

Nekoliko koraka od mene stajao je užasni morski rak, visok čitav metar i spreman da skoči na mene. Iako je moje ronilačko odijelo bilo dosta debelo te bi me obranilo od ugriza životinje, ipak sam bio prestravljen. U tom trenutku probudili su se Conseil i mornar s *Nautilusa.* Kapetan Nemo pokazao je strašnog raka svom mornaru, a ovaj ga je brzo oborio udarcem kundaka. Vidio sam kako se strašna kliješta tog čudovišta stežu u strašnoj borbi.

Taj me događaj podsjetio na još strašnije životinje na tim dubinama te mi je sinulo da me od njih ne bi obranilo ronilačko odijelo. Do tada nisam na to ni pomislio, ali sam odlučio biti na oprezu. Mislio sam da je naš izlet dovršen tim odmorom, ali sam se prevario jer je kapetan Nemo nastavio svoj put umjesto da se vrati na *Nautilus.*

Tlo se i dalje spuštalo, a nagib je postao strmiji te smo tako došli u još veće dubine. Sigurno je bilo oko tri sata poslije podne kada smo stigli do uske doline među visokim strmim pećinama. Tako smo zahvaljujući našoj opremi premašili za čitavih dvadeset metara onu granicu, koju je čini se postavila priroda čovjeku pri spuštanju u morske dubine.

Rekao sam sto i pedeset metara, iako nisam imao instrumenata koji bi mi mogli pokazati dubinu. Ali znao sam da čak ni u najbistrijim morima sunčane zrake ne mogu dublje prodrijeti. Kao što sam i očekivao, bili smo u potpunoj tami. Čak i na daljini od deset koraka nije se mogao vidjeti nikakav predmet. Hodao sam pipajući kada sam odjednom vidio jaku bijelu svjetlost. Kapetan Nemo je ukopčao svoju električnu svjetiljku. Isto je učinio i njegov mornar. Conseil i ja slijedili smo njihov primjer. Okrećući vijak uspostavio sam vezu između baterije i staklene zavojnice te su naše četiri svjetiljke osvijetlile more na dvadeset metara oko nas.

Kapetan Nemo nastavio je ponirati u tamnu šumu u kojoj su alge bivale sve rjeđe. Opazio sam da biljaka nestaje prije nego što nestaju životinje. Lebdećih biljaka više nije bilo, tlo je bilo pusto, ali je sve vrvjelo od životinja: žarnjaka, člankonožaca, mekušaca i riba. Hodajući, najprije mi je sinulo da svjetlo naših Ruhmkorffovih svjetiljki sigurno privlači stanovnike tih tamnih slojeva. Ali ako su nam se i približavali, onda su se držali predaleko da bi ih se ulovilo. Nekoliko sam puta vidio kako je kapetan Nemo zastao i podigao pušku, ali ju je poslije nekoliko trenutaka promatranja opet spustio i nastavio dalje hodati.

Konačno je oko četiri sata čudesni izlet završio. Na putu nam se ispriječio golemi zid veličanstvenih grebena; bila je to hrpa velikih stijena, golema granitna litica puna tamnih spilja, na kojoj nije bilo nijednog prohodnog uspona.

Bilo je to podnožje otoka Crespo; došli smo do ruba kopna!

Kapetan Nemo je naglo zastao. Na njegov smo znak zastali te, iako sam želio prijeći taj zid, morao sam stati. To je bila granica posjeda kapetana Nema. Nije želio ići dalje. S one strane počinjao je onaj dio zemaljske kugle na koji on više nikada nije želio stupiti nogom.

Stoga smo se počeli vraćati. Kapetan Nemo nastavio je voditi našu malu četu te je gazio naprijed bez zastajkivanja. Činilo mi se kao da se nismo vraćali istim putem. Novi put, koji je bio strmiji i naporniji, doveo nas je bliže površini mora. Ipak, taj povratak u gornje slojeve mora nije bio tako iznenadan da bi uzrokovao naglo smanjenje tlaka jer nam je nagla promjena tlaka mogla u organizmu izazvati teške poremećaje i unutrašnje ozljede koje su za ronioce vrlo opasne. Uskoro smo vidjeli i svjetlost i s obzirom na to da je sunce već bilo zalazilo, lom sunčevih zraka obojio je različite predmete duginim bojama.

U dubini od dvadeset metara prolazili smo kroz jata riba svakakvih vrsta, kojih je bilo više nego što je ptica u zraku, a bile su i okretnije, ali nije bilo nikakve morske divljači vrijedne lova.

U jednom sam trenutku vidio kako je kapetan Nemo uperio pušku i slijedio neki nepomični predmet u grmlju. Kada je opalio, začuo sam slabi zvižduk, a nekoliko metara naprijed neka životinja pala je mrtva.

Bila je to morska vidra, jedini pravi morski četveronožac. Bila je duga metar i pol i sigurno je bila vrlo dragocjena. Njezino krzno, izvana kestenjaste, a iznutra srebrne boje, sigurno bi bilo traženo na kineskom ili ruskom tržištu. Nježno i sjajno krzno bez problema bi postignulo cijenu od dvije tisuće franaka. Divio sam se tom čudnovatom sisavcu okrugle glave, kratkih ušiju, okruglih očiju, bijelih brkova kao u mačke, s plivaćim kožicama na pandžama i bujnog repa. To je skupocjena životinja koju ribari progone i love te postaje sve rjeđa. Povukla se u sjeverni dio Tihog oceana gdje će sigurno i izumrijeti.

Mornar kapetana Nema podigao je životinju i prebacio je preko ramena te smo nastavili naš put.

Sat vremena hodali smo preko pješčane ravnice, koja nas je katkad dovela na manje od dva metra ispod površine mora. Mogao sam vidjeti naše odraze, okrenute obrnuto, točno iznad naših glava, gdje nas je pratila grupa ljudi koja je oponašala sve naše pokrete s izvanrednom sličnošću, ali s tom razlikom da su hodali s glavama po tlu i s nogama u zraku.

Treba spomenuti još jednu pojavu. To su gusti oblaci koji su se brzo skupljali i brzo nestajali. Međutim, promatrajući ih dulje, shvatio sam da su ti „oblaci“ zapravo nastajali zbog različite debljine dugih dubinskih valova. Čak sam vidio i pjenušave vrhove slomljenih stijena koje su se pružale ispred nas. Pojavljivale su se i sjene velikih ptica iznad nas koje su okrznule površinu mora.

Tada sam vidio jedan od onih pogodaka od kojih srce lovca zadršće. Golema ptica, velikog raspona krila, približavala se, lebdeći, površini mora te smo je jasno mogli vidjeti. Mornar kapetana Nema naciljao ju je i pucao u nju kad je bila svega nekoliko metara iznad površine mora. Ptica je pala u vodu poput kamena i potonula nadomak lovcu koji ju je uhvatio. Bio je to divan primjer albatrosa, lijep primjer morske ptice.

'Taj nas događaj nije dugo zadržao. Puna dva sata prolazili smo pješčanim ravnicama, livadama alga koje su bile teško prohodne. Iskreno govoreći, skoro sam posustao kada sam ugledao mutnu svjetlost na udaljenosti od dvije milje. Bilo je to svjetlo *Nautilusa.* Na brod smo trebali stići za najviše dvadeset minuta te sam tada trebao lakše disati jer sam već počeo osjećati da mi moje spremnik za zrak ne daje dovoljno kisika. Ali nisam uzeo u obzir još jedan događaj koji nas je zadržao.

Zaostajao sam dvadesetak koraka kad sam vidio kako se kapetan Nemo žurno vraća u mom smjeru. Grubim me pokretom srušio na zemlju, a mornar je to isto učinio Conseilu. U početku nisam znao razlog tog grubog postupka, ali sam se smirio kad sam vidio da je i kapetan Nemo legao na tlo pored mene.

Ležao sam tako na tlu zaklonjen grmom alga, a kad sam podigao pogled, vidio sam kako prolaze neka dva velika bića uz silnu buku i svjetlucanje.

Krv mi se sledila u žilama! Shvatio sam da se to radilo o dva velika morska psa golemih repova, mutnih staklenih pogleda. Te psine ispuštaju nekakvu svjetlucavu tvar iz čeljusti. To su strašna čudovišta koja mogu uhvatiti čovjeka i slomiti ga u svojim željeznim raljama! Ne znam je li Conseil bio zaokupljen time da ih razvrstava, ali ja sam gledao njihova srebrna tijela i njihove goleme ralje s puno zuba s neznanstvenog stajališta, više kao žrtva nego kao prirodoslovac.

Na našu sreću, ti proždrljivci slabo vide te su prošli, a da nas nisu opazili, okrznuvši nas svojim smeđim perajama. Izbjegli smo nekim čudom opasnost koja je sigurno bila veća od susreta tigra u džungli.

Pola sata kasnije, usmjeravani svjetlom, stigli smo do *Nautilusa.*

Vanjska su vrata ostala otvorena te ih je kapetan Nemo zatvorio čim smo ušli u prvu kabinu. Zatim je pritisnuo dugme. Čuo sam kako u unutrašnjosti broda rade crpke,

osjetio sam da oko mene razina vode pada, a poslije nekoliko trenutaka kabina se posve ispraznila. Tada su se otvorila unutrašnja vrata i ušli smo u svlačionicu.

Tamo su nam s mukom skinuli ronilačka odijela te sam umoran i gladan otišao u svoju kabinu, još uvijek pun dojmova s tog divnog izleta po morskim dubinama.

XVIII.
Četiri tisuće milja ispod Tihog oceana

Sljedeći dan, 18. studenog, potpuno sam se oporavio od napora prijašnjeg dana te sam izašao na palubu u trenutku kad je prvi časnik izgovarao svoju uobičajenu rečenicu. Pomislio sam da se ona ili odnosi na stanje mora ili možda znači: ništa na vidiku.

Ocean je bio pust. Nije bilo ni jednog broda na obzorju. Vrhunci otoka Crespo izgubili su se preko noći. More je upijalo sve boje prizme osim plave, koje su se širile u svim smjerovima i tako prekrivale vodu divnom modrom bojom.

Dok sam tako stajao na palubi i divio se oceanu, došao je kapetan Nemo. Činilo se da me nije opazio te je počeo obavljati niz astronomskih opažanja. Kad je s opažanjima bio gotov, naslonio se na kućicu svjetiljke i zagledao se u oceansku pučinu.

U međuvremenu nekih dvadesetak mornara pojavilo se na palubi *Nautilusa,* sve snažni i dobro građeni mladići izvlačili su mrežu koju su bacili tijekom noći. Mornari su očigledno pripadali različitim narodnostima, ali na svima se moglo prepoznati da su iz Europe. Siguran sam da sam među njima vidio Irce, Francuze, Slavene, Grke ili Krećane. Mornari nisu mnogo govorili. Međusobno su razgovarali na onom čudnom jeziku čije podrijetlo nisam mogao ni naslutiti te ih stoga nisam mogao ništa ni pitati.

Mrežu su izvukli na palubu. Bile su to mreže nalik na vuču, slične onim povlačnim mrežama koje se upotrebljavaju na obali Normandije. To je veliki rukav koji se tegli poluotvoren, a drže ga rastvorenog: odozgo se nalazi plutajuća užad, a odozdo lanac provučen kroz donje otvore. Te se mreže tegle po dnu čeličnim utezima te se s njima pomete dno oceana i pokupi sva riba. Tog su dana izvukli neobične vrste riba iz tog bogatog područja: grdobine, crne barjaktare s ticalima, mihače okružene vrpcama, otrovne bodiljke, nekoliko sivaca maslinaste boje, dugokljunke sa srebrnastim ljuskama, ljuskave šiljce sa smeđim poprečnim prugama, zelenkaste tovarke, više vrste glavoča itd. Također su uhvatili i veću ribu: šnjurka izbočene glave i dugog jedan metar, nekoliko lijepih trupova ukrašenih modrom i srebrnom bojom, i tri goleme tune koje se nisu uspjele spasiti iz vuče svojom brzinom. Procijenio sam da je jednim izvlačenjem mreže ulovljeno više od tisuću funta riba. Lov je bio izvrstan, ali ipak nije bio neobičan jer se mreže ostavljaju plutati nekoliko sati te se tako uhvati čitavi vodeni svijet riba. Stoga nam nije nedostajalo hrane najbolje kvalitete. Brzina *Nautilusa* i električno svjetlo privlačili su ribe.

Sav ulov odmah je spušten kroz okno u smočnicu da bi dijelom bio pojeden svjež, a dijelom spremljen.

Mislio sam da će *Nautilus* nastaviti svoje podmorsko putovanje jer je lov završio i zaliha zraka obnovljena. Baš sam se htio vratiti u svoju kabinu kad se kapetan Nemo iznenada okrenuo prema meni i rekao:

— Pogledajte ocean, profesore. Nema li on vlastitu osobnost? Nije li on u jednom trenutku pun bijesa, a u drugom opet nježan? Jučer je spavao kao i mi, a sad se eto budi poslije mirne noći.

Kapetan nije rekao ni dobro jutro ni dobra večer. Kao da je taj čudni čovjek nastavljao razgovor koji je sa mnom započeo.

— Pogledajte — nastavio je — budi ga milovanje sunca i on opet počinje živjeti. Vrlo je zanimljivo proučavati rad njegova organizma. Ima vlastito bilo, žile i svoje grčeve. Slažem se sa znanstvenikom Mauryjem koji je u njemu otkrio krvotok jednak krvotoku u živim bićima. Očigledno je da kapetan Nemo od mene nije očekivao nikakav odgovor te mu nisam ni upadao u riječ uzvicima „tako je, naravno ili imate pravo“. Činilo se da je govorio sam sebi, s dugim stankama iza svake rečenice. Zapravo je naglas mislio.

— Da — rekao je — ocean ima pravi krvotok, a da bi ga stvorio, Stvoritelju je bila dovoljna toplina, slanost i životinje. Toplina je uzrok razlika u gustoći, a ta razlika je opet uzrok struja i protustruja. Ishlapljivanja gotovo i nema u polarnim krajevima, dok u ekvatorijalnom području uzrokuje neprekidnu izmjenu polarne i ekvatorijalne vode. Ja sam naišao i na struje koje se kreću od sjevera prema jugu i od juga prema sjeveru, a to je zapravo dišni sustav oceana. Vidio sam kako se ugrijana čestica morske vode spušta u dubinu, gdje postiže najveću gustoću pri temperaturi od dva stupnja ispod nule, a kad se još više ohladi, postaje laganija i počinje se opet dizati. Posljedice te pojave najbolje ćete vidjeti na polovima te ćete shvatiti zašto se prema tom zakonu prirode more smrzava samo na površini.

Dok je kapetan završavao tu rečenicu, pomislio sam:

— Pol! Zar nas taj neustrašivi čovjek namjerava odvesti tamo?

Kapetan je zašutio i promatrao ocean koji je bio predmet njegova temeljnog i neumornog proučavanja. Zatim je nastavio:

— Soli ima mnogo u moru, profesore. Kad biste izvadili svu količinu soli koja je u njemu istopljena, dobili biste masu od četiri i pol četvornih milja. Nemojte misliti da je sol nastala samo kao hir prirode. Ne! Ona štiti morsku vodu od pretjeranog ishlapljivanja kako vjetrovi ne bi odnijeli preveliku količinu pare, koja bi, kad bi se zgusnula, potopila sve umjerene pojaseve Zemlje. Sol igra važnu ulogu, ulogu ravnoteže u ekologiji.

Kapetan Nemo je zastao, ustao, te napravio nekoliko koraka po palubi pa se vratio k meni.

— A svi ti mikroskopski organizmi — nastavio je — kojih ima na milijune u jednoj kapljici, a osam stotina tisuća takvih bića čine jedan miligram, nemaju ništa manje važnu ulogu. Mnoga od njih upijaju sol i čvrste elemente iz vode te tako tvore vapnenasta kopna koja pomažu izgrađivati koralje, osobito grebenske koralje. Kad kapljici vode

oduzmu mineralne sastojke, koji su im potrebni za održavanje, ona postaje lakša, uspinje se prema površini, upija sol, koja je preostala u morskoj vodi nakon ishlapljivanja, postaje teža, tone i životinjicama donosi svježe sastojke za preživljavanje. Tako imamo neprestano gibanje i vječni život. Život je u moru mnogo bujniji i trajniji nego na kopnu. On se razvija u svim dijelovima oceana. Mnogi kažu da je more okolina koja za čovjeka znači smrt, ali za milijarde životinja — i za mene — život.

Dok je kapetan Nemo to govorio, potpuno se promijenio, a u meni je izazvao osobito uzbuđenje.

— To je pravi život. Zamišljam u njemu podmorske gradove, skupine podmorskih nastambi, koje bi poput *Nautilusa* svakog jutra izronjavale na površinu da dišu. Slobodne i nezavisne gradove! Ali ipak tko zna ne bi li kakav despot... Kapetan Nemo prekinuo je rečenicu pokretom ruke. Zatim se obratio meni, kao da je htio odagnati neku tužnu misao:

— Gospodine Aronnax, znate li koliko je ocean dubok?

— Znam, kapetane, samo one podatke dobivene glavnim mjerenjima dubina.

— Biste li ih mogli navesti kako bih ih ja mogao ispraviti.

— Evo, koliko se sjećam. Ako se ne varam, u sjevernom Atlantskom oceanu izmjerena je dubina od otprilike osam tisuća metara, a u Sredozemnom moru oko dvije tisuće metara. Najznačajnija su mjerenja dubina izvršena u južnom Atlantskom oceanu, gdje su našli oko 37° geografske širine dubinu od dvanaest tisuća metara, četrnaest tisuća i petnaest tisuća metara. Računa se da bi prosječna dubina mora bila oko sedam kilometara kada bi se morsko dno izravnalo.

— Pa, profesore — rekao je kapetan Nemo — pokazat ću vam i većih dubina od tih. Što se tiče prosječne dubine ovog dijela Tihog oceana, uvjeravam vas da ona iznosi samo četiri tisuće metara.

Kada je to rekao, kapetan Nemo krenuo je prema otvoru i spustio se niz ljestve. Pošao sam za njim i vratio se u dvoranu. Uskoro se propeler počeo okretati, a log je pokazao da smo plovili brzinom od dvadeset čvorova. Idućih dana i tjedana rijetko sam viđao kapetana Nema. Rijetko me je posjećivao. Njegov je prvi časnik redovito bilježio položaj broda na kartu te sam tako mogao točno pratiti *Nautilusov* put.

Conseil i Ned Land proveli su sa mnom mnogo vremena. Conseil je ispričao sva čudesa s našeg izleta Nedu te je Kanađaninu bilo žao što nije bio s nama. Nadao sam se kako će nam se ponovo pružiti prilika da posjetimo šume na dnu oceana.

Gotovo svakog dana na nekoliko sati otvarala su se okna dvorane, a mi smo neumorno promatrali tajne podmorskog svijeta.

Nautilus je uglavnom plovio u smjeru jugoistoka i držao se na dubini od stotinu do stotinu i pedeset metara. Međutim, jednog dana iz nekog nepoznatog razloga, zaronio je u nagnutom položaju pomoću koso položenih peraja na dubinu od dvije tisuće metara.

Termometar je pokazivao temperaturu od četiri stupnjeva prema Celzijusu, a ta je temperatura, kako se čini, na toj dubini ista na svim geografskim širinama.

Dana 26. studenog, u tri sata ujutro *Nautilus* je prešao sjevernu obratnicu na geografskoj dužini od sto sedamdeset i dva stupnja. Dana 27. studenog, prošli smo pored otočja Sandwich, gdje je slavni kapetan Cook poginuo 14. veljače 1779. Od naše točke polaska do tada, prešli smo ukupno četrnaest tisuća četiri stotine i sedamdeset sedam milja. Kada sam ujutro izašao na palubu, vidio sam — na dvije milje u smjeru zavjetrine — Hawaii, najveći otok od sedam otoka tog otočja. Sasvim sam jasno mogao vidjeti njegove obrađene obale, planinske lance koji je protežu usporedno s obalom i vulkane od kojih je najveći Mauna Rea, visok pet tisuća metara iznad mora. U mrežama smo izvukli, između ostalih uzoraka tog mora, lepezarke, plosnate proširene koraljne zajednice, dražestan oblik polipa koji žive samo u tom dijelu oceana.

Nautilus je nastavio ploviti jugoistočno. Dana 1. prosinca prošli smo ekvator na dužini od 142°, a 4. istog mjeseca poslije brze plovidbe bez ikakvih osobitih događaja, stigli smo do Markižanskog otočja. Na južnoj geografskoj širini od 8° 57' i zapadnoj dužini od 139° 32', vidio sam, na udaljenosti od tri milje, rt Martin otoka Nouoka Hiva, glavne skupine tog otočja koje pripada Francuskoj.

Mogao sam vidjeti samo šumovite brjegove, koji su se ocrtavali na obzorju, jer kapetan Nemo nije volio prilaziti obali. Tu smo mrežama izvukli prekrasne vrste riba, zlatarke s plavim perajama i zlatnim repom, koje su među najljepšim ribama na svijetu; goliće koji gotovo da i nemaju ljusaka, ali su jako ukusni; tvrdonoske s koštanim čeljustima; žućkaste dugokrilke koje su isto tako dobre kao i trupovi. Sve su to bile vrlo ukusne vrste.

Nakon što smo napustili te divne otoke koji su pod zaštitom francuske zastave, *Nautilus* je od 4. do 11. prosinca prevalio oko dvije tisuće milja. Jedini događaj vrijedan spomena tijekom tog putovanja je onaj kad smo sreli jato liganja, čudnovatih mekušaca srodnih sipama. Francuski ih ribari zovu tuljčići, a pripadaju razredu glavonožaca i porodici dvoškržnjaka u kojoj su uz lignje još sipe, hobotnice i jedrilci. Te životinje dobro su proučili stari prirodoslovci i govornicima na agorama poslužile su za mnoge metafore, a bogatim građanima za velike gozbe — prema iskazima Ateneja, grčkog liječnika koji je živio prije Galena.[117]

Nautilus je naišao na jato tih mekušaca u noći između devetog i desetog prosinca jer su to noćne životinje. Bilo ih je na milijune. Selili su se iz umjerenog pojasa u toplije krajeve, slijedeći sleđeve i srdele. Gledali smo ih kroz debela kristalna okna kako plove natraške velikom brzinom pomoću mlaza iz lijevka i mašući zamršeno sa svojih deset krakova koje im je priroda smjestila na glavu kao neku kosu od zmija ispunjenih zrakom. Na svom putu one su proždirale manje ribe, a veće su proždirale njih. *Nautilus* je, iako je

[117] **Aelije Galen** ili **Klaudije Galen** (129. – 200. n. e.), poznatiji kao Galen iz Pergama, bio je istaknut rimski liječnik i filozof grčkog porijekla, vjerojatno najveći medicinski znanstvenik rimskog razdoblja.

plovio velikom brzinom, nekoliko sati plovio kroz jato tih životinja, a u mrežama smo izvukli golemu količinu. Među njima sam prepoznao devet vrsta koje je d'Orbigny[118] naveo za Tihi ocean.

Ocean nam je na tom putovanju neprestano otkrivao svoje najčudesnije prizore. Okoliš se neprestano mijenjao te smo se mogli diviti svim djelima Stvoritelja koja je dao tom tekućem svijetu i prodrijeti u najskrivenije tajne oceana. Dana 11. prosinca, čitao sam u dvorani. Ned Land i Conseil promatrali su kroz poluotvorena okna svjetlucanje vode. *Nautilus* je stajao. Napunio je spremnike vode i stajao na dubini od tisuću metara. Taj sloj oceana slabo je nastanjen i rijetko su se viđale velike ribe.

U tom trenutku čitao sam knjigu Jeana Macéa *Sluge želuca* i uživao u duhovitim poukama kad me Conseil prekinuo.

— Bi li gospodin mogao doći na trenutak? — upitao me Conseil čudnim glasom.

— O čemu se radi, Conseil?

— Bi li bi gospodin mogao nešto pogledati?

Ustao sam, naslonio se na okno i pogledao.

Usred mora stajala je nepomično neka golema tamna masa osvijetljena punim snopom električne svjetlosti. Pažljivo sam gledao i pokušavao ustanoviti kakav bi to bio golemi kit, ali odjednom mi je sinulo.

— Brod! — uzviknuo sam.

— Jest — rekao je Kanađanin — brod koji je potonuo.

Ned Land je bio u pravu. Ispred nas se nalazio brod kome su presječene pripone još visjele na lancima. Trup je izgledao u dobrom stanju, a brod je sigurno nedavno doživio brodolom. Jarboli, a iz palube su virila sam tri komada odsječena pola metra iznad palube, vjerojatno su bili žrtvovani u oluji. Brod se vjerojatno nagnuo na bok i napunio vodom, a još je i tada bio nagnut na lijevi bok. Kakav je samo tužan prizor bio taj brod! Još je tužnije bilo vidjeti njegovu palubu na kojoj je još bilo nekoliko mrtvih tijela zapletenih u užad. Nabrojio sam četiri muškarca, a jedan od njih stajao je uz kormilo; također sam vidio i jednu ženu koja je držala dijete na rukama. Bila je to mlada žena. Jasno sam mogao vidjeti njezino lice koje voda još nije načela. S krajnjim naporom podigla je dijete iznad glave, a jadno dijete još uvijek je grlilo majku oko vrata. Strašno su izgledala ona četiri mornara, iskrivljenih lica od grčevitih pokreta jer su se pokušavali osloboditi užadi koja ih je privezala za brod. Jedino je kormilar, mirnog i ozbiljnog izraza lica, sa sivom kosom preko lica i rukom na kormilu, stajao uspravno kao da je još uvijek svojim brodom kormilario u oceanskim dubinama.

Kakav je to bio prizor! Ostali smo bez riječi, srca su nam brzo kucala pred tim brodolomom koji smo primijetili u posljednjim trenucima agonije. U daljini su se već vidjeli

---

[118] **Alcide Charles Victor Marie Dessalines d'Orbigny** (1802-1857) je bio francuski prirodoslovac.

golemi morski psi gladnih očiju te su se približavali velikom brzinom prema potonulom brodu primamljeni ljudskim mesom. Dok je *Nautilus* manevrirao oko potonulog broda uspio sam pročitati ime na krmi:

Florida, Sunderland

XIX.
Vanikoro

Taj užasan prizor bio je samo prvi od mnogobrojnih katastrofa na koje je *Nautilus* naišao na svojim putovanjima. Otkad smo plovili posjećenijim vodama često smo viđali trupove brodova u zadnjem stadiju raspada na morskom dnu. Viđali smo i topove, zrna, sidra, lance i tisuću drugih željeznih predmeta koji su hrđali u vodi. U međuvremenu je *Nautilus,* u kojemu smo živjeli u potpunoj odsječenosti od svijeta, nastavio put. Dana 11. prosinca opazili smo otočje Tuamotu koje je Bougainville[119] nazvao opasnom skupinom, a proteže se područjem od otprilike 1800 milja od istoka-jugoistoka prema zapadu-sjeverozapadu, između južnih geografskih širina od 13° 30' i 23° 50' i istočnih dužina od 125° 35' i 151° 30', od otoka Ducie do otoka Lazarev. Taj arhipelag ima površinu od 17 500 četvornih milja i sastoji se od šezdesetak otočnih skupina, a među njima se ističe otočje Gambier, koje je pod francuskim protektoratom. To su sve koraljni otoci. Polagani, ali neprekinuti rast tih otoka, zbog koralja, jednog dana će ih povezati. Taj će se novi otok zatim spojiti sa susjednim otočjima i tako će stvoriti novi kontinent koji će se protezati od Novog Zelanda, preko Nove Kaledonije, sve do Markižanskog otočja. Onog dana kad sam objašnjavao tu teoriju kapetanu Nemu, on mi je hladno odgovorio.

— Nema potrebe za novim kontinentima, već novim ljudima.

Smjer putovanja odveo je *Nautilus* do otoka Clermont-Tonnere, najzanimljivijeg otoka u skupini kojeg je 1822. otkrio kapetan Bell s *Minervom.* Tako mi se pružila prilika da proučim sustav grebenskih koralja koji su stvorili otoke u tim vodama.

Grebenske koralje ne smijemo pomiješati s običnima. Oni imaju tkivo pokriveno vapnenastom korom. Promjene njihove građe navele su mog slavnog profesora Milne-Edwardsa da ih razvrsta u pet odjeljka. Sitne životinjice koje izlučuju tu materiju žive u dnu svojih stanica. Od njihovog se vapnenastog taloga stvaraju grebeni, hridine, otočići i otoci. Tu oni stvaraju kolut s malenim jezerom ili lagunom koji su povezani vanjskim morem kroz pukotine. Oni stvaraju i čitave bedeme grebena, kao npr. na obalama Nove Kaledonije i raznih otoka u otočju Tuamotu. Ponekad, kao na Reunionu i Mauricijusu, tvore naborane grebene i visoke zidove, a uz njih su odmah velike dubine mora.

Na udaljenosti od nekoliko kablova od obale Clermont-Tonnerre divio sam se divovskim grebenima koje su napravili ti mikroskopski graditelji. Zidine su izgradili različiti kameni koralji, a zovu se šupljikavci, zvjezdavci, vijugavci i okaši. Svi se polipi osobito dobro razvijaju u onim slojevima blizu površine gdje je more uzburkano. Svoje podvodne građevine započinju odozgo, a one se kasnije polagano ruše i poniru zajedno s

[119] **Louis-Antoine, Comte de Bougainville** (1729-1811) je francuski admiral i istraživač.

ostacima izlučivanja na kojima stoje. To je barem Darwinovo objašnjenje postanka atola. Moje je mišljenje da je njegova teorija logičnija od one koja pretpostavlja da koralji utemeljuju svoje građevine na vrhuncima brjegova ili vulkana koji leže nekoliko metara ispod razine mora.

Te sam veličanstvene zidine mogao promatrati izbliza. Dubinomjer je pokazao gotovo tri stotine metara, a vapnenasta građevina blistala je pod svjetlom električnih svjetiljki *Nautilusa.* Kada me je Conseil upitao koliko vremena treba da izrastu tako velike klisure, iznenadio se kad sam mu odgovorio kako znanstvenici procjenjuju da u sto godina narastu tek za tri milimetara.

— To bi značilo da je za gradnju ovih klisura bilo potrebno...? — nastavio je Conseil.

— 192 000 godina, mladiću, a to znatno produžuje one dane koje spominje Biblija. Nadalje, nastanak ugljena, tj. mineralizacija šuma, koje su potpuno potonule u potopu i hlađenje bazaltnih stijena, trajalo je još mnogo duže. Međutim, moram dodati da dani u Bibliji predstavljaju epohu, a ne vremenski razmak između dva izlaska sunca, jer prema Bibliji, sunce nije postojalo prvog dana stvaranja svijeta.

Kada je *Nautilus* ponovno izronio na površinu oceana, mogao sam vidjeti niski i šumoviti otok Clermont-Tonnerre. Očigledno su pijavice i oluje učinile te koraljne grebene plodnima. Jednog je dana oluja uzvitlala i dignula kakvu sjemenku sa susjednog kopna. Pala je na vapnenasto tlo, pomiješala se sa trulim otpacima morskih riba i bilja, te stvorila biljni humus. Možda su i valovi dogurali kokosov orah. Klica je proklijala. Kada je stablo naraslo, zadržalo je vodenu paru. Tako je nastao potok. Postupno je bujala vegetacija. Možda je doplutala i koja životinja, crv i kukac, na deblima koje je vjetar oborio na drugim otocima. Kornjače su došle nositi jaja. Ptice su u mladim stablima savile gnijezdo. Razvio se i životinjski svijet. Tada se pojavio i čovjek privučen zelenilom i plodnošću tla. Tako su nastali ti otoci, velikim trudim mikroskopskih životinja.

U sumrak se Clermont-Tonnerre izgubio u daljini, a *Nautilus* je znatno promijenio smjer. Nakon što je dodirnuo južnu obratnicu na 135° zapadne širine, krenuli smo u smjeru zapad-sjeverozapad i preplovili čitav tropski pojas. Iako je ljetno sunce pržilo, nismo trpjeli zbog vrućine jer na dubini od četrdeset metara ispod površine temperatura nije bila viša od deset do dvanaest stupnjeva.

Dana 15. prosinca, otišli smo iz Društvenog otočja i ostavili predivni Tahiti, biser Tihog oceana. Ujutro sam opazio, na udaljenosti od nekoliko milja, vrhove otoka. U njegovim vodama opskrbili smo se izvrsnom ribom: skušom, trupovima, kovačima i s nekoliko vrsti morskih zmija.

Nautilus je prevalio osam stotina milja. Log je pokazivao 9,720 milja kada smo prošli kroz otočje Tonga, na kome su poginule posade brodova *Argo, Port au Prince* i *Duke of Portland,* te Otočje pomoraca, gdje je ubijen kapetan Langle, Laperouseov[120] prijatelj.

[120] **Jean-François de Galaup, grof od Lapérouse** je francuski pomorac i istraživač. Paul Antoine Fleuriot de Langle je bio drugi zapovijedajući ekspedicije u kojoj su 1787 godine obojica nestala u Tihom oceanu.

Tada smo ugledali i otočje Fidži, na kojemu su divljaci ubili mornare s broda *Union* i kapetana Bureaua iz Nantesa, zapovjednika broda *Aimable-Josephine.*

To otočje, koje se prostire na području od 200 milja, od sjevera prema jugu te 120 milja u smjeru istok-zapad, smješteno je između šestog i drugog stupnja južne širine i 147. i 179. stupnja zapadne dužine. Sastoji se od mnogobrojnih otoka, otočića i hridi, a najvažniji su otoci Viti Levu, Vanua Levu, Kandavu.

To otočje otkrio je 1643. Tasman, iste godine kada je Torricelli izumio barometar, a Louis XIV. stupio na prijestolje. Ostavljam čitatelju da odluči koji od te trojice je donio najviše koristi čovječanstvu. Poslije su stigli kapetan Cook godine 1714, d'Entrecasteaux godine 1793, a onda napokon Dumont d'Urville, godine 1827, koji je razmrsio geografsku zbrku tog područja. *Nautilus* je prošao i pored zaljeva Wailea, pozornici strašnih avantura kapetana Dillona, koji je prvi rasvijetlio tajnu Laperouseova brodoloma.

Bacili smo mreže u zaljev nekoliko puta i sakupili smo veliku količinu izvrsnih kamenica. Prema Senekinom savjetu otvarali smo ih za stolom i prejeli se. Ti mekušci pripadaju vrsti poznatoj pod imenom *Ostrea Lamellosa,* koja je učestala na Korzici. Vjerojatno ih je u zaljevu Wailea bilo mnogo i sigurno bi preplavile zaljev da nema mnogo uzroka koji ih uništavaju jer u jednoj životinji možemo nabrojati do dva milijuna jajašaca.

Ned Land se nije pokajao zbog svoje proždrljivosti, jer su kamenice jedino jelo koje se ne može prejesti. Zaista, čovjek mora pojesti oko dvjesto takvih školjkaša kako bi dobio 315 grama dušičnih tvari potrebnih za dnevnu ishranu.

Dana 25. prosinca *Nautilus* je plovio kroz otočje New Hebrides, koje je Quiros otkrio 1606, Bougainville ih je istraživao 1768, a Cook im je dao ime. To se otočje sastoji od devet velikih otoka koji se protežu u smjeru sjever-sjeverozapad prema jugo-jugoistoku, a cijeli taj niz dugačak je dvije stotine i šezdeset milja, između 15. i 2. stupnja južne širine i 164. i 168. stupnja istočne dužine. Prošli smo blizu otoka Aurou, koji je, kad smo ga vidjeli po danu, izgledao poput zelene šume sa vrlo visokim vrhuncem.

Tog je dana Nedu Landu nedostajala proslava Božića, obiteljski blagdan koji protestanti najviše slave.

Nisam vidio kapetana Nema tjedan dana, a ujutro 27. prosinca ušao je u dvoranu ponašajući se kao da smo se vidjeli prije pet minuta.

Bio sam zaokupljen praćenjem smjera *Nautilusa* na karti kad mi je kapetan prišao i stavio prst na jednoj točki na karti i rekao samo jednu riječ:

— Vanikoro.

Bilo je to ime otoka gdje su Laperouseovi brodovi doživjeli brodolom. Odmah sam se trgnuo.

— Idemo li na Vanikoro? — upitao sam.

— Da, gospodine profesore — odgovorio mi je kapetan Nemo.

— Hoćemo li posjetiti one poznate otoke kod kojih su *Boussole* i *Astrolabe* doživjeli brodolom?

— Ako hoćete.

— Kada stižemo na Vanikoro?

— Već smo stigli, gospodine profesore.

Slijedeći kapetana Nema, izašao sam na palubu te sam sa zanimanjem pregledavao obzorje.

Prema sjeveroistoku pojavili su se vulkanski otoci različitih visina, okruženi koraljnim grebenima, koji su bili dugi oko četrdeset milja. To je bio Vanikoro, po kojem se čitavo otočje tako zove. Njemu je Dumont d'Urville dao ime Ile de la Recherche. Nalazili smo se točno pred zaljevom Vanou, smještenom na četrnaest stupnjeva i četiri minute južne geografske širine i 164° 32' istočne dužine. Činilo se da je tlo pokriveno zelenilom od obale pa sve do vrhunca u unutrašnjosti, od kojih je najviši vrh Kapogo, četiri stotine sedamdeset i šest mjera.[121]

Nautilus je prošao uskim prolazom kroz vanjski koraljni prsten i tako se našao unutar grebena gdje je dubina mora bila šezdeset do sedamdeset metara. U zelenoj sjeni korenjaka opazio sam desetak domorodaca, koji su bili iznenađeni našim dolaskom. Jesu li možda mislili da je ta crna velika spodoba, koja im se približava po površini vode, kakvo strašno morsko čudovište kojeg se moraju paziti?

Tada me kapetan Nemo upitao što znam o Laperouseovom brodolomu.

— Samo ono što i drugi znaju — odvratio sam mu.

— Biste li mi rekli što to drugi znaju? — rekao je podrugljivo.

— Nema problema.

Rekao sam mu što je pisalo u posljednjem djelu Dumonta d'Urvilla. Evo ukratko što je pisalo:

Louis XIV. poslao je Laperousea i njegovog prvog časnika kapetana Langlea na put oko svijeta 1785. godine. Krenuli su u korvetama *Boussole* i *Astrolabe* te nestali.

Godine 1791. francuska se vlada opravdano zabrinula za sudbinu dviju korveta te je poslala dva velika broda, *Recherche* i *Esperance,* koja su otplovila iz Bresta 28. rujna, pod zapovjedništvom Brunija d'Entrecasteauxa. Dva je mjeseca kasnije izvještaj nekog kapetana Bowena, zapovjednika *Albemarle,* otkrio da je taj kapetan vidio ostatke dvaju brodova na obali Nove Georgije. Međutim, d'Entrecasteaux nije se obazirao na to izvješće, koje je ipak bilo nepouzdano, i nastavio je prema otočju Almirantes, jer je kapetan Hunter u jednom svom izvješću javio da je na tome otočju Laperouse doživio brodolom.

Ali njegova potraga bila je uzaludna. *Esperance* i *Recherche* prošle su pored Vanikora, ali se nisu zaustavile. Ukratko, putovanje je bilo pravi neuspjeh jer je dvoje Entrecasteauxovih poručnika i nekoliko članova posade izgubilo živote.

[121] **Toise**, predrevolucionarana mjera za duljinu u Francuskoj i nekim drugim zemljama, 1 mjera = 1,949 metara.

Prvi koji je otkrio prave tragove brodoloma bio je iskusni pomorac, kapetan Dillon. Dana 15. ožujka 1824. njegov brod, *St. Patrick,* prošao je pored otoka Tikopije, jednog od otoka otočne skupine New Hebrides. Tamo mu je neki laskar[122] čamcem došao do broda i prodao srebrnu dršku mača, na kojemu su bili ugravirani neki znakovi. Laskar je tvrdio da je šest godina prije, tijekom posjeta otoku Vanikoro, vidio dva Europljanina s brodova nasukanih davno prije na grebenima pred otokom.

Dillon je odmah pretpostavio da se radilo o brodovima Laperousea, čiji nestanak je izazvao pozornost cijelog svijeta. Stoga je odlučio otići na Vanikoro gdje su se, prema riječima laskara, nalazili nasukani brodovi; međutim, vjetrovi i struje spriječili su ga u njegovom naumu.

Dillon se vratio u Calcuttu, gdje je uspio uvjeriti Azijsko društvo i Indijsko trgovačko društvo da mu daju brod. Tom su brodu dali ime *Recherche* te je zaplovio 23. siječnja 1827, a pratio ga je francuski časnik.

Brod se, nakon što je stao na mnogim točkama Tihog oceana, usidrio 7. srpnja 1827. pred Vanikorom, na istom mjestu kao i *Nautilus.*

Tu je Dillon skupio mnogo ostataka brodoloma: željeznog oruđa, sidara, koloturnika, malih topova s čamaca, jedno topovsko zrno, dijelove navigacijskih sprava, ostataka astronomskih sprava, jedno brončano zvono na kojemu je pisalo „izradio Bazin“. To je bio znak ljevaonice u Brestu oko 1785. Više nije bilo sumnje.

Dillon je završio istragu te ostao na mjestu nesreće do listopada. Tada je otplovio s Vanikora preko Novog Zelanda u Calcuttu i tamo se usidrio 7. travnja 1828, a onda se vratio u Francusku, gdje ga je ljubazno dočekao Karlo X.

U isto je vrijeme Dumont d'Urville, ne znajući ništa o Dillonovoj potrazi, već bio otišao da drugdje potraži ostatke brodova. Jedan je kitolovac izvijestio da se u rukama domorodaca iz Louisiane i Nove Kaledonije nalazi nekoliko medalja i jedan križ Saint-Louis.

Dumont d'Urville je, zapovijedajući brodom *Astrolabe*, bio zaplovio i stigao do luke Hobart Towna. Tu je saznao za Dillonova otkrića te mu je rečeno da je neki James Hobbs, prvi časnik *Uniona* iz Calcutte, koji se iskrcao na nekom otoku na osam stupnjeva i osamnaest minuta južne širine i stotinu pedeset i šest stupnjeva i trideset minuta istočne dužine, opazio da se domoroci tih krajeva služe željeznim šipkama i crvenim platnom.

Dumont d'Urville bio je zbunjen; nije znao bi li vjerovao tim člancima u novinama sumnjivog ugleda. Ipak se odlučio pratiti Dillonov trag.

Dana 10. siječnja 1828. brod *Astrolabe* je došao do Tikopija i tamo uzeo nekog bjegunca, kojeg su bili pronašli na otoku, za tumača i vođu te krenuli prema Vanikoru. Otok su

[122] U izvorniku *lascar*, na francuskom *prljavac*, *pokvarenjak*, ali na engleskom ta riječ označava vojnog najamnika ili pomorca porijeklom s indijskog potkontinenta, koje je britanska mornarica često koristila kao posadu pod nepovoljnim ugovornim uvjetima.

ugledali 12. veljače, uplovili među njegove grebene do 14. veljače, a 20. veljače se konačno usidrili u luci Vanou.

Nekoliko je časnika obišlo otok 23. veljače, ali uspjeli su naći samo nekoliko bezvrijednih ostataka. Domoroci su smišljali svakakve izgovore i sve poricali samo kako ih ne bi odveli na mjesto brodoloma. To je sumnjivo ponašanje navelo Francuze na pomisao da su loše postupali s brodolomcima te se zaista činilo da se boje da je d'Urville došao osvetiti Laperousea i njegovu nesretnu posadu.

Napokon su 26. veljače domoroci, nakon što su ih uvjerili da neće biti osvete i dali im darove, odveli prvog časnika Jacquinota na mjesto brodoloma.

Na mjestu brodoloma, na dubini od šest do osam metara između grebena Pacou i Vanou, nalazila su se sidra, topovi, olovna i željezna zrna, sva u vapnencu. Na to mjesto poslani su čamci s *Astrolabea,* a njihove su posade jedva izvadile jedno sidro od devet stotina kilograma, jedan top, komad olova i dva bakrena bacača kamena.

Ispitujući domoroce, d'Urville je saznao da je Laperouse, nakon što je izgubio svoja dva broda na grebenima, sagradio manji brod i s njim otišao. Nitko nije znao kamo je otišao.

Kapetan *Astrolabe* dao je tada sagraditi spomenik za slavnog pomorca i njegovu posadu. Bio je to spomenik u obliku četverostrane piramide, smješten na podnožju od koralja, a na njemu nije bilo željeza kako ne bi doveo domoroce u napast.

Dumond d'Urville je htio otići, ali se posada razboljela zbog nezdrave klime te se i sam razbolio pa je otišao tek 17. ožujka.

U međuvremenu je francuska vlada, strahujući da Dumont d'Urville ne zna za Dillonova otkrića, poslala u Vanikoro korvetu *Bayonnaise* pod zapovjedništvom Legoaranta Tromelina, koji je do tada plovio po zapadnoj obali Amerike. Korveta je stigla do Vaniko-ra nekoliko mjeseci poslije odlaska *Astrolabea,* nije saznala ništa novog, ali je zabilježila da domoroci poštuju spomenik.

To sam ukratko ispričao kapetanu Nemu.

— Znači da nitko ne zna što se dogodilo s trećim brodom kojeg su napravili brodolomci na otoku Vanikoru? — upitao me kapetan Nemo.

— Nitko ne zna.

Kapetan Nemo nije rekao ništa, ali mi je dao znak da ga slijedim u dvoranu. *Nautilus* je zaronio nekoliko metara ispod površine mora. Okna su se otvorila.

Približio sam se otvorima i opazio pod korom od koralja, prekrivenim gljivačima, orguljačama, ručicama, karanfilkama, kroz jata lijepih riba nekakve ostatke koje d'Urville nije uspio izvući: topove, sidra, topovska zrna itd. Svi su ti predmeti bili ostaci brodoloma, a sada su bili prekriveni životinjama kao sagom od cvijeća.

Dok sam promatrao mjesto nesreće, kapetan Nemo rekao mi je ozbiljnim glasom:

— Kapetan Laperouse otplovio je 7. prosinca 1785. s brodovima *Boussole* i *Astrolabe.* Prvo se usidrio u zaljevu Botany, posjetio Prijateljske otoke i Novu Kaledoniju, a onda krenuo prema Santa Cruzu i zaustavio se u Namouki, jednom od otočja Hapai. Poslije su

brodovi krenuli prema nepoznatim grebenima Vanikora. *Boussole,* koji je plovio naprijed, nasukao se na južnoj obali. *Astrolabe* je krenuo u pomoć, ali se i sam nasukao. Prvi se brod gotovo odmah raspao. Drugi se u zavjetrini održao nekoliko dana. Domoroci su prijateljski dočekali brodolomce. Smjestili su se na otoku i sagradili manji brod od ostataka dvaju velikih brodova. Neki su mornari odlučili ostati na otoku. Ostali, slabi i bolesni, otišli su s Laperouseom. Zaplovili su prema Solomonskim otocima i nestali u blizini glavnog otoka te otočne skupine, između rtova Deception i Satisfaction.

— Kako vi sve to znate? — upitao sam kapetana.

Kapetan Nemo pokazao mi je malu limenu kutiju sa francuskim grbom, koja je zahrđala od slane vode. Kad ju je otvorio, vidio sam svežanj požutjelih, ali još uvijek čitljivih papira.

Bile su to zapovijedi samog ministra mornarice kapetanu Laperouseu s opaskama na rubovima koje je vlastitom rukom napisao Louis XIV.

— Divna je to smrt za mornara — rekao je kapetan Nemo. — Koraljna grobnica je mirna grobnica. Neka nam Bog pomogne da ja i moja posada ne imamo drukčiju!

XX.
Torrèsov tjesnac

U noći između 27. i 28. prosinca *Nautilus* je napustio Vanikoro velikom brzinom.

Plovio je u smjeru jugozapada i u tri dana preplovio 1620 milja koje dijele skupinu Laperouse od jugoistočnog rta Papue.

Rano ujutro 1. siječnja Conseil je došao na palubu i rekao:

— Hoće li moj gospodin dopustiti da mu zaželim sretnu novu godinu?

— Baš kao da smo u sobi u Jardin des Plantes u Parizu. Rado prihvaćam tvoje dobre želje i zahvaljujem ti. Ali htio bih znati što ti misliš pod „sretnom novom godinom“ u ovakvoj situaciji. Hoćemo li se ove godine osloboditi ovog zarobljeništva ili ćemo nastaviti ovo čudno putovanje?

— Ne znam što bih odgovorio gospodinu — odgovorio mi je Conseil. — Vidjeli smo neke čudne stvari i posljednja dva mjeseca nismo imali vremena dosađivati se. Svako novo čudo ljepše je od onog prijašnjeg te ako se tako nastavi, tko zna kako će sve završiti. Mislim da nam se više nikada neće pružiti takva prilika.

— Nikada, Conseil.

— Osim toga, gospodin Nemo, kojemu sasvim odgovara njegovo latinsko ime, ne bi nam manje smetao ni kada ga ne bi bilo.

— Moram se složiti s tobom, Conseil.

— Onda bih rekao, ako gospodin nema ništa protiv, da će dobra godina biti godina u kojoj ćemo vidjeti sve...

— Vidjeti sve? To bi predugo trajalo. Što Ned Land misli o tome?

— Ned Land mi u svemu proturječi — odgovorio mi je Conseil. — Mozak mu previše radi, a želudac zapovijeda. Svakom pravom Anglosaksoncu nesnošljivo je što ne jede kruh, meso i ne popije brandy ili gin!

— Što se mene tiče, Conseil, to mi ne smeta. Ja se mogu bez poteškoća naviknuti na brodsku hranu.

— Isto tako i ja — rekao mi je Conseil. — Koliko Ned Land misli na bijeg, toliko ja mislim na ostanak. Ako godina koja počinje neće biti dobra za mene, bit će za Neda, i obratno. Na taj će način u svakom slučaju netko biti zadovoljan. A gospodinu želim da mu se ostvari sve ono što on želi.

— Hvala, Conseil. Darovi sada ne dolaze u obzir. Za sad ćemo se morati zadovoljiti rukovanjem. Samo ti to mogu dati.

— Gospodin nikada nije bio velikodušniji — rekao je Conseil i otišao.

Do 2. siječnja prešli smo 11 040 milja otkad smo napustili japanske vode. Ispred *Nautilusa* nalazilo se Koraljno more, koje se nalazi pred sjeverozapadnom obalom Australije. Naš brod je plovio na nekoliko milja od onog opasnog grebena gdje je skoro brod kapetana Cooka nastradao 10. lipnja 1770. Cookov brod udario je u greben, a spasio se od potonuća samo slučajem jer je komad koralja koji se otkinuo pri udaru ostao u rupi brodskog trupa.

Htio sam posjetiti taj greben, koji je dug sedam stotina i osamdeset milja i o koji uzburkano more neprestano udara svom snagom, kao da tutnje gromovi. Ali *Nautilus* je zaronio u dubinu pa visoke koraljne grebene nisam mogao uopće vidjeti. Morao sam se zadovoljiti s nekoliko primjeraka riba koje smo izvukli u mrežama. Vidio sam prugaste plave ribe, koje su velike kao tuna, a plavkastih su bokova s poprečnim prugama, koje nestaju kad životinja ugine. Te su nas ribe pratile u jatima, a na stolu smo zatim imali njihovo vrlo ukusno meso. Ulovili smo vrlo mnogo zlatopružica, koje imaju okus kao zlatve, i podmorskih poletuša koje u tamnim noćima osvjetljuju i more i zrak svojim svijetlim prugama. Između mekušaca i žarnjaka našao sam u mreži nekoliko vrsta ručica, ježince, čekiće, svrdla, zvrkove, plivaše. Našao sam i prekrasne alge, laminarije i makrociste pune sluzi koja je izlazila iz njihovih šupljina. Među njima je bila i jedna prekrasna *Nemastoma geliniaroida,* koja je rijetkost u muzeju.

Dva dana nakon što smo preplovili Koraljno more, 4. siječnja, došli smo do obala Papue i kapetan Nemo me obavijestio da namjerava doći do Indijskog oceana kroz Torrèsov prolaz. To je sve što mi je rekao. Ned je bio zadovoljan jer se tim smjerom približio europskim vodama.

Torrèsov prolaz smatra se opasnim jer je pun grebena, a isto tako je opasan zbog divljih stanovnika koji dolaze na obale. On odvaja Novu Nizozemsku od velikog otoka Papue, još poznatog pod imenom Nova Gvineja. Otok Papua dugačak je dvije tisuće četiri stotine kilometara, a površina mu je oko 800 000 km2. Nalazi se između južnih geografskih širina od 0° 19' i 10° 2' i istočnih dužina od 128° 23' i 146° 15'. U podne kada je prvi časnik mjerio visinu sunca, vidio sam šiljaste vrhunce brda Arfals.

Tu zemlja, koju je 1551. otkrio Portugalac Francisco Serrano, posjetio je don Jose de Meneses 1526, Grijalva 1527, španjolski general Alvar de Saavedra 1528, Juigo Ortez 1545, Nizozemac Shouten 1616, Nicolas Sriuc 1753, Tasman, Dampier, Fumel, Carteret, Edwards, Boungainville, Cook, Forrest, MacClure, d'Entrecasteaux 1792, Duperrey 1823, i Dumont d'Urville 1827. — To je središte teritorija kojeg nastanjuju crnci Malajskog arhipelaga — rekao je Rienzi — a ja nisam mogao ni pomisliti da bih slučajno ovim putovanjem mogao doći u blizinu opasnih Andamanaca.

Nautilus se spremao ući u najopasniji prolaz na svijetu, kojim se rijetko odlučuju proći i najhrabriji pomorci. Bio je to onaj morski prolaz kojim je prošao Luis Paz de Torrès kada se vraćao iz južnog mora u Melaneziju. U njemu su se 1840. nasukale korvete Dumonta d'Urvillea te su skoro nastradale zajedno s cijelom posadom. *Nautilus,* iako dorastao svim opasnostima mora, ipak se odlučio suočiti s koraljnim grebenima.

Torrèsov prolaz širok je oko sedamdeset milja, ali je pun otoka, otočića, grebena i hridi koji svaku plovidbu čine gotovo nemogućom. Stoga je kapetan Nemo poduzeo sve mjere opreza koje su bile potrebne za prolaz. *Nautilus* je plovio na površini i umjerenom brzinom, a propeler je lagano udarao po valovima kao kitov rep.

Moja dva prijatelja i ja iskoristili smo priliku i izašli smo na palubu koja je bila napuštena. Ispred nas se nalazila kormilareva kućica i u njoj je bio kapetan Nemo koji je sam upravljao *Nautilusom.*

Imao sam pred sobom izvrsne zemljovide Torrèsova prolaza koje su izradili inženjer hidrograf Vincendon Dumoulin i poručnik korvete Coupvent-Desbois, sada admiral. Obojica su služili Dumontu d'Urvilleu na njegovom posljednjem putu oko svijeta. Ti su zemljovidi, uz one kapetana Kinga, bili najbolji, prema njima se mogla razmrsiti zbrka tog uskog tjesnaca te sam ih pomno proučavao.

More oko *Nautilusa* je bjesnilo. Struja plime tekla je s jugoistoka prema sjeverozapadu brzinom od dva i pol čvora, lomeći se na koraljima koji su virili iz mora.

— Opasno je to more — rekao je Ned Land.

— Jako opasno — rekao sam — i nije dobro za brod poput *Nautilusa.*

— Taj prokleti kapetan — rekao je Ned — mora biti siguran u smjer kojim ide jer vidim neke vrhove koraljnih grebena koji bi rastrgali trup broda na tisuće komadića kad bi ih se samo dotaknulo.

Položaj je bio doista opasan, ali *Nautilus* kao da se nekakvim čudom provlačio kroz opasne grebene. *Nautilus* nije išao istim putem kao nekada *Astrolabe* i *Zélée* i koji je bio sudbonosan za Dumonta d'Urvillea. Išao je sjevernije, prošao pored otoka Murray i skrenuo na jugozapad prema prolazu Cumberland. Mislio sam da će proći kroz taj prolaz, ali je brod naglo skrenuo prema sjeverozapadu i zaplovio među bezbroj slabo poznatih otoka i otočića prema otoku Tound i kanalu Mauvais.

Pitao sam se hoće li kapetan Nemo, pretjerano hrabar, ući u taj prolaz svojim brodom u kojemu su se nasukale korvete Dumonta d' Urvillea, ali je odjednom po drugi put promijenio smjer i krenuo prema otoku Gueboroar.

Bilo je tri sata poslije podne. Plima je bila na vrhuncu. *Nautilus* se približio otoku, kojeg se i sada mogu sjetiti po upadljivim rubovima pandanovih šuma. Prošli smo pored njega na udaljenosti od dvije milje.

Odjednom me nešto oborilo. *Nautilus* je udario u greben, zaustavio se i malo nagnuo na lijevi bok.

Kada sam se dignuo, vidio sam kapetana Nema i njegovog prvog časnika na palubi. Pokušavali su ustanoviti položaj broda i razgovarali su na onom njihovom nerazumljivom jeziku.

Stanje je bilo ovakvo: na dvije milje od desnog boka nalazio se otok Gueboroar. Njegova se obala pružala u polukrugu od sjevera prema zapadu kao kakva divovska ruka. Prema jugu i istoku već je nekoliko koraljnih grebena virilo iz vode. Nasukali smo se u dijelu

mora gdje su plima i oseka vrlo slabe. To je bila teška situacija za odskukavanje broda. Međutim, *Nautilusov* trup bio je čvrst te mu se ništa nije dogodilo. Ali ako se brod nije mogao pomaknuti ni plutati, prijetila mu je opasnost da zauvijek ostane vezan uz te grebene, a to bi značio kraj podmornice kapetana Nema.

U trenutku kad sam o tome razmišljao, prišao mi je kapetan Nemo, hladnokrvan, miran, pun samopouzdanja, bez znakova ljutnje ili uzrujanosti.

— Nesreća? — zapitao sam ga.

— Ne, nezgoda — odgovorio mi je.

— Ipak koja bi vas možda mogla prisiliti da ponovo postanete stanovnik kopna kojeg neprestano izbjegavate.

Kapetan Nemo čudno me pogledao i mahnuo glavom, a time je jasno pokazao da ga ništa nije moglo prisiliti da ponovo stupi na kopno. Onda je rekao:

— Gospodine Aronnax, *Nautilus* nije onesposobljen. On će vas i dalje voditi čudesima oceana. Naše je putovanje tek počelo i ne želim se tako brzo odreći časti koju mi je pružilo vaše društvo.

— Ali, kapetane Nemo — rekao sam, praveći se da nisam primijetio podrugljiv ton u njegovom glasu — *Nautilus* se nasukao u trenutku plime. Kao što znate, plima je slaba u Tihom oceanu, pa ako ne rasteretite *Nautilus,* a to mi se zaista čini nemogućim, ne vidim kako ćete ga odsukati.

— U pravu ste, profesore — rekao je kapetan Nemo — plima i oseka u Tihom oceanu nisu jake, ali u Torrèsovom prolazu postoji razlika od jednog i pol metra između plime i oseke. Danas je 4. siječnja, a za pet dana je pun mjesec. Bio bih jako iznenađen ako taj uslužni satelit ne bi podignuo razinu vode kako bi mi napravio uslugu za koju bih mu ja bio zahvalan.

Kad je to rekao, kapetan Nemo se sa svojim prvim časnikom vratio u *Nautilus.* Brod je ostao stajati kao da su ga koraljni polipi već zazidali za svoje grebene.

— I što sada, gospodine? — rekao je Ned Land kad je kapetan otišao.

— Pa, Nede, morat ćemo čekati plimu 9. siječnja; mjesec će onda valjda biti toliko ljubazan da nas odsuka.

— Samo to?

— Samo to.

— Zašto kapetan ne baci sidro u duboko more i pogonskim strojevima ne povlači lance kako bi se odsukali?

— Zašto to raditi kad to može plima? — rekao je Conseil.

Kanađanin je pogledao Conseila i slegnuo ramenima. U njemu se probudio mornar.

— Gospodine — rekao je Ned, vjerujte mi kad vam kažem da ovo željezo za otpad neće više nikada ploviti ni po površini mora ni ispod nje. Moći će se samo prodati u staro željezo. Mislim da je sada pravi trenutak da se raziđemo s kapetanom.

— Nede — rekao sam — mislim da *Nautilusova* situacija nije tako loša; za četiri dana znat ćemo koliko se možemo osloniti na plimu Tihog oceana. Uostalom, bilo bi bolje pobjeći kada bismo se nalazili pred obalom Engleske ili Provanse, ali mi smo na obali Papue, a to je sasvim druga stvar. Bit će vremena da razmislimo o tome ako nećemo moći odsukati *Nautilus.* To bi, po mojem mišljenju, bila vrlo ozbiljna situacija.

— Ne mislite li da bismo trebali saznati o kakvom se to kopnu radi? — nastavio je Ned. — Pogledajte, tamo je otok. Na otoku su stabla. Pod stablima su sigurno životinje, koje imaju rebarca i odreske, a u njih bih rado zagrizao.

— Ned ima pravo — rekao je Conseil. — Slažem se s njim. Ne bi li gospodin mogao dobiti dopuštenje kapetana Nema da nas odveze na kopno samo kako ne bismo izgubili naviku hodati čvrstim tlom?

— Mogu ga pitati — rekao sam — ali mislim da neće pristati.

— Neka gospodin pokuša — rekao je Conseil. — Barem ćemo saznati koliko možemo računati na kapetanovu dobru volju.

Na moje veliko iznenađenje, kapetan Nemo nam je dao dopuštenje. Učinio je to tako ljubazno i susretljivo, a da nije tražio obećanje da ćemo se vratiti na brod.

Ali bijeg kroz divljinu Nove Gvineje bio bi vrlo opasan te ne bih Nedu nikada savjetovao da to učini. Bolje je bilo ostati zarobljenik na *Nautilusu,* nego pasti u ruke papuanskim domorocima.

Čamac nam je stavljen na raspolaganje sljedeće jutro te nisam se ni raspitao hoće li nas kapetan Nemo pratiti. Nisam ni pomislio da bi koji drugi član posade upravljao brodom, znao sam da će ta dužnost pripasti Nedu Landu. Kopno je bilo udaljeno samo dvije milje te je za Kanađanina bila sitnica provesti lagani čamac kroz grebene koji su opasni za velike brodove.

Dana 5. siječnja oslobodili su čamac, izdignuli ga iz njegovog mjesta i porinuli u more. Za sve to bila su dovoljna samo dva čovjeka. Vesla se već bila u čamcu i trebali smo se samo ukrcati.

U osam sati krenuli smo s *Nautilusa* naoružani električnim puškama i sjekirama. More je bilo prilično mirno i puhao je lagani povjetarac s kopna. Conseil i ja uzeli smo u ruke vesla i snažno zaveslali, a Ned Land je upravljao čamcem i vodio ga kroz uske prolaze između grebena o koje su se razbijali valovi. Čamcem je bilo lako upravljati i dobro smo napredovali.

Ned nije mogao sakriti svoje oduševljenje. Bio je poput zarobljenika koji je pobjegao iz zatvora, ali nije ni pomislio da će se morati vratiti.

— Meso! — ponavljao je. — Jest ćemo meso! Pravo meso prave divljači. Nije bitno što nema kruha! Ne kažem da je riba loša, ali nije dobro pretjerivati s ribom! Komad mesa od divljači, ispečen na vatri, bit će divna promjena u našoj jednoličnoj prehrani.

— Sladokusac! — rekao je Conseil. — Curi mi slina na usta zbog tebe!

— Tek ćemo vidjeti ima li u tim šumama divljači. A ako i ima, je li to divljač koju je moguće loviti ili će ona progoniti nas — rekao sam.

— Možda imate pravo, gospodine Aronnax — rekao je Ned, čiji zubi su izgledali kao da su bili naoštreni poput oštrice na sjekiri — ali pojeo bih i tigra ako nema drugih četveronožaca na otoku. Tigrovo bedro bilo bi baš prava stvar za jelo.

— Ned me zabrinjava — rekao je Conseil.

— Svaka životinja s četiri noge i bez perja bit će prva meta — rekao je Ned.

— Vidim! — rekao sam. — Ponovo počinje s nesmotrenostima.

— Ne bojte se, gospodine Aronnax — veselo mi je rekao Kanađanin — samo veslajte. Obećavam da ću vam za pola sata nabaviti jelo po mom ukusu.

U pola devet čamac je stigao do pješčane obale, nakon što je sretno prošao kroz koraljne grebene koje okružuju otok Gueboroar.

XXI.
Nekoliko dana na kopnu

Bilo je uzbudljivo ponovo stupiti na kopno. Ned je nogom opipao tlo kao da ga osvaja. Bilo je dva mjeseca otkako smo, prema riječima kapetana Nema, bili „*Nautilusovi* putnici", ali zapravo smo bili zarobljenici kapetana.

Za nekoliko minuta bili smo u unutrašnjosti na domet puške. Tlo je bilo od koralja, ali po nekim koritima osušenih potoka moglo se zaključiti da je otok nastao u prvotnom stvaranju. Čitavo je obzorje bio prekriveno bujnim šumama. Velika stabla, koja se ponegdje bila visoka i po šezdeset metara, bila su međusobno povezana vijencima povijuša. Bilo je tu mimoza, fikusa, kazuarina, teaka, hibiskusa, pandana, palma, a sva su stabla bila međusobno izmiješana. U njihovoj sjeni, u podnožju njihovih velikih stabala, rasle su orhideje, mahunarke i paprat. Kanađanin nije primjećivao ljepotu papuanske flore, već ga je zanimala korist. Odmah je vidio kokosovo stablo, s njega je oborio nekoliko plodova i rastvorio ih te smo popili kokosovo mlijeko pa pojeli sa zadovoljstvom i jezgru kokosa; to kao da je bio prosvjed protiv jednoličnog jelovnika na *Nautilusu.*

— Odlično je! — rekao je Ned Land.

— Izvrsno — rekao je Conseil.

— Mislite li — upitao me Ned — da bi vaš kapetan imao nešto protiv toga da ponesemo nekoliko kokosa na brod?

— Mislim da ne bi imao ništa protiv — rekao sam — ali ih neće htjeti ni okusiti.

— To gore za njega — rekao je Conseil.

— To bolje za nas — rekao je Ned. — Bit će više za nas.

— Htio bih reći samo jedno, Lande — upozorio sam harpunara koji se spremao opustošiti drugu kokosovu palmu. — Kokos je dobra stvar, ali prije nego napunimo brod njime, bilo bi bolje da saznamo ima li na otoku još korisnih stvari. Svježe povrće, na primjer, bilo bi dobrodošlo na *Nautilusu.*

— Gospodin je u pravu — rekao je Conseil — pa predlažem da napravimo mjesta u čamcu za tri stvari: voće, povrće i divljač, od koje još nisam vidio ni traga.

— Nemoj gubiti nadu, Conseil — rekao je Kanađanin.

— Nastavimo istraživanje — predložio sam — i budimo na oprezu. Iako se čini da je otok nenastanjen, možda ipak ima domorodaca koji nisu toliko izbirljivi glede divljači kao mi.

— Ha-ha — nasmijao se Ned Land, značajno pokazujući zube.

— Nede, što ti je? — zaprepastio se Conseil.

— Polako počinjem shvaćati čari ljudožderstva — rekao je Ned.

— Ma što to govoriš, Nede? — uzviknuo je Conseil. — Ti, ljudožder? Neću više biti siguran uz tebe u kabini koju dijelimo. Misliš li da se želim probuditi jedno jutro napola pojeden?

— Conseil, moj prijatelju, drag si mi, ali ne dovoljno da bih te pojeo, osim iz nužde!

— Nisam siguran — rekao je Conseil. — U lov! Moramo uloviti nešto divljači da zadovoljimo ovog kanibala jer će inače jedno jutro gospodin naći samo komadiće sluge da ga posluže.

Dok smo tako razgovarali, prolazili smo ispod tamnih šumskih svodova. Dva smo sata lutali u svim smjerovima.

Imali smo sreće u potrazi za jestivim biljem, jer smo naišli na jedan od najkorisnijih plodova tropskog pojasa koji nam je dao onu namirnicu što nam je najviše nedostajala na brodu.

Bilo je to predivno krušno drvo, kojega ima mnogo na otoku Gueboroaru, a našli smo baš onu vrstu bez bobica koju Malajci zovu *rima.*

Krušno se drvo razlikuje od ostalih po tome što ima ravno deblo, koje može narasti i do dvanaest metara. Vrh mu je obično lijepo zaobljen, a sastoji se od velikih listova podijeljenih na više dijelova, a svaki će prirodoslovac odmah prepoznati *artocarpus* ili krušno drvo, koje uspješno raste na Maskarenima u Indijskom oceanu. Veliki okrugli plodovi visjeli su sa bujne krošnje; bili su otprilike desetak centimetara veliki, a izvana su bili naborani. Ta je biljka pravi blagoslov u krajevima gdje ne uspijevaju žitarice. Ona i bez ikakve njege daje plod osam mjeseci na godinu.

Ned Land bio je dobro upoznat s tim plodovima jer ih je jeo na mnogobrojnim putovanjima te je znao kako spremiti jestivu jezgru. Kad ih je vidio, odmah mu se probudio tek i nije više mogao izdržati.

— Profesore — rekao mi je — umrijet ću ako ne probam koji plod.

— Onda probaj koji, Nede. Jedi koliko hoćeš. Ovdje smo da iskušamo sve, pa onda iskušajmo.

— Neće trajati dugo — rekao je Kanađanin te je uz pomoć lupe zapalio nekoliko suhih grančica. Uskoro je vatra divno pucketala. Ja sam s Conseilom izabrao nekoliko najljepših plodova. Neki još nisu bili sasvim sazreli te im je tanka kora prekrivala bijelu jezgru. Mnogo je drugih plodova već bilo žućkasto i mekano te kao da su čekali da ih netko ubere.

Ti plodovi nisu imali koštice. Conseil je donio dvanaestak plodova Nedu, a on ih je izrezao na debele kriške i položio na vatru. Dok je to radio, stalno je ponavljao:

— Vidjet ćete kako je dobar ovaj kruh, gospodine.

— Osobito kad smo tako dugo bili bez njega — rekao je Conseil.

— To zapravo i nije kruh — rekao je Kanađanin. — To je najbolji kolač. Jeste li ga ikad jeli, gospodine?

— Nisam, Nede.

— Pripremite se onda za nešto vrlo ukusno. Ako se ne vratite po još, onda ja više nisam kralj svih harpunara.

Nakon nekoliko trenutaka pocrnio je onaj dio ploda koji je bio na vatri. Unutra je bilo nekakvo bijelo tijesto, nalik na sredinu od kruha, a okus je podsjećao na artičoke.

Kruh je bio izvrstan i jeo sam ga s velikim užitkom.

— Nažalost — rekao sam — ti se plodovi ne mogu održati svježima i nema smisla da ih beremo kako bismo ih ponijeli na brod.

— Nije tako! — uzviknuo je harpunar. — Vi razmišljate kao prirodoslovac, a ja kao kuhar. Conseil, naberi još plodova i ponijet ćemo ih na povratku.

— Kako ćete ih spremiti? — upitao sam Kanađanina.

— Tako da ću ukiseliti tijesto od jezgre; ono može trajati neograničeno dugo i neće se pokvariti. Kada ih budemo htjeti jesti, pripremit ću ih u brodskoj kuhinji pa ćete vidjeti kako su ukusni iako će možda imati kiselkast okus.

— Onda, Nede, uz taj kruh ne ide ništa...?

— Naravno da ide, profesore — odgovorio mi je Kanađanin. — Možete jesti voće i bilo kakvo povrće.

— Onda idemo ubrati voće i povrće.

Kada smo nabrali dosta plodova kruhovca, nastavili smo skupljati „kopnenu“ hranu.

Naša potraga nije bila uzaludna jer smo do podneva skupili mnogo banana. Taj slastan plod tropskog pojasa sazrijeva cijele godine, a Malajci, koji ga zovu *pisang,* jedu ih sirove. S bananama nabrali smo i sočnih manga i velikih ananasa. Na berbu smo potrošili mnogo vremena, ali nismo se žalili.

Conseil je promatrao Neda. Harpunar je prvi hodao i sigurnom rukom brao izvrsno voće koje je trebalo popuniti njegove zalihe.

— Trebaš li još što? — upitao ga je Conseil.

— Hm — rekao je Kanađanin.

— Još nisi zadovoljan?

— Sve te biljke nisu pravi objed — rekao je Ned. — One su završetak jela, desert. A juha i meso?

— Kada bolje razmislim, Ned nam je obećao nekakva rebarca, ali mislim da ih nećemo jesti.

— Gospodine — rekao je Kanađanin — lov još nije gotov; nije ni započeo. Strpljenja, prijatelji! Sigurno ćemo naići na nekakvu životinju s perjem ili krznom.

— Ako je ne nađemo danas, naći ćemo je sutra — dodao je Conseil.

— Ipak, ne bismo smjeli otići predaleko. Predlažem da se vratimo do čamca.

— Što? Zar već? — uzviknuo je Ned.

— Moramo se vratiti prije mraka — rekao sam.

— Koliko je sati? — upitao je Kanađanin.

— Sigurno je već dva sata — odgovorio je Conseil.

— Kako vrijeme leti na kopnu! — uzviknuo je Ned žalosno.

Vraćali smo se kroz šumu i našu berbu dovršavali palminim kupusom koji smo morali brati na vrhovima stabala, na malim mahunarkama, koje sam prepoznao kao grah što ga Malajci zovu *abra* i prelijepom dioskorejom.

Kada smo stigli do broda, bili smo puni namirnica. Ned Land je i dalje mislio da nemamo dovoljno. Sreća ga je poslužila jer dok smo se spremali ukrcati, primijetio je neka stabla, visoka devet metara, koja su pripadala vrsti palma. One su bile isto tako dragocjene kao krušno drvo te se ubrajaju u najkorisnija stabala Malajskih otoka.

Bile su to sago-palme, biljke koje uspijevaju bez obrađivanja, a rasplođuju se pomoću izdanaka i sjemenja.

Ned Land znao je kako postupati s tim stablima. Uzeo je svoju sjekiru i počeo ih snažno sjeći te je ubrzo oborio dvije ili tri od onih sago-palma čija se zrelost mogla odrediti po bijelom prašku kojim je ta palma pokrivena.

Promatrao sam ga više kao prirodoslovac, nego kao gladan čovjek. Prvo je ostrugao dio kore sa svakog debla. Taj sloj kore bio je debeo oko jednog palca i bio je pokriven mrežom dugačkih niti, koje su tvorile nerazmrsive čvorove. Te čvorove povezivala je neka vrsta gumastog brašna. Brašno je sago, hranjiva tvar, glavna namirnica malajskog stanovništva.

Ned Land je privremeno sasjekao stablo na komade, kao da ga je pripremio za loženje vatre, a kasnije je htio iz tih dijelova vaditi brašno, prosijati ga kroz kakvu tkaninu i tako odijeliti od njega vlaknaste veze, osušiti ga na suncu i zatim pustiti da se skruti.

Konačno smo oko pet sati poslije podne, natovareni našim blagom, napustili otok i za pola sata našli se kod *Nautilusa.* Nitko nas nije dočekao. Ogromni se željezni valjak doimao napuštenim. Ukrcali smo stvari i otišli u kabine. U svojoj sam kabini našao večeru. Pojeo sam, legao i zaspao.

Drugo jutro, 6. siječnja, na brodu se nije događalo ništa novo. Čamac je ostao uz *Nautilus* baš kako smo ga ostavili. Odlučili smo se vratiti na otok. Ned se nadao da će imati više sreće u lovu te je htio loviti u drugom dijelu šume.

U zoru smo već krenuli prema otoku. Brod je lagano plutao, a valovi su nas odnijeli ravno na obalu te smo brzo stigli na otok.

Iskrcali smo se i, odlučivši da je najbolje pouzdati se u Nedov instinkt, slijedili Kanađanina. Žurili smo se jer smo zaostajali za njegovim dugim nogama.

Ned nas je vodio obalom prema zapadu te se, pregazivši nekoliko bujica, popeo na visoravan na čijim rubovima je počinjala gusta šuma. Naišli smo na nekoliko vodomara uz obalu, ali se nisu htjeli približiti. Njihov mi je oprez pokazao da su te ptice već imale posla s dvonošcima poput nas te sam shvatio da ljudi otok, ako i ne nastanjuju, barem posjećuju.

Nakon što smo prešli bujnu livadu, stigli smo na rub šume, a u njoj se čulo pjevanje i mahanje krila mnogih ptica.

— I tu su samo ptice — žalosno je rekao Conseil.

— Ali neke su dobre za jelo — rekao mu je harpunar.

— Nema, dragi Nede — rekao mu je Conseil — jer vidim samo papige.

— Conseil — rekao mu je Ned ozbiljno — papiga je kao fazan onima koji nemaju ništa drugo za jelo.

— Dopusti mi da kažem — rekao sam — da je papiga dobar zalogaj ako se dobro priredi.

I zaista, ispod gustih krošnji lepršao je s grane na granu čitav svijet papiga, koje su čekale na bolji odgoj kako bi naučile ljudski govor. U tom su trenutku još samo brbljale s raznovrsnim šarenim papigama i s ozbiljnim kakadukalicama, koje su izgledale kao da su razmišljale o filozofiji, a lori sjajne crvene boje prelijetali su kao komadići lagane tkanine, nošene povjetarcem, između krupnih papiga bučnog leta i papigica najnježnijih tonova plave boje. Sve su te papige tvorile krasnu zbirku ptica, ali nijedna vrsta nije bila baš jestiva.

Jedna je ptica, međutim, nedostajala u cijeloj toj bogatoj zbirci. To je ptica koja živi u tim krajevima i nikada ne prelazi granice otočja Arrou i Nove Gvineje. Ali bilo mi je suđeno da je uskoro sretnem.

Kad smo prošli neku rijetku šumicu, našli smo se na ravnici obrasloj grmljem. Tada sam vidio u zraku divne ptice, koje su se zbog svojeg dugog perja morale okrenuti protiv vjetra. Njihov valoviti let, ljepota njihovih glatkih obrisa i prelijevanje boja privukli su mi pogled.

— Rajske ptice! — uzviknuo sam.

— Red vrapčarki, porodica rajčica — dodao je Conseil.

— Nije li to porodica prepelica? — upitao je Ned Land.

— Mislim da nije, Nede. Ipak, računam na vašu vještinu pri hvatanju ovih divnim primjeraka tropske prirode!

— Potrudit ću se, profesore, iako sam bolji s harpunom nego s puškom.

Malajci, koji mnogo tih ptica prodaju Kinezima, imaju različita sredstva za hvatanje tih ptica, koje mi nismo imali. Katkad se koriste zamkama na vrhovima stabala jer se rajske ptice rado tamo zadržavaju. Katkad upotrebljavaju ljepljivu masu koja im onemogućava kretanje. Čak idu toliko daleko da truju izvore vode gdje te ptice imaju običaj piti vodu.

Mi smo mogli samo gađati ih u letu, ali je stoga bilo malo vjerojatno da ćemo ih pogoditi. I zaista, potrošili smo mnogo municije.

Oko jedanaest sati prije podne prešli smo već prednje obronke u sredini brda a da još nismo ništa ulovili. Glad nas je tjerala dalje. Lovci su se pouzdali u lov, ali su se prevarili! Srećom, Conseil je na svoje veliko čuđenje oborio dvije ptice jednim hicem i osigurao nam ručak. Ptice smo operušali, nataknuli na ražanj i ispekli na vatri od suhog granja. Dok su se te zanimljive ptice pekle, Ned je pripremao kruh. Kasnije smo oglodali ptice do kostiju i zaključili da su izvrsne. Od muškatnog oraha, koji te ptice jedu, meso dobije ugodan miris i vrlo je ukusno.

— Kao da su bile punjene tartufima — rekao je Conseil.

— Pa, Nede, što ti još nedostaje? — upitao sam Kanađanina.

— Neka četveronožna divljač, gospodine Aronnax — odgovorio mi je Ned Land. — Te su mi ptice bile samo predjelo. Neću biti miran sve dok ne ulovimo životinju s dobrim rebarcima.

— Neću biti ni ja miran, Nede, dok ne ulovimo rajsku pticu.

— Onda nastavimo s lovom — rekao je Conseil — ali krenimo prema moru. Došli smo do prvih obronaka i mislim da je bolje da se vratimo u šumu.

Bio je to dobar prijedlog i poslušali smo ga. Poslije sat vremena hoda stigli smo u pravu šumu sago-palma. Pred našim nogama bježalo je nekoliko bezopasnih zmija. Rajske ptice su svaki put kad smo im se približili odletjele te sam već gubio nadu da ćemo uspjeti uloviti koju pticu. Tada se Conseil, koji je hodao ispred nas, odjednom sagnuo i pobjedonosno uskliknuo, a zatim mi je donio prekrasnu rajsku pticu.

— Bravo, Conseil! — uzviknuo sam.

— Gospodin je ljubazan — rekao je Conseil.

— Ne, dragi mladiću. Bio je to majstorski pogodak! Nije lako uhvatiti tu pticu, a gotovo je nemoguće to učiniti golim rukama.

— Ako gospodin malo bolje pogleda, vidjet će da nije bilo tako teško uhvatiti tu pticu.

— Zašto, Conseil?

— Ptica je pijana.

— Pijana?

— Da, gospodine. Pijana od svih tih muškatnih oraščića koje je pojela. Pogledaj, prijatelju Nede, pogledaj te strašne posljedice neumjerenosti

— Dovraga! — viknuo je Ned. — Nisam okusio ni kap gina već dva mjeseca pa mi ne možeš predbacivati neumjerenost.

U međuvremenu sam ja pregledavao tu čudnu pticu. Conseil je bio u pravu. Rajska ptica napila se soka muškatnog oraščića i bila je potpuno omamljena. Nije mogla letjeti; jedva je hodala. Pustio sam je da se naspava.

Ptića je pripadala jednoj od osam najljepših vrsta ptica koje žive na Novoj Gvineji i susjednim otocima, a jedna je od najrjeđih bila je „smaragdna rajčica“. Bila je dugačka jednu stopu, glava joj je bila mala, a oči su joj bile smještene blizu kljuna. Ali kakav je sklad boja imala na tijelu: žuti kljun, smeđe noge i pandže, krila boje lješnjaka sa rumenim krajevima, blijedožuta glava i vrat, smaragdno grlo, kestenjastosmeđa prsa i trbuh. Dva pahuljasta pera, koja su stršala iz repa, produžavala su divno i nježno perje i nadopunjavala prekrasan sklad veličanstvene ptice koju domoroci zovu pjesničkim imenom „ptica sunca“.

Da sam barem mogao ponijeti jedan primjerak te ptice u Pariz na poklon zoološkom vrtu u Jardin des Plantes, koji nema nijednog živog primjerka te ptice.

— Jesu li one doista rijetke? — upitao me Kanađanin, govoreći kao lovac koji ne promatra divljač s umjetničkog gledišta.

— Vrlo su rijetke, prijatelju, i teško ih je uloviti žive. Čak i mrtve postignu veliku cijenu na tržištu. Domoroci ih često krivotvore, slično kao biser i dragulje.

— Što? — začudio se Conseil. — Izrađuju lažne ptice?

— Da, Conseil.

— Zna li gospodin kako to oni rade?

— Znam. Za vrijeme monsuna rajske ptice gube divno perje oko repa, a prirodoslovci to perje nazivaju potkrilno perje. Takvo perje skupljaju krivotvoritelji ptica i, vješti u krivotvorenju, nataknu ga kakvoj papigi koju su prije toga ubili. Poslije prekriju tragove krivotvorenja, pticu lakiraju i napokon proizvod pošalju u muzeje i sakupljačima u Europi.

— Pa ako i nije cijela ptica prava, ono je ipak njezino perje, a kako je ne prodaju za jelo, ne vidim u tome nikakvo veliko zlo.

Ja sam svoju želju zadovoljio time što posjedujem rajsku pticu, ali kanadski lovac još nije bio zadovoljan. Srećom, oko dva sata Ned Land je ustrijelio prekrasnu divlju svinju one vrste koju domoroci nazivaju *bari-utang.* Životinja nam je dobro došla te je zadovoljila našu želju za mesom četveronošca i bili smo ponosni što smo je uhvatili. Ned Land se ponosio svojim hicem. Pogođena električnim zrnom, svinja je odmah pala mrtva.

Kanađanin ju je odmah oderao, očistio i odrezao pet-šest rebarca za večeru. Poslije toga nastavio se lov u kojem su Conseil i Ned imali još više sreće.

Dva su prijatelja pretraživala grmlje kad su iznenada potjerali skupinu klokana koji su pobjegli odskakujući na elastičnim nogama. Ali te životinje nisu mogle trčati tako brzo da bi izbjegle električno zrno.

— Ah, gospodine profesore — uzviknuo je Ned, opijen uzbuđenjem lova — kakva je to divna divljač. Prava stvar za gulaš. Sjajne li zalihe hrane za *Nautilus.* Dva... tri... ulovili smo ih petoricu! Mi ćemo sami pojesti sve to meso, a onim glupanima na brodu nećemo dati ni jedan zalogaj!

Stvarno mislim da bi Kanađanin, ponesen uzbuđenjem, pobio sve te životinje da nije toliko pričao. Međutim, zadovoljio se s dvanaestak tobolčara, koji čine, kako je to Conseil rekao, podrazred sisavaca besplodničara. To je vrsta klokana nalik zečevima. Žive u rupama u stablima i trče neobično brzo. Nisu veliki, ali im je meso vrlo cijenjeno.

Bili smo zadovoljni lovom. Očarani je Ned predložio da se vratimo i sljedeći dan na začarani otok kako bi mogao poubijati sve jestive četveronožne stanovnike. Ali nije znao da će se okolnosti promijeniti.

U šest sati navečer vratili smo se na plažu. Naš je čamac bio na istom mjestu. *Nautilus,* vireći iz vode, izgledao je kao kakav duguljasti greben, udaljen dvije milje od obale.

Ned je odmah počeo pripremati večeru. Bio je vješt kuhar. Bari-utangova rebarca, pečena na vatri, širila su zrakom divan miris.

Je li me obuzelo uzbuđenje tog Kanađanina? Jesam li bio oduševljen pečenkom od svježe svinjetine? Mora mi se oprostiti, kao što sam ja oprostio Nedu, iz istih razloga.

Večera je, moram priznati, bila izvrsna. Neobičan jelovnik uključivao je dvije ptice, plod krušnog stabala, nekoliko plodova manga, šest ananasa i rakiju od neke vrste kokosovih oraha. Sjećam se da moji dragi prijatelji poslije nje nisu bili baš bistrih glava.

— Da se večeras ne vratimo na *Nautilus?* — upitao nas je Conseil.

— A da se uopće na vratimo? — dodao je Ned.

U tom trenutku pred naše noge pao je kamen i prekinuo harpunarov prijedlog.

XXII.
Munja kapetana Nema

Pogledali smo u smjeru šume, a da se nismo dizali. Ruka mi se zaustavila u pokretu prema ustima, a Ned Landova je naravno bila na ustima.

— Kamen ne pada s neba — rekao je Conseil — osim ako nije meteor.

Tada je doletio i drugi kamen te je Conseilu izbio iz ruke slasni zalogaj i još jače potvrdio njegovu primjedbu.

Skočili smo na noge, podignuli puške, i pripremali se za obranu.

— Bi li to mogli biti majmuni? — upitao je Ned Land.

— Ili njima slični — dodao je Conseil. — Divljaci!

— Natrag k čamcu! — uzviknuo sam, povlačeći se prema moru.

I zaista je došao trenutak za povlačenje jer se pojavilo dvadesetak domorodaca, naoružanih lukovima i praćkama, na rubu one šumice koja nam je zaklanjala pogled s desne strane na udaljenosti od jedva sto koraka.

Čamac se nalazio dvadesetak metara od nas.

Domoroci su se približavali bez žurbe, ali su nam strašno prijetili. Kiša kamenja i strelica pala je na nas.

Ned Land nije imao namjeru napustiti namirnice te se, usprkos opasnosti, nije počeo povlačiti sve dok nije prebacio prasca preko jednog a klokana preko drugog ramena.

Za dvije minute stigli smo na obalu. Na brzinu smo ukrcali na čamac hranu i oružje, porinuli ga u more i namjestili vesla. Jedva smo stigli na dva kabela od obale kada su domoroci, urlajući i mašući rukama, ušli u vodu do struka. Pogledao sam prema *Nautilusu* kako bih vidio je li tko od posade izašao zbog divljaka na palubu. Nije bilo nikoga. Velika je podmornica ležala na pučini kao napuštena.

Dvadeset minuta kasnije penjali smo se na brod. Okna su bila otvorena. Kad smo privezali čamac, sišli smo u unutrašnjost *Nautilusa.*

Čuo sam glazbu kad sam ušao u dvoranu. Kapetan Nemo sjedio je za orguljama u glazbenom ushićenju.

— Kapetane! — uzviknuo sam.

Nije me čuo.

— Kapetane! — ponovio sam, uhvativši ga za ruku.

Onda se preplašeno okrenuo.

— Ah, to ste vi, profesore — rekao je. — Jeste li imali dobar lov? — Jeste li našli kakve botaničke primjerke?

— Jesmo, kapetane — odgovorio sam mu. — Ali smo, nažalost, dovukli i dosta dvonožaca koji nam se približavaju.

— Dvonožaca? Na koga to mislite?

— Divljaci, kapetane.

— Divljaci! — ponovio je kapetan Nemo podrugljivo. — Jeste li iznenađeni, gospodine profesore, što ste naišli na divljake čim ste stupili na tlo? Ima li zemlja u kojoj ih nema? I zar su ti, koje vi nazivate divljacima, gori od drugih?

— Ali kapetane...

— Sve što vam ja mogu reći jest da sam ih susreo svagdje.

— Dobro — rekao sam — ali ako ih ne želite ugostiti na *Nautilusu,* trebali biste poduzeti mjere opreza.

— Vjerujte mi, gospodine profesore, kad vam kažem da se nemate čega bojati.

— Ali ima ih mnogo.

— Koliko ste ih nabrojili?

— Najmanje stotinu.

— Gospodine Aronnax — rekao je kapetan, položivši prste na tipke orgulja — kad bi svi Papuanci došli na obalu, *Nautilus* se ne bi morao bojati.

Dok su kapetanovi prsti prebirali po klavijaturi, primijetio sam da pritišće samo crne tipke što je njegovim melodijama davalo osobit škotski prizvuk. Uskoro je zaboravio na moju prisutnost i zanio se u sanjarenje koje nisam htio prekidati.

Vratio sam se na palubu. Pala je noć. U tim niskim geografskim širinama sunce brzo zalazi. Skoro da i nema sumraka. Otok Gueboroar bio je jedva vidljiv. Mnogobrojne vatre koje su domoroci zapalili na obali bile su znak da ne misle otići.

Ostao sam na palubi sam nekoliko sati. Povremeno bih pomislio na domoroce, ali nisam se bojao jer je na mene prešla kapetanova sigurnost, a tada bih opet zaboravio na njih i divio se ljepoti tropske noći. Sjetio sam se Francuske gdje su te iste zvijezde zasjale nekoliko sati kasnije. Mjesec se sjajio među zviježđem zenita. Također sam se sjetio da će vjerni u uslužni satelit doći za dva dana na isto mjesto te će podići more i odsukati *Nautilus.* Oko ponoći sve je bilo mirno na tamnim valovima i pod drvećem na obali pa sam sišao u kabinu i mirno zaspao.

Noć je protekla bez ikakvih neprilika. Pomislio sam da su se Papuanci sigurno prestrašili već na sami pogled čudovišta koje se nasukalo u njihovom zaljevu. Kroz okna, koja su i dalje bila otvorena, mogli su lako prodrijeti u unutrašnjost *Nautilusa.*

U šest sati ujutro, 8. siječnja, vratio sam se na palubu. Jutarnje sjene polako su se gubile. Magla se dignula, a obala i vrhovi otoka postali su vidljivi.

Domoroci su se još nalazili na obali. Bilo ih je više nego dan prije, možda pet ili šest stotina. Neki su, iskoristivši niski vodostaj, došli po vrhovima koraljnih grebena na udaljenost od dva kabela od *Nautilusa.* Mogao sam ih jasno vidjeti. Bili su to pravi Papuanci, atletske građe, ljudi lijepe rase, širokog i visokog čela, velika nosa i bijelih zuba. Crvenkasta kosa isticala im se na crnom i sjajnom tijelu kao u Nubijaca. Na resi uha, koja je bila razrezana i rastegnuta, visjeli su prstenovi od kostiju. Većina ih je bila gola. Među njima opazio sam nekoliko odjevenih žena, imale su od struka do koljena pravu krinolinu od trave s pojasom od bilja. Neki su poglavice nosili na vratu nakit u obliku polumjeseca i ogrlice od crvenog i bijelog stakla. Svi su bili naoružani lukovima, strijelama i štitom, a na ramenu su nosili neku vrstu mreže sa zaobljenim kamenjem, a znali su ga vješto bacati iz svojih praćaka.

Jedan od poglavica uspio se dovoljno približiti *Nautilusu* i pažljivo ga promotriti. Bio je to *mado* visokog položaja jer je bio ogrnut plaštem od lišća banana, koji je na rubu imao rese i bio je ukrašen divnim bojama.

Mogao sam s lakoćom upucati tog domoroca jer mi je bio blizu, nadohvat puške, ali zaključio sam da je bolje pričekati dok oni ne napadnu. Između Europljana i domorodaca uvijek je bolje da Europljanin uzvraća udarce, a ne da napada.

Domoroci su za vrijeme niske vode obilazili *Nautilus,* a u tome nisu bili bučni.

Često sam čuo kako ponavljaju riječ „assai“, a prema njihovim kretnjama mogao sam shvatiti kako me pozivaju da dođem na kopno. Mislio sam da je poziv najbolje odbiti.

Taj dan nismo nikamo išli čamcem, na veliku žalost Neda Landa koji je htio popuniti zalihe hrane. Spretni je Kanađanin iskoristio vrijeme za pripremanje mesa i brašna koje je donio s otoka Gueboroara. Domoroci su se povukli na kopno oko jedanaest sati prije podne čim je plima počela pokrivati vrhove koraljnih grebena. Ali vidio sam da ih je na obali bilo sve više. Možda su dolazili sa susjednih otoka ili iz unutrašnjosti. Međutim, ipak nisam mogao prepoznati nijedan urođenički čamac.

Kako nisam imao nikakvog drugog posla, odlučio sam baciti mrežu u to lijepo prozirno more kroz koje se vidjelo mnogo školjkaša, žarnjaka i biljaka otvorenog mora. To je ujedno imao biti i posljednji dan koji je *Nautilus* trebao provesti u tim vodama pod uvjetom da vodostaj naraste kao što je kapetan Nemo i predvidio.

Pozvao sam Conseila, koji mi je donio ribarsku mrežu, sličnu onoj koja se upotrebljava za lov na kamenice.

— A divljaci? — upitao me Conseil. — Neka mi gospodin ne zamjeri, ali meni oni izgledaju opasno.

— A ipak su to ljudožderi, dragi mladiću.

— Čovjek može biti ljudožder i opet pošten — rekao je Conseil. — Isto tako može biti proždrljiv i pošten. Jedno ne isključuje drugo.

— Slažem se s tobom, Conseil. To su pošteni ljudožderi i pošteno će proždrijeti sve zarobljenike. Međutim, kako ne želim da me pojedu, pa čak i s velikim poštenjem, bit ću

na oprezu jer mi se čini da *Nautilusov* kapetan ne poduzima nikakve mjere opreza. A sad na posao!

Dva sata bili smo zaokupljeni ribolovom, ali nismo izvukli nikakvu rijetkost. Mreža se punila kapicama, čančicama, kopitnjacima i najljepšim čekićima koje sam vidio. Ulovili smo i nekoliko trpova, pravih bisernica, dvanaestak malih kornjača koje smo spremili u brodsku smočnicu.

Ali u trenutku kad sam se najmanje nadao, naišao sam na nešto prilično neobično, jednu prirodnu nepravilnost koja se rijetko može naći. Conseil je povukao mrežu i izvukao ju je punu različitih školjkaša, kad me odjednom mogao vidjeti da sam, kad sam zavukao ruke u mrežu i izvukao neku kućicu, kliknuo najjačim poklikom koje ljudsko grlo može ispustiti.

— Što je gospodin našao? — upitao me Conseil. — Je li gospodina nešto ugrizlo?

— Ne, ne, mladiću. Ali dobrovoljno bih dao prst za takvo otkriće.

— Kakvo otkriće?

— Ova školjka — rekao sam, podignuvši predmet mog oduševljenja.

— Pa to je obični crvenkasti maslinar, rod maslinara, red češljoškržnjaka, razred puževa, koljeno mekušaca...

— Jest, Conseil. Ali umjesto da je savijena zdesna nalijevo, ovaj je maslinar savijen slijeva nadesno.

— Je li to moguće? — uzviknuo je Conseil.

— Da, mladići, ovo je lijeva kućica.

— Lijeva kućica! — ponovio je Conseil.

— Pogledaj njezine zavoje.

— Gospodin mi može vjerovati — rekao je Conseil, uzevši dragocjenu kućicu drhtavom rukom — da nikada u životu nisam bio tako uzbuđen.

I zaista je imao zašto biti uzbuđen. Poznato je, a prirodoslovci to i znaju, da u prirodi vlada zakon desne strane. Nebeska tijela i njihovi sateliti, svi se kreću zdesna nalijevo. I čovjek se obično služi desnom rukom te su svi predmeti koje čovjek izrađuje, kao na primjer instrumenti, sprave, stube, brave, itd. napravljeni tako da se gibaju zdesna nalijevo, s vrlo rijetkim iznimkama. Priroda je uglavnom slijedila isti zakon kod školjaka. Svi zavoji na školjci idu zdesna nalijevo, a kad se slučajno nađu lijevi zavoji, skupljači školjaka plaćaju ih suhim zlatom.

Conseil i ja bili smo zadubljeni u misli o našem blagu. Već sam se radovao kako ću obogatiti muzej, kad se odjednom dragocjeni predmet raspao u Conseilovoj ruci jer ga je pogodio kamen koji je bacio jedan od domorodaca.

Viknuo sam od užasa! Conseil je dohvatio moju pušku, naciljao na jednog urođenika, koji je bio udaljen deset metara od nas i kojem se u ruci njihala praćka.

Htio sam zaustaviti Conseila, ali je on opalio i metak je pogodio narukvicu s amajlijama koju je urođenik imao na ruci.

— Conseil! — viknuo sam.

— Zar gospodin ne shvaća da su nas ljudožderi napali?

— Školjka nije vrijedna ljudskog života! — rekao sam mu.

— Razbojnik! — rekao je Conseil. — Bilo bi mi draže da je pogodio moje rame.

Conseil je to zaista i mislio, ali ja nisam bio istog mišljenja. Okolnosti su se promijenile, a mi to nismo opazili. *Nautilus* je opkolilo oko dvadesetak domorodačkih čamaca. Ta su plovila bila izdubljena u deblu, dugačka, kretala su se brzo, a držale su ravnotežu dvjema bambusovim polugama koje su plivale na površini mora. Njima su upravljali napola goli vješti veslači. Gledao sam ih zabrinuto dok su se približavali.

Bilo je očigledno da su se ti Papuanci već susretali s Europljanima i poznavali su njihove brodove. Ali ih je ovaj dugi valjak bez jarbola i dimnjaka u njihovom zaljevu sigurno zbunjivao. Očigledno su bili malo uplašeni jer su se sve do tog trenutka držali na sigurnoj udaljenosti. Međutim, kad su vidjeli da se ne miče, malo su se ohrabrili i htjeli saznati nešto više o njemu. Upravo to je trebalo spriječiti. Naše bešumno oružje nije moglo preplašiti te divljake koji se boje samo bučnih predmeta. Munja bez grmljavine ne bi toliko plašila ljude, iako je opasnost u bljesku a ne buci.

U tom su se trenutku čamci još više približili *Nautilusu* i kiša strijela obrušila se na brod.

— Dovraga! Prava tuča strijela! — uzviknuo je Conseil. — Vjerojatno su i otrovne!

— Moramo obavijestiti kapetana Nema — rekao sam i spustio se niz okno.

Otišao sam u dvoranu, ali tamo nije bilo nikoga. Pokucao sam na vrata kapetanove kabine.

Čuo sam odgovor „naprijed". Ušao sam i našao kapetana Nema zadubljenog u neke račune, u kojima je bilo mnogo slova *x* i drugih algebarskih znakova.

— Smetam li vam? — upitao sam pristojno.

— Smetate, gospodine Aronnax — odgovorio mi je kapetan — ali vjerojatno imate dobar razlog za to.

— Jako važan. Domorodački čamci su nas opkolili i mislim da će nas za nekoliko trenutaka napasti nekoliko stotina divljaka.

— Ah! — mirno je rekao kapetan. — Došli su sa svojim čamcima.

— Jesu, kapetane.

— Sve što moramo napraviti jest da zatvorimo okna.

— Upravo tako i baš sam vam htio reći...

— Ništa lakše od toga — rekao je kapetan Nemo.

Pritisnuo je električno zvonce i prenio zapovijed u kabine za posadu.

— Sve je u redu — rekao mi je poslije nekoliko trenutaka. — Čamac je na mjestu, a okna su zatvorena. Valjda vas nije strah, gospodine, da će probiti oklop koji ni zrna s vaše fregate nisu mogla probiti.

— Ne bojim se, ali me nešto drugo brine.

— Što, gospodine?

— Sutra kad ćemo morati otvoriti okna kako bi obnovili zalihu zraka...

— U pravu ste, gospodine. Naš brod diše poput kita.

— Ali ako u tom trenutku paluba bude puna domorodaca, ne vidim načina na koji ćemo ih spriječiti da ne uđu.

— Mislite li, gospodine, da će se popeti na brod?

— Siguran sam u to.

— Pa, gospodine, neka pokušaju. Ne vidim razloga da ih sprečavamo u tome. Ipak su ti Papuanci bijedni stvorovi pa je ne želim da netko od njih strada u vrijeme mog posjeta otoku Gueboroar.

Nakon tih njegovih riječi, htio sam otići, ali kapetan Nemo me zadržao i pozvao da sjednem i razgovaram s njime. Sa zanimanjem me ispitivao o našem izletu na kopnu i lovu. Nije mogao razumjeti potrebu za mesom koju je osjećao Kanađanin. Razgovarali smo i o drugim stvarima, a kapetan Nemo nije bio baš razgovorljiv, ali je bio mnogo ljubazniji. Između ostalog, razgovarali smo i o *Nautilusovu* položaju, nasukao se baš na istom mjestu gdje je i Dumont d'Urville skoro nastradao. Na to će kapetan:

— Taj je d'Urville bio vaš najbolji pomorac. On je bio francuski kapetan Cook. Nesretni učenjak! Svladao je ledenjake oko Južnog pola, koralje u Oceaniji, ljudoždere na Tihom oceanu, a poslije je nastradao u željezničkoj nesreći. Možete li zamislite o čemu je taj odvažni čovjek razmišljao, ako je mogao razmišljati, u zadnjim trenucima svog života?

Dok je tako govorio, činilo se da je dirnut, a to sam mu uzeo za dobro.

Poslije toga na karti mi je pokazivao sva putovanja francuskog pomorca, njegova putovanja oko svijeta, njegova dva pokušaja da doplovi do Južnog pola pri čemu je otkrio zemlje Amelie i Louis-Philipe, i napokon njegova hidrografska snimanja glavnih otoka u Oceaniji.

— Što je vaš d'Urville radio na površini mora — rekao je kapetan Nemo — ja radim u oceanskim dubinama, samo lakše i detaljnije od njega. *Astrolabe* i *Zélée,* koje su orkani neprestano bacali poput ljusaka, ne mogu se usporediti s Nautilusom, pravom dvoranom za rad koja čvrsto stoji u vodi.

— Ipak, kapetane — rekao sam — u jednom su d'Urvilleove korvete i *Nautilus* slični.

— U čemu, gospodine?

— *Nautilus* se nasukao kao i one.

— *Nautilus,* gospodine profesore — rekao je kapetan hladno — nije se nasukao. *Nautilus* je tako sagrađen da može leći na morsko dno, a teški manevri koje je morao Dumont

d'Urville poduzeti, kako bi odsukao svoje korvete, mene se ne tiču. *Astrolabe* i *Zélée* skoro su potonuli, ali moj brod nije u takvoj opasnosti. Sutra, u točno određeni sat, plima će ga podići i on će nastaviti svoja putovanja morima.

— Kapetane — rekao sam — u to ne sumnjam...

— Sutra — rekao je kapetan ustajući — sutra u dva sata i četrdeset minuta poslije podne *Nautilus* će zaploviti i izaći bez ikakve smetnje iz Torrèsova prolaza.

Te je riječi kapetan izgovorio odsječno i naklonio se. Shvatio sam da je to značilo da me kapetan pozdravlja pa sam se vratio u svoju kabinu. U njoj sam našao Conseila koji je htio saznati o čemu sam razgovarao s kapetanom.

— Prijatelju — rekao sam — kad sam mu rekao da je brod u opasnosti zbog Papuanaca, kapetan mi je podrugljivo odgovorio. Sve što ti mogu reći jest da imaš povjerenja u kapetana i dobro se naspavaj.

— Gospodin me više ne treba?

— Ne trebam, prijatelju. Što radi Ned Land?

— Neka mi gospodin ne zamjeri — odgovorio mi je Conseil — ali naš prijatelj Ned priprema izvrsno klokanovo meso za jelo.

Kad sam ostao sam, odlučio sam leći u krevet, ali loše sam spavao. Mogao sam čuti glasove i korake domorodaca. Noć je prolazila. Posada je također bila mirna.

Nisu se brinuli zbog ljudoždera, kao što se ni vojnici u nekoj oklopljenoj tvrđavi ne brinu za mrave koji hodaju po njezinom oklopu.

Ustao sam oko šest sati ujutro. Okna još nisu bila otvorena. Zrak u unutrašnjosti još nije bio obnovljen, ali je u ustajalu atmosferu pušten zrak iz spremišta za nuždu.

Radio sam u svojoj kabini do podneva, a da nisam ni na trenutak vidio kapetana Nema. Činilo se kao da se na *Nautilusu* nisu obavljale pripreme za odlazak.

Još sam neko vrijeme pričekao, a zatim sam otišao u veliku dvoranu. Sat je pokazivao pola tri. Plima je imala za deset minuta dostići najviši vodostaj, pa ako kapetan nije obećao nešto nepromišljeno, *Nautilus* se trebao osloboditi.

Inače ako bi to prošlo, proći će i nekoliko mjeseci prije nego se *Nautilus* oslobodi koraljnog ležaja.

Međutim, uskoro sam počeo osjećati podrhtavanje brodskog trupa.

U dva sata i trideset i pet minuta kapetan Nemo ušao je dvoranu.

— Spremni smo za odlazak — rekao je.

— Ah! — bilo je sve što sam rekao.

— Naredio sam da se otvore okna.

— A domoroci?

— Domoroci? — ponovio je kapetan Nemo i lagano slegnuo ramenima.

— Zar neće napasti *Nautilus?*

— Kako?

— Ući će kroz otvorena okna.

— Gospodine Aronnax — rekao je kapetan Nemo mirno — nije jednostavno ući kroz okna *Nautilusa* čak ni kad su otvorena.

Gledao sam zbunjeno u kapetana.

— Ne razumijete me? — upitao me.

— Bojim se da ne.

— Dođite sa mnom pa ćete vidjeti.

Otišli smo do središnjeg stepeništa. Tamo su stajali Ned i Conseil i gledali kako nekoliko članova posade otvara okna dok su se izvana čuli krikovi i strahovite prijetnje.

Poklopci su se otvorili prema van. Pojavilo se dvadesetak strašnih lica. Međutim, prvog domoroca koji je rukom dotaknuo naslon na stepeništu, odbacila je nekakva nepoznata sila te je odjurio urličući.

Desetorica njegovih prijatelja pokušala su isto i svih je deset jednako prošlo.

Conseil je bio oduševljen, a Ned Land je poletio prema stepeništu. Međutim, čim je dotaknuo naslon objema rukama, srušio se i on.

— Sto mu vragova! — uzviknuo je. — Udarila me munja.

Ta mi je riječ razjasnila tajnu. Nije to više bio naslon, već elektricitetom nabijeni metalni kabel koji je završavao na palubi. Tko god ga je dotaknuo, osjetio je strašan udarac, a taj je udarac mogao biti i smrtonosan da je kapetan Nemo pustio kroz njega struju pune snage iz svojih sprava. Postavio je električnu prepreku između sebe i napadača. Bila je to prepreka koju nitko nije mogao nekažnjeno proći.

U međuvremenu su se Papuanci povukli, prestrašeni do ludila. Mi smo se, smiješeći se, tješili i trljali nesretnog Neda Landa koji je bijesno psovao.

U tom trenutku zadnji su valovi plime podignuli *Nautilus* s njegovog koraljnog ležaja, i to u točno četrdesetoj minuti kako je kapetan i proračunao. Propeler je polako zasjekao vodu. Brzina broda polako se povećavala i, ploveći po površini oceana, brod je izišao živ i zdrav iz Torrèsova prolaza.

XXIII.
Ægri somnia[123]

Sljedećeg dana, 10. siječnja, Nautilus je nastavio svoje putovanje pod morem brzinom za koju sam procijenio da ne može biti manja od trideset i pet čvorova. Propeler se okretao tako brzo da nisam mogao ni pratiti ni brojiti njegove okretaje.

Kada sam vidio kako moćna električna sila pokreće brod, daje *Nautilusu* toplinu i svjetlost, brani ga od vanjskih napada i pretvara ga u brod koji nitko ne može nekažnjeno dodirnuti, morao sam se diviti. Moje se divljenje lako prenijelo s broda na izumitelja koji ga je osmislio.

Plovili smo ravno na zapad i 11. siječnja prošli smo rt Wessel na 135° dužine i 10° širine. Taj rt predstavlja istočni krak zaljeva Carpentarija. Bilo je još uvijek mnogo grebena, ali bili su rjeđe razasuti i na kartama precizno ucrtani. Dana 13. siječnja kapetan Nemo, ušavši u Timorsko more, naišao je na otok istog imena na zemljopisnoj dužini od stotinu i dvadeset stupnjeva. Otokom, koji ima površinu od 30 925 kvadratnih kilometara, vladaju radže. Ti prinčevi tvrde da su sinovi krokodila, to jest da su najplemenitijeg podrijetla za kojim čovjek može težiti. To je i razlog zašto njihovi ljuskavi preci i žive u izobilju u rijekama otoka te ih svi štuju i obožavaju. Čuvaju ih, maze, laskaju, hrane. Za jelo im daju mlade djevojke i svaki stranac koji digne ruku na te svete gmazove loše završi.

Ali *Nautilus* nije imao razloga za svađu s tim životinjama. Otok Timor vidjeli smo samo na trenutak dok je prvi časnik određivao položaj. Isto tako sam jedva vidio mali otok Rotti, dio istog otočja, na kojem su žene na glasu zbog svoje ljepote i vrlo su cijenjene na malajskom tržištu.

Nautilus je od te točke skrenuo prema jugozapadu u smjeru Indijskog oceana. Pitao sam se kamo nas vodi hir kapetana Nema. Hoće li možda zaploviti prema azijskim obalama? Približavamo li se europskim vodama?

Bilo je malo vjerojatno da će čovjek koji je bježao od nastanjenih kontinenata donijeti takvu odluku. Je li htio ploviti na jug? Je li namjeravao oploviti Rt dobre nade pa zatim rt Horn i otploviti čak do Južnog pola? Možda se namjeravao vratiti u vode Tihog oceana gdje bi *Nautilus* mogao opet lagano i mirno ploviti. To smo tek trebali saznati.

Nakon što smo prošli hridi Cartier, Hibernia, Seringapatam i Scott, posljednje ostatke borbe kopna i vode, 14. siječnja našli smo se daleko od kopna. *Nautilus* je plovio smanje-

[123] Latinski: ružni snovi.

nom brzinom i, stalno mijenjajući smjer, povremeno plovio u dubinama, a povremeno na površini.

Tijekom tog dijela putovanja kapetan Nemo radio je zanimljive pokuse. Istraživao je toplinu mora u različitim slojevima. U normalnim se okolnostima takvi podaci mjere složenim spravama koje se spuštaju u dubine, a čiji su rezultati prilično sumnjivi. Te sprave nazivaju su dubinski toplomjeri, a stakla im često pucaju zbog tlaka vode. Ako se pak koriste sprave koje rade na principu otpora električnoj struji u različitim kovinama, rezultati se ne mogu provjeriti. Kapetan Nemo je mogao osobno se spustiti u razne dubine mora i sam izmjeriti temperaturu, a njegov termometar u spoju s različitim slojevima vode odmah mu je dao pouzdan podatak.

Nautilus je mogao zaronjavati na dubinu od tri, četiri, pet, sedam, devet ili deset tisuća metara tako što bi ili napunio spremišta ili bi se spustio ukoso u dubinu pomoću svojih nagnutih peraja. Konačni rezultat tih pokusa bio je da more održava temperaturu od četiri i pol stupnjeva po Celzijusu ili četrdeset stupnjeva po Fahrenheitu na dubini od tisuću metara na svim zemljopisnim dužinama.

Te sam pokuse pratio s najvećim zanimanjem. Kapetan Nemo strastveno je radio pokuse. Često sam se pitao kakva je korist od tih mjerenja. Zar ipak u korist čovječanstvu? To je bilo malo vjerojatno jer sam mislio da će sva njegova istraživanja jednog dana nestati zajedno s njim u nepoznatom moru. Osim ako možda nije namjeravao svoja istraživanja ostaviti meni. To bi, naravno, značilo da će čudno putovanje jednom i završiti, ali tada mu se još nije nazirao kraj.

U svakom slučaju, kapetan mi je ipak pokazao sve brojeve koje je dobio određujući gustoću raznih svjetskih mora. Iz tih sam brojeva osobno mnogo naučio, iako to nije bilo vezano uz znanost.

Bilo je to 15. siječnja ujutro. Kapetan me pitao znam li kolike su pojedine gustoće mora dok smo šetali po palubi. Odgovorio sam mu da ne znam i da znanost još nije o tome podastrijela točne podatke.

— Ja sam to saznao — rekao je kapetan — i mogu vam dati točne podatke.

— Možda — rekao sam — ali *Nautilus* je svijet za sebe i tajne njegovih znanstvenika ne dijele se sa onima na kopnu.

— U pravu ste, gospodine profesore — rekao je kapetan poslije kratke šutnje. — Ovo je poseban svijet. On je stran Zemlji kao što su i planeti koji je prate oko Sunca. Isto tako se neće doznati za radove znanstvenika na Jupiteru i Saturnu. Ipak, s obzirom na to da nas je sudbina spojila, mogu s vama podijeliti rezultate mojih istraživanja.

— Slušam vas, kapetane.

— Poznato vam je, gospodine profesore, da je morska voda gušća od slatke, ali da ta gustoća nije svugdje jednaka. Ako gustoću vode označimo jedinicom, naći ćemo dvadeset i osam tisućina više za vodu Atlantika, dvadeset i šest tisućina za vodu Tihog oceana, trideset tisućina za vodu Sredozemnog mora...

— Ah! — pomislio sam. — Pa on čak ulazi u Sredozemno more.

— ... osamnaest tisućina za vodu Jonskog mora i dvadeset devet tisućina za Jadransko more.

To je značilo da *Nautilus* nije izbjegavao prometna mora pa sam zaključio da će nas uskoro dovesti i do civiliziranih kontinenata. Znao sam da će se Ned Land tome obradovati.

Nekoliko dana provodili smo vrijeme proučavajući slanost vode na različitim dubinama, stanje elektriciteta vode, njezinu boju i prozirnost. U svim je tim mjerenjima kapetan Nemo pokazivao veliku vještinu koja je bila jednaka ljubaznosti koju je pokazivao prema meni. Onda bi opet nestao na nekoliko dana i ja bih ponovo bio potpuno sam.

Dana 16. siječnja činilo se da *Nautilus* pluta samo nekoliko metara ispod površine vode. Električne sprave bile su isključene, propeler je bio nepomičan i brod je pušten da ga struje nose. Mislio sam da je posada obavljala neke unutrašnje popravke koji su sigurno bili potrebni zbog stalnog rada strojeva.

Moji prijatelji i ja bili smo svjedocima čudnog prizora. Otvori u dvorani bili su otvoreni, a kako *Nautilusovo* svjetlo nije bilo upaljeno, voda je bila tamna. Olujno je nebo prekriveno oblacima jedva osvjetljavao površinu mora.

Promatrao sam more u takvim okolnostima te su se i najveće ribe činile kao jedva prepoznatljive sjene. Međutim, odjednom se *Nautilus* našao u jakoj svjetlosti. Prvo sam pomislio da se brodsko svjetlo upalilo i da su njegove električne zrake osvijetlile vodu. Prevario sam se i nakon što sam bolje pogledao uvidio sam u čemu sam pogriješio.

Nautilus je plovio u sloju vode koji je svjetlucao i koji je u tami blještao. To svjetlo stvarale su milijarde sitnih svjetlucavih praživotinja, a njihovo svjetlucanje bi se povećalo kada bi okrznule trup broda. Onda sam opazio bljeskove u svijetlom sloju, slične olovnim odljevima izlivenima u užarenoj peći ili željeznoj masi, usijane do bjelila, na mjestima gdje ne bi trebalo biti sjena. Više to nije bilo osvjetljenje uzrokovano našim običnim svjetlom. U njemu je bilo snage i neobičnog gibanja. Bilo je to živo svjetlo!

I doista, radilo se mnogobrojnim praživotinjama otvorenog mora, pravih kuglica od želea s ticalima poput konca. Izbrojeno je da ih je bilo čak dvadeset i pet tisuća u trideset kubičnih centimetara vode. Njihova je svjetlost bila pojačana osobitim svjetlom sličnim onom meduzinom, ali i svjetlu drugih svjetlucavih žarnjaka popunjenim masnoćom organskih tvari koje se u moru rastvaraju, a možda i sa sluzi koju izlučuju ribe.

Nekoliko je sati *Nautilus* plovio blještavim valovima, a mi smo se još više čudili kada smo vidjeli velike morske životinje koje su se igrale u tom blještavilu poput kakvih sablasti. U toj vatri, koja nije pekla, vidio sam okretne i vitke pliskavice, neumorne oceanske zabavljače, sabljarke duge i do tri metra, pametne ribe koje su nagovještavale dolazak orkana, a svojim bi oštrim mačem ponekad udarile o trup broda. Pojavile su se i druge vrste manjih riba, različite mihače, ticalarke, nosatice i na stotine drugih koje su radile sjene u osvijetljenoj vodi.

Bili smo kao začarani tim divnim prizorom. Možda su određeni atmosferski uvjeti povećavali ljepotu tog prizora. Možda je na površini mora bjesnjela oluja? Oluja nije imala utjecaja na *Nautilus* na dubini od nekoliko metara. On je lagano plovio u tim mirnim slojevima vode.

Dok smo tako plovili, stalno su nas očaravale nove čudesne stvari. Conseil je promatrao i razvrstavao žarnjake, člankonošce, mekušce i ribe. Dani su brzo prolazili, a ja ih nisam brojio. Ned je pokušavao uvesti neke promjene u jednoličan brodski jelovnik. Mi smo se prilagodili našoj kući baš kao puževi i tvrdim da je lako postati pravi puž.

Činilo se da smo se prilagodili takvom životu i više nismo ni pomišljali da postoji neki drugi život na svijetu. Ipak, dogodilo se nešto što nas je podsjetilo na naš čudan položaj.

Dana 18. siječnja *Nautilus* se nalazio na 105° istočne dužine i 15° južne širine. Spremala se oluja, a more je bilo jako uzburkano. Puhao je jak vjetar s istoka. Barometar je već nekoliko dana padao i nagovještavao oluju.

Popeo sam se na palubu baš kada je prvi časnik određivao naš položaj. Čekao sam da izgovori svoju uobičajenu rečenicu. Ali tog je dana izgovorio drugu rečenicu, jednako tako nerazumljivu. Odmah se pojavio i kapetan Nemo. Dalekozorom je promatrao obzorje.

Kapetan Nemo nekoliko je trenutaka stajao nepomično ne skidajući pogled s točke koju je dalekozorom promatrao. Onda je maknuo dalekozor i razmijenio nekoliko riječi s prvim časnikom. Časnik se doimao kao da je jedva uspijevao kontrolirati svoju uzrujanost. Kapetan Nemo ostao je miran. Činilo se da je nešto prigovarao, a da ga je prvi časnik uvjeravao. Barem mi se tako učinilo po načinu govora i pokreta.

Pozorno sam gledao u označenom smjeru, ali ništa nisam vidio. More i nebo spajali su se u crti obzorja.

U međuvremenu, kapetan Nemo koračao je gore-dolje po palubi i nije me primjećivao. Korak mu je bio siguran, ali ne i pravilan kao obično. Povremeno bi se zaustavio, prekrižio ruke na grudima i promatrao more. Što li je tražio na tom beskrajnom moru? *Nautilus* se u tom trenutku nalazio nekoliko stotina milja od najbliže obale!

Prvi časnik uzeo je njegov dalekozor i neprestano je pregledavao obzorje. Koračao je gore-dolje, lupajući nogom o pod i uzbuđeno se prepirao s kapetanom.

Ali i ta tajna uskoro je razriješena jer je na zapovijed kapetana Nema pokrenut propeler i brzina je povećana.

Još jednom se prvi časnik obratio kapetanu, a on je prestao koračati i počeo je dalekozorom promatrati nešto u pokazanom smjeru. Dugo je promatrao. To me zabrinulo pa sam sišao u dvoranu i uzeo dalekozor kojim sa se ja služio. Onda sam se naslonio na kućište brodskog svjetla, koje se izdizalo na palubi, i počeo promatrati obzorje.

Jedva da sam dalekozor stavio na oči kad mi ga je netko istrgnuo iz ruke. Okrenuo sam se. Preda mnom je stajao kapetan Nemo, ali ga više nisam prepoznao. Lice mu se promijenilo. Njegove oči bile su pune gnjeva i sakrile su se pod natmurenim obrvama.

Zubi su mu se otkrili, tijelo ukočilo. Stisnuo je šake, a glavu uvukao u ramena te je bio sav pun nekakve mržnje. Nije se ni pomaknuo. Moj dalekozor pao mu je iz ruke i skotrljao mu se pred noge.

Jesam li ja nenamjerno izazvao takvu ljutnju? Ili je možda taj čudni čovjek mislio da sam otkrio nekakvu tajnu koju *Nautilusovi* gosti nisu smjeli znati?

Ne! Mržnja se nije odnosila na mene jer me nije ni pogledao. Pogled mu je još uvijek bio prikovan za tajanstvenu točku na obzorju.

Napokon se kapetan Nemo smirio. Uputio je nekoliko riječi na onom čudnom jeziku svom prvom časniku, a onda se obratio meni.

— Gospodine Aronnax — rekao je — moram vas zamoliti da ispunite jedan od onih uvjeta našeg dogovora.

— Koji, kapetane?

— Moram vas i vaše prijatelje zatvoriti u vaše kabine sve dok ne uvidim da vas opet mogu pustiti.

— Vi ste kapetan — rekao sam, gledajući ga ravno u oči. — Mogu li vas nešto pitati?

— Ne, gospodine.

Ništa mi drugo nije preostajalo nego da se pokorim jer bi svaki otpor bio uzaludan.

Sišao sam u Nedovu i Conseilovu kabinu i rekao im kapetanovu odluku.

Možete si zamisliti kako je Kanađanin reagirao. Uostalom, nije bilo vremena za objašnjavanje. Četiri člana posade čekala su nas pred vratima te su nas odveli u kabinu u kojoj smo proveli prve noći na *Nautilusu.*

Ned Land se bunio, ali odgovora nije bilo. Vrata su se za njim zatvorila.

— Može li mi gospodin reći o čemu se radi? — upitao me Conseil.

Rekao sam svojim prijateljima što se dogodilo. Bili su jednako zbunjeni kao i ja.

U međuvremenu sam se zadubio u misli. Nisam mogao izbaciti iz misli čudan strah koji je obuzeo kapetana Nema. Nisam bio u stanju složiti dvije razumne misli i uskoro su me obuzele najnevjerojatnije pretpostavke. Iz tog stanja trgnule su me Nedove riječi:

— Jelo je na stolu!

I zaista, na stolu se nalazio ručak. Kapetan Nemo je to sigurno zapovjedio još onda kad je zapovjedio da se poveća brzina broda.

— Neka mi gospodin dopusti da mu nešto predložim — rekao je Conseil.

— Reci, mladiću.

— Neka gospodin pojede nešto jer nikad se ne zna što se može dogoditi.

— Imaš pravo, Conseil.

— Nažalost — rekao je Ned — dali su nam uobičajena brodska jela.

— Nede, prijatelju — rekao mu je Conseil — što bi rekao da nam uopće nisu ništa dali?

Ta je primjedba prekinula sve harpunarove primjedbe.

Sjeli smo. Pojeli smo u tišini. Jeo sam vrlo malo. Conseil se silio nešto pojesti za svaki slučaj, a Ned Land je sve pojeo. Kad smo završili s objedovanjem, povukli smo se svaki u svoj kut.

U tom trenutku ugasilo se svjetlo u kabini i ostali smo u potpunoj tami. Ned Land odmah je zaspao, a na moje iznenađenje, i Conseil se prepustio dubokom snu. Pitao sam se koji bi mogao biti razlog takvoj neodoljivoj potrebi za spavanjem kad sam i ja osjetio da mi nekakav umor obuzima mozak. Pokušavao sam držati oči otvorenima, ali su se one same sklapale. Teška sumnja prošla mi je mislima. Bilo je očigledno da je u hranu bio stavljen nekakav sedativ. To je značilo da sam zatvor nije bio dovoljan da se prikriju namjere kapetana Nema. Mislio je da je i potrebno uspavljivanje. Čuo sam kako se okna zatvaraju. Prestalo je i ljuljanje broda uzrokovano valovima. Je li *Nautilus* napustio površinu mora? Je li ponovo zaronio u dubine?

Borio sam se s omamljenošću. Ali bilo je uzalud; moje disanje je oslabjelo. Osjetio sam kako mi samrtna hladnoća koči udove. Kapci su mi bili teški poput olova. Nisam ih mogao podignuti. Preplavili su me ružni snovi, puni halucinacija. Tada su nestala sva sanjarenja i pao sam u nesvjesno stanje.

XXIV. Kraljevstvo koralja

Sljedeće sam se jutro probudio bistrog uma. Na svoje veliko iznenađenje bio sam u svojoj kabini. Pretpostavio sam da su i moje prijatelje odnijeli u njihovu kabinu. Ni oni ni ja nismo znali što se zbivalo tijekom noći. Samo nam je budućnost mogla otkriti tajnu.

Htio sam izaći iz sobe. Pitao sam se jesam li slobodan ili zatvoren. Otvorio sam vrata, izašao u hodnik i popeo se središnjim stubištem. Okna, koja su prije bila zatvorena, sada su opet bila otvorena. Izašao sam na palubu.

Ned Land i Conseil su me čekali. Ispitivao sam ih, ali ni oni nisu ništa znali. Duboko su spavali i ničega se nisu sjećali. I oni su se zaprepastili kad su se probudili u svojoj kabini.

A *Nautilus?* On se doimao mirno i tajanstveno kao i prije te se kretao umjerenom brzinom. Ništa se nije promijenilo.

Ned Land je svojim oštrim pogledom pregledao obzorje. Bilo je potpuno pusto. Ni jedra ni kopna nisu bila na vidiku. Puhao je zapadni vjetar, a podmornica se ljuljala na dugim valovima koje je izazvao vjetar.

Nakon što je obnovio zalihu zraka, *Nautilus* je plovio srednjom dubinom od petnaest metara kako bi mogao brzo izroniti na površinu. To je učinjeno nekoliko puta toga dana, 19. siječnja, što je bilo neuobičajeno. Prvi časnik bi izašao na palubu i izrekao svoju uobičajenu rečenicu koja bi odjeknula u unutrašnjosti podmornice.

Kapetan Nemo se nije pojavljivao. Od posade viđao sam samo slugu koji me posluživao s uobičajenom tišinom i točnošću.

Oko dva sata poslije podne sređivao sam svoje bilješke, a onda su se otvorila vrata i ušao je kapetan. Pozdravio sam ga. Jedva mi je uzvratio pozdrav. Vratio sam se svojemu poslu nadajući se da će kapetan možda nešto reći o događajima prošle noći. Ništa nije rekao. Pogledao sam ga: lice mu je bilo umorno, a oči crvene zbog nesanice; bio je tužan i potišten. Šetao je gore-dolje, sjedao i dizao se, uzimao knjigu, koja bi mu prva došla u ruku, ali bi je odmah odbacio. Pogledao bi instrumente, ali nije bilježio podatke kao obično. Bio je nemiran i nije se mogao smiriti.

Napokon mi je prišao i upitao:

— Jeste li vi možda i liječnik?

Pitanje me toliko iznenadilo da sam nekoliko trenutaka gledao u njega bez odgovora.

— Jeste li vi i liječnik? — ponovio je. — Mnoge vaše kolege, kao na primjer Gratiolet, Moquin-Tadin, završili su i medicinu.

— Da — odgovorio sam. — Ja sam i liječnik i klinički internist. Radio sam nekoliko godina u pariškim bolnicama prije nego što sam otišao u muzej.

— Dobro.

Bilo je očigledno da je moj odgovor zadovoljio kapetana Nema, ali ne znajući na što on cilja, čekao sam njegovo sljedeće pitanje.

— Gospodine Aronnax — nastavio je kapetan — biste li htjeli pružiti liječničku skrb jednom članu moje posade?

— Netko je na brodu bolestan?

— Jest.

— Stojim vam na raspolaganju.

— Dođite, onda.

Priznajem da mi je srce ludo udaralo. Ne znam zašto, ali pretpostavljao sam da je bolest člana posade nekako bila povezana s događajima prijašnjeg dana, a ta me tajna isto toliko zabrinjavala kao i bolestan mornar.

Kapetan Nemo odveo me prema *Nautilusovoj* krmi i uveo me u kabinu koja se nalazila pokraj prostora za posadu.

U kabini na krevetu ležao je čovjek četrdesetih godina, snažnih crta lica, pravi anglosaksonski tip.

Nagnuo sam se nad njega. Nije bio bolestan nego ranjen. Njegova glava ležala je na dvostrukom uzglavlju i bila je zamotana u zavoje natopljene krvlju. Skinuo sam mu zavoj, a ranjenik me ukočeno gledao i pustio da radim, ali nijednom se nije požalio.

Bila je to strašna rana. Lubanja je bila smrskana tupim predmetom, a mozak je također pretrpio ozljedu. U ozlijeđenoj masi stvorili su se ugrušci krvi koji su poprimili boju vinskog taloga. Pretrpio je ozljede i nagnječenje mozga, a disanje mu je bilo sporo. Lice mu se povremeno grčilo od boli. Mozak mu je bio jako ozlijeđen, a posljedica je bila uzetost osjetila i kretanja.

Opipao sam ranjenikovo bilo. Bilo je nepravilno. Udovi su mu se počeli hladiti i bilo je očigledno da mu se približavala smrt. Nisam mogao ništa poduzeti. Nakon što sam mu previo rane, omotao sam mu glavu u zavoje. Okrenuo sam se kapetanu Nemu.

— Kako je zadobio tu ozljedu? — pitao sam ga.

— To nije važno! — rekao je kapetan, izbjegavajući odgovor. — Sudar je uzrokovao puknuće jedne poluge u strojarnici koja ga je udarila. Prvi je časnik bio u opasnosti, a on se podmetnuo... jednostavno brat daje život za brata... prijatelj umire za prijatelja. To je zakon svih nas na *Nautilusu.* Kako mu je?

Oklijevao sam s odgovorom.

— Možete govoriti — rekao mi je kapetan. — On ne razumije francuski.

Posljednji sam put pogledao ranjenika i rekao:

— Umrijet će za dva sata.

— Ništa ga ne može spasiti?

— Ništa.

Kapetan je stisnuo šake. U očima su mu se pojavile suze. Prije sam mislio da nema nikakvih osjećaja.

Još sam nekoliko trenutaka promatrao ranjenika kome se život postupno gasio. Pod električnim svjetlom postajao je sve bljeđi i bljeđi. Gledao sam njegovu pametnu glavu, izbrazdanu preranim borama zbog nevolja ili bijede. Mislio sam da će mi posljednjim riječima otkriti nešto o tajnama svog života.

— Možete ići, gospodine Aronnax — rekao mi je kapetan.

Ostavio sam kapetana Nema uz umirućeg mornara i vratio se u svoju kabinu duboko potresen viđenim prizorom. Cijeli sam dan bio uznemiren kobnim slutnjama. Noću sam loše spavao, često sam se budio, a činilo mi se kao da čujem daleke uzdisaje i pogrebne psalme. Jesu li to bile molitve za umrlog na jeziku kojeg nisam mogao razumjeti?

Drugi dan sam izašao na palubu. Kapetan Nemo već je bio tamo. Kad me spazio, prišao mi je i pitao:

— Gospodine profesore, biste li htjeli ići na još jedan izlet pod morem?

— S prijateljima?

— Ako žele.

— Stojimo vam na raspolaganju, kapetane.

— Navucite onda ronilačku opremu.

O ranjeniku nije bilo ni riječi. Otišao sam Nedu i Conseilu i rekao im što je kapetan predložio. Conseil je odmah pristao, a i Kanađanin je taj put htio ići.

Bilo je oko osam sati ujutro. Do pola devet bili smo odjeveni za našu novu pustolovinu. Dvostruka vrata su se otvorila te smo izašli s kapetanom Nemom i dvanaestak mornara. Stupili smo na morsko dno na dubini od deset metara.

Dno se lagano spuštalo prema nepravilnom tlu na oko trideset metara dubine. To je dno bilo sasvim različito od onog na našem prvom izletu na dnu Tihog oceana. Nije bilo sitnog pijeska ni podmorskih livada ni dubinskih šuma. Odmah sam prepoznao kraj gdje nas je kapetan Nemo vodio. Bilo je to Koraljno kraljevstvo!

U korijenu žarnjaka i razredu koralja nalazimo red osmotrakaša koji ima tri skupine: kožnate koralje, perca i koraste koralje. Trećoj skupini pripada crveni koralj. To je neobičan koralj koji su donedavno ubrajali u rudno, biljno i životinjsko kraljevstvo. U staro doba rabljen je kao lijek, a u moderno kao nakit. Godine 1694. konačno ga je Peysonnel iz Marseillea svrstao u životinjsko carstvo.

Koralj je zajednica životinjica koje žive zajedno na koraljnom grebenu krhke i kamenite naravi. Svi ti polipi imaju jedinstveni način razmnožavanja cvjetanjem; svaka životinja živi zasebno, a sve sudjeluju u zajedničku životu. Kao neki prirodni socijalizam. Bio sam upoznat s najnovijim istraživanjima o čudnovatom žarnjaku, koji se mineralizira, sve

dok se razgranjuje, kako su to opazili i prirodoslovci, a meni ništa nije moglo biti zanimljivije od posjeta jednoj takvoj kamenitoj šumi koju je zasadila priroda na dnu oceana.

Upalili smo svjetiljke i prošli pored jednog koralja u procesu nastajanja, koji će, nakon određenog vremena, ograditi taj dio Indijskog oceana. Naš put pratila su zamršena grmlja stabljika s malim zvjezdastim cvjetićima s bijelim laticama. Međutim, za razliku od biljaka na kopnu, ove biljke, ukorijenjene u kamenu, rastu prema dolje.

Naše su svjetiljke stvarale tisuću čudesnih slika. Činilo se kao da grančice u obliku valjka poskakuju pri stvaranju valova. Poželio sam ubrati njihove svježe cvjetiće, ukrašene nježnim ticalima. Neke su bile u punom cvatu, neke u pupoljku, a sitne ribice dodirivale su ih u prolazu kao jata ptica. Ali kad bi se moja ruka primakla živim cvjetovima, oni bi se uznemirili, a i cijela zajednica s njima. Bijeli bi se cvjetići povukli u crvene tokove, iščeznuli bi, a grm bi se pretvorio u kamenu masu.

Slučajnost me dovela do najdragocjenijeg uzorka ovog žarnjaka.

Crveni koralj bio je jednako vrijedan kao i onaj koji se vadi u Sredozemnom moru, na obalama Francuske, Italije i sjeverozapadne Afrike. Njegove žive boje opravdavaju pjesničko ime „cvijet krvi“ ili „pjena krvi“. Koralj se prodaje po cijeni od pet stotina franaka po kilogramu, a na tom dijelu bilo ih je dovoljno da se obogati cijeli svijet trgovaca koraljima. Ta dragocjena tvar, često pomiješana s drugim žarnjacima, često je proizvodila guste grmove koji se zovu *macciota,* a na njima sam vidio prekrasne primjerke ružičastih koralja.

Kako smo napredovali, i grmovi su postajali sve gušći. Pred nama su se nalazili pravi okamenjeni šumarci i neobični koraljni oblici.

Kapetan Nemo poveo nas je u neki tamni svod koji nas je u blagom nagibu doveo na dubinu od stotinu metara. Naše svjetlo stvaralo je čudesne dojmove jer je osvjetljavalo izbočine prirodnih lukova i drugih dijelova koji su visjeli poput svijećnjaka. Među koraljnim grmljem vidio sam i drugih neobičnih polipa, lepezarki, ručica s člankastim grančicama, crvenih i zelenih kita *koralina.* To su alge okamenjene korom vapnenastih soli. Prirodoslovci su ih nakon mnogih rasprava i prepirki svrstali u biljno carstvo. Ali jedan je znanstvenik i mislilac jednom rekao: „To je možda ona prava točka gdje se život tajanstveno pojavljuje iz svijeta kamena, a da se još nije otrgnuo iz nepokretnog izvora iz kojeg nastaje“.

Nakon što smo hodali dva sata, konačno smo stigli na dubinu od tri stotine metara, to jest na krajnju granicu na kojoj se počinju stvarati koralji. Ali na toj dubini više nije bilo grmlja ili šumarka. Tamo je rasla prava šuma velikog mineraloškog raslinja, čudesna stabla od koralja. Pod njihovim smo visokim granama slobodno prolazili u sjeni valova, a pod nogama su nam orguljače, zavojnjače, zvjezdači, gljivari, karanfilke tvorile sag posut dragim kamenjem.

Kakav je to samo bio divan prizor! Da smo barem mogli izmjenjivati dojmove. Zašto smo bili zatvoreni u maskama od metala i stakla?! Zašto nismo mogli razgovarati međusob-

no?! Zašto nismo mogli živjeti kao one ribice koje plivaju i tim vodama, ili, još bolje, kao oni vodozemci koji mogu satima lutati po želji i po vodi i po kopnu!

Kapetan Nemo je zastao. Moji prijatelji i ja također smo stali. Mornari su napravili polukrug oko svojeg zapovjednika. Kad sam bolje pogledao, vidio sam kako su četvorica nosila na ramenu neki duguljasti predmet.

Nalazili smo se na nekoj čistini koju su okruživala stabla podmorske šume. Naše su svjetiljke stvarale polumrak u kojem su se sjene neobično produljivale. Na rubovima čistine vladao je potpuni mrak iz kojeg su se povremeno vidjele samo male iskrice na živim granama koralja.

Conseil i Ned stajali su uz mene. Gledali smo što se događa i tada sam se sjetio da ću vjerojatno prisustvovati neobičnom prizoru. Kada sam bolje pogledao dno, vidio sam da je naborano humcima s vapnenastim pokrovom, ali sve je bilo tako pravilno složeno da se vidjelo da je to djelo ljudskih ruku.

U središtu čistine nalazio se koraljni križ dugih krakova te je nalikovao na okamenjenu krv.

Na znak kapetana jedan je mornar izvadio kramp i počeo je kopati.

Tada mi je sinulo. Čistina je bila groblje, a onaj duguljasti predmet tijelo onog mornara koji je noćas umro. Kapetan Nemo i njegovi mornari došli su pokopati svojeg prijatelja u to posljednje počivalište na dnu ovog nepristupačnog oceana.

Nikada prije nisam bio tako duboko dirnut i zadivljen; jedva sam vjerovao da to nije samo san.

U međuvremenu su i dalje polako kopali grob, a uznemirene ribe su bježale. Mogao sam čuti jeku krampa prilikom udaraca o tvrdo tlo. Ponekad bi sijevnula i iskra kad bi kramp udario komad kremena koji je dolutao na dno mora. Jama se proširivala i uskoro je bila dovoljno duboka da u nju može stati mrtvac.

Onda su pristupili nosači. Tijelo, zamotano u tkaninu od bijele morske svile, spušteno je u vlažni grob. Kapetan Nemo, prekriženih ruku na grdima, i svi koji su voljeli preminulog, kleknuli su i molili. I mi smo u znak poštovanja spustili glave.

Grob su onda zatrpali.

Kad su to napravili, kapetan Nemo i njegovi prijatelji ustali su, prišli grobu i još jednom kleknuli i pružili ruke u znak posljednjeg pozdrava.

Pogrebna je povorka onda krenula natrag prema *Nautilusu,* još jednom prošla kroz koraljnu šumu i grmlje, uspinjući se cijelo vrijeme.

Konačno se vidjelo svjetlo broda i njegov nas je svjetleći trag vodio natrag do *Nautilusa.*

Čim sam se presvukao, popeo sam se na palubu i sjeo pored brodskog svjetla. Spopale su me strašne misli.

Kad mi je prišao kapetan Nemo, ustao sam i pitao ga:

— Čovjek je umro noćas baš kao što sam i predvidio?

— Jest, gospodine Aronnax — odgovorio mi je potvrdno kapetan.

— Sad počiva na koraljnom groblju?

— Da, zaboravljen od svih nas! Mi smo iskopali grob, a polipi se brinu da ga zazidaju zauvijek.

Pokrivši lice rukama, kapetan je neuspješno pokušavao prikriti jecanje. Onda je rekao:

— Mirno je naše groblje, nekoliko stotina metara ispod morske razine.

— Vaši mrtvi mirno tamo spavaju, kapetane, izvan dohvata morskih psa.

— Da, gospodine profesore — rekao je kapetan ozbiljno. — Izvan dohvata morskih pasa i ljudi!

Drugi dio

I.
Indijski ocean

Ovdje počinje drugi dio našeg putovanja pod morem. Prvi je dio završio onim dirljivim prizorom na koraljnom groblju koji me je duboko dirnuo.

Tada je postalo očigledno da je sudbina kapetana Nema bila da provede život u nepreglednim oceanima te je čak pripremio i grob u nepristupačnim dubinama. Nikakvo morsko čudovište neće moći u vječnom snu ometati ni kapetana ni njegovu posadu čiji su članovi bili međusobno vezani u životu i u smrti. — Ni ljudi nas neće smetati — rekao je kapetan.

U svemu je bilo prisutno to surovo i nepokolebljivo nepovjerenje prema ljudskom društvu.

Više nisam vjerovao u Conseilovu pretpostavku. Vrijedni je mladić ustrajno vjerovao da je zapovjednik *Nautilusa* bio jedan od onih neshvaćenih znanstvenika koje je društvo odbacilo te mu on sada vraća prezirom i mržnjom. Za Conseila on je bio neshvaćeni genij koji je, razočaran svijetom, pronašao utočište u nepristupačnim dubinama gdje se mogao slobodno ponašati u skladu sa svojom naravi. Prema mom mišljenju, ta je pretpostavka objašnjavala samo jedan dio života kapetana Nema.

Tajanstveni događaj one noći, kad su nas uspavali i zatvorili, grubost kojom mi je istrgnuo dalekozor iz ruku kako ne bih pregledao obzorje i smrtna rana koju je zadobio član posade prilikom udara *Nautilusa* naveli su me da ponovo razmislim o svemu. Ne, kapetan Nemo nije se zadovoljio samo time da pobjegne od čovječanstva. Njegovo strašno plovilo nije pothranjivalo samo njegovu želju za slobodom, već možda i nekakvu osvetu.

U tom trenutku nije mi sve bilo jasno. Samo se nazirala slaba svjetlost u tajanstvenoj tami tog čudnog čovjeka pa svoje misli mogu izraziti samo kroz događaje koji su ih i oblikovali. Ništa nas nije vezivalo uz kapetana Nema. Znao je da ne možemo pobjeći s *Nautilusa.* Nije nas ni obećanje vezivalo da ostanemo na brodu. Bili smo zarobljenici koje

su iz pristojnosti nazivali gostima. Međutim, Ned Land nije se prestao nadati da će ponovo biti slobodan. Bilo je sigurno da će iskoristiti prvu priliku za bijeg. I ja bih sigurno učinio isto. Ipak to ne bih učinio bez trunke žaljenja jer nam je kapetanova velikodušnost omogućila da saznamo sve *Nautilusove* tajne. Treba li mrziti toga čovjeka ili mu se treba diviti? Je li on bio žrtva okolnosti ili krvnik? Da budem iskren, moram priznati da sam želio prije rastanka s njim završiti to čudesno putovanje podmorjem oko svijeta. Želio sam vidjeti sva ta čuda u svjetskim morima. Htio sam vidjeti sve ono što jedan čovjek nikada prije nije vidio iako je to značilo da ću svoju želju za znanjem platiti životom. Što sam do tada saznao? Ništa, ili skoro ništa jer smo bili prošli tek trinaest tisuća milja po Tihom oceanu.

Međutim, znao sam da se *Nautilus* približava naseljenim zemljama te ako nam se ukaže prilika da pobjegnemo, bilo bi okrutno žrtvovati prijatelje zbog moje strasti za nepoznatim. Ali bilo je upitno hoće li nam se takva prilika pružiti. Kao osoba lišena slobode priželjkivao sam je, ali kao znanstvenik, željan znanja, pribojavao sam je se.

Dana 21. siječnja, u podne, prvi časnik izašao je na palubu kako bi odredio naš položaj. I ja sam izašao na palubu. Zapalio sam cigaru i gledao ga kako obavlja svoj posao. Bio sam gotovo siguran da nije govorio francuski jer sam nekoliko puta usput nešto rekao i moje bi primjedbe izazvale već nekakvu reakciju, da me razumio. Ako ih je i razumio, ipak je ostao nijem i ravnodušan.

Dok je gledao kroz svoj sekstant, izašao je na palubu i jedan mornar, onaj snažni čovjek koji nas je pratio na našem prvom izletu na otok Crespo, te je počeo čistiti stakla na velikom svjetlu. To sam iskoristio da bolje proučim svjetlo kojemu je snaga bila povećana za sto puta prstenastim lećama raspoređenim kao na svjetioniku tako da baca jaku svjetlost u svim smjerovima. Električna je svjetiljka bila tako izrađena da je davala svu svjetlosnu snagu koju je mogla. Izvor svjetlosti bio je u zrakopraznom prostoru, a to mu je istodobno omogućavalo pravilnost i veću snagu. Zrakoprazni prostor je istodobno štedio i grafitne dijelove svjetiljke između kojih je gorjelo svjetlo. To je bilo vrlo važno za kapetana Nema jer grafitne dijelove nije mogao nabaviti. Međutim, pod tim uvjetima malo su se trošili.

Kad je *Nautilus* bio spreman za zaronjavanje, vratio sam se u dvoranu. Okna su bila zatvorena i kretali smo se prema zapadu.

Plovili smo Indijskim oceanom, golemom vodenom ravnicom od pet stotina i pedeset milijuna hektara, kojoj su vode tako prozirne da će onog koji se nagne nad njihovu površinu uhvatiti vrtoglavica. *Nautilus* je nekoliko dana plovio na dubini od stotinu do dvije stotine metara. Nekome tko ne voli more ti bi sati bili dugi i jednolični. Ja nisam osjetio, ni na tren, zlovolju ili dosadu jer su mi šetnje palubom, pri kojima sam se nadisao oštrog oceanskog zraka, promatranje tih divnih voda kroz otvore u dvorani, mnogobrojne knjige u knjižnici i pisanje dnevnika, skratili vrijeme.

Svi smo bili izvrsnog zdravlja. Brodski nam je život odgovarao i, što se mene tiče, mogli smo i bez promjena koje je unosio Ned Land svojom borbenom naravi. Osim toga, u toj

stalnoj temperaturi nije nam čak ni prehlada prijetila. Na brodu smo imali i veliku zalihu kaše od mesa polipa kamenog koralja, koji se u Provansi zove „morski kopar“ i koristi se kao izvrsni lijek protiv kašlja.

Nekoliko dana viđali smo mnogo morskih ptica veslačica, čigra i galebova. Neke su vješto oborili, a kad su ih pripremili na neki osobit način, dobili smo ukusno jelo. Među pticama velikih krila, koje dolaze iz dalekih zemalja te se odmaraju na valovima kad se umore od letenja, primijetio sam divne albatrose čiji krici podsjećaju na glasanje magaraca. Porodicu veslonožaca zastupali su hitri brzani, koji su vješto lovili ribe na površini, i mnoge zrakoplovke, a među njima i one ružičaste zrakoplovke kojima se bijelo perje prelijeva ružičasto i tako još više ističe crna krila.

Mrežama *Nautilusa* uhvatili smo nekoliko vrsta kornjača, uglavnom iz roda karetki, izbočenih leđa i skupocjene kornjačevine. Ti gmazovi vrlo lako rone i mogu se dugo zadržavati pod vodom kad zatvore mesni zalistak na vanjskom otvoru nosne cijevi. Kad smo ih ulovili, neke su kornjače spavale u svom oklopu koji im služi kao zaštita od drugih morskih životinja. Meso kornjača uglavnom i nije baš najbolje, ali su im jaja odlična za jelo.

Ribama se nismo nikada prestali diviti kad smo mogli kroz otvorena okna u dvorani proniknuti u tajne njihovog podmorskog života. Opazio sam nekoliko vrsta koje dotad još nisam vidio.

Moram prvo spomenuti neke škržnjašice Crvenog mora, Indijskog mora i onog dijela oceana koji okružuje obale Južne Amerike. Te su ribe, kao i kornjače, pasanci, ježinci i rakovi, zaštićeni oklopom, koji nije ni vapnenast, ni kamenit nego koštan. Katkad je trokutastog, a katkad četvrtastog oblika. Među vrstom trokutastog oblika vidio sam neke koje su bile duge oko pet centimetara, a meso im je zdravo i ukusno. Navest ću i četverouglaste škržnjašice sa četiri kvrge na leđima, škrinjašice sa bijelim pjegama na donjem dijelu tijela koje se mogu pripitomiti kao ptice; troroge s rogovima od produžetka njihove koštane kore, koje su zbog svog čudnog glasanja dobile ime „morske svinje“; devašice s velikim čunjastim grbama, žilavog i tvrdog mesa.

Iz Conseilovih svakodnevnih bilježaka izdvajam još neke ribe iz roda četverozupki, koje su osobitost tih mora, na primjer tropruge bodljašice crvenih leđa i bijelih prsa, koje se ističu trima uzdužnim nizovima vlakanaca, duge devetnaest centimetara i živih boja. Zatim kao primjerke drugog roda izdvajam jajče, nalik na jaja, tamno smeđe boje s bijelim vrpcama oko glave, a bez repa; od dvojezupka pravog ježinca, naoružanog bodljama, koji se može napuhnuti tako da izgleda poput jastučića punog igala; morske konjice, kojih ima u gotovo svim morima; leteće konjice velike njuške koji imaju široke prsne peraje nalik na krila te njima ne mogu letjeti, ali se barem mogu vinuti u zrak; golubanke kojima je rep prekriven ljuskavim prstenovima; iglokljunke, ribe živih boja čije su čeljusti duge dvadeset i pet centimetara; kvrgoglavke blijede boje i hrapave glave; mirijade veselih slingurica sa crnim prugama i dugim prsnim perajama, koje klize površinom mora velikom brzinom, perašice koje mogu podići svoje peraje, razapeti ih

poput jedara i izložiti ih povoljnom vjetriću; zlatve obojene žutom, poput neba plavom, srebrnom i zlatnom bojom; čijoperke s krilima od tankih vlakana; lastavice, čija su jetra otrovna; cjevoustke s dugom cjevastom njuškom, prave muholovke oceana, naoružane puškom koju nisu predvidjeli ni Chassepot ni Remington, a one njome mogu ubiti kukca običnom kapljicom vode.

U osamdeset devetom rodu riba, koje je razvrstao Lacepede, što pripadaju drugom podrazredu koštunjača, za koje je značajan škržni poklopac i podškržna opna, vidio sam bodeljku. Njezina glava puna je bodlji, a ima samo jednu leđnu peraju. Te su životinje prekrivene malim ljuskama, a neke ih uopće i nemaju, ovisno o podrodu kojemu pripadaju. Iz drugog podroda vidjeli smo primjerke bodežnjaka, duge trideset do četrdeset centimetara, s žutim prugama i glavom neobičnog oblika. U prvom podredu imamo onu neobičnu ribu koju nazivaju bodeljkom; to je životinja velike glave, puna dugih rupa, a na drugim je mjestima opet puna izbočina, bodlji i kvrga, ima nepravilne i ružne rogove, tijelo i rep puni su joj žuljeva. Sve te karakteristike i opasan ubod čine je odvratnom i strašnom.

Od 21. do 23. siječnja *Nautilus* je plovio brzinom od petsto četrdeset milja ili tisuću kilometara u dvadeset i četiri sata, a to je brzina od dvadeset i dva čvora. Mogli smo razlikovati različite vrste riba samo zato što ih je privlačilo električno svjetlo te su nas htjele pratiti. Međutim, većina njih nije mogla pratiti našu brzinu te su ostale iza nas. Ipak su neke uspjele neko vrijeme pratiti *Nautilus.*

Na južnoj zemljopisnoj širini od dvanaest stupnjeva i pet minuta i istočnoj dužini od devedeset stupnjeva i trideset i tri minute ugledali smo 24. siječnja ujutro otok Keeling, koraljni otok prekriven čudesnim kokosovim palmama, a kojeg su posjetili i Charles Darwin i kapetan Fitzroy. *Nautilus* je prošao blizu obala tog nenaseljenog otoka, a naše su mreže izvukle mnogobrojne primjerke žarnjaka, bodljikaša i neobičnih ljuštura iz koljena mekušaca. Zbirka kapetana Nema bila je obogaćena s nekoliko dragocjenih izložaka vrste šljanaka, a ja sam joj pridodao jednog točkastog zvjezdaša, vrstu parazitskog polipa, koji se često pričvrsti za kakvu školjku.

Otok Keeling ubrzo je nestao s obzorja, a mi smo krenuli sjeverozapadno prema vrhu Indijskog poluotoka.

— To su civilizirane zemlje — rekao mi je tog dana Ned Land. — To je bolje nego na papuanskim otocima gdje ima više divljaka nego srndaća! U Indiji, profesore, ima cesta, željeznica, engleskih, francuskih i hinduskih gradova. Ne možeš proći ni pet milja, a da ne susretneš zemljaka. Hm! Nije li možda došlo vrijeme da se ljubazno oprostimo od kapetana Nema?

— Ne, Nede, ne — rekao sam odlučnim glasom. — Pustimo da nas voda nosi, kao što to vi mornari običavate reći. *Nautilus* se približava nastanjenim zemljama. Brod ide prema Europi. Neka nas odveze tamo. Kada dođemo u naše vode, vidjet ćemo što će nam biti najpametnije napraviti. Osim toga, mislim da nam kapetan Nemo neće dopustiti da

pođemo u lov po obalama Malabara ili Coromandela kao što nam je to dopustio u šumama Nove Gvineje.

— Zar ne bismo mogli, gospodine, otići sami, bez njegovog dopuštenja?

Nisam odgovorio Kanađaninu jer sam htio izbjeći svađu. U srcu sam zapravo želio ostati do kraja pustolovine koju nam je sudbina namijenila na brodu *Nautilus.*

Kad smo napustili otok Keeling, smanjili smo brzinu plovidbe, ali smo zaronjavali i u velike dubine. Nekoliko smo puta zaronili i na dubinu od dvije ili tri milje pomoću onih peraja koje su se mogle iz unutrašnjosti s pomoću poluga postavljati koso. Međutim, nismo prodrli u najveće dubine Indijskog oceana, koje nije moglo dosegnuti ni uže dugo trinaest tisuća metara. Temperatura tih donjih slojeva je stalna te je termometar uvijek pokazivao četiri stupnja iznad ništice po Celzijusu. Također sam primijetio da je voda gornjih slojeva uvijek bila hladnija na pragovima nego na otvorenom moru.

Dana 25. siječnja ocean je bio potpuno pust i *Nautilus* je proveo cijeli dan ploveći na površini, udarajući propelerom po valovima i odbacujući vodu u veliku visinu. Tko ga tada ne bi zamijenio s kakvim velikim kitom? Tri četvrtine toga dana proveo sam na palubi promatrajući more. Na obzorju se ništa nije vidjelo, a tek oko četiri sata poslije podne pojavio se dugi parobrod koji je plovio iz smjera zapada u suprotnom pravcu. Na trenutak sam mu vidio jarbole, ali on nije mogao vidjeti *Nautilus* jer je on bio nizak, gotovo u ravnini vode. Pomislio sam da taj brod pripada Poluotočnom i orijentalnom društvu i plovi od Ceylona do Sydneyja, pristajući na Rt kralja Georgea i u Melbourneu.

U pet sati poslije podne, prije tog kratkog sumraka u tropskom pojasu, Conseil i ja bili smo zaprepašteni čudesnim prizorom.

Vidjeli smo jednu životinju koja, prema vjerovanju u staro doba, nagoviješta sreću. Aristotel, Plinije i Opein proučili su sve njezine sklonosti i opjevali je na grčkom i latinskom. Oni su je zvali *nautilus* ili *pompilius.* Današnji je znanstvenici nazivaju argonautom ili jedrilcem.

Tko bi pitao Conseila, doznao bi od tog vrijednog mladića da se koljeno mekušaca dijeli u pet razreda; prvi razred glavonožaca, kojemu pripadaju i oni goli i oni pokriveni ljušturom, obuhvaća dvije porodice: dvoškržnjake i četveroškržnjake jer se razlikuju po broju škrga; da porodica dvoškržnjaka ima tri roda: jedrilca, lignju i sipu, a da porodica četveroškržnjaka ima samo jedan rod: lađicu. Nikako se ne bi moglo oprostiti onome koji bi, nakon što bi saznao sve te nazive, zamijenio argonauta ili jedrilca, koji je osmotračnjak s prijanjaljkama, s indijskom lađicom ili nautilusom, koji ima krakove bez prijanjaljki.

Vidjeli smo veliki plov argonauta, koji su plovili površinom oceana. Izbrojali smo nekoliko stotina. Svi su pripadali posebnoj vrsti kvrgavog jedrilca koji živi u Indijskom oceanu.

Ti su se mekušci kretali natraške s pomoću svoje mlaznice, istiskujući vodu kroz nju, koju su uvukli u svoju šupljinu. Od njihovih osam krakova šest je dugih i uskih plivalo na vodi, a ostala dva, okruglastog oblika, bila su razapeta na vjetru poput kakvih jedara.

Jasno sam mogao vidjeti njihove zavijene i valovite ljušture, koju je Cuvier dobro usporedio s uskim čamcem. I zaista je to bio čamac jer je prenosio životinju koja ga je izlučila oko sebe, ali nije srastao s njom!

— Argonaut može izaći iz ljušture kad god hoće — rekao sam Conseilu — ali to nikada ne čini.

— Kao i kapetan Nemo — rekao je Conseil mudro. — Bolje da je svoj brod nazvao *Argonaut.*

Cijelih sat vremena *Nautilus* je bio okružen tim mekušcima. Onda ih je odjednom nešto prestrašilo; kao na neki signal svi su odmah spustili jedra, uvukli krakove, zgrčili tijela, ljušture su se prevrnule i promijenile težište, a cijeli je plov nestao.

Sve se to dogodilo u trenu i nijedna eskadrila nije nikada izvela tako skladan manevar.

Zatim je iznenada pala noć, a valovi, koje je dizao povjetarac, lagano su se valjali ispod *Nautilusa.*

Sljedeći dan, 26. siječnja, prešli smo ekvator na devedeset i drugom meridijanu i ponovo smo se našli na sjevernoj polutki.

Tog su nas cijelog dana pratili morski psi, strašne životinje koje žive u tim vodama i čine ih opasnima. Bili su to morski psi smeđih leđa i bijelih trbuha, naoružani s jedanaest nizova zuba; okati morski psi s velikom crnom pjegom na vratu i bijelim krugom oko nje, tako da nalikuje na oko; pjegavi morski psi okrugle njuške i s tamnim pjegama po čitavom tijelu. Te su se snažne životinje povremeno zalijetale u okna dvorane i to takvom snagom da nas je to uznemiravalo. Ned Land nije mogao obuzdati svoj gnjev. Htio je izroniti na površinu i harpunom rastjerati te strašne životinje. Najviše su ga izazivali pločozubi morski psi, kojima su usta puna zubiju naslaganih poput mozaika, i tigrasti morski psi koji su bili dugi pet metara. Ali ubrzo je *Nautilus* povećao brzinu i ostavio iza sebe i najbrže morske pse.

Dana 27. siječnja na ulazu u Bengalski zaljev povremeno bismo viđali trupla koja su plivala na površini. Bili su to mrtvaci iz indijskih gradova, koje je rijeka Ganges dovela do mora, jer ih lešinari, jedini grobari u toj zemlji, nisu uspjeli do kraja požderati. Međutim, mogli su računati na morske pse koji će dovršiti taj užasan zadatak.

Oko sedam sati navečer *Nautilus* je bio napola uronjen i činilo se da plovi kroz mliječno more. Sve do granice vidika ocean se činio kao da je od mlijeka. Je li to možda bilo zbog mjesečine? Nije, jer je mjesec bio star tek dva dana i nalazio se ispod obzorja u sunčanim zrakama. Čitavo je nebo, iako osvijetljeno zvijezdama, bilo crno zbog bjeline vode.

Conseil je jedva vjerovao vlastitim očima i tražio me da mu objasnim tu pojavu. Srećom znao sam mu objasniti.

— Ono što se naziva mliječnim morem — rekao sam — zapravo je velika bijela površina mora, a to se često vidi pred obalom otoka Ambon i u ovim krajevima.

— Ali — rekao je Conseil — može li mi gospodin objasniti uzrok toj pojavi? Pretpostavljam da se more nije pretvorilo u mlijeko.

— Nije, Conseil. Bjelina, kojoj se toliko čudiš, nastaje zbog milijardi praživotinja, malih svjetlucavih životinjica, sluzavih i bezbojnih, tankih kao vlas kose, koje nisu nikada duže od jedne petine milimetra. Neke se životinjice međusobno povežu i stvore bijeli sloj dugačak više milja.

— Više milja! — uzviknuo je Conseil.

— Da, mladiću, i nemoj se truditi da izračunaš broj tih životinja. To je nemoguće. Ako se ne varam, neki brodovi plovili su mliječnim morem više od četrdeset milja.

Ne znam je li Conseil poslušao moj savjet, ali činilo se da je zadubljen u svoje misli te je sigurno pokušavao izračunati koliko tih petina milimetara ima u četrdeset tisuća četvornih kilometara. I ja sam nastavio promatrati tu pojavu. Nekoliko je sati *Nautilus* plovio kroz tu mliječnu vodu. Opazio sam da je kroz tu bijelu vodu bešumno klizio, kao da je plovio na pjeni koju stvaraju dvije morske struje krećući se u suprotnim smjerovima.

Oko ponoći more je ponovo poprimilo svoju običnu boju, ali je iza nas, sve do granice obzorja nebo odražavalo bjelinu mora i doimalo se kao da je već dugo prožeto neodređenim svjetlucanjem polarnog svjetla.

II.
Novi prijedlog kapetana Nema

Kada je *Nautilus* u podne 28. siječnja izronio na površinu na zemljopisnoj širini od devet stupnjeva i četiri minute, mogao sam vidjeti kopno na otprilike osam milja zapadno od broda. Prvo sam primijetio brda od šest stotina metara, vrlo čudnih oblika. Kada smo odredili položaj, vratio sam se u dvoranu, a kad smo ucrtali smjerove na kartu, vidio sam da se radilo o otoku Ceylonu, biseru koji visi poput naušnice na donjem kraju Indijskog poluotoka.

Otišao sam u knjižnicu potražiti knjigu o tom otoku, jednom od najplodnijih otoka na svijetu, te sam pronašao knjigu H. C. Sirra, koja je nosila naslov *Ceylon and Singhalese.* Kada sam se vratio u dvoranu, zapisao sam neke činjenice o Ceylonu, kojemu su tijekom povijesti davali različita imena. Otok se prostire između 5° 55' i 9° 49' sjeverne zemljopisne širine i između 79° 42' i 82° 4' istočne zemljopisne dužine; dug je 275 milja, a najveća širina je 150 milja; obujam mu je 900 milja, a površina 24 448 milja. Prema tome, nešto je manji od Irske.

U tom trenutku ušli su kapetan Nemo i njegov prvi časnik. Kapetan Nemo pogledao je kartu te se okrenuo prema meni i rekao:

— Ceylon je poznat po nalazištima bisera. Biste li ih htjeli posjetiti, gospodine Aronnax?

— Naravno da bih, kapetane.

— Odlično, nema problema. Možemo posjetiti nalazišta, ali nećemo vidjeti skupljače bisera jer još nije počela sezona vađenja. Svejedno, zapovjedit ću da uđemo u zaljev Manaar, kamo ćemo stići noću.

Onda je kapetan rekao nekoliko riječi svom prvom časniku koji je odmah izašao iz dvorane. Nekoliko minuta kasnije *Nautilus* je ponovo zaronio i manometar je pokazao dubinu od deset metara.

Proučavajući kartu, pokušavao sam pronaći zaljev Manaar. Našao sam ga na devetoj paraleli, na sjeverozapadnoj obali Ceylona. Zatvarao ga je maleni otok Manaar. Morali smo oploviti čitavu zapadnu obalu Ceylona da bismo ušli u njega.

— Gospodine profesore — rekao mi je kapetan Nemo — biser se vadi u Bengalskom zaljevu, u Indijskom, Kineskom i Japanskom moru, u južnim vodama Amerike, u Panamskom i Kalifornijskom zaljevu, ali kod Ceylona su nalazišta najbolja. Još je prerano jer skupljači bisera stižu u zaljev tek početkom ožujka. Trideset stotina njihovih brodova bavi se unosnim vađenjem morskog blaga tridesetak dana. Svaki brod ima deset veslača i deset skupljača bisera. Skupljači se dijele u dvije skupine, koje naizmjence rone do dubine od dvanaest metara, obuhvativši nogama težak kamen svezan užetom za brod.

— Još uvijek koriste tako priprost način ronjenja? — upitao sam ga.

— Da — odgovorio mi je kapetan Nemo — iako ta nalazišta pripadaju najpoduzetnijem narodu svijeta, Englezima. Njima je to pravo vađenja ustupljeno 1802. godine Amijenskim ugovorom.

— Onda bi im vaša ronilačka oprema bila vrlo korisna.

— Svakako, jer jadni skupljači ne mogu dugo izdržati pod vodom. Englez Percival, u svom putopisu o Ceylonu, piše da je neki Kaffir mogao izdržati pod vodom pet minuta, ali to mi se čini nevjerojatnim. Znam da neki ronioci mogu izdržati pedeset i sedam sekundi, a vrlo vješti osamdeset i sedam sekundi. Ali takvi su rijetki, a kad se takav jadnik vrati na brod, iz ušiju i nosa curi mu krv pomiješana s vodom. Mislim da je prosječno vrijeme koliko mogu izdržati pod vodom trideset sekundi, a za to im se vrijeme žuri da poberu u malu mrežu sve bisernice koje su im na dohvatu. Ali skupljači bisera ne doživljavaju veliku starost, vid im slabi, na očima im izbijaju čirevi, imaju rane po tijelu, a često ih udari i kap u vodi.

— Doista je to žalostan zanat, a služi samo hiru mode. Recite mi, kapetane, koliko školjaka može brod nakupiti u jednom danu?

— Oko četrdeset do pedeset tisuća. Kažu da je 1814. engleska vlada poslala vlastite ronioce te da su skupili čak sedamdeset i šest milijuna bisernica u dvadeset dana.

— Jesu li barem ti skupljači dovoljno plaćeni?

— Slabo, gospodine profesore. U Panami zarađuju samo dolar tjedno. Ali najčešće dobivaju peni za školjku koja sadrži biser: ali koliko ih je samo prazno!

— Jedan peni tim jadnicima da bi se njihovi gospodari obogatili? To je strašno!

— Profesore — rekao mi je kapetan Nemo — vi i vaši prijatelji posjetit ćete Manaarski prag, a ako naiđemo na kakvog skupljača, vidjet ćemo kako on to radi.

— Dobro, kapetane.

— Bojite li se morskih pasa, gospodine Aronnax?

— Morski psi! — uzviknuo sam. To mi se pitanje u najmanju ruku činilo ispraznim.

— Dakle? — upitao me je kapetan Nemo.

— Moram priznati, kapetane, da nisam najbolje upoznat s tom vrstom ribe.

— Mi smo navikli na njih — rekao je kapetan Nemo — i s vremenom ćete se i vi na njih. Vidimo se rano ujutro, profesore.

Nakon što je to rekao, kapetan Nemo izašao je iz dvorane.

Kad bi vas pozvali u lov na medvjede u švicarskim planinama, rekli biste: — Dobro, sutra ćemo loviti medvjede. — Kada bi vas pozvali u lov na lavove u ravnicama Atlasa ili u lov na tigrove u indijskim džunglama, vjerojatno biste rekli: — Ah, dobro. Idemo u lov na tigrove ili lavove. — Ali kad bi vas pozvali u lov na morske pse, i to u njihovom prirodnom staništu, sigurno biste prije dobro razmislili, nego biste pristali.

I zaista, prošao sam rukom po čelu na kojem se skupilo nekoliko kapi hladnog znoja.

— Razmislimo o svemu — pomislio sam — i pričekajmo. Loviti vidre u podvodnim šumama, kao što smo to radili u šumama otoka Crespo, još je dobro. Ali šetati morskim dnom gdje ćemo sigurno naići na morske pse, to je već sasvim druga stvar. Znam da se u neki zemljama, osobito na Andamanima, domoroci ne boje napasti morskog psa s nožem u jednoj ruci, a sa zamkom u drugoj, ali znam i to da se mnogi od onih koji se sukobe s tim zastrašujućim životinjama, više nikada ne vrate. Ali ja nisam domorodac, a čak i da jesam, mislim da mi nitko ne bi zamjerio kad bih oklijevao.

I tako sam zamišljao morske pse, njihove velike ralje sa zubima gore i dolje, spremnima za tren presjeći čovjeka napola. Učinilo mi se da već osjećam bol u leđima. Nisam mogao shvatiti kako me je kapetan Nemo mogao tako bezbrižno pozvati. Kao da me zvao u lov na neke bezopasne lisice!

— U redu — pomislio sam — Vidjet ćemo. Conseil sigurno neće htjeti ići, a to će mi poslužiti kao izgovor da ne pođem.

Za Neda nisam znao. Što je opasnost bila veća, to ga je više privlačila.

Vratio sam se čitanju Sirrove knjige, ali sam samo nesvjesno listao stranice. Sve što sam vidio na tim stranicama bile su otvorene ralje morskog psa.

U tom trenutku ušli su Ned i Conseil. Izgledali su smireno i veselo. Nisu znali što im se spremalo.

— Vjerovali ili ne, gospodine — rekao je Ned Land — kapetan Nemo, vrag ga odnio, upravo nam je predložio nešto zanimljivo.

— Ah! — rekao sam. — Onda znate!

— Ako gospodin nema ništa protiv — rekao je Conseil — kapetan *Nautilusa* pozvao je nas i gospodina da posjetimo divna nalazišta bisera na Ceylonu. Pozvao nas je ljubazno i ponio se kao pravi gospodin.

— I ništa vam nije objasnio?

— Nije, gospodine — odgovorio mi je Kanađanin. — Rekao je samo da je s vama već razgovarao o tom izletu.

— Da, razgovarao je sa mnom — rekao sam. — Ali ništa vam nije rekao o...

— Ništa, gospodine. Ali vi idete s nama, zar ne?

— Ja? Naravno, naravno! Vidim da se veseliš tom izletu, Nede.

— Oh, da, bit će vrlo zanimljivo.

— Možda ćc biti i opasno — rekao sam.

— Opasno? Običan izlet: na pragu školjki? — rekao je Ned, rugajući se.

Bilo je očigledno da je kapetan Nemo smatrao nepotrebnim preplašiti moje prijatelje pričama o morskim psima. Zabrinuto sam ih gledao, kao da im već manjka neki ud. Jesam ih li trebao upozoriti? Nisam znao kako da počnem govoriti o tome.

— Bi li nam gospodin rekao nešto o vađenju bisera? — upitao je Conseil.

— O samome vađenju — rekao sam — ili o onome što se događa za vrijeme...

— O vađenju — odgovorio je Kanađanin. — Bit će dobro da znamo o nalazištu bisera nešto prije nego što krenemo.

— Pa onda, prijatelji, sjednite i reći ću vam sve što sam saznao od engleskog pisca H. C. Sirra.

Ned i Conseil sjeli su u naslonjače, a onda je Kanađanin upitao:

— Onda, gospodine, što je biser?

— Pa, Nede — rekao sam — ovisi. Za pjesnika biser je suza mora; za istočnjaka je otvrdnula kaplja rose; za žene je duguljast i sedefast dragulj, prozirnog sjaja, sedefne tvari, koji nose na prstu, oko vrata ili na uhu; za kemičara je mješavina kalcijeva fosfata i karbonata s nešto sluzi, a za prirodoslovca je bolesna izlučevina organa koji proizvodi sedef s unutrašnje strane školjkaša.

— Koljeno: mekušci — rekao je Conseil — razred: ljušturaši, red: školjkaši.

— Tako je, učeni Conseil. Bisere mogu stvoriti od tih ljušturača: zvrk, školjkača, periska... jednom riječju svi oni ljušturaši, školjkaši ili puževi koji izlučuju sedef. To jest onu plavu, plavkastu, ljubičastu ili bijelu tvar kojom je obložena unutrašnjost njihovih ljuštura.

— I slatkovodni školjkaši? — upitao je Kanađanin.

— Da, i školjkaši nekih rijeka u Škotskoj, Walesu, Irskoj, Saskoj, Češkoj i Francuskoj.

— Dobro! To ću zapamtiti za ubuduće — rekao je Kanađanin.

— Ali — nastavio sam — mekušac koji izlučuje najbolji biser jest prava bisernica. Biser nije ništa drugo do sedefasti uklopak u obliku kuglice. Ona se ili prihvati uz školjku bisernicu ili zadrži u naborima plašta životinje. Uz školjku se biser prihvati, a u plaštu je slobodan. Ali biserno zrno uvijek ima za jezgru neko malo tvrdo tijelo, malo neplodno jajašce ili zrno pijeska, a oko njega se tijekom godina nakupi sedefasta tvar u tankim koncentričnim slojevima.

— Ima li ikada više od jednog bisera u istoj bisernici? — upitao je Conseil.

— Ima, mladiću. Ima bisernica koje su prave riznice. Čuo sam za bisernicu, iako ne vjerujem baš u to, u kojoj je bilo oko stotinu i pedeset morskih pasa.

— *Morskih pasa?* — uzviknuo je Ned Land.

— Jesam li rekao *morskih pasa?* — uzviknuo sam. — Mislio sam naravno na stotinu i pedeset bisera. Morski psi ne bi imali nikakvog smisla.

— Zaista ne bi — rekao je Conseil. — Bi li nam gospodin objasnio kako se vade biseri?

— To se radi na mnogo načina. Kada je biser prilijepljen uz školjku, često ga istrgnu kliještima. Ali obično se to radi tako da se školjkaši poslažu po prostiračima od kovilja koji prekrivaju obalu. Na zraku oni ugibaju i nakon deset dana već istrunu. Onda ih urone u velike posude pune morske vode, otvore ih i operu. Tada počinje vađenje bisera. Prvo se odvoje plosnate sedefaste školjke koje se u trgovini zovu *franche argentée, batarde blanche* i *batarde noire,* a prodaju se u sanducima od stotinu dvadeset i pet do

stotinu pedeset kilograma. Zatim saberu raspala tijeka bisernica, iskuhaju ih i prosiju kako bi izvukli i najmanji biser.

— A cijena bisera ovisi o njegovoj veličini? — upitao me Conseil.

— Ne samo o veličini — odgovorio sam mu — nego i o obliku, po *vodi,* to jest po boji, po prelijevanju i šarenilu sjaja koji ih čini privlačnima oku. Najljepša zrna bisera zovu se djevičanski biseri. Oni nastaju u tkivu školjkaša. Bijele su boje, često neprozirni, ali katkad i prozirni poput opala. Obično je kuglast ili kruškast. Kuglasti služe za narukvice, a kruškasti za naušnice, a s obzirom na to da su najskuplji, prodaju se po komadu. Ostala zrna sa stjenki školjke nepravilnog su oblika i prodaju se po težini. I konačno, imamo i najmanje bisere poznate pod imenom sjemenje bisera. Prodaju se na mjerice i najviše se upotrebljavaju za crkvene ukrasne vezove.

— Ali svrstavanje bisera po veličini sigurno je dug i mukotrpan posao? — upitao je Kanađanin.

— Pa baš i nije, prijatelju. To se radi pomoću jedanaest sita ili rešeta s različitim brojem oka. Biseri, koji ostanu u sitima s dvadeset i osam oka, spadaju u zrna prvog reda. Oni koji ne propadnu kroz sita od stotinu do osam stotina oka, spadaju u zrna drugog reda. I konačno, oni koji ne propadnu u sitima od devet stotina do tisuću okašaca, smatraju se sjemenjem bisera.

— Jako pametno — rekao je Conseil. — Biser se razvrstava mehanički. Može li nam gospodin reći koliko novaca zaradi nalazište bisera?

— Prema Sirrovoj knjizi — odgovorio sam — cejlonska nalazišta se svake godine zakupljuju po cijeni od tri milijuna morskih pasa.

— Valjda franaka! — ispravio me Conseil.

— Da, franaka. Tri milijuna franaka! — brzo sam se ispravio. — Ali mislim da nalazišta donose novaca kao i prije. To se može reći i za američka nalazišta. Ona su za vrijeme vladavine Karla V. zarađivala četiri milijuna franaka, a sada ne zarađuju ni dvije trećine tog iznosa. Ukupan iznos zarade svih nalazišta bisera iznosi oko devet milijuna franaka.

— Ali ima i nekih poznatih bisera koji vrijede mnogo? — upitao je Conseil.

— Da, mladiću. Vjeruje se da je Cezar darovao Serviliji biser koji bi vrijedio, u današnjim francima, stotinu i dvadeset tisuća.

— Čuo sam — rekao je Ned Land — da je u staro doba neka žena pila bisere u octu.

— Kleopatra — dodao je Conseil.

— To mora da je imalo odvratan okus — rekao je Ned.

— Da, vjerojatno je bilo odurno, Nede — rekao je Conseil — ali čašica octa vrijedna milijun i pol franaka nije zanemariva.

— Žao mi je što se nisam oženio tom ženom — promrmljao je Kanađanin.

— Ned Land, Kleopatrin muž — našalio se Conseil.

— I trebao sam se oženiti, Conseil — rekao je Kanađanin ozbiljno. — Nisam ja kriv što nije završilo tako. Čak sam kupio i bisernu ogrlicu za svoju zaručnicu Kate Tender, ali me napustila i udala se za drugoga. Vjerovali ili ne, ali njezini biseri ne bi prošli ni kroz najveće sito, a stajala me samo dolar i pol.

— Ali, dobri moj Nede — rekao sam nasmijavši se — to su bili lažni biseri, obične staklene kuglice iznutra obložene s tvari sličnoj biserima.

— A je li ta tvar skupa? — upitao me Ned.

— Vrlo je jeftina. To je samo srebrnasta tvar iz ljusaka ukljeva, koja se čuva u amonijaku. Gotovo da i nema neku vrijednost.

— Možda se zato Kate Tender udala za drugoga — rekao je Ned.

— Vratimo se na skupocjene bisere. Mislim da nijedan vladar nije imao većeg bisera od onog što ga posjeduje kapetan Nemo.

— Mislite li na onoga? — upitao je Conseil, upirući prstom u veličanstveni biser zatvoren u vitrini.

— Da, i siguran sam da neću pogriješiti ako ga procijenim na dva milijuna...

— Franaka — rekao je Conseil brzo.

— Da, franaka, a kapetana je vjerojatno stajao samo onoliko truda koliko treba da se sagne i pokupi ga.

— Ah! — rekao je Ned. — Tko zna hoćemo li i mi u šetnji naići na sličan biser?

— Baš! — rekao je podrugljivo Conseil.

— Zašto ne?

— Što će nam dva milijuna franaka na *Nautilusu?*

— Nisam mislio na brodu — rekao je Ned — nego negdje drugdje.

— Oh! Drugdje! — rekao je Conseil, odmahujući glavom.

— Ned je u pravu — rekao sam. — Kada bismo mogli donijeti u Europu ili Ameriku biser vrijedan nekoliko milijuna dolara, bio bi to dokaz istinitosti, a ujedno bi i pridonio vrijednosti naših doživljaja.

— Tako je — rekao je Kanađanin.

— Ali — nastavio je Conseil, koji se uvijek vraćao na praktične stvari — ima li opasnosti u traženju bisera?

— Nema — brzo sam mu odgovorio. — Osobito ako se poduzmu određene mjere opreza.

— Kakva bi to bila opasnost? — upitao je Ned. — Da se proguta nekoliko gutljaja morske vode?

— Tako je. Nego recite mi — upitao sam ga, pokušavajući oponašati onaj ležerni način govora kapetana Nema — bojite li se morskih pasa, Nede?

— Ja? — začudio se Kanađanin. — Iskusni harpunar? Moj je posao da ih prezirem.

— Ne radi se o tome — nastavio sam — da ga uloviš kukom, digneš na palubu, sjekirom rasporiš trbuh, iščupaš srce i baciš natrag u more.

— A o čemu se onda radi? O...

— Upravo o tome.

— U moru?

— U moru.

— S dobrim harpunom... vidite, gospodine, ti su morski psi prilično nezgrapni. Moraju se okrenuti na leđa da bi vas uhvatili, a dotad...

Ned Land je tako izgovorio riječ „uhvatiti“ da sam se sav naježio.

— A ti, Conseil? Što ti misliš o morskim psima?

— Pa, bit ću iskren s gospodinom — rekao je Conseil.

— Konačno — pomislio sam.

— Ako je gospodin spreman suočiti se s morskim psima — rekao je Conseil — ne vidim razloga da njegov vjerni sluga ne bude uz njega.

III.
Biser od deset milijuna

Kada se spustila noć, otišao sam na počinak. Spavao sam jako loše. Morski su psi u mojim snovima igrali veliku ulogu. Shvatio sam da je etimološko podrijetlo francuske riječi za morskog psa *requin* od latinske riječi *requiem*[124] u isto vrijeme točno i netočno.

Sljedećeg me dana u četiri ujutro probudio sluga, kojeg mi je kapetan Nemo dodijelio. Brzo sam ustao, obukao se i krenuo u dvoranu gdje me je već čekao kapetan Nemo.

— Gospodine Aronnax — upitao me kapetan — jeste li spremni?

— Jesam.

— Slijedite me.

— A moji prijatelji, kapetane?

— Oni nas već čekaju.

— Zar nećemo navući ronilačka odijela? — upitao sam.

— Još ne. Nisam htio da se *Nautilus* previše približi obali te smo još uvijek dosta udaljeni od Manaarskog praga. Ali čamac je spreman. On će nas prevesti do točnog položaja i uštedjet će nam vrijeme. Ronilačka odijela su u čamcu pa ćemo ih navući prije izleta pod vodom.

Kapetan Nemo odveo me do središnjih stepenica koje su vodile na palubu. Ned i Conseil već su bili na palubi i radosni zbog „divnog izleta“. Pet *Nautilusovih* mornara čekalo je u čamcu sa spremnim veslima.

Još uvijek je bilo mračno. Oblaci su prekrivali nebo, a između njih jedva se vidjela tek pokoja zvijezda. Pogledao sam prema kopnu, ali vidio sam samo obrise crte koja je zatvarala tri četvrtine obzorja u smjeru od jugozapada prema sjeverozapadu. *Nautilus* je tijekom noći plovio uz zapadnu obalu Ceylona te se pred jutro nalazio zapadno od Manaarskog zaljeva. Tamo se, pod tamnom vodom, nalazio prag bisernica duži od dvadeset milja, neiscrpan izvor bisera.

Kapetan Nemo, Conseil, Ned Land i ja zauzeli smo naša mjesta na krmi čamca.

Vođa čamca sjeo je uz krmilo, a njegova četiri mornara uzela su vesla. Otpustili su uže i krenuli smo.

Čamac je krenuo prema jugu. Veslači se nisu žurili. Opazio sam da je razmak između njihovih zaveslaja deset sekundi. Veslali su kao što je to bio običaj u ratnoj mornarici. Dok je čamac klizio kroz vodu, kapljice mora udarale su po tamnim valovima poput

[124] Posmrtna misa; mir (lat).

kuglica nalik na one koje se stvaraju prilikom lijevanja olova. Čamac se lagano ljuljao na slabim valovima mirnog mora, a pokoja bi kresta slabašnog vala udarila u pramac.

Sjedili smo u tišini. O čemu li je samo kapetan Nemo razmišljao? Možda je razmišljao o kopnu kojemu smo se približavali te mu se činilo preblizu, za razliku od Neda, koji je smatrao da je predaleko. Što se tiče Conseila, on je mirno sjedio te i dalje bio radoznao.

Oko pola pet prvi su se obrisi na obzorju jasnije vidjeli te se mogla razaznati obala. Na istoku je bila niska, a prema jugu se izdizala. Do obale je bilo punih pet milja te se stapala s maglom. Između nas i obale more je bilo pusto. Nije bilo nijednog broda ni ronioca. Kao što mi je kapetan Nemo i rekao, na nalazište bisera došli smo mjesec dana prerano.

U šest sati iznenada je svanuo dan kao što je to i uobičajeno u tropskim predjelima gdje nema pravog sumraka ni svitanja. Sunčeve su zrake probile oblake i usijano sunce ubrzo se pojavilo na nebu.

Jasno sam mogao vidjeti kopno po kojemu su na sve strane bila raštrkana stabla.

Čamac se približio otoku Manaaru koji se pojavio na jugu. Kapetan Nemo je ustao i promotrio more.

Na njegov znak bacili su sidro, a lanac nije daleko otišao jer je dubina bila oko jednog metra. Na tom se mjestu nalazio vrh podvodnog praga s bisernicama. Struja oseke koja ide prema pučini okrenula je čamac.

— Stigli smo, gospodine Aronnax — rekao je kapetan Nemo. — Vidite li taj uski zaljev? Za mjesec dana bit će prepun brodica te će ga hrabri ronioci pomno pretraživati. Srećom, zaljev je vrlo pogodan za vađenje bisera. Zaklonjen je od jakih vjetrova, a i more je uglavnom mirno te je to povoljno za ronioce. Sad ćemo navući ronilačka odijela i krenuti u šetnju.

Nisam ništa rekao. Počeo sam navlačiti ronilačko odijelo uz pomoć mornara. Kapetan Nemo i moja dva prijatelja isto su navlačila odijela. Nijedan mornar s *Nautilusa* nije nas pratio na ovom izletu.

Ubrzo smo se uvukli u gumena odijela, a s naramenicama pričvrstili su nam spremišta sa zrakom na leđima. Svjetiljki nije bilo. Prije nego su mi stavili bakrenu kuglu, spomenuo sam to kapetanu.

— Svjetiljke vam neće biti potrebne — rekao je kapetan. — Nećemo ići jako duboko te će nam zrake sunca biti dovoljne da nam osvijetle put. Osim toga, nije pametno ovuda nositi svjetiljke. Njihova jaka svjetla mogla bi privući neke opasne stanovnike mora.

Kad mi je kapetan to rekao, okrenuo sam se prema Nedu i Conseilu, ali moja dva prijatelja već su stavila na glavu metalne kugle pa me nisu mogli ni čuti ni odgovoriti.

Imao sam još pitanja za kapetana.

— A oružje? — upitao sam. — Puške?

— Puške? Zbog čega? Ljudi na planinama napadaju medvjeda samo s nožem u ruci, zar čelik nije sigurniji od olova? Evo vam dobar nož. Stavite ga u svoj pojas i krenimo.

Pogledao sam svoje prijatelje. I oni su imali noževe, a Ned je još imao i veliki harpun, koji je ukrcao u čamac prije nego je krenuo s *Nautilusa.*

Onda sam, slijedeći kapetanov primjer, pustio da mi stave na glavu metalnu kuglu, a odmah su proradila i naša spremišta sa zrakom.

Mornari su nas jednog po jednog iskrcali iz čamca te smo stupili na tvrd pijesak na dubini od metra i pol. Kapetan Nemo dao nam je rukom znak. Krenuli smo za njim niz laganu padinu i nestali ispod valova.

Kad sam se našao u vodi, moji strahovi su nestali. Ponovo sam bio iznenađujuće miran. Lakoća s kojom sam se kretao podigli su mi samopouzdanje, a čudesan okoliš zaokupljao mi je maštu.

Sunčeve zrake već su probijale vodu i njihovo svjetlo bilo je dovoljno da razlikujemo i najmanje predmete. Nakon desetominutnog hodanja našli smo se na dubini od oko pet metara gdje smo naišli na gotovo ravno dno.

Pred nama su se dizala, kao jata šljuka u močvarama, ribe iz reda jednoperki, koje imaju peraje samo na repu. Prepoznao sam zmijku, koja je nalik zmiji, duga je oko osamdeset centimetara, trbuh joj je bijele boje i nema zlatne pruge sa strane, lako se može zamijeniti s ugorom. Iz roda plosnatica, čija tijela su tanka i ovalnog oblika, vidio sam neke žarkih boja s leđnom perajom poput kose. Ta je riba jako ukusna za jelo kad se osuši i marinira, a to jelo poznato je pod imenom *karavade.* Primijetio sam i pločaste oklopnice iz roda oklopnica, a ljuskavim oklopom koji se sastoji od osam vodoravnih dijelova.

Kako se sunce dizalo, tako je postajalo sve svjetlije u vodi. Morsko se dno pomalo mijenjalo kako smo napredovali. Pjeskovito dno zamijenila je prava cesta okruglog kamenja pokrivena sagom od mekušaca i žarnjaka. Među primjercima iz ova dva koljena vidio sam tanjurače s tankim i nejednakim ljušturama koje žive samo u Crvenom moru i Indijskom oceanu; srčanke narančaste boje i okrugle školjke, šiljaste svrdlaše i nekoliko primjeraka perzijskih bagarki od kojih je *Nautilus* dobio onu svoju lijepu boju; nazubljenke od jedanaest centimetara stajale su u vodi kao ruke spremne da te uhvate; bodljikave svitkaše prepune bodlji; jezičnjače, jestive školjke koje opskrbljuju hinduske tržnice; svjetlucava pera i lepezaste okaše, prekrasne lepeze koje tvore najbogatije razgranate koraljne zajednice tih mora.

Između tih biljaka i ispod sjenica njihovih zajednica plivala je legija nespretnih rakova, posebno trokutne rakovice sa zaobljenim trokutnim oklopom, kosmelja koji su karakteristični za te vode i odvratni morski pauci. Još jedna ništa manje odvratna životinja koju sam vidio je golemi rak. Njega spominje i Darwin. Priroda je tom stvorenju dala dar i snagu da se hrani kokosovim orasima. Taj se rak penje uz stabla na obali, obori orah, koji se prilikom pada raspukne, a onda ga kliještima otvori. U vodi se taj rak kretao velikom brzinom, dok su se kornjače one vrste koja posjećuje malabarske obale kretale polako između raštrkanih stijena.

Oko sedam sati konačno smo stigli do praga bisernica gdje se školjkaši množe na milijune.

Ti su se skupocjeni školjkaši priljubili uz stijene i čvrsto se držali smeđom morskom svilom koja im nije dopuštala da se miču. Iz tog su razloga bisernice u lošijem položaju od dagnji koje imaju barem donekle mogućnost kretanja.

Prava bisernica, čije su školjke podjednake, ima zaobljene debele stjenke koje su hrapave izvana. Neke su školjke bile pune mrlja i zelenih pruga koje su se širile od dna prema vrhu školjke. To su mlade bisernice. One s crnom i hrapavom površinom stare su deset i više godina te su široke od deset do petnaest centimetara.

Kapetan Nemo rukom mi je pokazao na ogromnu masu bisernica te sam shvatio je to zaista bio neiscrpan izvor jer činilo se da je snaga prirode da stvara bila snažnija od one ljudske koja je uništavala. Ned Land, vjeran ljudskom nagonu za uništavanjem, počeo je puniti mrežu, koju je nosio sa sobom, najljepšim školjkama.

Nismo se mogli zadržati. Morali smo slijediti kapetana koji je nastavljao samo njemu znanim putem. Dno se prilično dizalo te sam mogao povremeno dignuti ruku izvan vode. Često smo hodali oko velikih stijena u obliku piramida. Iz njihovih su nas krivina gledale nepomičnim očima goleme rakovice, stojeći uspravno na visokim nogama te su nalikovale na kakve ratne strojeve, a pod nogama su nam puzale pjeskulje, morske gusjenice i drugi kolutičavci s neobično dugim ticalima.

Odjednom se pred nama stvorila velika spilja, izdubljena u slikovitoj masi stijena, koje su bile pokrivene debelim slojem svih vrsta morskih biljaka. U prvi tren činilo mi se da je spilja potpuno mračna. Kao da su se zrake sunca u njoj postupno izgubile. Neodređena svjetlost u njoj dolazila je samo od svjetlosti iz vode.

Kapetan Nemo ušao je u spilju, a mi smo ga slijedili. Moje oči ubrzo su se naviknule na tamu unutra. Mogao sam razabrati početke svodova koje su pridržavali prirodni stupovi sa širokom granitnim temeljem, poput teških stupova toskanske arhitekture. Zašto nas je taj neshvatljivi vodič vodio u unutrašnjost podmorske grobnice? Uskoro sam saznao.

Nakon što smo se spustili priličnom strminom, našli smo se na dnu nekakvog kružnog rova. Tu se kapetan Nemo zaustavio i pokazao nam rukom na predmet koji do tada nisam spazio.

Bila je to velika školjka, škropionica, od koje se mogla napraviti velika posuda za blagoslovljenu vodu, dovoljno veliku za malo jezero blagoslovljene vode jer joj je korito bilo šire od dva metra te je bila veća i od one u *Nautilusovoj* dvorani.

Približio sam se čudesnom mekušcu. Bio je priljubljen morskom svilom za granitnu ploču te je rastao i živio sam u mirnim vodama spilje. Procijenio sam da je težina te školjke oko tri stotine kilograma. Takva bi kamenica imala oko petnaest kilograma mesa pa bi nekoliko takvih zalogaja mogao probaviti samo Gargantuin želudac.

Kapetan Nemo je očigledno od prije znao da je taj mekušac tamo živio. Sigurno mu to nije bilo prvi put što ga je posjetio i mislio sam da nas je tamo odveo kako bi nam pokazao čudo prirode. Međutim, prevario sam se. Kapetan je htio provjeriti stanje goleme školjke.

Obje školjke mekušca bile su malo otvorene. Kapetan mu je prišao i zaglavio nož između školjaka kako se ne bi zatvorile. Onda je rukom podignuo opnu koja je omatala tijelo životinje.

Tu, među naborima nalik listovima, vidio sam slobodan biser veličine kokosovog oraha. Njegov okrugli oblik, savršena prozirnost i čudesan sjaj davali su tom biseru neprocjenjivu vrijednost. Obuzet radoznalošću pružio sam ruku kako bih ga dohvatio, odvagnuo i opipao. Ali kapetan me spriječio, dao mi znak da ga ne diram, brzo izvukao nož i dvije su se školjke brzo zatvorile.

Tada sam shvatio namjeru kapetana. On je ostavio biser unutar plašta školjke kako bi i dalje rastao. Svake godine mekuščevo lučenje dodavalo mu je nove koncentrične slojeve. Jedini je kapetan Nemo znao za tu spilju gdje je rastao taj divni plod prirode, a on ga je jedini uzgajao, da se tako izrazim, kako bi ga jednog dana pridodao svojoj divnoj zbirci. Možda je, slijedeći primjer Kineza i Perzijanaca, uzrokovao stvaranje tog bisera stavivši pod opnu mekušca stakleni ili metalni predmet oko kojeg se počela taložiti sedefasta tvar. U svakom slučaju, ako bih ga uspoređivao s onim biserom kojeg kapetan već ima u zbirci, rekao bih da je vrijedio najmanje deset milijuna franaka. Ali ipak je taj biser bio čudo prirode, a ne raskošni dragulj kojeg bi žena nosila na uhu. A bio je i pretežak za to, pomislio sam.

Tako je završio posjet divovskoj školjki. Kapetan Nemo izašao je iz spilje, a mi smo se popeli na prag bisernica, u one bistre vode koje ronioci svojim radom još nisu zamutili.

Išli smo svaki svojim putem, hodajući, zastajkujući i udaljavajući se kad god bi nam se prohtjelo. Nisam više ni pomišljao na opasnosti koje mi je mašta povećala. Dno se naglo uzdizalo prema površini mora i uskoro mi je glava izronila iznad površine mora jer smo se našli na dubini od jednog metra. Conseil mi je prišao, prislonio svoju veliku kuglu na moju i prijateljski mi namignuo u znak pozdrava. Ta se visoka zaravan prostirala vrlo kratko i uskoro smo se ponovo našli u dubokoj vodi.

Desetak minuta kasnije kapetan Nemo odjednom je zastao. Mislio sam da je stao kako bismo uskladili hodanje. Nije zastao radi toga. Rukom nam je pokazao da se sakrijemo zajedno s njime u dnu nekakve udubine. Pokazao nam je rukom na neku točku u vodenoj masi. Pogledao sam pomno.

Na pet metara od mene pojavila se neka sjena i spustila do dna oceana. Glavom mi je prošla misao o morskim psima, ali ubrzo sam vidio da sam pogriješio. Nisu nam prijetila morska čudovišta.

Bio je to čovjek, živi čovjek, neki Indijac, ili crnac, ribar, vjerojatno nekakav siromah koji je došao skupljati „plodove“ prije berbe. Mogao sam vidjeti dno njegovog čamca koji je bio usidren oko metar ili dva iznad njegove glave. Nogama je držao kamen koji je bio privezan za čamac. On mu je služio da brže stigne na dno i ujedno mu bio jedino pomagalo. Kada se našao na dnu, na otprilike pet metara dubine, kleknuo je i punio svoju mrežu školjkama biranim nasumce. Onda je izronio, ispraznio mrežu, podignuo kamen i krenuo ispočetka. Svako ronjenje nije trajalo više od trideset sekundi.

Ronilac nas nije vidio. Sjena stijene nas je sakrila. Osim toga, kako je jadan Indijac mogao i zamisliti ljude, bića poput njega, pod vodom kako ga gledaju i promatraju njegov način rada?

Nekoliko puta je zaronjavao i izranjavao, ali nije mogao vaditi više od deset školjaka odjednom jer ih je morao odvajati od stijena za koje su bile priljubljene. A koliko je samo tih školjaka za koje je riskirao svoj život bilo prazno!

Pomno sam ga promatrao. Radio je brzo i precizno. Pola sata nije mu prijetila nikakva opasnost. Već me zaokupio taj prizor vađenja bisernica kad se odjednom Indijac, dok je klečao, naglo trznuo, brzo ustao i bio spreman izroniti.

Shvatio sam zašto se preplašio. Golema se sjena pojavila iznad nesretnog ronioca. Bio je to ogromni morski pas koji mu se približavao rastvorenih ralja i vatrenih očiju.

Ukipio sam se od straha. Proždrljiva se životinja snažnim zamahom peraja zaletjela na Indijca, a ovaj je odskočio u stranu i tako izbjegao ugriz. Međutim, nije mogao izbjeći i njegov rep koji ga je udario po grudima i oborio na dno oceana. Sve se to dogodilo u nekoliko sekundi. Onda se životinja okrenula i bila je spremna prepoloviti jadnog čovjeka napola, ali sam vidio kako se kapetan Nemo, koji je klečao pored mene, diže i s nožem u ruci nasrće na neman, spreman na borbu.

Morski je pas spazio novog protivnika baš u trenutku kad je bio spreman prepoloviti nesretnika pa krenuo ravno na njega.

Još uvijek mi je pred očima držanje kapetana Nema. Čučao je i hladnokrvno čekao neman, a kad ga je napala, kapetan je s nevjerojatnom vještinom skočio u stranu, izbjegao udarac i zabio mu nož u trbuh. Međutim, borba nije tu završila. Uslijedila je još strašnija borba.

Morski pas kao da je zarežao. Krv mu je curila iz rane. Čitavo more je pocrvenjelo i kroz tu zamućenu vodu ništa nisam vidio.

Nisam ništa vidio do trenutka kad sam kroz ono malo bistre vode ugledao kapetana kako se grčevito drži za peraju životinje, boreći se s nemani iz najveće blizine; nožem joj je parao trbuh, ali nije joj mogao pogoditi srce. Morski pas je bijesno stvarao valove te me je to ljuljanje skoro oborilo. Htio sam kapetanu priskočiti u pomoć, ali strah me skamenio.

Prestravljeno sam sve to gledao. Onda je došlo do zaokreta u borbi. Kapetan je pao na dno jer ga je prevrnula velika masa životinje. Zatim je morski pas rastvorio svoje ralje, polako i strašno kao škare neke tvornice, i kapetan bi nastradao da Ned Land, brzinom svjetlosti, nije pojurio i bacio na životinju svoj harpun. Pojavili su se krvavi valovi. Morski pas bijesno ih je stvarao. Ned Land nije promašio. Bili su to smrtni trzaji morskog psa. Pogođen u srce, borio se u strašnim grčevima, a u jednom je zamahu čak oborio i Conseila.

U međuvremenu je Ned Land oslobodio kapetana. Nemo se dignuo, nije bio ozlijeđen te je potrčao Indijcu, presjekao uže kojim je bio vezan za kamen, dignuo ga za ruke, snažno

odskočio i našao se na površini. Sva trojica smo ga slijedili, spašeni kao nekim čudom, i ušli smo u Indijčev čamac.

Prva kapetanova briga bila je da jadnog nesretnika oživi. Nisam bio siguran hoće li uspjeti u tome. Nadao sam se da hoće jer čovjek nije bio tako dugo na dnu, ipak bojao sam se da ga je možda udarac repom ubio.

Srećom, i kapetan Nemo i Conseil trudili su se da ga ožive pa je Indijac polako došao svijesti i otvorio oči. Kako li se samo iznenadio i uplašio kada je vidio kako su se četiri bakrene glave nagnule nad njim. Što li je samo zamišljao kad mu je je kapetan Nemo stavio u ruku mrežu s biserima koju je izvukao iz svojeg pojasa. Drhtavom rukom jadni je Indijac prihvatio te darove čovjeka iz mora, ali njegove uplašene oči pokazivale su da nije znao kakvim je to natprirodnim bićima dugovao život i sreću.

Na kapetanov znak vratili smo se na prag bisernica i, vraćajući se istim putem kojim smo došli, stigli smo nakon pola sata do sidra koje je pridržavalo za dno *Nautilusov* čamac. Kad smo se našli u čamcu, mornari su nam pomogli skinuti teške kugle s glave. Kapetanove prve riječi bile su upućene Kanađaninu.

— Hvala vam, Nede Lande.

— Samo sam vratio dug — odgovorio je Ned Land. Smiješak se pojavio na kapetanovom licu.

— Natrag na *Nautilus* — zapovjedio je kapetan Nemo.

Čamac je krenuo kroz valove. Nekoliko minuta kasnije naišli smo na leš onog morskog psa koji je plutao na površini.

Po crnim krajevima njegovih peraja prepoznao sam strašnu crnu psinu Indijskog mora. Bio je duži od sedam metara, a velike su mu ralje zauzimale jednu trećinu tijela. Bio je to odrastao morski pas jer je imao šest redova zuba koji su bili raspoređeni u obliku istokračnih trokuta na gornjoj čeljusti.

Conseil ga je promatrao sa znanstvenog stajališta i siguran sam da ga je svrstao sasvim opravdano u razred hrskavičnjaka, red prečousta s nepomičnim škrgama, porodica morskih pasa.

Dok sam promatrao tu nepomičnu masu, dvanaestak proždrljivih crnih morskih pasa odjednom se pojavilo oko čamca. Međutim, nisu na nas obraćali pažnju, nego su se bacili na truplo mrtvog morskog psa i počeli se otimati za zalogaje.

U pola devet već smo bili na *Nautilusu.* Na brodu sam počeo razmišljati o izletu. Dvije stvari su bile jasne: prva je bila hrabrost kapetana Nema, a druga njegova odanost ljudskom biću, pripadniku roda od kojeg je pobjegao u morske dubine. Bez obzira na to što neki ljudi govorili, taj čudni čovjek nije uspio zatomiti osjećaje svojeg ljudskog srca.

Kada sam mu to i rekao, vidljivo dirnut, odgovorio mi je:

— Indijac, gospodine profesore, živi u zemlji potlačenih, a ja ću do zadnjeg daha pripadati takvoj zemlji.

IV.
Crveno more

Dana 29. siječnja otok Ceylon izgubio se s obzorja, a *Nautilus* je brzinom od dvadeset čvorova ušao u labirint onih kanala koji dijele Maldive od Lakadiva. Oplovio je otok Kittan, zemlju koraljnog podrijetla, koju je godine 1499. otkrio Vasco da Gama. To je jedan od onih devetnaest glavnih otoka otočja Lakadiva smještenog između desetog i četrnaestog stupnja sjeverne širine i i šezdesetog i pedesetog stupnja istočne dužine. Od točke polaska u Japanskom moru preplovili smo ukupno 16 220 milja ili 30 039 kilometara.

Sljedećeg dana, 30. siječnja, kada je *Nautilus* izronio na površinu oceana, nije bilo kopna na vidiku. Kretali smo se u smjeru sjever-sjeverozapad prema Omarskom zaljevu koji se nalazi između arapskog kopna i Indijskog poluotoka na ulazu u Perzijski zaljev.

Bio je to zaljev bez izlaza. Kamo nas je kapetan Nemo vodio? Tada nisam znao. To nije zadovoljilo Kanađanina koji me je ispitivao o smjeru plovidbe.

— Idemo tamo, Nede, kamo nas hir kapetana odvede.

— Ti hirovi — rekao je Kanađanin — ne mogu nas daleko odvesti. Perzijski zaljev nema izlaza te ako uđemo u njega, brzo ćemo i izaći.

— Onda ćemo se jednostavno vratiti, Nede, ali ako poslije Perzijskog zaljeva *Nautilus* želi posjetiti i Crveno more, otvoren mu je morski prolaz Bab-el-Mandeb pa uvijek može ući.

— Ne moram vam govoriti, gospodine — rekao je Ned — da Crveno more, poput Perzijskog zaljeva, nema izlaza. Sueski kanal još nje dovršen, a čak i da je dovršen, ovakav tajanstveni brod ne bi riskirao u kanalu punom ustava. To znači da nas Crveno more, zasad, ne vodi u Europu.

— Nisam rekao da idemo u Europu.

— Što mislite da će se onda dogoditi?

— Mislim da će se *Nautilus* vratiti u Indijski ocean nakon posjeta egzotičnim obalama Arabije i Egipta i to možda kroz Mozambički kanal, ili pokraj Maskarena, a onda ravno prema Rtu dobre nade.

— A kad oplovimo Rt dobre nade? — uporno me ispitivao Kanađanin.

— Moguće da ćemo uploviti u Atlantski ocean kojeg još nismo istražili. Očigledno je, Nede, da ti je dosta ovog podmorskog putovanja. Ta bezbrojna morska čuda su ti dosadila. Meni bi bilo žao, Nede, da završi ovo putovanje koje će samo mali broj ljudi moći doživjeti.

— Shvaćate li, gospodine Aronnax — nastavio je Kanađanin — da smo već tri mjeseca zarobljenici na *Nautilusu?*

— Ne, Nede. Ne želim to ni znati jer ne brojim ni dane ni sate.

— Ali kada će sve to završiti?

— Sve u svoje vrijeme. Osim toga, ne možemo ništa poduzeti i besmisleno je svađati se oko toga. Ako mi ikada kažeš, Nede, da imamo priliku pobjeći, razgovarat ćemo o tome. Ali sada to nije slučaj i iskreno govoreći, ja ne vjerujem da će se kapetan Nemo ikada odvažiti i zaploviti europskim morima.

Bilo je jasno iz razgovora da sam pretjerano zavolio *Nautilus* te sam se čak poistovjećivao s njegovim zapovjednikom.

Ned Land je završio naš razgovor mrmljajući ove riječi: — Sve je to divno, ali moje mišljenje je da čovjek ne može biti sretan ako nije slobodan.

Četiri je dana, sve do 3. veljače, *Nautilus* plovio Omarskim zaljevom, mijenjajući brzinu i dubinu. Činilo se kao da nasumce plovi, da ne zna kojim smjerom poći, ali nikada nije prešao sjevernu obratnicu.

Kad smo napuštali to more, vidjeli smo Maskat, najvažniji grad omanske države. Divio sam se njegovoj veličanstvenoj pojavi jer su mu se bijele kuće isticale na crnim stijenama koje su ga okruživale. Vidio sam okrugle krovove njegovih džamija, šiljaste vrhove minareta i terase pune zelenila. Međutim, taj je prizor bio poput nekakve kratke vizije jer je *Nautilus* uskoro ponovo zaronio ispod valova tog tamnog mora.

Brod je zatim plovio na daljini od šest milja duž arapskih obala Hadramauta i njegovih brežuljaka na kojima je bila vidljiva pokoja ruševina. Dana 5. veljače konačno smo ušli u Adenski zaljev, lijevak koji je vodio u vrh babelmandeškog tjesnaca, kroz koji se vode Indijskog oceana ulijevaju u Crveno more.

Dana 6. veljače *Nautilus* je bio u vidiku Adena, koji je smješten visoko na jednom rtu, a s kontinentom ga veže uska prevlaka pod imenom Gibraltar. Njegove su utvrde obnovili Englezi nakon što su ga 1839. zauzeli.

Nakratko sam ugledao osmokutne minarete grada, koji je prema Edrisiju, nekada bio najbogatija i najprometnija luka na čitavoj obali.

Bio sam siguran da će se kapetan Nemo vratiti kada je već stigao do te točke. Ali sam se prevario i začudio kada to on nije učinio.

Dana 7. veljače ušli smo u tjesnac Bab-el-Mandeb, što na arapskom jeziku znači „vrata suza“. Taj je morski prolaz dug oko pedeset kilometara i širok dvadeset milja, a Nautilus ga je, ploveći velikom brzinom, prošao za nepuni sat. Putem ništa nisam vidio, čak ni Perim, kojim je britanska vlada htjela pojačati položaj Adena. Tim tjesnacem prolazilo je previše engleskih i francuskih brodova, na putu iz Sueza u Bombay, Calcuttu, Melbourne ili Reunion, da bi se *Nautilus* pojavio na površini, stoga se on oprezno držao morskih dubina.

Konačno smo oko podneva ušli u Crveno more.

Crveno more, glasovito biblijsko jezero, nikada kiše ne osvježuju, nijedna rijeka ga ne zalijeva. Isparavanje je stalno i obilno tako da se dubina vode svake godine smanjuje za metar i pol. To je zaista čudnovat zaljev! Da je skroz zatvoren sigurno bi potpuno presahnuo. Njegova je dubina manja od dubine Kaspijskog jezera i Mrtvog mora čije dubine ostaju iste jer je isparavanje jednako količini vode koja dotječe u njihova korita.

Crveno more dugo je dvije tisuće i šest stotina kilometara, a prosječna širina dvije stotine i četrdeset kilometara. U Ptolomejevo doba i u doba rimskih careva bila je to važna trgovačka žila, a kad se izgradi Sueski kanal, područje će biti od velike važnosti, koju sueska željeznica već ima.

Nisam ni pokušavao shvatiti kakav nas je to hir kapetana Nema tamo odveo, ali mi je bilo drago da je *Nautilus* uplovio u nj. Povremeno je plovio na površini, povremeno u dubini kako bi izbjegao parobrode. Tako sam imao priliku proučavati sve slojeve tog zanimljivog mora.

Dana 8. veljače došli smo u blizinu Moke, grada koji je sada u ruševinama. Zidovi mu se sada ruše i na sam prasak topova. Još samo raste pokoja zelenkasta palma. Nekada je bio važan grad. Imao je šest trgova i dvadeset i šest džamija. Bio je opasan zidovima od tri kilometra, a branilo ih je četrnaest kula.

Nautilus se onda približio afričkim obalama gdje je more značajno dublje. Kroz otvorena smo okna u toj bistroj vodi mogli vidjeti koralje i grebene prekrivene sjajnim krznom resina i bračića. Kakvi su nas samo divni prizori dočekali kod libijskih obala. Kakvi slikoviti krajolici čiju su ljepotu isticali strmi vrhunci i mali vulkanski otoci. Kako su samo bile predivne skupine otočića duž istočne obale kamo je doplovio *Nautilus.* Uz obalu Tehame žarnjaci nisu cvali samo ispod razine mora, već su se slikovito isprepletali na dvadesetak metara iznad nje. Ovi drugi bili su jednoličniji i manje šareni od prvih kojima je svježinu davala voda.

Koliko sam samo ugodnih sati proveo pred oknima u dvorani! Koliko sam novih uzoraka podmorske flore i faune mogao zadivljeno proučavati pod električnim svjetlom broda. Bilo je tu gljivača, moruzgva boje škriljavca, zvjezdastih moruzgva, orguljača koji su izgledali kao da čekaju da u njih puhne bog Pan, onda mnogo školjkaša, koji žive samo u tom moru i uvlače se u koraljne šupljine, a pri dnu su zavijene poput male spirale, mnogi primjerci meni nepoznatih koralja i mnoštvo običnih spužava.

Obična spužva, prva u redu polipa, je onaj čudnovat proizvod čija je korisnost neosporna. Spužva nije biljka, kao što neki prirodoslovci tvrde, nego životinja najnižeg reda, još iza koraljnog polipa. Njezino životinjsko podrijetlo je neupitno i ne možemo je smatrati, kao neki prirodoslovci, nekim prelaznim bićem između životinje i biljke. Ipak moram istaknuti da se prirodoslovci ne slažu oko građe spužve. Jedni tvrde da je polip, a neki, kao na primjer Milne-Edwards, da je ona posebno koljeno životinjskog carstva.

Koljeno spužava ima oko tri stotine vrsta koje nalazimo u mnogim morima, ali i u nekim rijekama gdje ih zovu slatkovodnim spužvama. Ali najviše vole vode Sredozemnog mora, grčkog arhipelaga, sirijske obale i Crvenog mora. Tu se množe i razvijaju nježne spužve,

koje se cijene i do pedeset franaka po komadu, zatim blijeda sirijska spužva s obala Berberije, itd. Ali kako ih nisam mogao proučavati u njihovoj okolici u Levantu, od kojeg nas je dijelio Sueski kanal, bio sam zadovoljan time da ih promatram u vodama Crvenog mora.

Pozvao sam Conseila da mi se pridruži dok je *Nautilus* plovio na dubini od osam do devet metara uz te divne stijene istočne obale.

Tu su rasle obične spužve svih mogućih oblika. Bilo je spužava punih kvržica, kuglastih, razgranatih. S pravom su nosila imena koja su im dali ribari: košarica, pehar, preslica, losov rog, lavlja noga, paunov rep, Neptunova rukavica. Ribari su bolji pjesnici od znanstvenika. Iz vlaknastog tijela spužava, obloženih nekom sluzavom tvari, stalno su izlazili sitni mlazovi vode, koje, nakon što su u svaku stanicu donijeli život, istiskuje stezanje tijela. Ta sluzava tvar nestaje kad polip ugine i rastvara se oslobađajući amonijak. Nakon toga ostanu samo rožnata vlakna, od kojih je sastavljena obična spužva, koja poprima crvenkastu boju. Spužva se upotrebljava u različite svrhe, ovisno o njihovom stupnju rastegljivosti, trajnosti i otpornosti protiv raspadanja.

Spužve koje smo mi vidjeli priljepljivale su se za stijene, školjke, korijenje žarnjaka. Ispunjavale su i najsitnije šupljine. Neke su se širile, neke su visjele kao koralji. Objasnio sam Conseilu da se spužve vade na dva načina: mrežom ili rukama. Drugi je način bolji jer ih ronioci vade i tako ne oštećuju tkivo te su zbog toga mnogo vrednije.

Oko spužvi nalazilo se mnoštvo žarnjaka, a najviše je bilo klobuka iznimno lijepe vrste. Mekušce je predstavljalo nekoliko vrsta liganja, koje su prema d'Orbignvju osobito karakteristične za Crveno more. Gmazove je predstavljala kornjača iz roda morskovodica, a od nje smo imali obilna i ukusna jela.

Riba je također bilo mnogo i često neobičnih vrsta. *Nautilusove* mreže najčešće su izvlačile raže: modropjege raže ovalnog oblika boje opeke, kojima je tijelo prepuno modrih mrlja, a mogu se prepoznati po dvostrukoj oštroj bodlji; bijele raže srebrnastih leđa; morske golube, velikih plašteva od dva metra; ražopsi koji nemaju zubiju, hrskavičnjaci srodni morskim psima; grbave škrinjašice kojima grba završava svinutom bodljom, a duga je pola metra itd., te tisuće riba koje žive u oceanima koje smo već preplovili.

Dana 9. veljače *Nautilus* je plovio najširim dijelom Crvenog mora, između Suakina na zapadnoj i Kvonfodaha na istočnoj obali, gdje je širina iznosila stotinu i devedeset milja.

Tog je dana u podne, nakon što je određen podnevni položaj broda, kapetan Nemo izašao na palubu, a tamo sam i ja bio. Odlučio sam da ga neću pustiti da se vrati u unutrašnjost broda prije nego mi kaže nešto o daljnjim namjerama. Čim me primijetio, ljubazno mi je ponudio cigaru i rekao:

— Pa, gospodine profesore, kako vam se sviđa Crveno more? Jeste li vidjeli sva njegova čuda? Jeste li proučavali njegove ribe, žarnjake, spužve i koralje? Jeste li vidjeli gradove na njegovim obalama?

— Jesam, kapetane — odgovorio sam. — A *Nautilus* je kao stvoren za sva moja istraživanja. Sjajno je to plovilo!

— Jest, gospodine, sjajan, hrabar i neranjiv! Ne boji se ni strašnih oluja Crvenog mora, ni njegovih struja ili grebena.

— Zaista se ovo more smatra jednim od najgorih. Ako se ne varam, u staro doba su ga prezirali — rekao sam.

— Da, jesu, gospodine Aronnax. Grčki i latinski povjesničari ne govore lijepo o njemu, a Strabon kaže da je najopasnije za vrijeme sjevernih vjetrova i u doba kiša. Arapin Edrisi, koji ga naziva Kolzumskim zaljevom, kaže da je mnogo brodova stradalo na pješčanim prudovima i da se nitko ne usuđuje ploviti njime noću. Tim morem, prema njegovim riječima, vladaju strašni orkani, a i prepuno je i negostoljubivih otoka te nije zanimljiv ni na površini ni u dubini. Isto mišljenje imaju i Arijan, Agatarhid i Artemidor.

— Odmah se vidi — rekao sam — da ti pisci nisu plovili *Nautilusom.*

— Nisu — rekao je kapetan. — A kad smo kod toga, ni suvremeni pisci nisu bolji od starih povjesničara. Trebalo je proći nekoliko stoljeća da se otkrije snaga pare. Možda prođe još stoljeće prije nego vidimo drugi *Nautilus.* Napredak je spor, gospodine Aronnax.

— Naravno — rekao sam — vaš brod je stoljeće ispred svog vremena, a možda i više. Šteta bi bila da takva tajna nestane sa svojim izumiteljem.

Kapetan Nemo ništa nije rekao na to. Međutim, nakon nekoliko minuta ponovo je nastavio.

— Govorili ste o starim povjesničarima i njihovim mišljenjima o opasnostima pri plovidbi Crvenim morem, zar ne?

— Jesam. Ne mislite li da su njihovi strahovi bili pretjerani?

— I jesu i nisu, gospodine Aronnax — odgovorio je kapetan Nemo te se činilo kao da posjeduje veliko znanje o Crvenom moru. — Ono što više nije opasnost za moderne brodove, koji su dobro opremljeni, čvrsto sagrađeni i pod kontrolom zahvaljujući pari, starim je brodovima bila opasnost. Zamislite samo stare brodove napravljene od dasaka, povezane konopima od palme, premazane smolom i mašću morskih pasa. Nisu imali nikakve instrumente pomoću kojih bi odredili smjer kretanja, nego su plovili nasumce, strujama koje su jedva poznavali. U takvim okolnostima nije čudno da su se događali brodolomi, a sigurno ih je bilo mnogo. Ali u naše se vrijeme parobrodi, koji plove između Sueza i južnih mora, ne moraju bojati tog mora, usprkos monsunima. Njihovi kapetani i putnici više ne moraju prinositi žrtve prije odlaska, ni nositi vijence na povratku kako bi udovoljili bogovima.

— Slažem se — rekao sam — a čini se da je para ubila svaku zahvalnost u srcima mornara. S obzirom na to da ste, čini se, pomno istraživali ovo more, možete li mi reći otkuda takvo ime?

— Postoje mnoge teorije oko toga, gospodine Aronnax. Biste li željeli čuti mišljenje jednog kroničara iz četrnaestoga stoljeća?

— Naravno.

— Ta je maštovita osoba smatrala da je Crveno more dobilo svoje ime nakon prijelaza Izraelaca, kada se faraon utopio u moru, koje se zatvorilo na Mojsijeve riječi.

Kako bi posvetilo to čudo
More je pocrvenilo i porumenilo;
Kako bi ga onda mogli i nazvati
Drugačije nego Crvenim morem.

— To je tumačenje pjesnika, kapetane Nemo — rekao sam — ali ja se njime ne mogu zadovoljiti. Htio bih čuti vaše mišljenje.

— Moje mišljenje, gospodine Aronnax, jest da je ime „Crveno more" prijevod hebrejske riječi „Edom", a ako su mu u starao doba i dali to ime, bilo je to zbog posebne boje ovih voda.

— Dosad sam, međutim, vidio samo bistru vodu, bez ikakve boje.

— Sigurno jeste, ali kako ćemo se približavati kraju zaljeva, vidjet ćete tu čudesnu pojavu. Sjećam se da sam vidio zaljev Tor kada je bio posve crven, kao jezero krvi.

— Pripisujete li to crvenilo kakvoj podvodnoj mikroskopskoj algi?

— Da, to je ljepljiva grimizna tvar koja potječe od sićušne biljke poznate pod imenom *trichodesmia.* Na tisuće ih stane na prostor od jednog četvornog milimetra. Možda ćete ih vidjeti kada stignemo u Tor.

— Nije vam prvi put, kapetane Nemo, da plovite *Nautilusom* po Crvenom moru?

— Nije, gospodine profesore.

— Malo prije spomenuli ste prijelaz Izraelaca i nesreću koja je snašla Egipćane. Jeste li našli kakve dokaze tog velikog povijesnog razdoblja pod vodom?

— Nisam, i to iz opravdanih razloga.

— A to su...?

— Mjesto gdje je Mojsije prešao sa čitavim svojim narodom sada je tako zatrpano pijeskom da i deve jedva mogu smočiti noge. Ne trebam vam onda objašnjavati da nema tamo dovoljno vode za *Nautilus.*

— A gdje je to mjesto?

— Malo iznad Sueza, u onom rukavu koji je nekada stvarao duboko ušće rijeke, u doba kada je Crveno more dopiralo do slanih jezera. Bez obzira na to je li taj prolaz bio čudesan ili nije, Izraelci su prošli tim mjestom da bi stigli u Obećanu zemlju, a faraonova

vojska je nastradala baš na tom mjestu. Mislim da bi arheološka iskapanja na tom mjestu u pijesku otkrila veliku količinu oružja i sprava egipatskog podrijetla.

— Naravno da bi — potvrdio sam. — Nadajmo se da će jednog dana arheolozi, koji su dovoljno motivirani da se proslave, napraviti takva iskapanja, posebno kada se Sueski kanal dovrši i novi gradovi izgrade na prevlaci. Ali kanal *Nautilusu* nije potreban.

— Tako je — rekao je kapetan — ali je potreban ostatku svijeta. Stari su narodi vrlo dobro znali važnost trgovinske veze između Crvenog i Sredozemnog mora, ali nisu ni pomislili na to da izgrade izravni kanal; izabrali su Nil. Vrlo je vjerojatno da se kanal koji spaja Nil i Crveno more započeo graditi za vrijeme Sesostrisa, ako je vjerovati predaji. Sigurno je da je 615. god. pr. Kr. Neko započeo graditi neki kanal u egipatskoj ravnici prema Arabiji, a koji se punio vodom Nila. Kanal se mogao proći za četiri dana, a bio je tako širok da su se u njemu mogle mimoići dvije trireme.[125] Radove je nastavio Darije, Histapov sin, a vjerojatno dovršio Ptolomej II. Strabon je kanal vidio u funkciji, ali je zbog slabog pada kod Bubasta i Crvenog mora, plovidba bila moguća samo nekoliko mjeseci u godini. Kanal je služio za plovidbu do Antoninijevog doba, ali tada su ga napustili jer se napunio pijeskom. Ponovo su ga očistili po naredbi kalifa Omara, ali su ga konačno zatrpali 761. ili 762. po zapovijedi kalifa Al-Mansora, jer je on time htio spriječiti opskrbu hranom Muhameda ben Abdallaha, koji se pobunio protiv njega. Za vrijeme egipatske ekspedicije na tragove tog kanala naišao je vaš general Bonapatre u Sueskoj pustinji. Iznenađen plimom, skoro je nastradao nekoliko sati prije dolaska u Hadžarot, na istom mjestu gdje je Mojsije logorovao tri tisuće i tri stotine godine prije njega.

— Pa ono što se stari narodi nisu usuđivali poduzeti, kapetane, a to je da spoje ta dva mora, čime se skraćuje put od Cadiza do Indije za devet tisuća milja, poduzeo je Lesseps te će još malo pretvoriti Afriku u veliki otok.

— Da, gospodine Aronnax. S pravom se ponosite svojim zemljakom. Takav čovjek uvijek više proslavlja neki narod nego najveći vojskovođe. I on se morao, kao i drugi, suočiti s brigama i odbijanjem, ali je ipak pobijedio zbog svog uma i volje. Stoga je žalosno da će pothvat, koji bi trebao biti međunarodni i koji bi bio dovoljan da proslavi neko kraljevstvo, uspjeti samo energijom jednog čovjeka. Svaka čast Lessepsu!

— Da, svaka čast velikom građaninu — rekao sam iznenađen osjećajnošću kojom je kapetan govorio.

— Na žalost — dodao je kapetan — neću vas moći provesti kroz Sueski kanal, ali ćete prekosutra moći ipak vidjeti duge nasipe Bur Saida[126] kada uđemo u Sredozemno more.

— U Sredozemno more? — upitao sam iznenađeno.

— Da, gospodine profesore. To vas iznenađuje?

— Ono što me iznenađuje jest da ćemo tamo stići za dva dana.

---

[125] Antički brod s tri reda vesala.

[126] Port Said.

— Doista?

— Da, kapetane. Iako me ništa više ne iznenađuje otkad sam na vašem brodu.

— A što vas iznenađuje?

— Velika brzina kojom će ploviti *Nautilus* da bi prekosutra mogao biti u Sredozemnome moru nakon što oplovi Afriku i obiđe Rt dobre nade.

— A tko vam kaže da ćemo oploviti Afriku, gospodine profesore, i Rt dobre nade?

— Ako *Nautilus* ne namjerava ići preko kopna ili prijeći prevlaku, ne vidim kako...

— Ili proći ispod nje, gospodine Aronnax.

— Ispod nje?

— Zašto ne? — rekao je kapetan mirno. — Priroda je davno stvorila ispod tog dijela kopna ono što čovjek sada radi na njegovoj površini.

— Zar postoji prolaz?

— Da, podzemni prolaz Ja sam ga nazvao *Arabian Tunnel*.[127] Počinje ispod Sueza, a završava u Peluzijskom zaljevu.

— Nije li cijela prevlaka od pomičnog pijeska?

— Samo do određene dubine. — Ali na dubini od pedeset metara nalaze se čvrste stijene.

— Jeste li otkrili taj prolaz slučajno? — zapitao sam, potpuno zapanjen.

— I slučajno i razmišljanjem, ali prije razmišljanjem nego slučajem.

— Kapetane, slušam vas, ali ne vjerujem vlastitim ušima.

— Gospodine, *Aures habent et non audient*[128] vrijedi za sva vremena. Ne samo da takav podvodni prolaz postoji, nego sam ga koristio nekoliko puta. Da nije njega, nikada se ne bih usudio ući u more bez izlaza.

— Smijem li vas pitati kako ste otkrili taj prolaz?

— Gospodine — rekao je kapetan — ne smije biti tajni između dva čovjeka koji se nikada neće rastati.

Pretvarao sam se da nisam shvatio tu njegovu rečenicu i cijelu priču.

— Gospodine profesore — započeo je pripovijedati — jednostavnim razmišljanjem znanstvenika otkrio sam taj prolaz, kojeg jedini ja poznajem. Opazio sam da u Crvenom i Sredozemnom moru živi određeni broj riba iste vrste. Sasvim su jednake ribe poput hujeva, plotica, ugotica. Kad sam se u to uvjerio, pomislio sam da možda postoji kakva veza između ta dva mora. Ako postoji, morala je ispod kopna teći i stalna struja iz Crvenog u Sredozemno more, koja nastaje zbog razlike u razinama. Stoga sam odlučio uloviti što više riba u blizini Sueza. Na rep sam im stavio bakreni prsten i bacio ih natrag

[127] Arapski tunel (eng.).

[128] Imaju uši, a ne čuju (lat.)

u more. Nekoliko mjeseci kasnije neke od njih ulovio sam kod obala Sirije i prepoznao ih po bakrenim prstenovima. Tako sam dokazao da postoji prolaz između ta dva mora. Tražio sam ga *Nautilusom,* našao ga, prošao kroz njega, a uskoro ćete i vi, gospodine profesore, proći kroz moj Arapski tunel.

V.
Arabian Tunnel

Istog sam dana ispričao Nedu i Conseilu dijelove razgovora za koje sam mislio da bi ih najviše mogli zanimati. Kada sam im rekao da ćemo za dva dana biti u Sredozemnome moru, Conseil je zapljeskao, ali Kanađanin je samo slegnuo ramenima.

— Podvodni prolaz! — rekao je. — Veza između dva mora! Tko je ikada čuo za takvo što?

— Nede, prijatelju — rekao sam — jesi li ikada prije čuo za *Nautilus?* Nisi! A on ipak postoji. Stoga ne bi trebao tako slijegati ramenima i odmah odbaciti postojanje nečega samo zbog toga što nikada nisi čuo za to.

— Saznat ćemo uskoro — rekao je Ned, odmahujući glavom. — Ipak sam ja taj koji bi se najviše veselio da mogu povjerovati u kapetanov prolaz, i molim Boga da što prije uplovimo u Sredozemno more.

Te iste večeri *Nautilus* je plovio na površini mora na devedeset i prvom stupnju i tridesetoj minuti sjeverne zemljopisne širine i približio se arapskoj obali.

Vidio sam Džidu, važno trgovačko središte Egipta, Sirije, Turske i Indije. Jasno sam mogao vidjeti građevine i brodove u luci i izvan nje. Sunce, koje je već bilo nisko na obzorju, obasjavalo je bijele kuće. Izvan grada bila je vidljiva beduinska četvrt u kojoj su bile kolibe od drveta i trske.

Uskoro je, u večernjoj sjeni, nestala Džida, a *Nautilus* je zaronio u svjetlucavo more.

Sljedeći dan, 10. veljače, pojavilo se nekoliko brodova; plovili su nam u susret. *Nautilus* je nastavio roniti, ali budući da je u podne trebalo odrediti položaj, a na pučini nije bilo nikoga, ponovo je izronio.

Izašao sam na palubu i sjeo s Conseilom i Nedom. Obala na istoku jedva se vidjela kroz maglu.

Naslonjeni na čamac, razgovarali smo o svemu i svačemu, a onda me je Ned Land, pokazujući rukom prema nekakvoj točki u moru, upitao:

— Pogledajte, profesore. Vidite li nešto tamo?

— Ne vidim, Nede — odgovorio sam mu. — Moj vid nije oštar poput tvojega.

— Pogledajte pozorno — nastavio je — tamo, desno sprijeda, otprilike u razini električnog svjetla. Zar ne vidite da se nešto miče?

— Da, vidim sad — rekao sam. — Vidim nešto nalik na crno tijelo koje pluta na površini.

— Još jedan *Nautilus?* — upitao je Conseil.

— Ne — odgovorio mu je Kanađanin. — Možda se varam, ali izgleda kao morska životinja.

— Ima li kitova u Crvenom moru? — upitao je Conseil.

— Ima, mladiću. Povremeno se mogu vidjeti u ovim vodama.

— Nije to kit — rekao je Ned, koji nije skidao pogleda s crnog predmeta. — Ja i kitovi smo stari prijatelji. Ne bih se mogao prevariti.

— Budimo strpljivi — rekao je Conseil. — *Nautilus* ide u tom smjeru i uskoro ćemo vidjeti o čemu se radi.

Uskoro je taj crni predmet bio udaljen manje od milje. Sličio je crnom grebenu usred pučine. — Što bi to moglo biti — pitao sam se.

— Oh! Pa to se kreće. Zaranja! — uzviknuo je Ned. — Zaboga! Što li je to? Nema rep nalik na kitov ili ulješurin! Peraje joj nalikuju na udove!

— Što bi to moglo biti? — uzviknuo sam.

— Eto! — rekao je Kanađanin. — Eno je, izvalila se na leđa, a grudi joj strše u zrak.

— Pa to je morska sirena! — uzviknuo je Conseil. — Prava morska sirena.

Riječ „sirena" sve mi je razjasnila. Shvatio sam da je ta životinja pripadala rodu morskih životinja koje su inspirirale stare pisce za priče o sirenama, pola ženama pola ribama.

— Ne — rekao sam Conseilu — nisu to sirene, ali zaista se radi o čudesnom stvorenju. Samo nekoliko primjeraka ima u Crvenom moru. To je moronj.

— Red sirena, nadred kopitara, podrazred jednoplodnika, razred sisavaca, koljeno kralježnjaka — rekao je Conseil. Nakon toga više nije trebalo ništa reći.

Ned nije odvajao pogled od te životinje. Njegove oči bile su pune uzbuđenja; njegova ruka činila se spremnom da baci harpun. Izgledao je kao da čeka pravi trenutak da zaroni u vodu i sukobi se s njome u njezinom prirodnom okolišu.

— Ah, gospodine — rekao je, drhteći od uzbuđenja — nikada se nisam sukobio sa takvom životinjom. — Cijelo je harpunarovo biće bilo objašnjeno tom rečenicom.

U tom trenutku na palubu je izašao kapetan Nemo. Spazio je moronja, pogledao Neda, shvatio o čemu se radilo te se obratio Nedu.

— Da imate harpun u ruci, ne bi li već gorio?

— Sasvim sigurno.

— Ne biste li htjeli ponovo se vratiti starom zanatu i dodati tog sisavca na popis onih koje ste do sad ulovili.

— To bih jako htio, gospodine.

— Onda probajte.

— Hvala vam, gospodine — rekao je Ned, a oči su mu zasjale.

— Ipak — nastavio je kapetan — savjetujem vam za vaše dobro da ne promašite.

— Je li opasno napasti tu životinju? — upitao sam kapetana, iako je Kanađanin slegnuo ramenima.

— Da, ponekad je opasno — odgovorio je kapetan. — Ta se životinja zna okrenuti na leđa i prevrnuti čamac. Ali Ned se ne boji. Njegova je ruka snažna, a gađanje precizno. Samo sam htio reći da ne promaši jer je moronj ukusno jelo, a Ned Land voli dobro jelo.

— Ah! — rekao je Kanađanin. — Drago mi je što to čujem.

— Da, Nede Lande. Njegovo je izvrsno meso izuzetno cijenjeno, a u Indoneziji je ta hrana isključivo za prinčeve. Stoga se ta životinja i lovi te postaje, kao i njihov rođak lamantin, sve rjeđi.

— Ako je tako — rekao je Conseil — možda je ovaj moronj posljednji od svoje vrste te bi ga trebalo poštedjeti radi znanosti.

— Možda bi ga — rekao je Kanađanin — trebalo uloviti radi kuhinje.

— Onda krenite, Nede — rekao je kapetan.

Tada su se na palubi pojavila sedmorica mornara, nijemi i pasivni kao uvijek. Jedan je nosio harpun i uže kakvo nose kitolovci. Čamac je bio izvađen iz ležišta i spušten u vodu. Na klupe je sjelo šest mornara, a kormilar je uhvatio kormilo. Ned, Conseil i ja sjedili smo na krmi.

— Vi ne idete, kapetane? — upitao sam ga.

— Ne, gospodine, ali želim vam sreću u lovu.

Čamac je krenuo, a šest ga je veslača snažno potisnulo. Išao je prema moronju koji je plivao u tom trenutku udaljen dvije milje od *Nautilusa.*

Kada smo bili na nekoliko kabela udaljeni od životinje, čamac je usporio i vesla su bešumno uronjavala u mirnu vodu. Ned Land je s harpunom u ruci krenuo naprijed i uspravio se na kraju čamca. Harpun za hvatanje kitova obično je svezan za dugačko uže, koje se onda brzo odmotava kada ga ranjena životinja povlači. Ali ovo uže nije bilo duže od dvadeset metara, a kraj mu je bio svezan za malu bačvu koja je, ploveći na površini, trebala pokazivati put moronja pod vodom.

Ustao sam kako bih bolje pogledao Nedovog protivnika. Moronj, koji se još naziva dugonog, bio je sličan lamantinu. Tijelo mu je duguljasto i završava produženom repnom perajom, a na kraju prostranih peraja ima prave prste. Razlikuje se od lamantina po tome što u gornjoj čeljusti ima dva duga i oštra zuba, a služe mu za obranu. Moronj, kojeg je Ned htio napasti, bio je golem, duži od sedam metara. Nije se micao, izgledalo je kao da spava na površini. Bila je to povoljna prilika za lov.

Čamac se oprezno približio životinji na oko šest metara. Vesla su mirovala. Pridignuo sam se. Ned Land je, nagnut unazad, spretnom rukom zamahivao harpunom.

Odjednom se začulo šištanje i moronj je nestao. Činilo se da je harpun, bačen velikom snagom, pogodio samo vodu.

— Dovraga! — ljutito je viknuo Ned. — Promašio sam ga!

— Nisi! — uzviknuo sam. — Ranio si životinju, evo krvi.

— Harpun! Harpun! — viknuo je Ned.

Mornari su zgrabili vesla i okrenuli brod u smjeru plutajuće bačve. Harpun je bio uhvaćen i čamac je krenuo u potjeru za životinjom.

Ona je povremeno izlazila na površinu mora zbog zraka. Rana je nije oslabila jer je jurila nevjerojatnom brzinom. Čamac ju je slijedio. Nekoliko se puta približila na nekoliko metara i baš kad se Kanađanin spremao napasti, životinja bi zaronila i nestala te je nije bilo moguće gađati.

Nestrpljivi je Ned Land bio ljutit. Psovao je životinju najgorim psovkama na engleskom jeziku. I ja sam bio ljutit što je moronj uspijevao izbjeći naše pokušaje da ga ulovimo.

Neumorno smo ga progonili sat vremena i već sam pomislio da ćemo ga teško uhvatiti. Tada je životinja odlučila osvetiti se, a to je i požalila. Okrenula se prema čamcu i napala nas. To je Kanađanin spazio i viknuo:

— Pazi!

Kormilar je izgovorio nekoliko riječi na svom čudnom jeziku, a vjerojatno je upozorio mornare na opasnost.

Kada je došao na sedam metara od čamca, moronj se zaustavio, duboko udahnuo kroz nosnice, smještene na gornjem dijelu njuške, i, povećavajući brzinu, krenuo na nas.

Čamac nije mogao izbjeći taj udarac. Skoro nas je prevrnuo te je čamac bio pun vode koju smo morali izbaciti. Zahvaljujući vještini kormilara, koji je okrenuo čamac tako da dobije udarac po strani a ne po sredini, nismo potonuli. Ned Land zabadao je snažnim udarcima harpun u golemu životinju. Ona je zarila zube u bok čamca i podignula ga je iz vode, kao što lav diže gazelu. Pali smo jedni na druge, i ne znam kako bi sve to završilo da Kanađanin nije uspio probiti srce goleme zvijeri.

Čuo sam škripanje zubiju u željeznoj oplati čamca, a moronj je nestao i za sobom povukao harpun.

Trebalo je upotrijebiti jaku vuču da bi se moronj dignuo na palubu. Težio je oko pet tisuća kilograma. Komadali su ga pred budnim okom Kanađanina koji je htio vidjeti svaki detalj te operacije. Iste mi je večeri sluga donio nekoliko odrezaka moronja koje je brodski kuhar pripremio na vrlo vješt način. Bio je izvrstan, bolji čak i od teletine, a možda čak i od govedine.

Sljedeći dan, 11. veljače, *Nautilusovo* je spremište hrane bilo obogaćeno ukusnom divljači. Na *Nautilus* je sletjelo jato čigri. To je bila vrsta poznata pod imenom *sterna nilotica,* karakteristična za Egipat. Imaju crne kljunove, glave su im prekrivene sivim točkicama, a oko očiju imali su bijele pjege. Leđa, rep i krila su im sivkasta, trbuh i vrat bijeli, a noge crvene. Ulovili smo i dvanaestak nilskih pataka, divljih ptica, ukusnih za jelo. Vrat im je i gornji dio glave bijeli, posut mrljama.

Nautilus je plovio umjerenom brzinom. Može se reći da je plovio tumarajući bez cilja.

Oko pet sati poslije podne ugledali smo u smjeru sjevera Rt Ras Mohamed. To je krajnji rt Sinajskog poluotoka, između Sueskog kanala i zaljeva Akabi.

Nautilus je ušao u Jubalski morski prolaz koji vodi u Sueski zaljev. Jasno sam mogao vidjeti visoku planinu Ras Mohamed koja se izdiže između ta dva zaljeva.

Bio je to Oreb ili Sinaj na čijem je vrhu Mojsije vidio Boga licem u lice, koje zamišljamo uvijek okrunjeno svjetlošću.

U šest sati poslije podne *Nautilus* je, povremeno ploveći ispod površine, a povremeno iznad, prošao pored mjesta Tor. Ono se smjestilo u zaljevu, a voda u njemu činila se kao obojena nekim crvenilom, baš kao što je kapetan i rekao.

Pala je noć i veliku tišinu povremeno je prekidalo glasanje pelikana i drugih noćnih ptica ili šum valova koji su udarali u propeler broda.

Između osam i devet sati *Nautilus* je stajao na mjestu nekoliko metara ispod površine. Prema mojim proračunima tada smo se vjerojatno nalazili blizu Sueza.

Kroz okna u dvorani mogao sam vidjeti stijene koje je osvjetljavalo naše električno svjetlo. Činilo se da se prolaz sve više i više sužava.

U devet sati i petnaest minuta brod je izronio na površinu te sam izašao na površinu. Nisam mogao sjediti mirno, jer sam jedva čekao da prođemo kroz kapetanov prolaz, pa sam izašao na svježi zrak.

Uskoro sam u tami kroz maglu vidio blijedo svjetlo udaljeno jednu milju.

— Plutajući svjetionik — rekao je netko iza mojih leđa.

Okrenuo sam se i ugledao kapetana.

— To je sueski plutajući svjetionik — objasnio je. — Uskoro ćemo stići do ulaza u tunel.

— Vjerojatno nije lako ući u prolaz?

— Nije, gospodine. Stoga obično odem u kormilarevu kućicu i sam upravljam brodom. A sada, molim vas, gospodine Aronnax, vratite se u unutrašnjost broda. *Nautilus* će zaroniti i nećemo izronjavati dok ne prođemo tunel.

Slijedio sam kapetana. Otvor se zatvorio, spremišta su se napunila vodom, a brod je zaronio desetak metara.

Kad sam htio ući u svoju kabinu, kapetan me zadržao.

— Gospodine profesore, biste li htjeli sa mnom ući u kormilarevu kućicu? — upitao me.

— Naravno da bih, ali nisam vas se usudio pitati — odgovorio sam.

— Idemo onda. Vidjet ćete sve što se može vidjeti na tom putu kroz podzemni i podmorski tunel.

Slijedio sam ga da središnjih stepenica. Na pola puta otvorio je neka vrata, krenuo gornjih hodnicima i ušao u kormilarevu kućicu, koja je, kako je već poznato, bila na prednjem kraju palube.

Kormilareva je kućica imala oblik četverokuta te je bila slična onim kućicama za kormilare na parobrodima na Mississippiju ili Hudsonu. U sredini se nalazilo vertikalno kolo sa zupčanicima i uzdama kormila, a one su se protezale sve do *Nautilusove* krme. Četiri staklene leće služile su kao otvori na stranama kućice, pa je tako kormilar mogao gledati na sve strane.

Kabina je bila u mraku, ali čim su mi se oči priviknule na tamu, vidio sam kormilara, snažnog čovjeka, koji je rukama držao kormilarsko kolo. Vani je more bilo jarko osvijetljeno električnim svjetlom, koje je svijetlilo s drugog kraja palube iza kućice.

— A sada — rekao je kapetan — potražimo taj prolaz.

Električne instalacije povezivale su kormilarevu kućicu sa strojarnicom te je tako kapetan mogao kontrolirati brzinu i smjer *Nautilusa.* Pritisnuo je metalni gumb i propeler je odmah smanjio brzinu okretaja.

U tišini sam promatrao vrlo visoke i okomite stijene, koje su prolazile pokraj nas. Bili su to čvrsti i stjenoviti temelji pješčanog kopna. Slijedili smo ih gotovo sat vremena i držali se na dva-tri metra od njih. Kapetan Nemo stalno je gledao kompas koji je visio u kućici na dva kruga. Kormilar bi uvijek mijenjao smjer kretanja *Nautilusa* na kapetanov znak.

Sjeo sam uz lijevi stakleni otvor i promatrao čudesne koraljne temelje, druge žarnjake i rakove koji su micali svojim velikim nogama što su virile iz udubina u pećini.

U deset sati i petnaest minuta za kormilo je sjeo kapetan Nemo. Pred nama se pojavila crna, duboka spilja, a *Nautilus* je hrabro uplovio u nju. Sa strane broda čuo sam neobično šuštanje. To je bila voda Crvenog mora koja je tekla niz koso korito u Sredozemno more. *Nautilus* je plovio niz tu struju, brzo poput strijele, a uz pomoć propelera smanjivao je tu veliku brzinu.

Na uskim stijenama prolaza vidio sam samo svjetleće pruge koje je ostavljao sjaj električnog svjetla pri toj velikoj brzini. Stavio sam ruku na prsa i osjetio kako mi srce užurbano kuca.

U deset sati i trideset i pet minuta kapetan Nemo pustio je kormilo i okrenuo se prema meni.

— Ovo je Sredozemno more! — rekao je.

Za manje od dvadeset minuta *Nautilus,* nošen strujom, prošao je tunel ispod Sueza.

VI.
Grčki arhipelag

Sljedećeg dana, 12. veljače, Nautilus je izronio na površinu. Požurio sam na palubu. Tri milje južno mogao sam vidjeti obrise Peluzija. Podvodna nas je bujica prenijela iz jednog mora u drugi. Mislim da je lako proći tim tunelom u smjeru bujice, ali nije moguće to napraviti u smjeru suprotnom od smjera bujice.

Oko sedam sati na palubi su mi se pridružili Ned i Conseil. Ta su moja dva nerazdvojna prijatelja spavala mirno te se nisu brinuli za *Nautilusova* velika postignuća.

— Pa, gospodine prirodoslovče — upitao me Kanađanin — gdje je to Sredozemno more o kojem ste pričali?

— Upravo plovimo njime, prijatelju.

— Što! — uzviknuo je Conseil. — To se dogodilo tijekom noći?

— Da, tijekom noći. Za nekoliko minuta prošli smo tunelom.

— Ne vjerujem vam — rekao je Kanađanin.

— Nisi u pravu, Nede — nastavio sam. — Ona crta koja zaokreće prema jugu je obala Egipta.

— Ne vjerujem vam, profesore — rekao je tvrdoglavi Ned.

— Ako gospodin tako kaže, onda je to istina — rekao je Conseil.

— Kapetan mi je dopustio da s njim budem u kormilarevoj kućici dok je on sam vodio *Nautilus* kroz uski prolaz.

— Čuješ li, Nede? — upitao ga Conseil.

— Imaš oštar vid — rekao sam. — Sigurno možeš vidjeti nasipe Port Saida ispružene u more.

Kanađanin je pozorno promatrao.

— Zaista, rekao je. — U pravu ste, profesore, a vaš je kapetan pravi čovjek. Mi smo zaista u Sredozemnom moru. Odlično! Porazgovarajmo o našim privatnim stvarima, ali negdje gdje nas neće čuti.

Odmah sam shvatio o čemu Kanađanin želi razgovarati. U svakom slučaju, mislio sam da je dobro da porazgovaramo jer je on ozbiljno pomišljao na bijeg. Nas trojica sjeli smo uz električno svjetlo jer smo na tom mjestu bili prilično zaštićeni od prskanja valova.

— Sada, Nede, reci. Slušamo te — rekao sam. — Što želiš reći?

— Ono što vam imam reći vrlo je jednostavno — rekao je Kanađanin. — Sada smo u Europi i prije nego nas hir kapetana Nema odvede u dubine polarnih mora ili natrag u Oceaniju, predlažem da napustimo *Nautilus.*

Moram priznati da su me takve rasprave s Kanađaninom uvijek zabrinjavale. Nisam htio svojim prijateljima uskratiti slobodu, ali nisam htio ni napustiti kapetana Nema. Zahvaljujući njemu i njegovom brodu, svaki dan sam dodavao nove spoznaje mojim istraživanjima mora te sam prepravljao svoje djelo o morskim dubinama baš u toj okolini. Bih li ikada ponovo imao priliku na taj način proučavati mora? Mislim da ne bih! Nisam ni razmišljao o tome da napustim *Nautilus* prije nego što dovršim istraživanja.

— Reci mi iskreno, prijatelju — rekao sam. — Je li ti život na brodu toliko dosadan? Je li ti zaista žao da te sudbina dovela u ruke kapetana Nema?

Kanađanin je oklijevao s odgovorom. Onda je prekrižio ruke i rekao:

— Iskreno govoreći, nije mi žao što sam putovao pod morem. Drago mi je što se dogodilo, ali sada mora završiti. To je moje mišljenje.

— I završit će, Nede.

— Gdje i kada?

— Ne znam gdje, a ne znam ni kada, ali vjerojatno kada nam mora više neće imati što pokazati. Sve na ovom svijetu ima svoj početak i kraj.

— I ja imam isto mišljenje kao i gospodin — rekao je Conseil. — Kapetan Nemo će nas vjerojatno pustiti kada istražimo sva mora.

— Pustiti? — rekao je Kanađanin. — Hoćeš reći, ubiti?

— Nemojmo pretjerivati, Nede — rekao sam. — Nemamo se razloga bojati kapetana, ali se ipak ne slažem s Conseilom. Znamo sve *Nautilusove* tajne pa mislim da nas neće pustiti da svima otkrijemo njegove tajne.

— Što mislite da će se dogoditi? — upitao me Kanađanin.

— Uvijek postoji nada da će nam se pružiti prilika koju ćemo moći iskoristiti.

— Ah! — uzviknuo je Ned. — A gdje ćemo mi to biti za šest mjeseci, gospodine prirodoslovče?

— Možda ovdje, a možda u Kini. Znaš da je *Nautilus* brz brod. On leti oceanom kao lastavica nebom, brzi vlakovi kopnom. Ne boji se ni prometnih mora. Tko zna, možda će doći pred francusku, englesku ili američku obalu, a svagdje pred tim obalama možemo imati mogućnost bijega.

— Gospodine Aronnax — obratio mi se Kanađanin — vaši su razlozi potpuno pogrešni. Govorite u budućnosti: — Bit ćemo ovdje! Bit ćemo ondje! — a ja vam govorim u sadašnjosti:

— Sad smo ovdje, a to treba iskoristiti!

Shvatio sam da su Nedovi razlozi čvršći od mojih. Znao je o čemu govori te više nisam imao što dodati.

— Gospodine — nastavio je Ned — pretpostavimo i ono nemoguće, da vam kapetan Nemo sad ponudi slobodu. Biste li prihvatili?

— Ne znam — odgovorio sam.

— A što moj prijatelj Conseil ima reći na to? — upitao je Ned.

— Tvoj prijatelj Conseil — rekao je taj vrijedni mladić mirno — nema ništa reći. On je potpuno nezainteresiran kad je riječ o tome. Conseil je neženja, kao i njegov gospodin, te nema ni ženu ni djece koja čekaju na njegov povratak. Conseil je u službi gospodina, on razmišlja kao i gospodin, on govori kao gospodin i, na njegovu najveću žalost, ne smije se računati na to da će njegov glas biti odlučujući. Tu su samo dvije osobe: gospodin s jedne i Ned Land s druge strane. Conseil je tu da sluša i bilježi rezultat.

Nisam se mogao suzdržati te sam se nasmijao kad sam čuo kako je Conseil zanijekao svoju osobu.

Kanađanin je sigurno bio zadovoljan barem time što nije bio protiv njegove ideje.

— Prema tome, gospodine — rekao je Ned — budući da Conseil ne postoji, ostajemo nas dvojica. — Ja sam svoje rekao, a vi ste me saslušali. Koji je vaš odgovor?

Više se nisam mogao izmotavati jer me jasno pitao.

— Moj odgovor je sljedeći: imaš pravo, a moji se razlozi ne mogu mjeriti s tvojim. Ne možemo se oslanjati na kapetanovu dobru volju. Razum mu nalaže da nas ne smije pustiti. A nama pak razum nalaže da iskoristimo prvu priliku za bijeg.

— Tako je, gospodine Aronnax. Sada razborito govorite.

— Ali — nastavio sam — moram nešto istaknuti. Mora nam se pružiti dobra prilika. Moramo uspjeti iz prvog pokušaja, jer ako nam bijeg propadne, nikada više nećemo imati drugu priliku, a kapetan Nemo nam nikada neće oprostiti.

— To je istina — rekao je Kanađanin. — Ali sve što ste rekli odnosi se na svaki pokušaj bijega, bio on za dvije godine ili dva dana. Prema tome, stvar je ista: ako nam se pruži prilika, trebamo je iskoristiti.

— Slažem se. A sad mi reci, Nede, što ti misliš da je povoljna prilika?

— Pretpostavimo da se jedne noći *Nautilus* ne nalazi daleko od europskih obala.

— Onda bi pokušao pobjeći plivajući?

— Mogli bismo to pokušati ako smo blizu obali i ako brod pluta na površini. Ne bismo to pokušali ako je brod predaleko od obale ili ako je pod vodom.

— Što bi onda u tom slučaju napravio?

— Pokušao bih se domoći čamca. Znam kako njime upravljati. Kada bismo ga oslobodili iz ležišta, uvukli bi se u njegovu unutrašnjost i porinuli ga na površinu. Kormilar ne bi ni primijetio naš bijeg.

— Dobro, Nede. Pazite na takvu priliku. Ali zapamtite, ako vaš plan ne uspije, s nama je svršeno.

— Imat ću to na umu.

— A sad, Nede, bi li htio znati što zapravo mislim o tvojem planu?

— Naravno, gospodine Aronnax.

— Mislim, ali to ne znači da se ne nadam, da se takva prilika nikada neće pružiti.

— Zašto?

— Kapetan je sigurno svjestan da se nadamo kako ćemo jednog dana ponovo biti slobodni. Stalno će biti na oprezu, osobito pri plovidbi blizu europskih obala.

— Potpuno se slažem s gospodinom — rekao je Conseil.

— Vidjet ćemo uskoro — rekao je Ned Land, odmahujući odlučno glavom.

— A sad, Nede — nastavio sam — ostanimo kod toga. Više ni riječi o tome. Kada budeš spreman, reci nam i mi ćemo te slijediti. Potpuno se pouzdajemo u tebe.

Taj razgovor, koji će kasnije imati velike posljedice, završio je. Moram još dodati da su se moja predviđanja, na veliku Kanađaninovu žalost, obistinila. Kapetan Nemo nije nam vjerovao dok smo plovili prometnim vodama. Ili se možda htio sakriti pred pogledom mnogih brodova koji su plovili Sredozemnim morem? Ne znam. *Nautilus* je većinu vremena bio pod vodom ili se držao daleko od obala. Kada je bio pod vodom, onda su to bile velike dubine jer između grčkog otočja i Male Azije nismo stigli do dna čak ni na dubini od dvije tisuće metara.

Stoga nisam uopće ni znao da smo kod otoka Carpathos u otočju Sporada dok mi kapetan nije pokazao točku na zemljovidu i izrecitirao Vergilijeve stihove:

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cœruleus Proteus...[129]

U antičko doba bilo je to boravište Proteja, starog pastira Neptunovih stada, sad je to otok Scarpanto, smješten između Rodosa i Krete.

Sljedećeg dana, 14. veljače, odlučio sam provesti nekoliko sati proučavajući ribe toga otočja, ali iz nekog nepoznatog razloga, okna su bila zatvorena. Kada sam pogledao na karti *Nautilusov* položaj, shvatio sam da je plovio prema starom otoku Kreti. U vrijeme kada sam se ukrcao na *Abraham Lincoln,* stanovništvo se pobunilo protiv turskog despotizma. Što se otada dogodilo sa ustankom, nisam znao, a mislio sam da mi ni kapetan neće znati reći jer nije imao nikakvih veza s kopnom. Stoga to nisam ni spomenuo kada smo se sreli u dvorani tu večer. Kapetan je izgledao nekako zaokupljen mislima i zabrinut. Zatim, protivno svojim običajima, zapovjedio je da se otvore oba okna u dvorani, te je koračao neprestano od jednog okna do drugoga i pažljivo gledao more.

[129] U Karpatskome moru živi Protej, zloslutan Neptunov prorok... (lat.)

Nisam mogao pogoditi o čemu je razmišljao. Ja sam to vrijeme iskoristio za proučavanje riba.

Između mnogo riba vidio sam glavoče, a njih spominje i Aristotel. Oni žive u slanoj vodi blizu delte Nila. Također sam vidio i crvence, koji napola svjetlucaju, vrsta ljuskavka, a Egipćani ih ubrajaju u svete životinje. One svojim dolaskom u Nil navješćuju da će rijeka poplaviti zemlju, a to se onda slavilo vjerskim svečanostima. Spazio sam i rumence, duge tridesetak centimetara, koštanu ribu s prozirnim ljuskama blijede boje s crvenim mrljama. Sve te ribe jedu morske biljke te su stoga ukusne za jelo. Takve su ribe cijenili u starome Rimu. Njihova utroba, pripremljena s mliječi grujeva, mozgovima pauna i jezicima plamenca, sastojak je onog božanskog jela koje je oduševljavalo cara Vitelija. Još jedan je stanovnik mora privukao moju pozornost — ustavica ili priljepuša. Ona putuje prilijepljena za trbuh morskog psa. Prema starim pričama ta riba može usporiti brzinu broda kad se prilijepi za njega. Jedna od njih tako je zadržavala Antonijev brod u bici kod Akcija i time pridonijela Augustovoj pobjedi. Kako je malo potrebno da bi se promijenila sudbina jednog naroda!

Vidio sam i i prekrasne matuliće iz reda šaraca. Te su ribe bile svete Grcima, jer su vjerovali da one imaju moć rastjerivanja morskih nemani u morima u kojima se one zadržavaju. Na grčkom njihovo ime znači „cvijet“, a tako ih i sasvim opravdano zovu jer im se boje prelijevaju u svim tonovima crvene, od crvene ruže do boje rubina. Nisam mogao maknuti pogled s tih morskih čuda. Ali iznenada sam ugledao nešto nevjerojatno.

Odjednom se pojavio čovjek na toj dubini, ronilac, s kožnatom torbom oko pasa. Nije to bilo plutajuće truplo. Bio je to živi čovjek, koji je snažno plivao, povremeno izlazeći na površinu kako bi udahnuo te onda ponovo zaronio.

Vidljivo uzbuđen, okrenuo sam se prema kapetanu i viknuo:

— Čovjek! Brodolomac! Moramo ga spasiti pod svaku cijenu!

Kapetan mi nije odgovorio. Prišao je oknu i naslonio se na staklo.

Čovjek nam je prišao, prislonio lice na staklo i promatrao nas.

Na moje veliko iznenađenje, kapetan Nemo nešto mu je signalizirao.

Ronilac je odgovorio pokretom ruke, odmah se dignuo na površinu i više se nije pojavljivao.

— Nemojte se uznemiravati — rekao mi je kapetan. — To je Nicolas s rta Matapana, nadimak mu je *Riba.* Poznat je na svim Cikladima. Izdržljiv je i vješt ronilac. On se u vodi osjeća kao kod kuće i više vremena provodi u njoj nego na kopnu. Stalno pliva s jednog otoka na drugi, a katkad čak sve do Krete.

— Poznajete li ga, kapetane?

— Naravno, gospodine Aronnax.

Onda je kapetan otišao do ormara koji je stajao do lijevog okna. Kraj ormara vidio sam nekakav kovčeg sa željeznim okovom. Na poklopcu je bila ploča s natpisom *Nautilus i* njegovo geslo: *MOBILIS IN MOBILE.*

Kapetan se nije obazirao na moju prisutnost, otvorio je kovčeg koji je zapravo bio sef pun poluga.

Zlatnih poluga! Odakle kapetanu taj plemeniti metal, vrijedan čitavo bogatstvo? Gdje je mogao naći toliko zlata i što je namjeravao s njime?

Gledao sam ga u tišini. Kapetan je vadio jednu po jednu polugu i slagao ih u kovčeg sve dok ga nije napunio do vrha. Procijenio sam da je u kovčegu bilo oko dvije stotine kilograma zlata te mu je vrijednost bila veća od pet milijuna franaka.

Kovčeg je čvrsto zatvorio, napisao nešto na njemu slovima koja su vjerojatno bila novogrčka.

Nakon što je to obavio, pritisnuo je gumb koji je žicom bio povezan s kabinama posade. Ušla su četiri mornara. Jedva su uspjeli izgurati kovčeg iz dvorane na stepenište.

Onda se kapetan Nemo okrenuo prema meni i rekao:

— O čemu ste ono govorili, gospodine Aronnax?

— Ni o čemu.

— Onda ćete mi, gospodine, dopustiti da vam poželim laku noć. — Ne rekavši ništa više, kapetan je izašao iz sobe.

Vratio sam se zbunjen u sobu. Pokušao sam zaspati, ali uzalud. Kakva je bila veza između ronioca i kovčega? Uskoro sam osjetio da se brod pomaknuo i shvatio sam da je *Nautilus* izronio. Čuo sam korake na palubi. Shvatio sam da su spuštali čamac u more. Čuo sam kako je čamac udario u brod i onda su svi zvukovi prestali. Međutim, dva sata kasnije, čuo sam slične zvukove, isti odlazak i dolazak. Čamac je izvučen na brod, pričvršćen za njega. *Nautilus* je još jednom zaronio.

To je značilo da su milijuni odvezeni na odredište. Ali kamo? Tko je bio kapetanova veza?

Sljedeći dan sam sve ispričao Conseilu i Kanađaninu. I moji su prijatelji bili zbunjeni kao ja.

— Odakle mu svi ti milijuni? — upitao je Ned.

Nisam znao odgovor na to pitanje. Poslije ručka otišao sam u dvoranu i bavio se svojim poslom. Do pet sati poslije podne sredio sam svoje bilješke. Tada mi je bilo toliko vruće da sam morao skinuti kaputić od morske svile. Ta vrućina nije bila uobičajena jer se nismo nalazili u tropima. *Nautilus* je bio duboko pod vodom i nije trebalo biti promjena u temperaturi. Pogledao sam manometar. Bili smo na dubini od dvadeset metara, a dotle ne može doprijeti atmosferska toplina.

Nastavio sam s radom, ali je temperatura toliko porasla da se više nije moglo izdržati.

Pomislio sam da se radilo o požaru na brodu.

Upravo sam htio izaći iz dvorane kad je kapetan ušao. Prišao je termometru, pogledao ga i rekao:

— Četrdeset i dva stupnja.

— Primijetio sam, kapetane — rekao sam — ako se temperatura poveća, nećemo moći izdržati.

— Ah, gospodine profesore, temperatura neće porasti ako mi to ne želimo.

— Možete je regulirati?

— Ne, ali se možemo udaljiti od njezina izvora.

— Zar dolazi izvana?

— Da, plovimo u struji vruće vode.

— Kako je to moguće?

— Pogledajte.

Okna su se otvorila i vidio sam kako je more oko *Nautilusa* posve bijelo. Sumporne pare su isparavale u vodi, a ona je kipjela. Dotaknuo sam jedno okno rukom, ali je bilo toliko vruće da sam je morao maknuti.

— Gdje smo?

— U blizini otoka Santorin, profesore — odgovorio je kapetan. — Nalazimo se u kanalu koji razdvaja otok Nea Kameni od Palea Kameni. Htio sam vam pokazati podvodni vulkan.

— Mislio sam je je proces stvaranja otoka odavno završio.

— Ništa nije završeno u vulkanskim krajevima — rekao je kapetan Nemo — i zemlja se stalno mijenja zbog unutrašnjih vatra. Već u 19. godini naše ere pojavio se, prema Pliniju, neki novi otok baš na onom mjestu gdje su se nedavno stvorili ovi otočići. Nestao je zatim u moru, a onda opet isplivao 69. godine i ponovo nestao. Od tog vremena plutonsko je djelovanje prekinuto. Ali 3. veljače izronio je okružen sumpornim parama novi otočić blizu Nea Kameni. Nazvali su ga George, a nestao je 6. veljače. Sedam dana kasnije, 13. veljače, pojavio se otočić Aphroessa. Bio je okrugao, širok stotinu metara, a visok deset metara. Bio sam u tom moru kada se proces zbivao. Sastojao se od crne i staklenaste lave, pomiješane s glinom. I, napokon, 10. ožujka, pokazao se blizu Nea Kameni još jedan manji otočić, a prozvali su ga Reka. Od tog trenutka sva su se tri otočića spojila i sada tvore jedan otok.

— A što je s kanalom u kojemu se sada nalazimo? — upitao sam.

— Tu je — pokazao mi je kapetan na karti. — Vidite da sam sve nove otočiće ucrtao.

— Hoće li se jednog dana ovaj kanal zatrpati?

— To je vrlo vjerojatno, gospodine Aronnax, jer se poslije 1866. odjednom pojavilo osam malih otoka nasuprot luci St. Nicolas kod Palea Kameni. Očigledno je da će Nea i Palea postati jedan otok u budućnosti. U Tihom oceanu mikroskopski organizmi stvaraju kontinente, a ovdje to čine vulkanske erupcije. Pogledajte što se sve radi ispod površine.

Vratio sam se k oknu. *Nautilus* je stao. More, koje je bilo bijelo, sada je polako crvenjelo zbog željeznih soli. Iako je dvorana imala nepropusne stijene, nesnošljiv smrad sumpora ušao je u nju. Crveni plameni učinili su svjetlost našeg električnog svjetla tamnom.

Znojio sam se, gušio. Osjećao sam se kao da se živ kuham!

— Ne možemo dugo ostati u ovoj kipućoj vodi — rekao sam kapetanu.

— Da, ne bi bilo pametno — složio se kapetan.

Zapovjedio je da se Nautilus okrene i udalji od izvora topline. Četvrt sata kasnije ponovo smo disali svježi morski zrak.

Da je Ned odlučio tada pobjeći, ne bismo živi izašli iz tog vatrenog mora.

Sljedeći dan, 16. veljače, napustili smo udolinu između Rodosa i Krete, u kojoj ima dubina i do tri tisuće metara. *Nautilus* je prošao s vanjske strane Kithire, oplovio Rt Matapan i izašao iz grčkog otočja.

VII.
Mediteran za četrdeset osam sati

Sredozemno more prekrasnog plavetnila, kojeg Židovi nazivaju „velikim morem“, Grci „morem“, Rimljani „mare nostrum“, ukrašeno narančama, agavama, kaktusima i primorskim borovima, okruženo planinama, zasićeno čistim i prozirnim zrakom, neprestano uzburkano vulkanskim erupcijama, bojište je Neptuna i Plutona koji se stalno bore za prevlast. Na njegovim obalama i vodama, kaže Michelet, čovjek živi u najsnažnijem podneblju zemaljske kugle.

Bez obzira na ljepotu, jedva sam uspio nakratko pogledati tu zavalu, koja ima površinu od oko dva milijuna četvornih kilometara. Kapetanovo veliko znanje o ovim krajevima bilo bi od velike pomoći, ali taj se tajanstveni čovjek nijednom nije pojavio tijekom tog brzog putovanja. Mislim da je *Nautilus* preplovio pod morem tisuću i tristo milja, za što mu je trebalo četrdeset i osam sati. Iz grčkih voda je izašao 16. veljače ujutro, a 18. smo u zoru već prošli kroz Gibraltarska vrata.

Bilo je očigledno da kapetan nije volio to more, okruženo državama od kojih je bježao. Njegove vode i povjetarci probudili su previše uspomena, a možda i tuge. Nije tu imao slobodu kretanja i neovisnost kao u oceanima, a *Nautilus* se osjećao sputanim između obala Europe i Afrike. Stoga je naša brzina iznosila dvadeset i pet milja na sat i podrazumijeva se da je Ned Land, na svoju veliku žalost, morao odustati od svog plana za bijeg. Nije mogao pobjeći čamcem pri brzini od dvanaest ili trinaest metara u sekundi. Pobjeći s *Nautilusa* pod tim uvjetima bilo bi jednako opasno kao iskakanje iz vlaka koji se kreće jednakom brzinom. Bila bi to prava nesmotrenost. Uostalom, naše je plovilo izlazilo na površinu samo noću kako bi obnovio zalihu zraka. Podmornica je plovila prema kompasu i brzinomjeru.

Pod tim uvjetima od Sredozemnog mora vidio sam toliko koliko može vidjeti putnik iz brzog vlaka; može vidjeti krajolik koji mu prolazi pred očima te može razaznati udaljene predmete, dok mu oni najbliži projure brzinom munje.

Conseil i ja ipak smo uspjeli vidjeti neke primjerke sredozemnih riba, osobito one čije su peraje bile dovoljno snažne da kratko vrijeme plivaju uz *Nautilus.* Pažljivo smo ih proučavali kroz okna, a naše bilješke omogućit će mi da ih ukratko opišem.

Među mnogobrojnim ribama u Sredozemnom moru neke sam mogao dobro vidjeti, neke samo na trenutak, a neke su mi promaknule zbog *Nautilusove* velike brzine. Moja će klasifikacija tih riba stoga biti više posljedica letimičnog pogleda nego znanstvenog pristupa, ali će ta neobična metoda biti dovoljna da opišem svoje dojmove.

U dubinama tog mora, osvijetljene našim snažnim električnim svjetlom, plivalo je nekoliko paklara, koje žive u svim klimatskim uvjetima, a duge su jedan metar. Raže, široke metar i pol, bijelih trbuha, pepeljastih i pjegavih leđa, a bile su slične golemim maramama koje su ponijete strujom. Druge su raže tako brzo projurile da nisam uspio vidjeti zaslužuju li da ih se naziva orlovima, kao što su ih zvali stari Grci, ili štakorima, gubavcima i šišmišima kako ih danas nazivaju ribari. Modri morski psi dugi tri i pol metra, kojih se boje ronioci, međusobno su se utrkivali. Morski psi lisice, dugi dva i pol metra, vrlo osjetljivog njuha, izgledali su kao velike plave sjene; zlatve iz roda ljuskavki bile su srebrnkasto plave po tijelu, a rep im se isticao tamnom bojom; te ribe bile su posvećene Veneri, a obrve su im zlatne. Ta se vrsta prilagodila i slanim i slatkim vodama, živi u rijekama, jezerima i oceanima, a navikla se na sve klime i temperature; njihova porodica vuče korijene još iz geoloških razdoblja Zemlje i sačuvala je prvobitnu ljepotu. Divne jesetre, duge devet do deset metara, vrlo brze, udarale su svojim repovima po oknima, pokazujući plavkasta leđa s malim smeđim pjegama; bile su slične morskim psima, ali nisu bile tako snažne; njih ima u svim morima, u proljeće znaju plivati i rijekama, pa se bore sa strujama Volge, Dunava, Pada, Rajne, Loire i Odre; hrane se sleđevima, skušama, lososima i bakalarima; iako pripadaju razredu hrskavičnjaka izuzetno su ukusne; jedu se svježe, marinirane i usoljene, a nekad su bile dostojne i stola rimskog vojskovođe Lukula.

Kad se *Nautilus* približio površini najbolje sam mogao proučiti stanovnika Sredozemnog mora koji pripada šezdeset i trećem rodu koštunjača. To su bile tune tamnoplavih leđa, po trbuhu su bile srebrne, a leđna peraja imala im je zlatni odsjaj. Poznate su po tome što prate brodove na njihovim putovanjima kako bi se sklonile od jakog sunca, a to su pokazale prateći *Nautilus,* kao što su nekada pratile Laperouseove brodove. Satima su se trudile pratiti naš brod. Morao sam se diviti tim životinjama koje su zaista bile stvorene za velike brzine. Imaju malu glavu, glatko i vretenasto tijelo, a duge su i do tri metra; imaju snažne prsne peraje. Plivaju u skupini tvoreći trokut baš kao jata nekih ptica, a mogle su se s njima mjeriti i po brzini. U staro se doba vjerovalo da te ribe poznaju geometriju i strategiju. Ipak ne uspijevaju pobjeći Provansalcima koji ih cijene isto kao stanovnici Propontide i Italije. Mnogo se tih riba zapetljava u mreže ribara baš kao da su slijepe i omamljene.

Spomenut ću ukratko i one ribe Sredozemnog mora koje smo Conseil i ja jedva uspjeli vidjeti. Strmorinci bijele boje, koji su projurili kao nedostižni oblaci; grujevi su zmije duge tri do četiri metara, ukrašene zelenom, plavom i žutom bojom; ugotica je čak dugačka jedan metar, a jetra su ukusno jelo; mačinci su plutali kao morske alge; lastavice kosteljače pjesnici su prozvali ribe lirašice; ribe lastavice plivaju brzo poput ptica čije ime nose; crvenoglave slingurice imaju crvene glave, a na leđnim perajama vlakna; lojke, čije tijelo je posuto crnim, sivim, smeđim, plavim, žutim i zelenim mrljama, mogu čuti zvuk zvončića; divni oblutići, čija tijela imaju oblik romba te je prekriveno smeđim točkicama, a gornja lijeva strana njihovog tijela smeđa je i žuta; i napokon, plov prediv-nih crvenih trilja, pravih rajčica mora. Rimljani su za njih znali dati i po deset tisuća

sestercija po komadu. Ostavljali su ih da im pred očima ugibaju kako bi mogli okrutnim pogledom pratiti promjenu boje njihovog tijela od žarkocrvene, kad su bile žive, pa sve do blijede i bijele kad su umirale.

Samo zbog velike brzine kojom je *Nautilus* plovio nisam mogao vidjeti u tim bogatim vodama ni poližiće, ni kostorige, ni četverozupke, ni morske kvržiće, ni šilca, ni slingurice, ni srdele, ni primjerke reda plosnatica: listove, jezike, poklopce, iverke koji žive u Atlantskom oceanu i u Sredozemnom moru.

Od morskih sisavaca mislim sam da sam vidio, kad smo uplovili u Jadransko more, dvije ili tri velike ulješure s jednom leđnom perajom, koje pripadaju redu zubatih kitova, pa nekoliko dupina, koji na prednjem dijelu glave imaju bijele crte, nekoliko sredozemnih tuljana, bijelog trbuha i crno-smeđe dlake. Zovu ih još i „monarsima" jer doista i sliče dominikancima, a mogu biti dugački i do tri metra.

Conseilu se učinilo da vidi kornjaču, široku dva metra, a po tijelu je imala tri uzdužne crte. Žao mi je što nisam vidio tog gmaza jer mislim da je, prema Conseilovom opisu, vrlo rijedak primjerak sedmopruge kornjače.

Od žarnjaka, mogao sam nakratko promatrati prekrasnog cvjetastog mjehurača jer se prilijepio na staklo lijevog okna. Bilo je to zapravo dugo, ali tanko vlakno koje se grana u mnogo ogranaka, a završava finim čipkama kakve nisu mogle ni isplesti protivnice Arahne. Na žalost, taj uzorak nisam mogao uloviti. Mnoge druge sredozemne žarnjake ne bih nikada vidio da *Nautilus* nije tijekom večeri 26. siječnja znatno smanjio brzinu.

Tada smo plovili između Sicilije i obale Hinisa. U uskom prolazu između Rta Bon i Mesinskih vrata morsko dno se naglo uzdiže. Tu se nalazi pravi morski prag, na kome nema ni sedamdeset metara vode, ali s jedne i druge strane more je duboko oko sedamdeset metara. *Nautilus* je zbog toga morao oprezno ploviti kako ne bi u njega udario.

Položaj drugog praga pokazao sam Conseilu na karti Sredozemnog mora.

— To je prava prevlaka koja spaja Europu i Aziju — rekao je Conseil.

— Da, ide točno kroz Libijski tjesnac — rekao sam. — Smith je dokazao mjerenjem dubina da su ta dva kontinenta nekada bila spojena između Rta Bon i Rta Farina.

— Ne mogu vjerovati — rekao Conseil.

— Isti se takav prag nalazi između Gibraltara i Ceute, a on je ujedno zatvarao Sredozemno more.

— A što bi se dogodilo kad bi jednog dana nekakav vulkan izdigao ta dva praga iz mora? — upitao je Conseil.

— Nije vjerojatno da će se to dogoditi, Conseil.

— Neka mi gospodin dopusti da nastavim. Kad bi se to dogodilo, onda bi to za gospodina Lessepsa, koji ima toliko problema s gradnjom Sueskog kanala, bila nesretna okolnost.

— Naravno. Ali kao što sam rekao, nije vjerojatno da će se to ikada dogoditi. Snaga podzemnih potresa stalno se smanjuje. Vulkani, koji su u prvim danima života na Zemlji bili mnogobrojni, postupno se gase, unutrašnja toplina postaje slabija, a temperatura

donjih slojeva kroz stoljeća znatno opada. To će se pokazati, s vremenom, da je na štetu Zemlje jer toplina je njezin život.

— Da, ali Sunce...

— Ni Sunce nije dovoljno, Conseil. Može li ono vratiti život truplu?

— Ne može.

— Tako će i naša Zemlja jednog dana postati hladno, beživotno truplo te će kao Mjesec, koji je svoju toplinu izgubio davnih dana, postati nepogodna za život.

— A za koliko će se stoljeća to dogoditi?

— Nekoliko stotina tisuća godina, mladiću.

— Onda imamo dosta vremena da završimo ovo putovanje, osim ako ga Ned Land ne pokvari — rekao je Conseil.

Kad se umirio, Conseil se vratio proučavanju podvodnog praga preko kojeg je *Nautilus* plovio umjerenom brzinom.

Na tom se vulkanskom, kamenitom dnu razvio čitav svijet spužava, trpova, prozirnih bačvastih rebraša sa crvenim ticalima, ježastih rebraša, koji su poznati još pod imenom morski krastavci, dlakavica dugačkih jedan metar, drvolikih mahovnjaka izvanredne ljepote, jestivih ježinaca različitih vrsta i zelenih moruzgva sivkasta debla sa smeđim koturom te je bio gotovo nevidljiv u hrpi maslinastih lovaka.

Conseil se posebno posvetio proučavanju mekušaca i rakova; iako mu je popis imena oskudan, ne želim ga uvrijediti i izostaviti njegova osobna zapažanja.

U koljenu mekušaca Conseil navodi mnogo češljastih kadifenka; kopitnjake, koji su se namnožili jedan na drugome; trokutnjače, troroge krilonošce žutih malih peraja i prozirnog tijela, narančaste resoglavce jajastog oblika i zelenih točaka po tijelu; morske zečeve; priljepke; rupičarke; kapice koje su karakteristične za Sredozemno more; puzlatke s ljušturama koje daju sedef; sedlašice koje Languedokci vole više od kamenica; kunjke koje pak Marsejci vole; dvostruke ledinke; nekoliko onih čaška koje ima u izobilju na obalama Sjeverne Amerike, a dobro su poznate u New Yorku; češljače svih boja; prstace koji se uvlače u svoje rupe, a njihov paprasti okus vrlo mi je ukusan, izbrazdane čančiće; klapavice; barčice sa savijenim vrhom zbog čega sliče gondolama; zvjezdaste puževe; plivaše sa spiralnim ljušturama; sive plosnoglavce s bijelim mrljama i plaštem od čipaka s resama na kraju; dlakave puževe koji sliče balavim puževima; nauznačare koje gmižu na leđima; ušarke; smeđe smotanke, obalare, splavare, kružnozjalke, bagarke, bačvaše, volke itd.

Člankaše je Conseil u svojim bilješkama pravilno podijelio u šest razreda, a od njih rakovi i kolutićavci pripadaju morskome svijetu. Rakovi se dijele u devet redova, a u prvi spadaju desetonošci. To su životinje kojima je prsni koš stopljen s glavom u glavopršnjak, a usni im se organ sastoji od nekoliko pari udova. Te životinje imaju pet pari prsnih nogu ili nogu za hodanje. Conseil je slijedio način svrstavanja Milne-Edwardsa, a on desetonošce dijeli u tri odjeljka: kratkorepe, dugorepe i srednjorepe.

Ti nazivi i nisu znanstveni, ali su točni i opravdani. Od kratkorepaca Conseil je zabilježio: dvoroge morske pauke; štipavog morskog pauka koji je, iz meni nepoznatog razloga, kod Grka bio simbol mudrosti; uglatoglave morske pauke, krupnoklješte morske pauke, koji su vjerojatno bili zalutali jer obično žive u velikim dubinama; različite rakovice itd.

Conseil, međutim, nije naveo podjelu dugorepaca nego je spomenuo obične prugove, od kojih ženke imaju izuzetno ukusno meso, žeravce, morske cvrčke, obalne kozice i njihove jestive vrste. I napokon, od srednjorepaca vidio je obične samce, koji se uvlače u prazne puževe kućice na koje naiđu, moruzgvinog samca s bodljikavim čelom, diogene-sovog samca, porculanskog kratkorepca itd.

Tu su Conseilove bilješke završile. Nije imao vremena dovršiti razred radova i proučiti ustonošce, rakuše, jednakonošce, rašljonošce, ljuskare, veslonošce, listonošce. A kako bi zaokružio svoje bilješke o morskim rakovima, morao je navesti i vitičare, a u njih spadaju lupari, brambuljci, a za njima slijede člankaši i kolutićavci, a njih bi sigurno podijelio na lutajuće i pričvršćene. Ali čim je podmornica preplovila plitke pragove Libije, opet je pojurila svojom starom brzinom. Tog trenutka nestalo je svih mekušaca, člankaša i žarnjaka. Samo bi koja velika riba projurila kao sjena.

U noći između 16. i 17. veljače ušli smo u drugu zavalu Sredozemnog mora, čije dubine dosežu do tri tisuće metara. Nautilus je, uz pomoć svojih peraja i propelera, zaronio u najveće dubine mora.

U nedostatku prirodnih ljepota, ta nam je vodena masa otkrila strašne i potresne slike. Prolazili smo onim dijelom Sredozemnog mora u kojem se najčešće događaju brodolomi. Koliko je samo brodova nestalo između alžirske i provansalske obale. Sredozemno je more u usporedbi s prostranim vodama Tihog oceana samo jezero, ali hirovito i prom-jenljive ćudi. Danas miluje krhka vesla koja kao da pritom plove između dubokog plavetnila mora i plavog neba, a sutra vjetrovito, bijesno i uzburkano more razbija i najčvršće brodove snažnim udarcima valova.

Tijekom te brze plovidbe u tim dubinama, vidio sam mnoge brodove koji su ležali na dnu mora. Jedni su bili sasvim obrasli koraljima, a drugi su tek bili pokriveni slojem rđe. Vidio sam i mnogo sidara, topova i topovskih zrna, dijelova željezne opreme, krila propelera, dijelova strojeva, razbijenih cilindara, probijenih kotlova i brodskih trupova: neki su plutali u uspravnom, a drugi u prevrnutom položaju.

Neki su od tih potopljenih brodova stradali u sudarima, drugi su potonuli jer su udarili o kakav greben. Vidio sam i brodove koji su bili potonuli s ispravnim jarboljem i koje je voda nategla kao da su usidreni u nekakvom sidrištu i čekaju na odlazak. Kad je *Nautilus* prolazio pored njih i osvijetlio ih svojim električnom svjetlom činilo se kao da će ga pozdraviti svojom zastavom. Ali nije bilo ničega, osim tišine i smrti na tom polju nesreća!

Primijetio sam da se broj stradalih brodova povećavao kako smo se približavali Gibral-tarskim vratima. Afrička se obala približavala europskoj pa su stoga i sudari bili češći u tom uskom prolazu. Vidio sam mnogo željeznih trupova, ostataka parobroda: jedni su ležali na boku, a drugi su bili uspravni te su se doimale kao neke strašne životinje. Jedan

od tih brodova imao je razoreni trup, svinuti dimnjak, slomljeni propeler, kormilo mu je bilo odvojeno od pramca, a držao ga je još samo jedan lanac, ploča s imenom zahrđala mu je od morske soli te je taj brod bio strašan prizor. Koliko je samo života izgubljeno u tom brodolomu! Koliko je samo žrtava more povuklo na dno! Je li koji mornar preživio kako bi mogao svjedočiti o tome što se dogodilo u toj strašnoj nesreći ili su valovi prekrili tajnu tog brodoloma? Ne znam zašto, ali palo mi je na pamet da bi taj brod, koji je ležao u dubini, mogao biti *Atlas* koji je prije dvadesetak godina nestao sa čitavom posadom i više se nikada za njega nije čulo. Ah! Kakva bi se samo strašna priča mogla napisati o dubinama Sredozemnoga mora, tim velikim grobljima gdje je mnogo bogatstva izgubljeno i gdje su mnoge žrtve nestale!

Nautilus, brz i ravnodušan, plovio je između ruševina. Dana 18. veljače, oko tri sata noću, stigli smo do Gibraltarskih vrata.

U tom prolazu postoje dvije struje: jedna od njih je površinska, koja vodu tjera iz Atlantskog oceana u Sredozemno more i odavno je već poznata. Druga je dubinska protustruja, čije je postojanje dokazano logičnim razmišljanjem. Količina vode u Sredozemnome moru, koju stalno povećava priljev oceanske vode i rijeka koje u njega utječu, trebala bi podignuti razinu mora svake godine jer isparavanje nije toliko obilno da bi održavalo ravnotežu. Budući da se razina vode ne diže, moralo se pretpostaviti postojanje protustruje, koja kroz Gibraltarska vrata izlijeva višak vode u Atlantski ocean. Tu je protustruju *Nautilus* iskoristio kako bi plovio uskim tjesnacem. U jednom sam trenutku mogao opaziti veličanstvene ruševine Herkulova hrama za kojeg su Plinije i Avenije tvrdili da je potonuo s otočićem na kojem je bio sagrađen. Nekoliko minuta kasnije plovili smo površinom Atlantskog oceana.

VIII.
Zaljev Vigo

Atlantski ocean golema je vodena površina koja se prostire na osamdeset i dva milijuna četvornih kilometara, dug je devet tisuća milja, a širok je otprilike dvije tisuće i sedam stotina milja. To je važno more koje gotovo da nije bilo poznato starim narodima, osim možda Kartažanima, Nizozemcima starog vijeka, koji su na trgovačkim putovanjima plovili duž zapadne obale Europe i Afrike. Ocean sa svojim paralelno savijenim obalama obuhvaća golemi prostor, a u njega utječu najveće rijeke svijeta: St. Lawrence, Mississippi, Amazona, La Plata, Orinoco, Niger, Senegal, Laba, Loire i Rajna. Sve te rijeke donose vodu iz najciviliziranijih i iz najprimitivnijih zemalja. Taj je ocean predivna ravnica kojom sijeku brazde brodovi svih narodnosti, te ga štite svi barjaci svijeta, a krajevi su mu ona dva strašna rta, kojih se boje svi pomorci, rt Horn i Rt oluja.

Nautilus je sjekao vode oceana svojim pramcem, nakon što je preplovio dvadeset i jednu tisuću i šest stotina milja, a to je više od dužine glavnog kruga Zemlje. Kamo nam je sada putovali i što nam je sudbina odredila?

Nakon što smo prošli kroz Gibraltarska vrata, *Nautilus* se našao u otvorenome moru. Izronio je na površinu i opet smo mogli svakodnevno uživati u šetnjama palubom.

Odmah sam se popeo na palubu, a za mnom su izašli i Ned i Conseil. Na udaljenosti od dvanaest milja nejasno se vidio rt Sao Vincente. To je jugozapadni rt Pirinejskog poluotoka. Puhao je dosta jak vjetar, a more je bilo uzburkano. Valovi su udarali o *Nautilus,* koji se žestoko ljuljao, te je bilo gotovo nemoguće stajati na palubi. Ponovo smo sišli u unutrašnjost podmornice nakon što smo udahnuli nešto svježeg zraka.

Vratio sam se u svoju kabinu. I Conseil je otišao u svoju, ali Kanađanin, zabrinutog lica, slijedio me do moje kabine. Nije mogao sakriti razočaranje što nije mogao u Sredozemnom moru provesti svoj plan u djelo zbog velike brzine kojom smo plovili.

Kada su se za nama zatvorila vrata kabine, sjeo je i u tišini me gledao.

— Razumijem zašto se tako osjećaš, Nede — rekao sam — ali nisi ti kriv. Svaki pokušaj bijega pri onoj brzini *Nautilusa* bio bi prava ludost.

Ned Land nije ništa rekao. Njegove stisnute usne i namršteno lice jasno se pokazivali da je bio zaokupljen samo jednom mišlju.

— Ne smijemo izgubiti nadu. Sada plovimo uz portugalsku obalu. Francuska i Engleska nisu daleko, gdje bismo lako mogli naći utočište. Da je *Nautilus,* kad je napustio Gibraltarski prolaz, krenuo prema jugu i našao se na području u kojemu nema kontinenata, onda bih i ja bio zabrinut. Ali sada znamo da kapetan Nemo nc izbjegava prometna mora te ćeš, nadam se, za koji dan moći izvesti svoj plan.

Ned Land se zagledao u mene, rastvorio svoje stisnute usne i rekao:

— Sve je spremno večeras za bijeg.

Sjeo sam, iznenađen. Nisam, moram priznati, očekivao takvo što. Htio sam nešto reći Kanađaninu, ali nisam mogao progovoriti ni riječ.

— Dogovorili smo se da ćemo čekati povoljnu priliku — nastavio je Ned. — Ta je prilika tu. Večeras ćemo biti samo nekoliko milja udaljeni od španjolske obale. Noć je tamna. Vjetar puše s pučine. Dali ste mi svoju riječ, gospodine Aronnax, pa zato na vas računam.

I dalje nisam ništa govorio. Kanađanin je ustao, prišao mi i rekao:

— Večeras u devet sati. Već sam upozorio Conseila. U to će vrijeme kapetan Nemo biti u svojoj kabini i vjerojatno će spavati. Ni strojari ni posada neće nas moći vidjeti. Conseil i ja poći ćemo središnjim stepenicama. Vi, gospodine Aronnax, ostat ćete u knjižnici i čekat ćete moj znak. Vesla, jarbol i jedro su u čamcu. Uspio sam i nešto hrane spremiti u čamac. Imam čak i alat kojim ću odvinuti zasun čamca što ga pridržava za *Nautilus.* Sve je spremno za večeras.

— More je uzburkano — rekao sam.

— Slažem se — odgovorio je Kanađanin — ali moramo riskirati. Sloboda je vrijedna tog rizika. Čamac je, kao što znate, prilično čvrst, a samo nekoliko milja na uzburkanom moru i nije velika opasnost. Tko zna, možda će *Nautilus* sutra biti daleko na otvorenome moru. Ako sve bude u redu, između deset i jedanaest sati već ćemo se iskrcati negdje na kopnu ili ćemo biti mrtvi. Neka nam Bog pomogne! Večeras u devet sati, gospodine!

Kanađanin je otišao, a ja sam ostao preneražen. Mislio sam da ću imati vremena za razmišljanje i razgovor kad nam se prilika pruži. Moji tvrdoglavi prijatelji nisu mi ostavili vremena za to. A što sam i mogao reći? Ned Land je bio u pravu. Pružila mu se prilika i trebalo ju je iskoristiti. Jesam li trebao povući obećanje i preuzeti odgovornost za budućnost mojih prijatelja? Zar nas kapetan Nemo nije mogao sljedeći dan odvući na otvoreno more, daleko od kopna?

Tada me šištanje upozorilo da su se spremišta punila i da je *Nautilus* zaranjao u dubine Atlantskog oceana.

Ostao sam u svojoj kabini. Izbjegavao sam kapetana jer sam se bojao da bi me osjećaji mogli izdati. Bio je to vrlo tužan dan za mene. Bio sam rastrgan između želje za slobodom i oklijevanja da napustim predivni *Nautilus* i proučavanje mora. Kako bih samo mogao napustiti taj Atlantski ocean, „moj Atlantik“, kako sam ga rado zvao, a da ne vidim najdublje slojeve i ne otkrijem njegove tajne, kao što sam otkrio tajne Indijskog i Tihog oceana? Kako bih mogao prekinuti svoj roman na pola radnje i svoj san u najljepšem trenutku? Tijekom nesretnih sati koji su uslijedili, katkad sam zamišljao sebe i svoje prijatelje na kopnu, a u isto vrijeme nadao sam se da će se dogoditi nešto što će spriječiti Neda i njegov plan.

Dva sam puta svratio u dvoranu. Htio sam pogledati kompas i vidjeti približavamo li se ili udaljavamo od obale. Ali *Nautilus* je i dalje bio u portugalskim vodama. Brod se kretao prema sjeveru držeći se obale.

Nije mi preostalo ništa drugo nego da se pomirim sa sudbinom i spremim za bijeg. Ni prtljaga ni bilješke nisu mi bile teške.

Pitao sam se, što će kapetan Nemo misliti o našem bijegu, hoće li mi on zadati briga te što će napraviti ako nam bijeg uspije ili ako nam propadne. Zaista nisam imao razloga žaliti se na njegovo ponašanje. Naprotiv, bio je vrlo gostoljubiv. Nije me mogao optužiti za nezahvalnost. Nije nas vezivalo nikakvo obećanje. On se pouzdavao u silu kojom nas je držao na brodu. Njegovo jasno priznanje da nas je namjeravao zadržati na brodu opravdavalo je svaki pokušaj bijega.

Kapetana nisam vidio od našeg posjeta otoku Santorinu. Nisam znao hoće li me sudbina dovesti k njemu prije našeg bijega. To sam priželjkivao, ali sam se toga i bojao. Osluškivao sam ne bih li čuo korake u kabini pored moje. Nisam čuo ništa te sam zaključio da u kabini nema nikoga.

Počeo sam se pitati je li ta čudna osoba uopće bila na brodu. Od one noći kad je čamac napustio *Nautilus* i otišao na tajanstveni zadatak, moje se mišljenje o njemu donekle promijenilo. Smatrao sam da je kapetan ipak održao nekakvu vezu s kopnom, bez obzira na ono što je on tvrdio. Je li ikada napuštao *Nautilus?* Često ga nisam vidio tjednima. Što je tada radio? Je li izvršavao kakav tajni zadatak o kojemu ja nisam ništa znao? Jesam li pogriješio kad sam pretpostavio da luta morima jer mrzi čovječanstvo?

Tisuću me misli zaokupilo odjednom. Kada se nalazimo u čudnim situacijama, nagađanja se mogu samo gomilati. Osjećao sam gotovo nesnošljivu tjeskobu. Taj dan čekanja na bijeg činio se kao vječnost, a od nestrpljivosti sati su mi sporo odmicali.

Objed su mi kao obično donijeli u kabinu. Nisam bio gladan jer su me misli zaokupljale. Dignuo sam se od stola. Još sto i dvadeset minuta, a brojao sam ih, do trenutka kada mi je Ned trebao dati znak. Još sam se više uzrujao. Bilo mi je jako udaralo. Nisam mogao stajati nepomično te sam hodao gore-dolje kako bih hodanjem stišao nemir koji sam osjećao u duši. Mogućnost da ne bismo mogli uspjeti u svojem pothvatu ili da bismo mogli poginuti bila mi je najmanja briga. Ali pomisao da bi naš plan mogli otkriti prije nego što krenemo, kad bi me odvukli pred ogorčenog kapetana i kad bi u njegovim očima vidio razočaranje zbog toga što sam ga htio ostaviti, još me više uzrujavala.

Htio sam posljednji put pogledati dvoranu. Sišao sam i ušao u muzej gdje sam proveo mnoge ugodne i korisne sate. Gledao sam u sva ona bogatstva kao čovjek koji odlazi, izgnan do kraja života te se više neće vratiti. Sva ta čuda prirode kojima sam posvetio život, sada sam ostavljao zauvijek. Htio sam još jednom pogledati dubine Atlantskog oceana, ali okna su bila zatvorena te me čelični poklopac dijelio od oceana kojeg još nisam upoznao.

Dok sam hodao dvoranom, stigao sam do vrata na prorezanom okviru zida, a ona su vodila u kapetanovu kabinu. Začudio sam se kad sam vidio da su samo pritvorena.

Ustuknuo sam. Ako je kapetan Nemo bio u kabini, mogao me vidjeti. Međutim, nisam čuo nikakve zvukove te sam se približio. Kabina je bila prazna. Otvorio sam vrata i ušao. I ona je odavala taj ozbiljan i redovnički dojam.

U tom trenutku spazio sam nekoliko slika koje nisam prilikom prvog posjeta primijetio. Bili su to portreti velikih ljudi iz povijesti koji su svoj život posvetili jednom ljudskom idealu: Kosciuszko, junak čije su zadnje riječi bile *Finis Poloniae*;[130] Botzaris, Leonid moderne Grčke; O'Connel, branitelj Irske; Washington, osnivač Sjedinjenih Američkih Država; Manin, talijanski rodoljub, Lincoln, kojeg je ubio pristaša ropstva, i napokon James Brown, mučenik za oslobođenje crnaca, viseći na vješalima, onako kako ga je nacrtao Victor Hugo.

Kakva je bila veza između tih junaka i kapetana Nema? Jesam li mogao pomoću tih portreta pogoditi tajnu njegovog života? Je li i on možda bio pripadnik nekog ugnjetavanog naroda, osloboditelj robova? Je li možda imao kakvu ulogu u političkim i društvenim događanjima našeg stoljeća? Je li možda bio junak iz strašnog američkog rata, tužnog, ali zauvijek slavnog?

Sat je otkucao osam sati. Prvi me udarac batića o zvonce trgnuo iz mojih razmišljanja. Zadrhtao sam kao da me je neko nevidljivo oko prozrelo do najskrovitijih misli te sam požurio u kabinu.

Pogledao sam kompas. Plovili smo još uvijek prema sjeveru. Log je pokazivao umjerenu brzinu, a manometar dubinu od dvadesetak metara. Sve su okolnosti bile povoljne za Nedov plan.

Vratio sam se u kabinu, Obukao sam toplu odjeću: mornarske čizme, kapu od krzna vidre i kaputić od morske svile podstavljen tuljanovim krznom. Bio sam spreman te sam čekao. Okretanje propelera jedino je narušavalo duboku tišinu na brodu. Slušao sam pažljivo hoće li kakav uzvik iznenada javiti da je Ned Land uhvaćen u svom pokušaju bijega. Bio sam strašno nemiran. Uzalud sam se pokušavao smiriti i sabrati.

Nekoliko minuta prije devet sati naslonio sam uho na stijenu blizu kapetanovih vrata. Nisam čuo ništa. Izašao sam iz kabine i vratio se u dvoranu koja je bila prazna i u polumraku.

Otvorio sam vrata knjižnice. Zatekao sam isti polumrak, istu prazninu. Namjestio sam se pokraj vrata, koja su vodila do središnjeg stepeništa, te čekao Nedov znak.

U tom trenutku okretaji propelera su se smanjili, a onda se i zaustavili. Zašto je *Nautilus* stao? Je li to Nedu pokvarilo planove? Nisam znao.

Tišinu je prekidalo samo snažno lupanje mog srca.

Odjednom sam pod nogama osjetio lagani udar. Shvatio sam da je *Nautilus* stao na dnu oceana. Još sam se više uznemirio. Kanađanin još nije dao nikakav znak. Htio sam poći

[130] Lat. svršetak Poljske.

Nedu i nagovoriti ga da odgodi svoj pothvat. Osjećao sam da više nismo plovili u normalnim uvjetima.

Onda su se otvorila vrata velike dvorane i kapetan Nemo se pojavio. Vidio me i bez ikakvog uvoda upitao ljubaznim glasom:

— Ah, gospodine profesore, tražio sam vas. Znate li povijest Španjolske?

Čovjek bi mogao znati u detalje povijest svoga naroda, ali u takvim okolnostima, u kakvim sam se ja nalazio, ne bih se mogao sjetiti ni jednog događaja. Toliko sam bio na mukama da se nisam mogao ničega sjetiti, ali ni progovoriti jednu riječ.

— Jeste li me čuli? — bio je kapetan uporan. — Poznajete li povijest Španjolske?

— Slabo — odgovorio sam.

— Čak ni učenjaci ne znaju — rekao je kapetan. — Sjednite. Ispričat ću vam jedan događaj iz španjolske povijesti.

Kapetan je sjeo u naslonjač, a ja sam nesvjesno sjeo pokraj njega.

Gospodine profesore rekao je — slušajte me pažljivo. Ova će vas povijest zanimati i zato što će vam objasniti jedno pitanje koje sigurno niste mogli sami razriješiti.

— Slušam vas, kapetane — rekao sam, ne znajući na što je kapetan mislio te sam se pitao je li to imalo veze s našim planom o bijegu.

— Gospodine kapetane — započeo je kapetan — vratimo se, ako dopuštate, u 1701. godinu. Vi sigurno znate da je tada vaš kralj Louis XIV. mislio kako je dovoljan samo jedan njegov mig da Pirineji propadnu. On je Španjolcima nametnuo svog unuka, vojvodu Anžuvinskog. Taj je princ loše vladao pod imenom Filip V, a vodio je borbe sa snažnom koalicijom izvan zemlje.

Godinu dana prije kraljevske kuće Nizozemske, Austrije i Engleske sklopile su savez u Haagu s ciljem da Filipu otmu španjolsku krunu i da je predaju nadvojvodi, kojemu su prerano dali ime Karlo III.

Španjolska je bila prisiljena suprotstaviti se koaliciji, ali nije imala dovoljno vojnika i mornara. Novaca je moglo biti dovoljno, ali samo ako španjolske galije doplove u luke sa srebrom i zlatom. Krajem 1702. Španjolska je očekivala bogati konvoj, koji je pratila francuska flota od dvadeset i tri broda pod zapovjedništvom admirala Chateu-Renauda jer su koalicijske flote krstarile Atlantskim oceanom.

Konvoj je trebao doploviti u Cadiz, ali kad je admiral doznao da u tim vodama plovi engleska flota, odlučio je uploviti u jednu francusku luku.

Španjolski su zapovjednici brodova prosvjedovali zbog takve odluke i zahtijevali da se konvoj odvede u neku španjolsku luku, ako ne može u Cadiz, onda u zaljev Vigo, koji se nalazi na sjeverozapadnoj obali Španjolske, a taj zaljev nije bio blokiran.

Admiral Chateu-Renaud nije ustrajao u svojoj odluci, pa su galije ušle u zaljev Vigo.

Na žalost, zaljev je otvoreno sidrište i ne može se lako braniti. Stoga su trebali požuriti s iskrcavanjem zlata iz galija prije dolaska koalicijske flote. Za to bi bilo i dovoljno vremena da nije odjednom iskrsnulo pitanje iskrcaja. Pratite li događaje, gospodine?

— Naravno — rekao sam, ne znajući zašto mi je držao predavanje iz povijesti.

— Dopustite mi da nastavim. Trgovci su iz Cadiza imali povlasticu da samo oni smiju primati terete iz zapadne Indije. Prema tome, da se zlato iskrcalo u Vigu, njihovo bi se pravo povrijedilo. Žalili su se Madridu i slabić Filip V. naredio je konvoju da se ne smije iskrcati, već da mora ostati u Vigu sve dok se neprijateljske flote ne maknu.

Dok se tako o tome raspravljalo, 22. listopada 1702. pojavili su se u zaljevu engleski brodovi. Iako je admiral Chateau-Renaud raspolagao slabim snagama, hrabro se borio, ali kad je uvidio da će zlato pripasti neprijateljima, zapalio je i potopio galije zajedno s njihovim neizmjernim bogatstvom.

Tu je kapetan zastao i pričom. I dalje nisam mogao shvatiti zašto bi me se ta priča ticala.

— Onda? — upitao sam kapetana.

— Pa, gospodine Aronnax — odgovorio mi je kapetan — sada se nalazimo u zaljevu Vigo, a samo o vama ovisi hoćete li istražiti sve njegove tajne.

Kapetan je ustao i zamolio me da krenem za njim. Nisam imao vremena da se priberem. Poslušao sam. Dvorana je bila u tami, a kroz okna blistala je oceanska voda. Pogledao sam van.

U krugu od pola milje oko *Nautilusa* električno svjetlo osvjetljavalo je more. Dno je bilo pješčano, čisto i bistro. Mornari *Nautilusa* u ronilačkim odijelima razgrtali su trule škrinje blaga iz ostataka brodova. Dno je bilo prekriveno zlatnim i srebrnim polugama, hrpama novčića i dragulja, izvađenih iz škrinja. Natovareni dragocjenim teretom, mornari su se vraćali na *Nautilus,* iskrcali svoj teret i vratili se na to neiscrpno nalazište kako bi izvadili još zlata i srebra.

Shvatio sam. Bilo je to poprište one borbe od 22. listopada 1702. Na tom su mjestu galije, natovarene blagom španjolske vlade, potonule. Na to je mjesto dolazio kapetan Nemo napuniti svoje kovčege milijunima koje je onda ukrcavao na *Nautilus* za svoje potrebe. Za njega je, i to *isključivo* za njega, Amerika poslala to zlato. On je bio jedini nasljednik Inka, kojima je zlato oteo Fernando Cortez, a nije ga morao ni sa kim dijeliti.

— Jeste li znali, gospodine profesore — upitao me kapetan, smiješeći se — da mora kriju takva bogatstva?

— Znao sam — odgovorio sam — da je netko izračunao kako ima otprilike oko dva milijuna tona srebra koje leži negdje na dnu mora.

— To je točno, međutim vađenje tog blaga više bi iznosilo od dobitka. A ja samo moram skupiti ono što su ljudi izgubili, i to ne samo u zaljevu već na tisuću drugih mjesta koje sam zabilježio na karti. Shvaćate li sada zašto sam milijarder?

— Shvaćam, ali moram vam reći da iskorištavanjem zaljeva Vigo samo ste pretekli neko suparničko društvo.

— Koje?

— Društvo kojemu je španjolska vlada dala povlasticu da može tražiti potopljene galije. Dioničare je privukla golema dobit jer se vrijednost potopljenog bogatstva procjenjuje na oko petsto milijuna franaka.

— Petsto milijuna! — uzviknuo je kapetan. — Nekada je možda i bilo toliko, ali sada ih nema.

— Tako je — potvrdio sam. — Kada bi netko opomenuo dioničare, učinio bi djelo milosrđa. Ali bi li oni dobro primili opomenu? Kockari najviše žale za propalim ludim nadama nego za novcem. Ja osobno dioničare manje žalim nego one kojima bi to blago dobro došlo kad bi se pravedno podijelilo, jer ovako oni nemaju koristi od njega.

Nisam ni izgovorio do kraja tu rečenicu, a već sam opazio sam da uvrijedio kapetana.

— Neće imati koristi? — rekao je kapetan ljutito. — Mislite li, gospodine, da su ta bogatstva izgubljena jer ih ja skupljam? Ni na tren niste pomislili da možda ne skupljam za sebe to bogatstvo? Mislite da nisam svjestan toga da ima ljudi koji pate, koji su ugnjetavani, jadnika kojima je potrebna utjeha, žrtava koje treba osvetiti? Zar ne shvaćate...

Kapetan Nemo iznenada je zašutio i možda požalio što je previše rekao. Bez obzira na razlog koji ga je natjerao da potraži neovisnost pod morem, ipak je ostao čovjek!

Njegovo srce još je suosjećalo s ljudskim patnjama, a njegovo je milosrđe obuhvaćalo i narode i pojedince.

Tada sam shvatio kome su bili namijenjeni ti milijuni koje sam vidio kako ih iskrcavaju s *Nautilusa* kad smo plovili u vodama oko Krete. Bili su namijenjeni ustanicima.

IX.
Nestali kontinent

Sljedeće jutro, 19. veljače, Kanađanin je došao u moju kabinu. Očekivao sam njegov posjet. Bio je jako razočaran.

— Gospodine... — rekao je.

— Zaista, Nede, jučer nas sreća nije poslužila.

— Da! Taj prokleti kapetan morao je zaustaviti brod baš u trenutku kad smo htjeli pobjeći.

— Da, Nede, morao je obaviti neke poslove sa svojim bankarom.

— Svojim bankarom?

— Ili, točnije, u svojoj banci. Pod tim mislim na ocean, u kome je blago sigurnije nego što bi bilo u državnim blagajnama.

Ispričao sam Kanađaninu sve što se te noći događalo. Mislio sam da ću ga nagovoriti da nikada ne pobjegne od kapetana, ali jedino sam uspio da požali što nije za svoju korist i on prošetao kroz bojište zaljeva Vigo.

— Uostalom, nije sve gotovo! Harpun je promašio svoju metu, ali sljedeći put ćemo uspjeti, već ove večeri možda...

— Koji je naš smjer sada? — upitao sam.

— Ne znam — odgovorio je Ned.

— U podne ćemo znati naš položaj.

Kanađanin se vratio Conseilu. Kad sam se odjenuo, otišao sam u dvoranu. Kompas baš i nije pružao utjehu jer smo plovili prema jugo-jugozapadu pa tako okrenuli leđa Europi.

Nestrpljivo sam čekao da odrede naš položaj na karti. Oko pola dvanaest ispraznili su spremišta i naša je podmornica izronila na površinu. Požurio sam na palubu. Ned je već bio tamo.

Na vidiku nije bilo kopna. Ništa osim beskrajnog mora. Na obzorju je bilo nekoliko jedara, vjerojatno onih brodova koji su plovili do rta San Roque kako bi uhvatili povoljan vjetar kojim bi oplovili Rt dobre nade. Nebo je bilo oblačno i spremao se jak vjetar.

Ned je bio bijesan i pokušavao je nešto vidjeti kroz maglu. Još uvijek se nadao da se iza magle nalazi kopno za kojim je on čeznuo.

U podne se sunce na trenutak pojavilo, a prvi časnik je to iskoristio da odredi položaj broda. More se uzburkalo. Okna su se zatvorila i još jednom smo zaronili.

Sat vremena poslije, gledajući u kartu, vidio sam da se *Nautilus* nalazio na 16° 17' zapadne geografske dužine i 33° 22' sjeverne geografske širine, a to je bilo oko 400 milja od najbližeg kopna. Nije se moglo ni pomisliti na bijeg, a svaki čitatelj sigurno pretpostavlja koliko se Ned naljutio kad sam mu rekao položaj broda.

Ja nisam bio pretjerano žalostan. Osjećao sam se kao da mi je sa srca pao kamen i mogao sam nastaviti s radom kao i obično.

Te večeri, oko jedanaest sati, neočekivano me posjetio kapetan te me ljubazno pitao jesam li možda umoran od prošle noći. Odgovorio sam mu da nisam.

— Onda, gospodine Aronnax, pozvao bih vas na jedan izlet.

— Pozovite me, kapetane.

— Dosad se istraživali dubine samo danju pri sunčevoj svjetlosti. Biste li htjeli istražiti te dubine noću?

— Vrlo rado.

— Ali vas upozoravam da će taj izlet biti iscrpljujući. Bit će to dugi izlet. Morat ćete se popeti na planinu, a staze nisu najbolje.

— Sve to, kapetane, još više draži moju radoznalost. Vodite me.

— Slijedite me, profesore. Idemo navući ronilačka odijela.

Kada smo stigli u kabinu za presvlačenje, primijetio sam da tamo nije bilo ni mojih prijatelja ni drugih članova posade. Kapetan Nemo nije mi čak ni predložio da pozovem Neda ili Conseila.

Odijela smo navukli brzo. Na leđa su nam stavili spremnike sa zrakom, ali nisu nam dali električne svjetiljke. Upozorio sam kapetana na to.

— Ne trebaju nam — rekao mi je kapetan.

Mislio sam da ga nisam dobro čuo, ali nisam mogao ponoviti svoje pitanje jer je na kapetanovoj glavi već bila metalna kaciga. Dovršio sam namještanje opreme i netko mi je gurnuo u ruku okovani šiljasti štap, a nakon uobičajenog postupka, stupili smo na dno Atlan5skog oceana, na dubinu od tri stotine metara.

Bližila se ponoć. More je bilo posve tamno, ali mi je kapetan u daljini pokazao nekakvo crvenkasto svjetlo u daljini, na otprilike dvije milje od *Nautilusa.* Nisam mogao odrediti o kakvoj se to svjetlosti radi i kako je tako jasno sjala u vodi. Ipak nam je osvjetljavala put, iako dosta slabo, ali sam se uskoro priviknuo na neobičnu polutamu. Shvatio sam da nam u takvim uvjetima ne bi pomogle svjetiljke.

Kapetan Nemo i ja hodali smo jedan uz drugog prema svjetlu. Ravno dno polako se dizalo. Hodali smo velikim koracima i pomagali se štapovima.

Polako smo napredovali jer su nam noge propadale u mulj s algama i kamenjem.

Dok sam hodao, čuo sam nekakvo lupkanje iznad glave. Taj zvuk se pojačavao i pretvarao u nekakvo pucketanje. Uskoro sam otkrio razlog. Bila je to jaka kiša koja je padala po površini. Pomislio sam da ću pokisnuti, a nalazio sam se usred vode. Morao sam se

nasmijati. Ali, u ronilačkom odijelu čovjek se i ne osjeća da je u vodi, već mu se čini da je u nekakvoj atmosferi koja je nešto gušća od atmosfere na Zemlji.

Poslije pola sata hoda, tlo je postalo neravno. Klobuci, mikroskopski račići i perca stvarali su nekakvu slabašnu svjetlost. Mogao sam razaznati kamenje, pokriveno žarnjacima i algama. Ponekad bih se okliznuo po ljepljivim resinama na tlu, a da nisam imao onaj štap nekoliko puta bih pao. Kad sam se okrenuo, vidio sam slabo svjetlo *Nautilusa* u daljini.

Kamenje koje sam spomenuo, bilo je poslagano po morskom dnu nekako pravilno, a to nisam mogao shvatiti. Opazio sam goleme brazde koje su se gubile u dalekoj tami. Dužinu im nisam mogao odrediti. Bilo je još pojedinosti koje nisam mogao objasniti. Činilo mi se da olovnim cipelama hodam po sloju kostiju koje su pucketale. Pitao sam se kakva je to bila ravnica po kojoj sam hodao. Htio sam pitati kapetana, ali nisam znao znakove kojima se on služio pri komuniciranju s posadom na takvim izletima.

U međuvremenu je ona crvena svjetlost koja nas je vodila postajala sve jača. Zbunjivala me ta vatrena zraka pod morem. Je li to bila kakva električna pojava? Jesam li možda išao u susret kakvoj prirodnoj pojavi koju znanstvenici na kopnu još ne znaju? Pomislio sam da je možda i ljudska ruka imala veze s tom pojavom. Jesam li možda trebao upoznati prijatelje kapetana Nema koji su živjeli isto takvim neobičnim životom, a on ih je išao posjetiti? Hoćemo li naići na čitavu koloniju izbjeglica koji su umorni od bijednog zemaljskog života pa su došli potražiti neovisnost u najskrovitijim dijelovima oceana? Sve su mi moguće i nemoguće misli išle kroz glavu te sam još više bio zbunjen čudesima koje sam vidio na svakom koraku, pa se ne bih onda iznenadio da sam na dnu tog mora otkrio jedan od onih podmorskih gradova o kojima je kapetan Nemo sanjao.

Put nam je postajao sve svjetlijim. Nekakva bijela svjetlost svijetlila je s vrha nekog brda, koje je bilo otprilike visoko dvije stotine i pedeset metara. Ali ono što sam tada vidio bio je samo odraz bistrog mora. Pravi izvor neshvatljive svjetlosti nalazio se s druge strane brda.

Kapetan Nemo sigurno je išao kroz labirint kamenja koji je izbrazdao dno Atlantskog oceana. Bilo je očigledno da je poznavao taj mračni put jako dobro te se nije mogao izgubiti jer je mnogo puta prošao njime. Pratio sam ga s nepokolebljivim pouzdanjem. Činio mi se kao jedan od onih morskih duhova, a budući da je hodao ispred mene, mogao sam se diviti njegovoj krupnoj građi, koja se ocrtavala kao crna sjena na svijetloj podlozi obzorja.

Oko jedan sat noću stigli smo do prvih uspona planine. Da bismo se popeli na nju, trebali smo hodati napornom stazom kroz gustu šumu. Da, bila je to šuma mrtvih stabala, bez lišća, bez soka, koja se skamenila uslijed djelovanja mora. Iz nje su se na nekim mjestima izdizali golemi borovi. Izgledali su kao kameni ugljen, koji još stoji uspravno zahvaljujući korijenju u izbrazdanoj zemlji, a njihovo granje nalikovalo je na izrezane crne papiriće te se jasno ocrtavalo na vodenoj pozadini. Neka čitatelj zamisli šume Hartza, ali potopljene u vodi. Putovi su bili zakrčeni resinama i bračićem, a između njih nalazio se čitav svijet

račića. Penjao sam se preko stijene, preskakujući debla, trgajući morske povijuše koje su se savijale s jednog stabla na drugi i plašile ribe koje su letjele s grane na granu.

Bio je to predivan prizor! Kao bih ga samo opisao? Kako bih opisao drveće i hridine u tekućoj dolini, tamno i divlje podnožje i njihove vrhove u svim tonovima crvene boje, koju pojačava odraz vode? Penjali smo se na sve grebene, koji su se rušili iza nas s prigušenim zvukom poput lavine. S lijeve i desne strane nalazile su se duboke spilje, a ispred nas bila je prostrana ravnica, kao da su je ljudi pokrili; povremeno sam se pitao neće li se pojaviti koji stanovnik tih podmorskih krajeva.

Kapetan Nemo još uvijek se penjao. Nisam htio zaostati pa sam ga hrabro slijedio. Štap mi je pomagao. Jedan pogrešan korak bio bi opasan u tim uskim prolazima koje s jedne i druge strane okružuju ponori. Hodao sam sigurnim korakom i nisam osjećao vrtoglavicu. Povremeno sam preskočio preko ponora velike dubine; da sam na takav ponor naišao u ledenjacima na kopnu, sigurno se ne bih usuđivao preskočiti. Katkad sam hrabro prešao s jedne strane ponora na drugu po klimavom deblu, a da nisam ni pogledao u noge jer sam bio oduševljen divljim krajolikom koji nas je okruživao. Povremeno sam vidio veličanstvene stijene nagnute na nepravilnim podnožjima kao da prkose svim pravilima ravnoteže. Između tih kamenitih građevina rasla su drveća kao kakvi vodoskoci pod visokim tlakom te su podupirali stijene, koje su njih držale. Uokolo su se nalazile prirodne kule, veliki glatki zidovi koji su se spuštali poput zavjesa ili su bili nagnuti pod takvim kutom da im zbog sile teže to ne bi bilo moguće na kopnu.

Znao sam da mi je gustoća vode pružala veliko olakšanje težine i pomagala mi kada sam se u teškoj odjeći, bakrenoj kugli na glavi i olovnim cipelama uspinjao uz velike strmine. Preskakao sam te strmine lako kao da sam koza ili divokoza.

Siguran sam da se opis ovog izleta čini nevjerojatnim. Ipak, moja zadaća kao pisca jest da zapišem vjerno sve što sam doživio i što se čini nemogućim, ipak sve je istinito i stvarno. To nije bio san. Sve sam vidio i osjetio.

Dva sata nakon što smo napustili *Nautilus* popeli smo se iznad stabala, a tridesetak metara iznad naših glava nalazio se vrh planine. Nekoliko okamenjenih grmova ispriječilo nam se na putu. Ispod naših nogu dizala su se jata riba, kao jata ptica kad ih netko iznenadi u visokoj travi. Stijene su bile pune rupa koje nije bilo moguće istražiti jer su bile nepristupačne. Uokolo su bile duboke spilje u kojima sam osjetio zvukove strašne sile. Sledio bih se od straha kad bih opazio veliko ticalo na putu ili zastrašujuća kliješta koja bi se u tamnim rupčagama sa strašnim zveketom zatvorila. U tami blistalo je tisuću svijetlih točaka. Bile su to oči velikih rakova koji su vrebali iz svojih gnijezda; golemi jastozi stajali su kao kopljanici, mašući i zvekećući nogama kao da su od željeza, velike su rakovice prijeteći stajale kao topovi na kolima; strašne hobotnice mahale su svojim isprepletenim krakovima kao živa šuma isprepletenih zmija.

Kakav je to bio raskošan svijet, meni dotad nepoznat? Kojem su redu pripadali rakovi, koji su koristili spilje kao drugi oklop? Gdje je priroda našla tajnu njihovog života i koliko stoljeća već žive na samome dnu?

Na žalost, nisam se mogao zaustaviti i razmisliti o tome. Kapetan Nemo, koji je već poznavao te životinje, nije se na njih ni obazirao. Stigli smo do prve zaravni, a tamo su me čekala druga iznenađenja. Vidio sam slikovite ruševine; one su odavale djelovanje čovjeka, a ne prirode. Spazio sam veliku hrpu kamenja, a u njoj su bili vidljivi različiti oblici kula i hramova, ukrašeni čitavim svijetom zoofita u cvatu i zaogrnute biljnim plaštem resina i bračića umjesto bršljana.

Koji je to bio dio svijeta kojeg je kataklizma progutala? Tko je podigao grebene i stijene poput dolmena iz pretpovijesnog doba. Gdje sam to bio? Kamo me hir kapetana Nema odveo?

Htio sam ga upitati, ali budući da to nije bilo moguće, stao sam i uhvatio ga za ruku. Mahnuo je glavom i pokazujući na skup planina u daljini, činilo se kao da je govorio:

— Idemo! Idemo! Nastavimo dalje!

Potrudio sam se zadnjim snagama te smo za pet minuta dostigli vrh koji je bio desetak metara viši od ostalih grebena.

Osvrnuo sam se na padinu kojom smo se uspeli. Planina se nije uzdizala više od dvjestotinjak metara iznad ravnice; ali na suprotnoj strani bilo je dva puta više nad dnom toga dijela Atlantskog oceana. Kad sam pogledao u daljinu, pogled mi je obuhvatio veliku površinu žarkog sjaja. Planina je bila zapravo vulkan. Petnaestak metara ispod vrha veliki je krater izbacivao bujice lave koja se razlijevala u vatrenim slapovima po vodi. S tog je mjesta predivnim svjetlom vulkan osvjetljavao ravnicu.

Podmorski vulkan zaista je izbacivao lavu, ali ne i plamen jer plamenu treba kisik iz zraka te zbog toga ne može trajati u vodi. Bujice lave mogu poprimiti crvenobijelu boju u dodiru s vodom i pretvoriti je u paru. Bujice te lave i pare spuštale su se u podnožje planine, kao izbačene tvari iz Vezuva na drugi Torre del Greco.

Dolje u ravnici, ispred mojih očiju, ležale su ruševine potonulog grada kojeg je more progutalo. Njegovi krovovi bili su srušeni, hramovi uništeni, lukovi u komadićima, stupovi na tlu. Na svakom su se koraku još mogle naslutiti velike građevine toskanske arhitekture. Malo dalje vidjeli su se ostaci vodovoda. Tu je bila uzvisina neke akropole s elementima Partenona; bio je tu i lukobran, kojim je neka stara luka štitila na obalama nestalog mora svoje trgovačke i ratne brodove; još dalje vidjeli su se dugi redovi srušenih zidova i široke puste ulice, čitavi stari Pompeji pod morem. Kapetan me je ovdje doveo kako bih sve vidio.

Gdje sam to bio? Gdje se sve to nalazilo? Morao sam saznati, bez obzira na posljedice. Osjetio sam potrebu da progovorim, da strgnem kacigu koju sam nosio! Ali kapetan Nemo me zaustavio pokretom ruke. Prišao mi je, podignuo komadić vapnenca i na stijeni od crnog bazalta napisao jednu riječ: ATLANTIDA

Kakvo sam uzbuđenje osjetio! Atlantida, stara Teopompova Meropida, Platonova Atlantida, kontinent u čije su postojanje sumnjali Origen, Porfirije Jambliko, d'Anville, Malte-Brun i Humboldt. O nestanku tog kontinenta postoje različite legende u koje su vjerovali Posejdonije, Plinije, Amijen Marcelin, Tertulij, Engel, Sheher, Tournefort,

Buffon, d'Avezac. Taj se kontinent pružao pred mojim očima, dokaz njegove katastrofe! Atlantida se znači nalazila izvan Europe, Azije, Libije s onu stranu Heraklovih stupova. Atlantida je bila moćna zemlja naroda Atlanta s kojima su stari Grci vodili prve ratove.

Sam Platon bio je prvi povjesničar koji je opisao događaje tih junačkih vremena. Njegov razgovor između Timeja i Kritije može se reći da je bio inspiriran Solonom, pjesnikom i zakonodavcem.

Jednog je dana Solon razgovarao s nekoliko mudrih staraca iz Saide, grada koji je već bio star više od osam stotina godina prema ljetopisima uklesanim u svetim zidinama njegovih hramova. Jedan je od tih staraca spominjao neki drugi grad, star devet stotina godina, kojeg su napali i razorili Atlanti. Ti su Atlanti živjeli na nekom velikom kontinentu, koji je bio veći od Afrike i Azije zajedno, a nalazio je između dvanaestog i četrnaestog stupnja sjeverne geografske širine. Njihova vlast protezala se sve do Egipta. Htjeli su osvojiti i Grčku, ali su morali ustuknuti pred neslomljivim otporom Helena. Mnogo je stoljeća prošlo. Dogodila se katastrofa, potop i potres. Za jedan dan i jednu noć propala je Atlantida, čiji najviši vrhovi su bili Madeira, Azori, Kanarski i Kapverdski otoci koji još danas strše iz vode.

Takve je povijesne uspomene probudila u mojim mislima riječ koju je kapetan Nemo napisao. I tako sam ja, doveden sudbinom, stupio nogom na planine tog potonulog kontinenta. Rukom sam dotakao ruševine stare tisuću stoljeća, u vrijeme starih geoloških doba. Hodao sam putovima suvremenika prvog čovjeka! Svojim sam cipelama drobio kosture prahistorijskih životinja koje su se nekada zaklanjale u hlad ispod stabala koja su danas stajala okamenjena.

Ah, imao sam tako malo vremena! Da sam se barem spustio strmim padinama brda, obišao taj kontinent, koji vjerojatno spaja Afriku i Ameriku, i posjetio velike pretpotopne gradove. Možda bih vidio ratnički Makhibos i pobožni Eusebes, čiji su slavni stanovnici živjeli čitava stoljeća i kojima nije nedostajalo snage za sakupljanje golemih stijena, koje se još suprotstavljaju bijesu mora. Možda će jednog dana kakva erupcija ponovo izbaciti na površinu mora te potopljene ruševine. U tom dijelu oceana ima mnogo vulkana i mnogi su brodovi osjetili jake potrese. Neki su čuli tutnjavu koja je značila borbu elemenata u dubinama, a drugi su uhvatili vulkanski pepeo koji je bio izbačen iz mora. Po čitavom kraju, sve do ekvatora, još uvijek su aktivne plutonske sile. Tko zna, možda će jednom, u dalekoj budućnosti, zbog izbačenih vulkanskih tvari i naslaganih slojeva lave, vrhovi planina izbiti na površinu Atlantskog oceana.

Dok sam stajao i sanjario, pokušavajući zapamtiti sve pojedinosti tog divnog krajolika, kapetan Nemo naslonio se na kamen obrastao mahovinom, nepomičan, kao okamenjen u nijemom uzbuđenju. Je li sanjario o tim nestalim generacijama? Je li taj neobični čovjek došao kako bi se naužio sjećanja iz prošlosti i našao novu snagu iz antike? On, koji nije htio imati posla sa vanjskim svijetom. Što bih sve tada bio dao samo da sam mogao podijeliti njegove misli! Možda bih ga onda bolje razumio!

Ostali smo tamo cijelih sat vremena, uživajući u prostranoj ravnici obasjanoj lavom, koja je na trenutke zablistala nevjerojatnim sjajem. Unutrašnje je kretanje na trenutke izazivalo podrhtavanje podnožja planine. Tutnjava, koju je voda jasno prenosila, odjekivala je veličanstvenim zvukovima. U tom su se trenutku kroz vodu probile zrake mjesečine i obasjale potonuli kontinent. Bila je to prigušena svjetlost, ali njezini su učinci bili neopisivo lijepi. Kapetan je ustao, posljednji put pogledao veliku ravnicu, a zatim mi je rukom dao znak da ga slijedim.

Brzo smo se spustili niz planinu. Kad smo prošli okamenjenu šumu, vidio sam *Nautilusovo* električno svjetlo. Kapetan je hodao prema njemu, a na podmornicu smo stigli baš u trenutku kada je zora prosula svoju svjetlost na površinu oceana.

X. Podmorski ugljenokopi

Sljedeći dan, 20. veljače, ustao sam vrlo kasno. Spavao sam do jedanaest sati zbog umora uzrokovanim događanjima prošle noći. Brzo sam se odjenuo i požurio vidjeti kojim je smjerom *Nautilus* plovio. Instrumenti su mi pokazali da smo još uvijek plovili prema jugu brzinom od dvadeset čvorova, na dubini od stotinu metara.

Kad je došao Conseil, ispričao sam mu sve o izletu. Budući da su okna bila otvorena, i on je mogao vidjeti dijelove potopljenog kontinenta.

Zapravo je *Nautilus* plovio uz ravnicu samo desetak metara od tla Atlantide. Brod je klizio kao balon kojeg vjetar nosi preko livada. Međutim, u dvorani smo se osjećali kao putnici na nekom brzom vlaku. Prvo što smo vidjeli bili su grebeni čudnovato isklesanih oblika, šume stabala koje su iz biljnog carstva prešle u rudno, a njihove su se nepomične sjene naborale ispod valova. Vidjele su se i kamenite mase pokrivene spužvama i moruzgvama, ukrašene dugim okomitim podvodnim biljkama, a onda i komadi lave, neobično iskrivljeni, kao nijemi svjedoci velike snage vulkanskih erupcija.

Dok smo gledali u taj prekrasan krajolik, pričao sam Conseilu povijest Atlantide koja je nadahnula Baillyja da, s potpuno imaginarnog stajališta, napiše mnogo lijepih strana. Govorio sam o ratovima tih junaka i raspravljao o Atlantidi kao čovjek koji više nije sumnjao u njezino postojanje. Ali Conseil je bio rastresen i nije slušao. Njegova ravnodušnost prema povijesti bila je očigledna.

Njegov pogled privukla su jata riba, a kad su prolazile ribe, Conseila je obuzimala strast za svrstavanjem i potpuno se isključio iz svijeta koji ga je okruživao. Kada bi se to dogodilo, ništa se nije moglo poduzeti osim da mu se pridružim u proučavanju riba.

Ribe Atlantskog oceana malo se razlikuju od onih koje smo već proučili. Bilo je tu velikih raža dugih pet metara, a mišići su im bili toliko jaki da su se mogli dignuti i izvan površine mora. Bilo je tu i morskih pasa različitih vrsta, a među njima vidjeli smo plavog morskog psa dugog pet metara s oštrim zubima, a njihova je boja gotovo jednaka boji mora pa ih se u vodi jedva i vidi; smeđih morskih rakova; atlantskih morskih pasa prizmatična oblika oklopljenih kvrgastom kožom; bilo je i jesetri, sličnih onima u Sredozemnom moru; šila dugih pola metra; žućkasto smeđih s malim sivim perajama, bez zubiju i jezika, a prolaze kao krhke i tanke zmije.

Od koštunjača Conseil je zabilježio mačane duge tri metra, a njihove su čeljusti naoružane oštrim mačem; morske pauke živih boja, koji su poznati još iz Aristotelovog doba pod imenom morskih zmajeva; vrlo su opasne pri hvatanju jer imaju bodlje u leđnoj peraji; zlatoskuše smeđih leđa s malim modrim prugama i obrubljene zlatnom linijom; prediv-

ne zlatve. Vidjeli smo i jato sabljarki, dugih osam metara, sa žućkastim kosim perajama i sabljom od dva metra. One su neustrašive životinje, više spadaju u biljojede nego u ribojede, a slušaju najmanji hir svojih ženki.

Dok sam promatrao različite primjerke morskih životinja, nisam propustio proučavanje prostranih ravnica Atlantide. Povremeno bi hirovite neravnine prisilile *Nautilus* da smanji brzinu. Podmornica se tada vješto kao kakav kit provlačila uskim prolazima između brežuljaka. Kad bi labirint postao pretežak, brod bi se podignuo kao balon, a kad bi prošao zapreku, opet bi nastavio jednakom brzinom na nekoliko metara iznad dna. Bila je to prekrasna plovidba te me podsjetila na let balona koji leti svemirom, samo što je *Nautilus* slušao svojeg kormilara.

Oko četiri sata poslije podne promijenilo se dno, koje je dotad bilo gusto od mulja pomiješanog s okamenjenim granama. Postalo je šljunkovitije i kao posuto konglomeratima, bazaltnim tvorevinama, dijelovima lave i sumporastim vulkanskim staklom. Mislio sam da će nakon prostranih ravnica slijediti planine, ali primijetio sam da se na putu isprriječio veliki zid. Vrh mu je nadmašivao razinu oceana. Pomislio sam da se vjerojatno radilo o kakvom kontinentu ili otoku, možda o jednom od Kanarskih ili Kapverdskih otoka. Budući da položaj broda nije bio ucrtan na karti, a to je možda bilo namjerno, nisam ga mogao odrediti. Zid mi se činio kao završetak Atlantide, a prošli smo samo njezin mali dio.

Promatranje sam nastavio i tijekom noći. Ostao sam sâm, jer se Conseil povukao u svoju kabinu. Podmornica je smanjila brzinu i lebdjela iznad nekakvih nejasnih crnih masa. Jednom bi prošao uz njih, kao da je namjeravao leći uz njih, a drugi put bi se hitro vinuo do površine mora. Tada sam imao prilike vidjeti nekoliko sjajnih zvijezda koje su sjale kroz bistru vodu. Bilo je to pet ili šest onih zvijezda zodijaka koje vise na Orionovu repu.

I dalje bih ostao uz stakla i divio se ljepotama mora i neba da se okna nisu zatvorila. *Nautilus* je u tom trenutku stigao gotovo okomito pod visoki zid. Nisam znao kako je podmornica namjeravala svladati tu zapreku i nisam znao tko je upravljao podmornicom. Otišao sam u kabinu. *Nautilus* se nije micao. Zaspao sam s čvrstom namjerom da se probudim nakon nekoliko sati odmora.

Sljedeće jutro, oko osam sati, vratio sam se u dvoranu. Pogledao sam na manometar i ustanovio da *Nautilus* plovi po površini mora. Tada sam začuo korake na palubi.

Nije bilo onog uobičajenog ljuljanja valova na površini. Popeo sam se do otvora koji je vodio na palubu. Ali umjesto svijetlog dana, kojeg sam očekivao, našao sam se u potpunoj tami. Gdje smo se to nalazili? Je li još uvijek bila noć? Nije sjala nijedna zvijezda, a ni noć sama po sebi nije nikada toliko tamna.

Nisam znao što da mislim, a odjednom je neki glas rekao:

— Jeste li to vi, gospodine profesore?

— Ah, kapetane Nemo! — odgovorio sam. — Gdje smo?

— Pod zemljom.

— Pod zemljom! — uzviknuo sam. — A *Nautilus* pluta na površini vode?

— Da, pluta na vodi.

— Ne razumijem.

— Budite strpljivi, profesore. Naše će svjetlo uskoro osvijetliti okolinu, pa ako želite jasnije stvari, obradovat ćete se.

Izašao sam na palubu i čekao. Tama je bila velika, tolika da nisam vidio ni kapetana. Međutim, kad sam podigao pogled iznad svoje glave, vidio sam neko slabo, mutno svjetlo, kao neki poludan koji je ispunio nekakav okrugli otvor. U tom trenutku upalilo se svjetlo, a njegov je jaki sjaj zagušio neodređenu svjetlost.

Na tren sam sklopio oči jer me svjetlo zaslijepilo, a onda sam počeo promatrati. *Nautilus* se nije micao. Plutao je uz obalu koja je bila uređena kao pristanište. More je na tom dijelu bilo sa svih strana okruženo stijenama, a bilo je široko dvije do šest milja. To pristanište moralo je imati izravnatu razinu vode s vanjskom razinom, a to je i barometar pokazao, jer je između tog jezera i mora morala postojati nekakva veza. Visoki zidovi, nagnuti na dnu, tvorili su svod i tako stvarali obrnut lijevak visok pet do šest stotina metara. Na vrhu je bio mali okrugli otvor, a kroz njega sam opazio slabu svjetlost, vjerojatno svjetlost dana.

Prije nego što sam proučio unutrašnjost ogromne spilje i prije negoli sam vidio radi li se o djelu prirode ili čovjeka, upitao sam kapetana:

— Gdje se to nalazimo?

— U središtu ugaslog vulkana — odgovorio mi je kapetan — vulkana čija je unutrašnjost bila ispunjena morem zbog pomicanja tla. Dok ste spavali, gospodine profesore, podmornica je ušla u jezero kroz prirodni kanal na dubini od deset metara. Ovo je *Nautilusova* matična luka, udobna, skrivena, zaklonjena od vjetra. Nađite mi na vašim obalama takvo pristanište, zaštićeno od orkana.

— Doista ste ovdje sasvim sigurni, kapetane Nemo. Čega se možete bojati u središtu vulkana? Ali nisam li vidio otvor na vrhu vulkana?

— Da, vidjeli ste njegov krater koji je nekada bio pun lave, pare i ognja, ali koji nam sada daje zrak koji udišemo.

— Ali gdje se taj vulkan nalazi? — upitao sam.

— Vulkan pripada skupini mnogobrojnih otoka koji su raštrkani na ovom području. Za vas je to možda samo još jedna stijena, a za nas je to golema spilja. Otkrio sam je slučajno, i tu me je sreća poslužila.

— Je li moguće spustiti se kroz krater iznad nas?

— Nije, gospodine profesore. S unutrašnje se strane može penjati, ali samo do nekih tridesetak metara. Iznad toga zidovi su nagnuti preko okomice i ne mogu se prijeći.

— Shvaćam. Priroda vas svugdje i uvijek dobro služi. Sigurni ste u ovom jezeru jer ste i jedini koji možete posjetiti ovo jezero. Ali od kakve vam je ono koristi? *Nautilus* ne treba zaklon.

— Ne, ne treba. Ali treba električnu struju, sredstvo koje je proizvodi, a to je natrij! Treba mu ugljen da bi proizveo natrij i rudnike za vađenje ugljena. Baš na ovom mjestu more prekriva guste šume, koje su propale kroz zemlju u dalekom geološkom dobu, i pretvorile se u ugljen. Za mene su te prijašnje šume neiscrpni rudnici.

— A tko su rudari? Pretpostavljam da se radi o vašoj posadi.

— Točno. Ovi rudnici prostiru se kao rudnici u Newcastleu. Moji ljudi u ronilačkim odijelima kopaju lopatama ugljen koji nisam htio vaditi na kopnu. Kada palim taj ugljen, dim izlazi kroz krater pa se čini kao da je ovaj vulkan još aktivan.

— Hoćemo li vidjeti vašu posadu kako vadi ugljen?

— Nećemo, barem ne ovaj put, jer se žurim što prije nastaviti put oko svijeta u podmornici. Morat ću se zadovoljiti time da ukrcam već spremljene zalihe natrija. Bit ćemo ovdje samo jedan dan. Toliko nam je potrebno da ih ukrcamo pa ćemo nastaviti put. Ako želite obići spilju, prošetajte oko jezera. Iskoristite priliku, gospodine profesore.

Zahvalio sam kapetanu i otišao pronaći svoja dva prijatelja koji još nisu bili napustili svoje kabine. Pozvao sam ih da mi se pridruže, ali im nisam rekao gdje se nalazimo.

Izašli su na palubu. Conseil, koji se nikada nije ničemu čudio, smatrao je prirodnim da se probudi pod stijenom kad je spavao ispod valova. Ned Land je samo mislio na to kako treba pronaći izlaz iz spilje.

Prije doručka, oko deset sati, sišli smo na obalu.

— Evo nas na kopnu — rekao je Conseil.

— Ja to ne bih nazvao kopnom — ljutito je rekao Kanađanin. — Uostalom, nismo na kopnu, nego ispod njega.

Između zidova i vode jezera nalazila se pješčana obala koja je na najširem mjestu imala stotinu i pedeset metara. Jezero smo lako obišli hodajući obalom. Ali kraj zidova tlo je bilo neravno, a na njemu je bila hrpa vulkanskih gromada i golemih stijena od plovučca. Sve su se te hrpe, pokrivene glatkom glazurom zbog djelovanja podzemne vatre, sjajile pod električnim svjetlom podmornice. Prašina od tinjca na žalu, koju smo dignuli hodanjem, svijetlila je kao obala iskrica.

Što smo se više udaljavali od onog dijela obale koji je za vrijeme plime bio ispod mora, tlo se polako uzdizalo i ubrzo smo stigli do strmina kojima smo se pažljivo penjali. Morali smo oprezno hodati između konglomerata, što nije bilo spojeno, jer su nam noge klizile po staklastim ostacima kristala glinenca i kremena.

Vulkanska priroda te stijene bila je očigledna. Na to sam i skrenuo pozornost svojim prijateljima.

— Samo zamislite — rekao sam — kakav je samo trebao biti ovaj lijevak kad se napunio vrućom lavom i kad se ta lava digla do otvora brda kao što se i rastopljeno željezo diže uz stjenke velike peći.

— Mogu zamisliti — rekao je Conseil. — Ali neka mi gospodin objasni kako je došlo do toga da se vulkan ugasio i kako to da se to veliko ognjište pretvorilo u mirnu jezersku vodu?

— Vjerojatno je, Conseil, ispod površine oceana nekakav rasjed otvorio otvor, a on je *Nautilusu* poslužio kao prolaz. Voda Atlantskog oceana provalila je u unutrašnjost planine. Došlo je do velike borbe između vode i vatre, a u toj borbi pobijedio je Neptun. Ali to se dogodilo prije mnogo, mnogo stoljeća.

— To je vrlo dobro — rekao je Ned. — Žao mi je da se zbog nas taj otvor, o kojem govori gospodin profesor, nije otvorio iznad razine mora.

— Ali Nede — rekao je Conseil — da prolaz nije pod vodom, Nautilus ne bi mogao proći kroz njega.

— A ja bih još samo rekao da voda onda ne bi prodrla pod brdo, a vulkan bi onda ostao vulkan. Nemaš za čime žaliti. Nastavili smo uspon. Naše su staze postale strmije i uže. Često smo nailazili na duboke ponore, preko kojih smo morali prelaziti. Okomite smo stijene morali zaobilaziti. Katkad smo morali puzati, a katkad klizati potrbuške. Ali uz Conseilovu i Nedovu snalažljivost sve smo zapreke svladali.

Na visini od trideset metara promijenilo se tlo, ali ipak nije bilo prohodnije. Tamo smo naišli na crni bazalt, koji se prostirao u slojevima punim šupljih gruda. Tu su se formirale pravilne prizme, a one su, razmještene poput stupova, podupirale strane golemog svoda, prekrasnog primjera prirodne arhitekture. Između bazaltnih stupova vijugale su se duže žile ohlađene lave sa škriljevcem u sebi, a bilo je tu i sumpora. Jače zrake svjetlosti prodrle su kroz krater i obasjale nekakvom svjetlošću sve vulkanske tvari, zauvijek pokopane u središtu ugašenog vulkana.

Naš uspon uskoro je, međutim, došao do kraja. Na visini od sedamdeset i pet metara naišli smo na nesavladivu zapreku. Oblik unutrašnjeg svoda postao je okomit i počeli smo hodati u krug u unutrašnjosti vulkana. Tada su se i biljke počele pojavljivati. Iz pukotina u stijenama raslo je nešto grmlja, a moglo se vidjeti i nekakvo drveće. Prepoznao sam neke mlječike iz kojih je curio njihov gorki sok. Heliotropi, koji bi teško mogli biti smatrani takvima jer sunčeve zrake nisu dopirale do njih, tužno su objesili svoje izblijedjele grozdove cvijeća bez mirisa. Na nekim je mjestima i stidljivo rasla pokoja katarinčica uz agavu dugih i boležljivih listova. Ali između žila lave vidio sam i male ljubice, koje su malo mirisale, i moram priznati da sam ih s užitkom pomirisao. Miris je duša cvijeta, a morsko cvijeće, bez obzira na ljepotu, nema dušu.

Došli smo do skupine snažnih zmajevaca koji su rastavljali stijene snagom svojeg korijenja. Tada je Ned uzviknuo:

— Ah, gospodine! Košnica!

— Zaista je to košnica — rekao sam s nevjericom.

Ipak sam se morao približiti i uvjeriti. I zaista, na otvorenom dijelu jedne rupe u deblu zmajevaca nalazilo se tisuće vrijednih pčela, kojih ima mnogo na Kanarskom otočju, a proizvodi im postižu visoku cijenu.

Naravno, Kanađanin se htio opskrbiti medom i ne bi bilo razumno da sam ga pokušao zaustaviti. Na iskri svojeg ognja zapalio je malu količinu suhog lišća sa sumporom i počeo dimom tjerati pčele. Zujanje je uskoro prestalo, a kad je probio košnicu, iz nje je iscurilo nekoliko litara meda. Ned Land pohranio ga je u svoju torbu.

— Pomiješat ću ovaj med sa plodom kruhovca — rekao je Ned — pa ću vam napraviti ukusan kolač.

— Zaboga! — uzviknuo je Conseil. — Bit će to pravi medenjak.

— Zaboravite malo na medenjake — rekao sam — i nastavimo ovu zanimljivu šetnju.

Povremeno, kada bismo došli do zavoja, cijelo se jezero pružalo pred nama. Električno svjetlo osvijetlilo je njegovu mirnu površinu. Na površini nije bilo ni valova ni nabora.

Nautilus je bio potpuno miran. Na palubi i na obali članovi njegove posade užurbano su radili, nalikujući crnim sjenama koje je jako svjetlo jasno ocrtavalo.

U tom smo trenutku obilazili visoki krater prednjih stijena koje su pridržavale svod. Onda sam spazio da nisu samo pčele bile predstavnice životinjskog carstva. U tami su letjele i kružile neke grabežljive ptice ili su možda bježale iz svojih gnijezda na vrhovima stijena. Bili su to kopci bijelog trbuha i kreštave vjetruše. Neki debeli potrci trčali su svom snagom po padinama. Možete samo zamisliti kako se u Kanađaninu probudila njegova lovačka strast i koliko je žalio što nije onda imao pušku. Pokušao je umjesto olova upotrijebiti kamen te mu je pošlo za rukom, nakon mnogo neuspjelih pokušaja, raniti jednog debelog potrka. Riskirao je život barem dvadesetak puta kako bi uhvatio pticu i na kraju se ptica pridružila medu u torbi.

Onda smo se morali vratiti na obalu jer se po vrhu kratera više nije moglo hodati. Iznad nas je otvoreni krater sličio na otvor nekog velikog bunara. Mogli smo vidjeti oblake, koji su jurili rastrgani zapadnjakom, a za sobom su vukli maglovite ostatke. Bio je to siguran dokaz kako su oblaci lebdjeli na umjerenoj visini jer vulkan nije bio viši od dvjestotinjak metara iznad razine mora.

Pola sata nakon posljednjeg Kanađaninova ulova, vratili smo se na obalu. Tu je biljno carstvo zastupano petrovcima, štitaricama, ukusnim za kuhanje, a još ih zovu šćulac ili motrika. Onda je tu bilo i morskog komorača. Conseil je nabrao nekoliko svježnjeva. A što se tiče životinjskog carstva, vidjeli smo rakove svih vrsta: jastoga, morskih pauka, kozica, puno školjkaša, priljepaka, užovki, rupičavki.

Naišli smo i na divnu spilju. Moji prijatelji i ja s užitkom smo legli na njezin fini pijesak. Vatra joj je izgladila stjenke i stvorila blistavi sloj prašinom od tinjca. Ned Land tapkao je po stjenkama pokušavajući odrediti njihovu debljinu. Nisam mogao suzdržati smiješak. Onda je započeo razgovor o njegovim vječnim planovima za bijeg, a ja sam mu samo

mogao dati malo nade jer kapetan Nemo je krenuo na jug samo da bi obnovio zalihe natrija. Nadao sam se da će ploviti uz obale Europe i Amerike, a to bi Kanađaninu omogućilo više uspjeha u pokušaju da izvede ono što mu se dotad uvijek izjalovilo.

Ležali smo u unutrašnjosti te divne spilje sat vremena. Razgovor koji je počeo živahno, pomalo se stišavao. Svladao nas je umor. S obzirom da nije postojao razlog da ne odspavamo, utonuo sam u san. Sanjao sam, a čovjek ne može birati snove, da živim običnim životom jednostavnog mekušca, a spilja tvori dvije školjke moje ljušture.

Odjednom me probudio Conseilov glas.

— Probudite se! Probudite se! — vikao je vrijedni mladić.

— Što je? — upitao sam ga, ustajući.

— Voda nadolazi! Utopit ćemo se!

Uspravio sam se. Voda je nadirala u spilju kao bujica, a budući da nismo mekušci, morali smo brzo pobjeći.

— Što se to događa? — zapitao je Conseil. — Je li to možda kakva nepoznata pojava?

— Nije, prijatelji — odgovorio sam. — To je plima. To je plima koja nas je iznenadila kao junake Waltera Scotta. Ocean se iznutra diže i, slijedeći prirodni zakon ravnoteže, diže se i razina jezera. Samo smo se malo smočili. Idemo se presvući na *Nautilus.*

Oko četrdeset i pet minuta kasnije završili smo našu šetnju i vratili se na brod. Posada je završavala ukrcaj natrija, pa je *Nautilus* mogao svaki čas krenuti.

Kapetan Nemo, međutim, nije ništa zapovjedio. Je li možda čekao noć kako bi isplovio potajno kroz podmorski prolaz? Možda.

Što god da je bilo, sljedeći dan *Nautilus* je napustio svoje pristanište i plovio je po otvorenome moru, nekoliko metara ispod površine Atlantskog oceana.

XI.
Sargaško more

Nautilusov se smjer nije promijenio. Napustili smo privremeno svaku nadu da ćemo se vratiti u europske vode. Kapetan Nemo je i dalje išao prema jugu. Kamo nas je vodio? Nisam se usudio ni pomisliti.

Tog je dana podmornica preplovila neobični dio Atlantskog oceana. Svatko zna za onu toplu morsku struju koja se zove Golfska struja. Ona kreće iz Floridskog tjesnaca i ide prema Spitsbergenu. Ali prije nego uđe u Meksički zaljev, oko 44. stupnja sjeverne zemljopisne širine, struja se dijeli na dvije struje. Glavna struja ide prema Irskoj i Norveškoj, a druga u visini Azora skreće prema jugu, obilazi afričku obalu, opisuje ovalni put i vraća se prema Antilima.

Ta druga struja, koja je zapravo više ogranak nego struja, svojim krugom tople vode okružuje hladniji dio oceana, a on se naziva Sargaško more. To je pravo jezero usred Atlantskog oceana. Vodama velike struje trebaju tri godine da naprave taj krug.

Sargaško more pokriva čitavu površinu potonule Atlantide. Neki autori čak smatraju da mnoge biljke, kojih ima puno u tom moru, potječu s potonulog kontinenta. No, vjerojatnije je da su te biljke došle s obala Europe i Amerike te da ih je donijela Golfska struja. Ta je pretpostavka navodila Kolumba da vjeruje u postojanje novog svijeta. Kad su brodovi tog hrabrog moreplovca došli do Sargaškog mora, s poteškoćama su preplovili kroz te biljke koje su ih usporavale. Posade tih brodova bile su prestravljene, a izgubile su i tri tjedna dok su ga preplovili.

Takav je bio kraj koji je *Nautilus* posjetio. Bila je to prava livada, gusti sag algi, plutajućih bračića, koji su bili tako zbijeni da ih i pramac velikog broda ne bi mogao raskinuti bez poteškoća. I kapetan Nemo je plovio nekoliko metara ispod površine kako se propeler podmornice ne bi zapetljao o gustu morsku travu.

Ime tog mora dolazi od španjolske riječi *sargazzo,* a to znači haluga. Haluga, plutajuća haluga ili bobičasti sargastum glavni je dio te livade. Znanstvenik Maury objašnjava zašto se te biljke zadržavaju na tom mirnom dijelu Atlantskog oceana u djelu *Fizička geografija Zemlje.*

On kaže da prisutnost te pojave omogućuje pojava koja nam je svima poznata. Ako stavimo komadić pluta ili kakvih drugih predmeta koji plutaju te ako vodu koja se nalazi u toj posudi počnemo okretati u krug, vidjet ćemo da se svi raštrkani dijelovi povlače prema sredini, odnosno oko točke koja je najmirnija. U ovom slučaju, posuda s vodom je Atlantski ocean, Golfska struja kružno gibanje, a Sargaško more onaj je središnji dio gdje se skupljaju svi predmeti koji plutaju.

Slažem se s Mauryjevim mišljenjem, a imao sam i prilike pojavu proučiti baš u tom neobičnom okolišu u koji brodovi ne ulaze često. Iznad nas su u gomili sa smeđim travama plutali različiti predmeti: debela stabla otrgnuta s Anda ili Stjenjaka koja su donijele Mississippi ili Amazona, ostaci brodova, brodskih kobilica i dijelova drvenih brodskih trupova, koji su od školjkaša postali tako teški da nisu mogli plutati po površini. Jednom će vrijeme dokazati i drugu Mauryjevu tezu, a ta je da sve te tvari, koje se gomilaju stoljećima, okamenjuju zbog djelovanja morske vode i s vremenom će se pretvoriti u neiscrpan rudnik. To je rezerva koju brižna priroda skuplja za doba kada ljudi iscrpe sve rudnike na kopnu.

U tom zamršenom čvoru bračića i drugih resina opazio sam zvjezdaste ručice ružičaste boje, vlasulje koje za sobom vuku dugačke lovke, zelene, crvene i plave klobuke, a osobito velika morska pluća kojima je plavkasti klobuk obrubljen ljubičastom linijom.

Cijeli dan, 22. veljače, proveli smo u Sargaškom moru, gdje ribe, koje vole morske biljke i rakove, nalaze obilnu hranu. Sutradan je ocean ponovo poprimio uobičajeni izgled.

Devetnaest dana, od 23. veljače do 12. ožujka, *Nautilus* je, držeći se sredine Atlantskog oceana, plovio stalnom brzinom od dvije stotine milja na sat za dvadeset i četiri sata. Kapetan Nemo htio je ostvariti svoj plan podmorskog puta. Nisam više sumnjao u njegovu namjeru da oplovi rt Horn i da se vrati u vode južnog Tihog oceana.

Ned se s pravom bojao. Na prostranom otvorenom moru bez ijednog otoka nije se mogao više pokušati bijeg s broda. Nije se moglo ni suprotstaviti volji kapetana Nema. Jedino se moglo pokoriti. Ono što se više nije moglo ostvariti ni silom ni lukavstvom, mislio sam da će se postići nagovaranjem. Mislio sam da će nas kapetan Nemo pustiti jednom kada putovanje završi, ali pod prisegom da ga nikada nećemo odati. Obećanje bismo svakako održali. Ali to osjetljivo pitanje trebalo je s kapetanom tek riješiti. Kako bi me on bio primio da sam ga došao tražiti slobodu? Nije li on sam iskreno nam rekao da tajna njegovog života ovisi o našemu ostanku na *Nautilusu?* Nije li se možda moja šutnja, tijekom četiri mjeseca, njemu činila kao prešutno mirenje sa situacijom? Da sam počeo razgovarati o tome, možda bi to izazvalo sumnju, a to je moglo naštetiti našim namjerama da nam se kasnije ukazala povoljna prilika za bijeg. Stalno sam razmišljao o svim svojim razlozima, a obrazložio sam ih i Conseilu te su njega zbunili kao i mene. Iako nisam čovjek koji lako gubi hrabrost, shvatio sam da nam šanse da se vratimo našim sunarodnjacima svakim danom postaju sve manje, a osobito stoga što je kapetan Nemo jurio prema južnom Atlantskom oceanu.

Tijekom tih devetnaest dana ništa se značajnog nije dogodilo na putovanju. Kapetana sam rijetko viđao. Imao je mnogo posla. U knjižnici sam često nailazio na otvorene knjige, i to posebno prirodopisne knjige. Moje knjige o morskome dnu, koje je sigurno pročitao, bile su pune primjedaba na rubovima, a one su katkad i pobijale moje teorije. Gotovo nikada nije sa mnom raspravljao o tome. Zadovoljavao se time da na taj način ispravi moje pogreške. Povremeno sam čuo tužnu glazbu. Svoje je orgulje svirao s

mnogo osjećaja, ali samo tijekom noći kada je more bilo okruženo tamom, a *Nautilus* spavao na pučini mora.

Tijekom tog dijela putovanja plovili smo na površini danima. More je izgledalo napušteno. Vidjeli smo nekoliko jedrenjaka, koji su natovareni plovili prema Rtu dobre nade. Jednog su nas dana slijedili čamci nekih kitolovaca, koji su nas sigurno zamijenili s velikim kitom, vrijednim mnogo novaca. Ali kapetan Nemo nije htio da ti ljudi gube vrijeme i da se uzalud trude, pa je taj lov završio tako da je brod zaronio. Sve je to zainteresiralo Neda Landa. Ne griješim puno kad kažem da je Kanađaninu bilo vrlo žao što naš brod nisu mogli probiti ribarski harpuni.

Ribe, koje smo vidjeli Conseil i ja, nisu se mnogo razlikovale od onih koje smo proučili na drugim zemljopisnim širinama. Glavni su primjerci pripadali onom strašnom rodu hrskavičnjaka koji se dijeli u tri podroda, a imaju više od trideset i dvije vrste: dugački morski psi s crnim prugama i spljoštenom glavom koja je šira od tijela, a na leđima su imali sedam velikih crnih usporednih i uzdužnih pruga, onda pepeljastosive volonje sa sedam otvora za škrge i jednom jedinom leđnom perajom koja se nalazi u sredini tijela.

Prošli su i mnogi velikih morski psi, a to su najproždrljivije ribe. Možemo sumnjati u priče ribara, ali evo nekih primjera njihovih priča: u tijelu jedne od tih životinja nađena je glava bivola i cijelo tele, a u drugoj su pronašli dvije tune i jednog mornara u odori, a u trećoj jednog vojnika sa sabljom, i na kraju, u četvrtoj konja s konjanikom. Sve to nije moguće. Nijedna od tih životinja nije se nikada zapetljala u mreže *Nautilusa* te nisam mogao provjeriti njihovu proždrljivost.

Nekoliko dana pratilo nas je jato razigranih dupina ili pliskavica. Plivali su u skupinama od pet ili šest dupina i lovili u hrpi kao čopor vukova u polju. Uostalom, oni nisu manje proždrljivi od vuka, a ako možemo vjerovati nekom profesoru iz Kopenhagena: on je jednom dupinu izvadio iz želuca trinaest obalnih dupina i petnaest tuljana. Bila je to zapravo sabljasta pliskavica, koja pripada najvećoj poznatoj vrsti, a može narasti i do veličine od osam metara. Porodica dupina ima deset rodova, a one koje sam vidio, pripadale su rodu duguljastih, a imaju vrlo dugu njušku, koja je četiri puta duža do lubanje. Tijelo dupina dugo je oko tri metra, gornji dio je crn, a donji ružičasto-bijeli s malim mrljama.

Spomenut ću još neke zanimljive primjere riba iz roda tvrdoperki. Neki autori, više pjesnici nego znanstvenici, pišu da te ribe pjevaju te da njihovi glasovi, kad pjevaju zajedno, zvuče tako skladno da se s njima ne može mjeriti ni ljudski zbor. Ne poričem to, ali te nam ribe na žalost nisu pjevale na putu.

Conseil je razvrstao i vrlo mnogo letećih riba. Najzanimljivije je bilo gledati kako dupini love sa čudesnom preciznošću. Bez obzira na to koliko riba poleti i kakvu krivulju opiše, pa čak i preko *Nautilusa,* uvijek se nađu otvorene čeljusti dupina, koje nesretnu ribu dočekaju i progutaju. Bilo je i morskih kokota sa svjetlećim ustima, koji noću crtaju plamene pruge po zraku, a zatim padaju kao zvijezde i zarone u tamnu vodu.

Tako smo plovili sve do 13. ožujka. Tog je dana, međutim, *Nautilus* mjerio dubinu mora, a ta su me mjerenja zanimala. Od polaska s Tihog oceana do tog dana preplovili smo skoro trideset i jednu tisuću milja. Kad smo odredili položaj, shvatili smo da se nalazimo na 45° 37' južne širine i 37° 53' zapadne dužine. Na tom je mjestu Denham, zapovjednik broda *Herald,* ispustio s dubinomjerom 14 000 metara užeta, a nije dodirnuo dno. Tu nije ni poručnik Parker, s američke fregate *Congress,* mogao dodirnuti dno s 15 140 metara užadi.

Kapetan Nemo je odlučio zaroniti s *Nautilusom* u najveću dubinu kako bi provjerio razliku izmjerenih dubina. Bio sam spreman zabilježiti sve rezultate mjerenja. Okna u dvorani su se otvorila i započeli su manevri da bismo se spustili u osobito duboke slojeve.

Nismo mogli zaroniti samo tako što bismo napunili spremnike vodom. Oni ne bi pomogli *Nautilusu* da značajno poveća svoju masu. Kad bismo htjeli izroniti, crpke bi morale izbaciti višak vode i ne bi bile dovoljno jake da svladaju tlak.

Stoga je kapetan Nemo odlučio zaroniti po laganoj dijagonali uz pomoć bočnih peraja, koje je nagnuo pod kutom od četrdeset i pet stupnjeva u odnosu na vodenu crtu *Nautilusa.* Zatim je namjestio propeler da se kreće najvećom brzinom i njegova četiri krila počela su udarati neopisivom snagom.

Od tog jakog zaranjanja, trup *Nautilusa* vibrirao je kao žica na glazbalu i počeo je tonuti u dubinu. Kapetan i ja bili smo u dvorani i gledali smo kazaljku na manometru koja se lagano pomicala. Neke životinje mogu živjeti samo na površini mora ili rijeka, dok druge, a njih je manje, žive na velikim dubinama. Od tih drugih vidio sam šestoškrgu psinu, a to je vrsta morskog psa sa šest škržnih pukotina i velikim očima. Vidio sam i grenadira koji živi na dubini od tisuću i dvije stotine metara i mora izdržati tlak od stotinu i dvadeset atmosfera.

Pitao sam kapetana je li vidio ribe i u većim dubinama.

— Ribe? — rekao je. — Vrlo rijetko. Ali što današnja znanost može znati o tome?

— Znamo da kad se spuštamo u dubinu oceana, biljni život prestaje prije nego životinjski. Znamo da tamo gdje nalazimo životinje, ne rastu više biljke. Poznato nam je da neki školjkaši i puževi žive u dubini od dvije tisuće metara i da je McClintock, junak polarnih mora, izvukao živu zvjezdaču iz dubine od dvije tisuće i pet stotina metara. Poznato nam je također da je posada *Bull-Doga,* broda britanske Kraljevske mornarice, ulovila na dubini od 4800 metara jednu zvjezdaču, a to je skoro pet kilometara dubine. Kako onda možete reći, kapetane Nemo, da ne znamo ništa o životinjama u dubinama?

— Ne, gospodine Aronnax — odgovorio je kapetan — nisam htio biti neljubazan. Ali moram vas pitati kako objašnjavate da živa bića mogu živjeti u takvim dubinama.

— Ja to objašnjavam dvama razlozima — rekao sam. — Prvi razlog su vertikalne struje koje nastaju zbog razlika u slanosti i gustoći vode, stvaraju kretanje koje je dostatno da može održati primitivni život stapčara i zvjezdača.

— Upravo tako — rekao je kapetan.

— Drugi je razlog taj što je kisik temelj svakog života, a poznato je da količina kisika u morskoj vodi s dubinom raste umjesto da se smanjuje, a visoki tlak u dubini ga stlačuje.

— Ah! Znanstvenici i to znaju? — začudio se kapetan. — U te se razloge može pouzdati jer je to doista tako. Moram dodati da plivaći mjehur ribe sadržava više dušika nego kisika kad se životinje ulove na površini, i obratno, više kisika nego dušika kad se ulove u dubinama. To potvrđuje vaše mišljenje. Nastavimo promatranje.

Pogledao sam na manometar. Instrument je pokazivao da smo se nalazili na dubini od šest tisuća metara. Ronili smo u dubinu već cijelih sat vremena. *Nautilus* je klizio na nagnutim perajama sve dublje i dublje. Voda je bila nevjerojatno bistra. Sat vremena kasnije stigli smo u dubinu od trinaest tisuća metara, a dno se još nije naziralo.

Međutim, na dubini od četrnaest tisuća metara vidio sam crne vrhove koji su se isticali u vodi. Ali ti vrhovi mogli su pripadati planinama, visokim kao Himalaja ili Mont Blanc, pa možda i višim, a dubina ponora ostala je neustanovljena.

Nautilus je tonuo sve dublje i dublje, unatoč tlaku koji ga je pritiskivao. Mogao sam osjetiti kako metalne ploče vibriraju na spojevima. Pregrade su se savijale; okna u dvorani tresla su se pod vanjskim tlakom.

Dok smo prolazili pokraj grebena, vidio sam nekoliko vrsta školjkaša, cjevaša, žive svitnjake i neke vrste zvjezdača.

Ali ubrzo se nestali i posljednji predstavnici životinjskog svijeta. Na dubini od dvanaest tisuća metara *Nautilus* je prešao granicu podmorskog života kao što balon prijeđe granicu disanja kada se diže u visine. Stigli smo na dubinu od 16 000 metara, a *Nautilus* je tada izdržavao tlak od 1600 atmosfera, što je 1600 kilograma na svaki četvorni centimetar njegove površine.

— Ovo je nevjerojatno iskustvo! — uzviknuo sam. — Moći istražiti dubine oceana u koje se nijedan čovjek prije nije spustio. Pogledajte, kapetane, te divne stijene, nenastanjene spilje, zadnja utočišta na svijetu, gdje život više nije moguć! Divnih li nepoznatih dijelova! Šteta što možemo zadržati samo sjećanje.

— Biste li htjeli — upitao me kapetan — ponijeti nešto više od samog sjećanja?

— Na što to mislite?

— Mislim da ništa nije lakše od fotografiranja tih dubina.

Nisam se mogao ni snaći od iznenađenja, a kapetan Nemo već je zapovjedio da mu se donese fotografski aparat. Kroz otvorena okna mogla se vidjeti voda osvijetljena električnim svjetlom. Nigdje nije bilo sjene, ni slabljenja svjetla. Ni sunce ne bi bik\ povoljnije za fotografiranje. *Nautilus,* potiskivan propelerom i perajama, stajao je na mjestu. Uperili smo fotografski aparat na podmorski krajolik i za nekoliko sekundi dobili smo jasne negative.

Još uvijek imam tu sliku koja je jasan dokaz. Pokazuje te prvobitne stijene koje nikada nisu ugledale svjetlo dana; masivne granite koji tvore zid svijeta na najvećim dubinama

mora; duboke spilje u stijenama, a sve se ističu crninom kao da ih je naslikao kist nekog flamanskog slikara. U daljini je vidljiva valovita linija planina, divna cjelina glatkih, crnih, sjajnih stijena, bez mahovine i mrlja na pjeskovitom sagu koji je svjetlucao zbog našeg električnog svjetla.

Kapetan Nemo je, nakon fotografiranja, rekao:

— Moramo se vratiti, gospodine profesore. Ne smijemo zloupotrebljavati svoju snagu i predugo ostaviti *Nautilus* pod takvim tlakom.

— Izronimo onda — rekao sam.

— Drž'te se!

Prije nego sam shvatio što je kapetan time mislio, odjednom sam pao na pod. Propeler se zaustavio, peraje su se okrenule u okomit položaj i brod je poletio uvis velikom brzinom kao balon u zraku. Tako je sjekao vodu da se čulo jako šištanje. Ništa se nije moglo razabrati na povratku prema površini. Za četiri minute prevalio je put od šesnaest tisuća metara, koji su ga dijelili od površine oceana, a kad je izronio kao leteća riba, pao je na površinu napravivši valove velike visine.

XII.
Uljеšure i kitovi

Tijekom noći s 13. na 14. ožujka *Nautilus* je nastavio ploviti prema jugu. Smatrao sam da će se u visini rta Horn okrenuti prema zapadu, ući u Tihi ocean i tako završiti put oko svijeta. Međutim, nije bilo tako, nastavio je i dalje spuštati se prema južnim krajevima. Kamo je išao? Možda do Pola? To je bilo ludo. Pomislio sam da su kapetanove nepromišljenosti dovoljno opravdale Nedove strahove.

Kanađanin mi već duže vrijeme nije govorio o svojim planovima za bijeg. Mnogo je manje o svemu govorio. Vidio sam koliko mu je to dugotrajno zarobljeništvo teško padalo. Osjećao sam da se u njemu nagomilava bijes. Kad god bi susreo kapetana, pogled bi mu se smrknuo te sam se uvijek bojao da ga njegov temperament ne navede na kakav nepromišljeni čin.

Tog dana, 4. ožujka, posjetili su me on i Conseil u mojoj kabini.

Pitao sam ih koji je razlog njihova dolaska.

— Imamo jedno jednostavno pitanje, gospodine — odgovorio je Kanađanin.

— Pitajte onda.

— Što mislite, koliko ima članova posade na brodu?

— Ne znam, prijatelju.

— Čini mi se da nije potrebno mnogo ljudi da bi se upravljalo ovim brodom — rekao je Ned.

— I ja isto to mislim. Mislim da bi desetorica mogla upravljati brodom.

— Zašto bi ih i bilo više? — rekao je Kanađanin.

— Zaista, zašto? — rekao sam. Gledao sam u Neda čije su se namjere mogle lako pogodi-ti.

— Ako se ne varam, i ako sam dobro shvatio kapetanov život, *Nautilus* nije samo brod, već i utočište za one koji su, kao i njegov zapovjednik, prekinuli svaku vezu s kopnom.

— Možda — ubacio se Conseil — ali *Nautilus* može primiti određen broj ljudi. Ne bi nam gospodin mogao dati neku procjenu?

— A kako, Conseil?

— Uz pomoć matematike. Gospodin zna zapremninu broda, pa prema tome i količinu zraka koja se nalazi u njemu. Gospodin zna koliko svaki čovjek dnevno troši zraka za disanje, pa uspoređujući te rezultate s potrebom *Nautilusa* da izroni svakih dvadeset i četiri sata, gospodin bi mogao izračunati...

Conseil nije dovršio rečenicu, ali sam odmah shvatio na što je mislio.

— Shvaćam — rekao sam — ipak, račun koji ti spominješ lagan je, ali nam može dati vrlo nesiguran broj.

— Zašto ne biste probali? — bio je uporan Ned.

— Pa razmislimo o problemu — rekao sam. — Svaki čovjek za jedan sat potroši onoliko kisika koliko ga ima u stotinu litara zraka. Za dvadeset i četiri sata potroši sav kisik koji se nalazi u 2400 litara. Znači, treba izračunati koliko puta po 2400 litara zraka stane u *Nautilus.*

— Tako je — potvrdio je Conseil.

— Dakle — nastavio sam računati — zapremnina *Nautilusa* iznosi tisuću i pet stotina tona, a tona ima tisuću litara. *Nautilus,* dakle, sadrži milijun i pet stotina tisuća litara zraka, a to podijeljeno s dvije tisuće i četiri stotine...

Brzo sam izračunao olovkom.

— ... iznosi šest stotina dvadeset i pet. A to znači da *Nautilus* sadrži onoliko zraka koliko bi bilo potrebno za 625 ljudi u 24 sata.

— 625! — začudio se Ned.

— Ali možeš biti siguran — rekao sam — da *Nautilusovi* putnici, posada i časnici zajedno ne broje ni desetinu te brojke.

— Pa i to je previše za tri čovjeka — promrmljao je Conseil.

— Prema tome, dragi Nede, mogu ti samo savjetovati da budeš strpljiv.

— A više od strpljivosti potrebno je odricanje — rekao je Conseil.

Conseil je izabrao pravu riječ.

— Uostalom — nastavio sam — kapetan ne može zauvijek ploviti prema jugu. Jednom se mora zaustaviti, ako nigdje, onda barem pred ledenom zaprekom. Morat će se vratiti u prometnija mora. Tada ćemo opet moći razmisliti o Nedovim planovima za bijeg.

Kanađanin je odmahnuo glavom, rukom prešao preko čela i bez odgovora napustio kabinu.

— Dopušta li mi gospodin da kažem svoje mišljenje? — upitao me Conseil. — Naš jadni Ned uvijek želi ono što ne može dobiti. Žali za prošlim životom. Žali za svime što nam je ovdje uskraćeno. Njegove ga uspomene pritišću te je zbog toga tužan. Treba ga razumjeti. Što on može ovdje raditi? Ništa. On nije znanstvenik kao gospodin pa ne može uživati u morskim divotama. On bi sve riskirao samo da može ponovo ući u koju gostionicu u svojemu kraju!

Bilo je sigurno da je jednoličan život na brodu za Kanađanina bio nesnošljiv jer on je bio naviknut na aktivan život. Rijetki su bili događaji koji su ga mogli oduševiti. Međutim, upravo tog dana jedan ga je događaj podsjetio na njegova lijepa vremena kad je bio harpunar.

Oko jedanaest sati prije podne *Nautilus* se, ploveći po površini, našao u jatu kitova. To me nije iznenadilo jer sam znao da su te životinje pred nemilosrdnim potjerama pronašle utočište u morima visokih zemljopisnih širina.

Uloga kitova u morskom životu je golema, a njihov utjecaj na zemljopisna otkrića velik. Kit je bio taj koji je odvukao na otvoreno more najprije Baske, a onda Asturijance, pa Engleze i Nizozemce i odveo ih s jednog kraja svijeta na drugi. Kitovi vole posjećivati arktičko i antarktičko more. Postoje stare legende koje tvrde da su kitovi odveli ribare čak na petnaest milja od Sjevernog pola. Ako to nije istina, jednog će se dana i to dogoditi. Vrlo je vjerojatno da će ljudi u lovu na kitove po arktičkim i antarktičkim morima doći do nepoznatih dijelova svijeta.

Sjedili smo na palubi, more je bilo mirno te smo uživali u ugodnom jesenskom danu kad je Kanađanin ugledao kita na istočnom obzorju. On nije mogao pogriješiti. Kad se pomno gledalo, moglo se vidjeti kako se crna leđa dižu i spuštaju na valovima, pet milja daleko od *Nautilusa.*

— Ah! — uzviknuo je Ned. — Da sam na kitolovcu, kakav bi to bio užitak. Velik je to kit. Pogledajte kojom snagom izbacuje stupove zraka i pare iz nosnih otvora. Zašto sam zatvoren u ovoj hrpi željeza?

— Nede — rekao sam — zar se još nisi odrekao pomisli na ribarenje?

— Može li kitolovac, gospodine, ikada zaboraviti svoj stari zanat? Mogu li čovjeku dojaditi dojmovi iz takvog lova?

— Jesi li ikada lovio u ovim morima, Nede?

— Nisam. Lovio sam u sjevernim polarnim morima, u Beringovu prolazu i u Davisovu prolazu.

— Onda ne poznaješ južne kitove. Dosad si lovio glatke kitove jer se oni ne bi ohrabrili i prošli kroz vruće vode ekvatora.

— Ah, gospodine profesore, što mi pokušavate reći? — u nevjerici će Kanađanin.

— Kažem vam da je tako.

— To je besmislica! Prije dvije i pol godine, 1865, ulovio sam kita kod Grenlanda i u njegovom tijelu pronašao harpun s oznakom harpunara iz Beringova prolaza. A ja vas sad pitam, kako je moguće da životinja, ranjena zapadno od Amerike, dođe na istok, gdje je onda ubijena, ako nije oplovila rt Horn ili Rt dobre nade i prešla ekvator.

— I ja imam isto mišljenje — rekao je Conseil. — Baš me zanima što će reći gospodin.

— Gospodin će reći, moji prijatelji, da se kitovi, ovisno o vrsti, drže svojih staništa i nikada ih ne napuštaju. Stoga, ako je jedna od tih životinja došla iz Berlingova prolaza u Davisov, to je samo zato što vjerojatno postoji neki prolaz koji vodi iz jednog mora u drugi, bilo uz sjevernu obalu Amerike ili uz obalu Azije.

— I želite da vam vjerujemo? — upitao je Kanađanin.

— Gospodinu moramo vjerovati — rekao je Conseil.

— Prema tome — rekao je Ned — budući da nikada nisam lovio u tim vodama, ne poznajem ni kitove koji u njima žive?

— To ti govorim, Nede.

— Pogledajte! Pogledajte! — uzviknuo je Ned uzbuđeno. — Približava se! Plovi ravno prema nama! Ruga mi se! Zna da ne mogu do njega!

Ned je lupao nogama. Mahao je rukom kao da drži nekakav harpun.

— Jesu li ti kitovi jednako veliki kao oni u sjevernim morima? — upitao je Ned.

— Otprilike, Nede.

— Vidio sam neke velike kitove, gospodine, koji su bili dugi do trideset metara. Čak sam čuo da su kitovi *hullamock i umgalick* kod Aleuta ponekad dugi i do četrdeset metara.

— To je možda pretjerano — rekao sam. — Te aleutske životinje samo su kitovi koji imaju leđne peraje, a od njih je najveći modri kit. Ulješure i glatki kitovi obično su manji.

— Ah! — uskliknuo je Kanađanin koji nije skretao pogled s površine oceana. — Eno ga, približava se *Nautilusovu.*

Onda je nastavio:

— Vi govorite o ulješurama kao o malim životinjama. Priča se i o golemim ulješurama. One su pametni kitovi. Neke se pokriju algama bračića. Zamijene ih za male otoke i ribari se iskrcaju na njima, smjeste se, zapale vatru...

— Sagrade kuće na njoj — našalio se Conseil.

— Tako je, šaljivčino — rekao je Ned. — A onda jednog lijepog dana životinja zaroni i odvuče svoje stanovnike u morske dubine.

— Kao na Sindbadovim putovanjima — rekao sam, smijući se. — Ah, Nede, čini se da ti voliš nevjerojatne priče. Nadam se da ne vjeruješ u njih.

— Gospodine profesore — rekao je Ned ozbiljno — o kitovima sve treba vjerovati. Kako li je samo ovaj brz! Kako se samo skriva! Kažu da te životinje mogu obići svijet za petnaest dana.

— U to ne sumnjam.

— Ali ono što sigurno ne znate, gospodine Aronnax, jest da su kitovi na početku svijeta mnogo brže plivali.

— Zaista, Nede? Zašto?

— Onda im je repna peraja bila uspravna kao u riba, pa je udarala vodu slijeva nadesno i zdesna nalijevo. Ali Bog je onda vidio da su prebrze te im je zaokrenuo rep, tako da peraja bude položena vodoravno. Od tada lupaju po vodi gore-dolje, ali su, naravno, izgubile na brzini.

— Da se možda ne šališ, Nede? — rekao sam.

— Nemojte sve shvatiti ozbiljno — rekao je Ned. — Ne više nego da sam vam rekao da postoje kitovi od stotinu metara i teških pedeset tisuća kilograma.

— To je mnogo — rekao sam. — Ipak, ima kitova koji narastu veliki jer daju, kažu, i do dvije stotine tona masti.

— Takve sam i ja vidio — rekao je Kanađanin.

— Vjerujem ti, Nede, kao što vjerujem da postoje kitovi veliki poput stotinu slonova. Samo zamisli što bi se dogodilo kad bi se takva masa zaletjela punom snagom.

— Je li istina — upitao je Conseil — da mogu potopiti brod?

— Mislim da ne — odgovorio sam mu. — Ipak, govori se da je 1820, baš u ovim južnim vodama, kit navalio na brod *Essex* i gurao unatrag brzinom od četiri metra u sekundi. Valovi su se prelili preko krme i *Essex* je ubrzo potonuo.

Ned me gledao podrugljivo.

— I mene je jednom udario kit repom, ali u čamcu, naravno. Moji prijatelji i ja, vjerovali ili ne, odletjeli smo šest metara visoko. Ali u usporedbi s gospodinovim kitom, moj je bio neko mladunče.

— Žive li te životinje dugo? — zanimalo je Conseila.

— Tisuću godina — rekao je Kanađanin, ne oklijevajući.

— A kako to znaš, Nede?

— Jer ljudi tako kažu.

— A zašto ljudi tako govore?

— Jer znaju.

— Ne, Nede, ne znaju, ali misle da znaju iz sljedećeg razloga: prije četiri stotine godina, kada su ribari prvi put počeli loviti kitove, te životinje su bile veće nego ove koje mi lovimo danas. Pretpostavlja se, sasvim razumno, da su kitovi danas manji zbog toga što ne stignu izrasti do svoje prave veličine. To je potaknulo Buffona da kaže da kitovi mogu, ali i moraju, živjeti tisuću godina. Razumiješ li sada?

Ali Ned nije ništa razumio jer me više nije ni slušao. Kit nam se sve više približavao, a Ned ga je proždirao očima.

— Pogledajte! — uzviknuo je Ned. — Nije to jedan kit, već njih deset... dvadeset... cijelo jato. A ja ne mogu ništa poduzeti! Ovdje stojim prikovan!

— Ali, Nede — rekao je Conseil — zašto ne zatražiš dopuštenje od kapetana da ih uloviš...

Conseil nije uspio dovršiti rečenicu, a Ned je već odjurio u unutrašnjost kako bi potražio kapetana. Nekoliko trenutaka kasnije obojica su izašla na palubu.

Kapetan Nemo dobro je pogledao jato kitova koji su bezbrižno plivali u vodi na udaljenosti od jedne milje od *Nautilusa.*

— To su antarktički kitovi — rekao je. — Ima tu bogatstva za cijelu flotu kitolovaca.

— Gospodine, mogu ih loviti, ako nizašto drugo, samo zbog toga da ne zaboravim svoj zanat? — upitao je Ned.

— Kakva korist od toga da ih se lovi samo radi uništavanja? — odgovorio je kapetan. — Kitovo ulje nam na brodu ne treba.

— Ipak — nastavio je Kanađanin — dali ste mi dozvolu da ulovim moronja.

— Tada se radilo o osiguravanju svježeg mesa za moju posadu. Sada bi se radilo samo o ubijanju radi ubijanja. Znam da je to povlastica osigurana za čovjeka, ali ja ne odobravam tu krvničku razonodu. Kad kitolovci, kao vi, uništavaju te bezopasne i dobre životinje, kao što su antarktički i grenlandski kitovi, Nede, to je zločin. Već ste istrijebili kitove u Baffinovom zaljevu, a jednog ćete dana istrijebiti sve te korisne životinje. Ostavite ta jadna stvorenja na miru. Imaju dovoljno prirodnih neprijatelja, kao što su ulješure, sabljarke i pilane, te im ne treba još jedan.

Možete zamisliti Kanađaninovo lice dok mu je kapetan držao lekciju. Držati prodike kitolovcu, kao što je bio Ned, bio je gubitak vremena. Ned je gledao u kapetana i vidjelo se da nije razumio na što je ovaj mislio. Ipak, kapetan je bio u pravu: barbarski pokolji i nedostatak razuma u kitolovaca istrijebit će jednog dana i posljednjeg kita s površine oceana.

Ned Land počeo je zviždati pjesmicu *Yankee Doodle,* stavio je ruke u džepove i okrenuo nam leđa.

U međuvremenu je kapetan i dalje gledao u kitove i, okrenuvši se prema meni, rekao:

— Imao sam pravo kad sam rekao da te životinje imaju dosta neprijatelja bez čovjeka. Ono jato kitova uskoro će se morati boriti. Vidite li, gospodine Aronnax, one crne mrlje na površini udaljene osam milja?

— Da, vidim — odgovorio sam.

— To su ulješure, užasni stvorovi koji žive u ovim vodama. Te ubojice plivaju u čoporima od dvije ili tri stotine i s pravom ih se istrebljuje.

Kanađanin se na te riječi naglo okrenuo.

— Pa onda, kapetane — rekao sam — ima još vremena da se radi dobrobiti kitova...

— Nema smisla riskirati, gospodine profesore. *Nautilus* će biti dovoljan da rastjera te životinje. Naoružan je željeznim kljunom, a on vrijedi isto toliko koliko i harpun Neda Landa.

Kanađanin se nije ustručavao slegnuti ramenima.

— Tko je ikada čuo za hvatanje ulješura udarcima brodskog kljuna?

— Pričekajte, gospodine Aronnax — rekao je kapetan. — Pokazat ćemo vam lov kakav još niste nikada vidjeli. Nema milosti za te okrutne zvijeri. One su samo usta i zubi.

Usta i zubi! Nije bilo boljeg opisa te glavate ulješure koja može katkad biti velika i do dvadeset i pet metara. Velika glava ulješure čini dvije trećine tijela. Bolje je naoružana od kita, jer on ima na gornjoj čeljusti samo kost, a ona ima dvadeset i pet velikih zubi od dvadeset i pet centimetara, valjkastog oblika, ali čunjasti pri vrhu, a svaki zub ima jedan kilogram. Na gornjem dijelu velike glave nalazi se u velikim šupljinama, koje su odvojene

velikim hrskavicama, tri do četiri stotine kilograma dragocjenog ulja, poznatog pod nazivom „kitovo ulje". Ulješura je prilično ružna životinja, prije punoglavac nego riba, da se izrazim kao Fredol. Loše je građena, gotovo bi se moglo reći da je „manjkava"po cijeloj lijevoj strani tijela, pa se vidi samo desno oko.

U međuvremenu se strašni čopor približavao. Vidjeli su kitove i pripremali se za borbu. Unaprijed se moglo znati da će ulješure pobijediti, ne samo stoga što su bile bolje građene za napad nego njihovi miroljubivi neprijatelji, već i stoga što su mogli duže izdržati pod vodom bez izranjanja na površinu radi zraka.

Jedva je bilo vremena da se požurimo kitovima u pomoć. *Nautilus* je zaronio. Conseil, Ned i ja zauzeli smo mjesta ispred okna u dvorani. Kapetan Nemo zauzeo je mjesto pored kormilara kako bi upravljao svojim brodom kao strojem za uništavanje. Uskoro sam čuo kako se povećava broj okretaja propelera s povećanjem brzine.

Kad je *Nautilus* stigao, bitka između kitova i ulješura već je trajala. Brod se kretao tako da bi prepolovio napadački čopor. Ulješure se ispočetka nisu obazirale na novo čudovište koje se umiješalo, ali uskoro su se morale sklanjati pred njezinim udarcima.

Kakva je to bila bitka! Čak je i Ned Land, oduševljen bitkom, pljeskao. Nautilus je postao strašan harpun u rukama svog zapovjednika. Slušajući svaki hir kormilara, brod se obarao na gromade mesa, kidao ih, ostavljajući za sobom dvije polovice. Brod nije osjećao ni snažne udarce repa po svom trupu ni snagu udaraca koje je zadavao čudovištima. Kad bi ubio jednu ulješuru, okomio bi se na novu. Okretao se na mjestu kako ne bi promašio, kretao se naprijed-natrag, ronio kad bi životinja zaronila, izranjao kad bi to i ona napravila, udarao ih je u bok ili koso, sjekao ili ranjavao, probijao u svim smjerovima i pri svim brzinama.

Kakav je to bio grozan pokolj! Kakvi su to bili zvukovi na površini mora! Kakvo su strašno šištanje i krikove te životinje proizvodile. U tim su mirnim vodama pokreti repova uzrokovali valove kao kad bjesni oluja.

Taj grozan pokolj trajao je čitav sat i bijeg nije bio moguć. Povremeno su ulješure u skupinama od desetak životinja pokušavale smrskati *Nautilus* svojom težinom. Kroz okna smo mogli vidjeti njihove strašne oči i čeljusti pune zuba. Ned Land nije se više mogao suzdržavati te im je počeo prijetiti. Držale su se našeg broda kao psi koji drže vepra u šumi. Ali *Nautilus* bi ih svojom brzinom vukao ili izvukao na površinu, ne obazirući se na njihovu težinu ili strašan stisak.

Konačno se jato ulješura prorijedilo, a more smirilo. Osjetio sam izranjavanje na površinu. Otvorio se otvor i pojurili smo na palubu.

More je bilo prekriveno osakaćenim tijelima. Čak ni snažna eksplozija ne bi mogla jače raskomadati i rastrgati te komade mesa. Plutali smo između ogromnih trupla s plavim leđima i bijelim trbusima, kvrgavima od velikih izbočina. Vidjeli smo nekoliko uplašenih ulješura koje su bježale. Valovi su bili crveni nekoliko milja uokolo, a Nautilus je plovio morem krvi.

— Onda, gospodine Lande? — rekao je kapetan.

— Pa, gospodine — odgovorio je Kanađanin, kojemu je oduševljenje splasnulo — bio je to zaista izvanredan prizor. Ali ja nisam mesar, ja sam ribar, a ovo je bila klaonica.

— Bilo je to istrebljivanje štetnih životinja — rekao je kapetan — a *Nautilus* nije mesar.

— Draži mi je moj harpun — rekao je Kanađanin.

— Svakome njegovo oružje — rekao je kapetan, gledajući Neda ravno u oči.

Bojao sam se da bi Kanađanin mogao izgubiti strpljenje i postati nasilan, a to bi imalo posljedica. Ali bijes ga je prošao kad je vidio kita koji je plutao uz *Nautilus.* Životinja nije uspjela pobjeći ulješurinim raljama. Prepoznao sam antarktičkog kita. On se građom tijela razlikuje od bijelog i ledenog kita po tome što ima sedam spojenih vratnih kralješaka i dva rebra više nego njegovi rođaci. Nesretni je kit plutao na boku, a trbuh mu je bio rasporen. Bio je mrtav. Malo mladunče, koje nije uspio spasiti tijekom pokolja, još uvijek mu je visjelo na vrhu unakažene peraje. Usta su mu bila otvorena i voda mu je udarala o kost kao što udara o grebene.

Kapetan Nemo doplovio je *Nautilusom* do životinje. Dva mornara okrenula su kita i vidio sam kako su muzli mlijeko iz vimena. Izvukli su dvije ili tri bačve mlijeka.

Kapetan mi je ponudio čašu tog mlijeka koje je još bilo toplo. Nisam mogao sakriti svoje gađenje kad sam vidio to piće. Kapetan me uvjerio da je mlijeko izvrsno te da se ne razlikuje od kravljeg.

Probao sam ga i složio se s njim. Maslac ili sir od tog mlijeka obogatili su našu zalihu hrane i unijeli izvrsnu promjenu u našu svakodnevnu prehranu.

Tog sam dana vidio da se Nedovo neprijateljsko raspoloženje prema kapetanu povećalo. Odlučio sam više paziti na Kanađaninovo ponašanje.

XIII.
Ledena prepreka

Nautilus je nastavio svoj put prema jugu. Plovio je po pedesetom meridijanu. Je li zbilja htio doći na Sjeverni pol? Nisam vjerovao u to jer su do tada propali svi pokušaji da se stigne do tog dijela Zemlje. I godišnje je doba već odmaklo jer 13. ožujka na Antarktiku odgovara 13. rujnu u sjevernim krajevima, a tada započinje vrijeme ekvinocija.

Na zemljopisnoj širini od pedeset i pet stupnjeva vidio sam plutajući led; bili su to tanji komadi od šest do osam metara, a izgledali su kao grebeni o koje su udarali valovi. *Nautilus* je plovio površinom oceana. Ned Land, koji je lovio po arktičkim morima, poznavao je ledene bregove. Conseil i ja divili smo im se po prvi put u životu.

Na južnom obzorju protezala se nekakva blijeda blistava pruga. Engleski je kitolovci zovu *ice-blink*,[131] a ni najgušći oblaci tu pojavu ne mogu potamniti. Ona nagovještava blizinu ledenih hrpa ili ledenog polja.

I zaista smo ubrzo prošli pored velike gromade, a sjaj im se mijenjao prema hirovima magle. Neke su od tih ledenih hrpa imale zelene žile, kao da je u njima bakreni sulfat ostavio valovite tragove. U druge je prodirala svjetlost kao da su ogromni ametisti, reflektirajući zrake svjetlosti od tisuća njihovih kristalnih plohi. A od onih sa sjajnim odrazima vapnenca mogao se sagraditi čitavi grad.

Što smo se više približavali jugu, to je plutajućih otoka bilo više, a bivali su sve veći. Na njima je živjelo mnogo polarnih ptica koje su nas zaglušile svojim krikovima. Neke od njih su se prevarile smatrajući *Nautilus* kitovim truplom te su se spustile na njega i počele kljunom kljucati po limu, koji je odzvanjao.

Dok smo plovili kroz led, kapetan Nemo često je bio na palubi i promatrao te puste krajeve. Opazio sam da bi mu katkad njegov mirni pogled življe zasjao. Nije li možda osjećao da je u polarnim krajevima, kamo čovjek ne može stići, kao kod kuće? Možda. Ali nije ništa rekao. Stajao je nepomično, a trgnuo se samo onda kada bi se probudio njegov nagon za upravljanjem broda. Tada bi poveo svoj brod savršenom okretnošću i vješto bi izbjegavao sudar s ledenim bregovima, od kojih su neki bili dugi i po više milja, a visoki sedamdeset do devedeset metara. Katkad se činilo da je obzorje sasvim zatvoreno. Na šezdesetom stupnju južne širine nestalo je i posljednjeg prolaza. Ali kapetan Nemo je nastavio pomno tražiti te je uskoro pronašao uski otvor kroz koji bi se hrabro provukao, iako je znao da će se iza njega opet zatvoriti.

---

[131] Engleski: blistanje mora.

Nautilus je, vođen njegovom vještom rukom, prošao sve vrste leda, koje se precizno razvrstavaju po obliku i veličini. Dijele se na ledene bregove, ledena polja koja su široka i led im je spojen, plutajući led, ledene gromade: zovu ih *palchs* kad su okrugli, ili *streams* kad su duguljasti.

Temperatura je bila prilično niska. Termometar je, na otvorenome moru, pokazivao dva do tri stupnja ispod ništice. Odjenuli smo debela krzna, zahvaljujući tuljanima i polarnim medvjedima. Unutrašnjost *Nautilusa* grijana je strujom, tako se prkosilo velikoj hladnoći. Uostalom, mogli smo uvijek zaroniti nekoliko metara ispod površine i naći snošljivu temperaturu.

Da smo stigli dva mjeseca prije u te krajeve, uživali bismo u neprestanom danu. Sad je noć trajala već tri do četiri sata, a kasnije će noć baciti svoju sjenu na taj polarni kraj punih šest mjeseci.

Dana 15. ožujka prošli smo zemljopisnu širinu Šetlandskih i Orknejskih otoka. Kapetan mi je ispričao da je nekada na tom području živjelo mnogo tuljana. Međutim, američki i engleski kitolovci poubijali su i mužjake i trudne ženke i ostavili samo smrt i tišinu.

Dana 16. ožujka, oko osam sati navečer, *Nautilus* je, ploveći pedesetim meridijanom, prešao južnu polarnicu. Led nas je okružio sa svih strana i zatvorio nam obzor. U međuvremenu, kapetan Nemo pronalazio je prolaz za prolazom i nastavio napredovati prema Polu.

— Kamo je krenuo? — zapitao sam se.

— Naprijed — rekao mi je Conseil. — Na kraju, kad ne bude mogao dalje, sigurno će se zaustaviti.

— Nisam siguran u to — rekao sam mu.

Iskreno, moram priznati da sam bio zadovoljan tom pustolovinom i ne mogu opisati sve ljepote tih krajeva. Viđali smo led svakakvog oblika. Led je tvorio svakakve oblike te je katkad sličio istočnjačkom gradu s mnogobrojnim džamijama i minaretima, a katkad na mjesto razoreno potresom. Krajolik se stalno mijenjao pod zrakama sunca ili se gubio u magli. Svuda uokolo mogli smo čuti zvuke pucanja i lomljenja leda koji je mijenjao krajolik.

Kad god je *Nautilus* zaronio kako bi izbjegao taj led, zvuk lomljave širio se kroz vodu strahovitom jačinom, a rušenje tih masa stvaralo je opasne valove do najvećih dubina oceana. *Nautilus* se tada ljuljao kao kakav čamac prepušten bijesu uragana.

Katkad nisam vidio nikakvog izlaza iz tog labirinta, ali je kapetan Nemo nagonski otkrio i najmanje pukotine i prolaze. Činilo se da nikada nije griješio pri pronalasku uskih staza plave vode koje vode kroz ledeno polje. Sad više nisam sumnjao da je on i prije plovio kroz polarne krajeve svojim *Nautilusom.*

Međutim, 16. ožujka na putu nam se ispriječilo ledeno polje. Nije to bila samo ledena prepreka već pravo ledeno polje koje je napravila velika hladnoća. Ali ta prepreka nije mogla zaustaviti kapetana Nema i on je ušao u ledeno polje silovitom žestinom. *Nautilus*

si je krčio put poput klina koji prodire u krhku masu i rastavljao je uz strahovitu lomljavu. Udarao je kao jedna od onih antičkih ratnih sprava velikom snagom. Visoko odbačeni slomljeni led padao je oko nas kao tuča. Naša podmornica je sebi silom krčila put. Katkad bi se zbog siline popela na ledeno polje i mrvila ga svojom težinom ili bi se našla ispod leda i lomila ga izdizanjem pramca i tako otvarala široke pukotine.

Tih dana padala je velika tuča. U gustoj magli na trenutke se nije vidjelo s jedne strane palube na drugu. Vjetar je naglo skretao i udarao iz svih smjerova, a snijeg se nakupljao u tako tvrdim slojevima da ga je trebalo razbijati trnokopom. Na temperaturi od pet stupnjeva ispod ništice svi su se vanjski dijelovi podmornice zaledili. Brod sa koloturama nikada ne bi uspio prodrijeti tako daleko. Jedino se brod bez jedara i gonjen električnim motorom mogao usuditi otići u takve visoke zemljopisne širine.

Barometar se u takvim uvjetima stalno držao nisko. Čak je i kompas postao nepouzdan jer se njegova igla bijesno micala u svim smjerovima dok smo se približavali južnom magnetskom polju, a on se ne smije zamijeniti sa samim Južnim polom. Prema Hanstenu magnetski pol se nalazi na oko 70. stupnja južne širine i 130. stupnju dužine, a Duperre navodi širinu od 70° 30' i dužinu od 35°. Stoga smo često morali kompasom provjeravati naš položaj, na raznim mjestima broda, i uzimati neku srednju vrijednost. Ali ipak je često trebalo smjer otprilike odrediti, a taj način plovidbe nije mogao biti pouzdan zbog vijugavih prolaza i položaja koji se stalno mijenjao.

Nakon 18. ožujka, poslije dvadeset uzaludnih zaleta, *Nautilus* je ostao zarobljen. Nije više bilo ni ledenih gromada ni ledenog polja, već smo se našli pred beskonačnom i nepomičnom ledenom preprekom, koja se sastojala od ledenih bregova, međusobno sraslih.

— Velika ledena prepreka! — uzviknuo je Ned.

Shvatio sam da je za Neda Landa, kao i za sve pomorce koji su prije nas došli u to područje, to bila nepremostiva zapreka. Kad se oko podneva pojavilo sunce, kapetan Nemo izmjerio je točno visinu i izračunao položaj broda. Nalazili smo se na 51° 30' dužine i 67° 39' južne širine. Taj je položaj duboko u arktičkim krajevima.

Više nigdje nije bilo vodene površine mora. Pred *Nautilusom* prostirala se široka, neravna površina, zatrpana nepravilnim hrpama leda. Tu i tamo mogli smo vidjeti oštre vrhove koji su se dizali do visine od šezdeset metara; nešto dalje vidjeli smo red okomito odrezanih ledenih stijena sivkaste boje, koje su kao golema zrcala reflektirale zrake sunca, koje su prodirale kroz maglu. U toj pustoj prirodi vladala je tišina. Prekinuo bi je samo let ptica. Sve je bilo zaleđeno pa čak i zvuk.

Nautilus je bio prisiljen zaustaviti se usred ledenog polja.

— Gospodine — rekao mi je Ned tog dana — ako vaš kapetan krene naprijed...

— Onda?

— Dokazat će da je zaista veliki čovjek.

— Zašto, Nede?

— Jer dosad nitko nije uspio prijeći ledenu prepreku. Vaš kapetan je možda velik čovjek, ali ipak nije veći od prirode, a tamo gdje je ona postavila granice, mora se zaustaviti silom ili milom.

— To je točno, Nede, ali ja bih htio znati što je iza te prepreke. Nema goreg nego naći se pred zidom.

— Gospodin ima pravo — rekao je Conseil. — Zidovi su napravljeni da bi živcirali profesore. Nigdje ne bi smjelo biti zidova.

— Svatko zna što se nalazi iza ovog zida — rekao je Kanađanin.

— A što? — upitao sam ga.

— Led i opet samo led.

— Ti si siguran u to Nede — rekao sam — ali ja baš i nisam.

— Bojim se da ćete morati odustati od te ideje — rekao je Kanađanin. — Došli ste do ledene prepreke, a to je dovoljno, dalje nećete ni vi, ni kapetan, ni podmornica. Htio ili ne htio, morat će se vratiti prema sjeveru, u zemlju poštenih ljudi.

Morao sam priznati da je Ned tada imao pravo. Dok ne budu sagrađeni brodovi koji mogu ploviti kroz led, svi će se morati zaustaviti pred ledenom preprekom.

I zaista, unatoč svim naporima i snažnim spravama kojima je razbijao led, *Nautilus* je morao stati. Tko ne može naprijed, obično se vrati. Ali nama nije bilo moguće ići ni naprijed ni natrag jer su se svi prolazi zatvorili iza nas, a naša podmornica, koja se nije mogla pomaknuti, ostala je zarobljena oko dva sata poslije podne jer se oko nje brzo počeo stvarati novi led. Morao sam priznati da su postupci kapetana Nema bili nepromišljeni.

U tom sam trenutku bio na palubi. Kapetan, koji je nekoliko minuta promatrao položaj, upitao me:

— Što mislite, profesore?

— Mislim da smo zarobljeni.

— Zarobljeni? Na što to mislite?

— Mislim da ne možemo ni naprijed ni natrag, ni na bilo koju stranu, a to obično znači biti zarobljen. Barem se tako kaže u Europi.

— Vi mislite, gospodine profesore, da se *Nautilus* ne može osloboditi?

— Teško, jer je godišnje doba već poodmaklo da biste se mogli osloniti na to da će se led raspuknuti.

— Ah, gospodine profesore! — rekao je kapetan podrugljivo. — Uvijek ste isti! Vidite samo smetnje i zapreke! Uvjeravam vas da će se *Nautilus* ne samo osloboditi, već i krenuti dalje!

— Još dalje na jug? — zapitao sam kapetana, pogledavši ga čudno.

— Da, gospodine, stići će sve do Pola.

— Do Pola? — uzviknuo sam, ne mogavši sakriti nevjericu.

— Da — rekao je hladno kapetan. — Do Južnog pola, te nepoznate točke gdje se sijeku svi meridijani zemaljske kugle. Znate da s *Nautilusom* mogu raditi sve što hoću.

Da, to sam znao. Znao sam da je taj čovjek nevjerojatno hrabar. Ali svladati zapreke, kojih je Južni pol pun, još nepristupačniji od Sjevernog pola, do kojeg nisu mogli doći ni najhrabriji pomorci, bio je pothvat koji je mogao smisliti samo luđak!

Tada sam se sjetio pitati kapetana Nema nije li on već otkrio taj Pol, na koji još nikada nije stupila ljudska noga.

— Nisam, gospodine — odgovorio mi je. — Otkrit ćemo ga zajedno. Što drugima nije uspjelo, meni će poći za rukom. Nikada još nisam plovio tako daleko uz južna mora, ali već sam vam rekao da će on ploviti još dalje.

— Želim vam vjerovati, kapetane — rekao sam podrugljivo. — Vjerujem vam! Idemo naprijed! Za nas nema zapreka! Slomimo tu zapreku! Razbijmo je! Ako nam se bude opirala, dajmo *Nautilusu* krila i preletimo je.

— Da je preletimo? — rekao je kapetan hladnokrvno.

— Nećemo je preletjeti, nego ćemo ploviti ispod nje.

— Ispod nje? — uzviknuo sam.

Odjednom mi je sinulo koji je bio kapetanov plan. Još jednom će koristiti *Nautilusovu* snagu kako bi poduzeo natprirodni pothvat.

— Vidim da se počinjemo razumijevati, gospodine profesore — rekao mi je kapetan nasmiješeno. Shvaćate mogućnost, a ja bih rekao uspjeh, pothvata. Ono što drugi brod ne može, *Nautilusu* je lako. Ako je na Polu kontinent, stat ćemo. Ali ako se tamo nalazi otvoreno more, onda ćemo stići na sam Pol.

— Naravno — rekao sam, zanesen kapetanovim razmišljanjem. — Čak i ako je površina mora smrznuta, donji su slojevi slobodni jer je priroda odredila da more postiže maksimum gustoće pri temperaturi koja je viša od temperature smrzavanja. Ako se ne varam, dio ledene prepreke koji je uronjen odnosi se prema izronjenom dijelu kao četiri prema jedan. Imam li pravo?

— Otprilike, profesore. Za svaki metar ledene prepreke koja viri iz vode, ima tri metra ispod vode. A kako ti ledeni bregovi nisu viši od sto metara, njihov dio ispod vode nije viši od tri stotine. A što je za *Nautilus* tri stotine metara?

— Ništa, naravno, kapetane.

— A moći ćemo u većim dubinama potražiti čak i jednoličnu temperaturu mora i tako temperatura od četrdeset ili trideset stupnjeva ispod ništice na površini neće na nas utjecati.

— Tako je — rekao sam.

— Jedina poteškoća je u tome — nastavio je kapetan Nemo — što ćemo morati ostati nekoliko dana pod vodom bez obnavljanja zraka.

— Samo to? — upitao sam ga. — *Nautilus* ima velike spremnike za zrak; napunit ćemo ih te će nas oni opskrbiti potrebnim kisikom.

— U pravu ste, gospodine Aronnax — rekao je kapetan, smiješeći se. — Htio sam vam unaprijed iznijeti sve probleme kako me kasnije ne biste optuživali za nesmotrenost.

— Ima li još zapreka?

— Samo jedna. Možda je na Polu more sasvim smrznuto pa nećemo moći izroniti na površinu.

— Ali zaboravljate, kapetane, da je Nautilus naoružan opasnim kljunom s kojim se možemo zaletjeti u led i tako ga slomiti. Zar ne?

— Odlično, profesore, danas ste puni dobrih ideja.

— Uostalom, kapetane — nastavio sam oduševljeno — zašto na Južnom polu ne bi bilo otvoreno more kao na Sjevernom polu? Polovi niskih temperatura i zemaljski polovi ne podudaraju se ni na sjevernoj ni na južnoj polutki, a sve dok nema drugog dokaza, moramo pretpostaviti da na oba Zemljina pola može biti ili ocean ili kopno koje nije pod ledom.

— I ja sam istog mišljenja, gospodine Aronnax — rekao mi je kapetan. — Ipak, moram istaknuti da nakon što sam vam iznio sve poteškoće tog pothvata, vi ste pobili sve moje argumente i sada ste više zainteresirani za njega od mene.

Kapetan je govorio istinu. Ja sam ga sada pretekao u odvažnosti. Sada sam ja njega nagovarao da ide na Južni pol. Pretekao sam ga, prestigao! Kako sam mogao biti tako drzak? Kapetan Nemo znao je mnogo bolje od mene što je bilo potrebno da taj pothvat uspije te se samo zabavljao kad je shvatio koliko sam se zanio njegovim snovima o nemogućim pothvatima.

U međuvremenu nije gubio ni trenutka. Pozvao je svog prvog časnika i njih dvojica kratko su porazgovarali na onom njihovom nerazumljivom jeziku. Ne znam je li taj čovjek već znao za taj pothvat ili je samo smatrao da je ostvariv, ali nije pokazao iznenađenje.

Koliko god je taj čovjek bio ravnodušan, ipak Conseil je bio još ravnodušniji.

Kad sam tom mladiću rekao da idemo prema Južnom polu, jednostavno je rekao „kako gospodin hoće“ te sam se s tim morao zadovoljiti. Ned Land je, međutim, slegnuo niže ramenima nego inače.

— Zaista, gospodine — rekao je — ne mogu prestati žaliti vas i vašeg kapetana.

— Ali idemo na Pol, Nede.

— Možda. Ali nećete se vratiti.

Onda se Ned vratio u svoju kabinu „da ne napravi nešto loše“, kao što mi je rekao na odlasku.

U međuvremenu su se obavljale pripreme za to opasno putovanje. Snažne *Nautilusove* crpke punile su spremnike sa zrakom i spremale ga pod visokim tlakom. Oko četiri sata

kapetan Nemo rekao je da će se otvori na palubi zatvoriti. Posljednji sam put pogledao na led koji smo trebali prijeći pod morem. Vrijeme je bilo dobro, vidljivost dobra, a temperatura je bila dvanaest stupnjeva ispod ništice. Vjetar je prestao puhati i temperatura više nije bila nesnošljiva.

Desetak članova posade, naoružano trnokopima, izašlo je i počelo razbijati led oko trupa. Nije im trebalo dugo da ga razbiju jer je bio tanak. Onda su se svi vratili u unutrašnjost broda. Spremnici su bili napunjeni vodom i *Nautilus* je zaronio.

Sjedio sam u dvorani s Conseilom. Kroz okna smo gledali donje slojeve južnog oceana. Termometar je rastao. Kazaljka u tlakomjeru se pomicala.

Na dubini od tri stotine metara, baš kao što je kapetan i predvidio, plovili smo ispod ledenog polja. No, Nautilus je zaronio još dublje, sve do dubine od osam stotina metara. Temperatura vode, koja je na površini bila dvanaest stupnjeva ispod ništice, sada je bila jedanaest. Temperatura u *Nautilusu,* koji je bio grijan uz pomoć struje, bila je viša. Svi su se pokreti podmornicom izvodili posebnom preciznošću.

— Ako gospodin nema ništa protiv, mislim da ćemo proći — rekao je Conseil.

— Zaista ćemo proći — rekao sam duboko uvjeren.

U tom je slobodnome moru podmornica krenula ravno na Južni pol po pedeset i drugom meridijanu. Od 67° 30' pa do 90° trebalo je preploviti 22°, a to je bilo punih 1350 milja. *Nautilus* je plovio brzinom od oko dvadeset i šest milja na sat, a to je ujedno i brzina brzog vlaka. Da smo nastavili tom brzinom, na Južnom polu bili bismo za dvadeset i četiri sata.

Ta nova situacija držala je Conseila i mene uz okno cijelu noć. More, koje je osvjetljavalo naše električno svjetlo, bilo je pusto. U tim vodama nije bilo riba. One ova mora koriste samo kao prolaz iz antarktičkih voda u slobodno polarno more. Napredovali smo velikom brzinom. Brzinu smo mogli osjetiti po podrhtavanju željeznog trupa.

Oko dva sata ujutro otišao sam se odmoriti. Conseil je učinio isto. Na putu do kabine nisam sreo kapetana te sam pretpostavio da je na dužnosti u kormilarevoj kućici.

Sljedećeg dana, 19. ožujka, oko pet sati ujutro, vratio sam se u dvoranu. Na električnom brzinomjeru vidio sam da je brzina podmornice bila smanjena. Oprezno smo se dizali na površinu, polako prazneći spremnike.

Moje srce snažno je udaralo. Jesmo li trebali izroniti kako bismo udahnuli svježi zrak polarnih mora?

Ne! Iznenadan udarac mi je rekao da je *Nautilus* udario u donju površinu ledena polja, a sudeći prema udarcu, ledeni je pokrov bio debeo. I zaista smo se nasukali na dubini od šest stotina metara. To je značilo da je iznad nas bilo osam stotina metara leda, i to šest stotina ispod vode i dvjesto iznad vode. Led je na tom mjestu bio deblji nego što smo procijenili. To i nije bila utješna pomisao.

Tijekom tog dana više smo puta pokušavali izroniti, ali svaki put udarili bismo u ledeni strop. Katkad bismo udarili u led na devet stotina metara dubine, što je značilo da je led bio debeo oko tisuću i dvjesto metara, od čega je tri stotine virilo iz vode.

Na tom je mjestu led bio otprilike dva puta deblji od onoga gdje je *Nautilus* zaronio.

Pomno sam bilježio različite dubine i tako sam dobio podmorski presjek donjeg dijela ledenih planina.

Do večeri naš se položaj nije promijenio. Led iznad nas i dalje je bio svugdje na četiri do pet stotina metara dubine. Bilo ga je manje, ali nas je ipak debeo sloj dijelio od površine oceana.

Tada je bilo osam sati. Zrak je u unutrašnjosti Nautilusa, prema običaju, već trebalo promijeniti prije četiri sata. Međutim, nisam to osjetio iako kapetan nije iskoristio rezervu zraka iz spremnika.

Tu sam noć nemirno spavao te su me opsjedali i strah i nada. Nekoliko puta sam ustao. *Nautilus* je nastavio pipkajući put. Oko tri sata ujutro vidio sam da se donja površina leda nalazi na pedeset metara. Samo nas je pedesetak metara leda dijelilo od površine. Postupno je led postajao tanji i pretvorio se u ledeno polje. Ledena planina polako se pretvarala u ravnicu.

Nisam mogao maknuti pogled s tlakomjera. Još uvijek smo se dijagonalno dizali prema površini, koja se sjajila zbog našeg električnog svjetla. Iznad, ispod i svuda oko nas ledeno je polje opadalo te je bivalo sve tanje i tanje kako smo napredovali prema površini.

Konačno, u šest ujutro, tog nezaboravnog 19. ožujka, vrata dvorane su se otvorila i pojavio se kapetan Nemo.

— Otvoreno more! — uzviknuo je.

XIV.
Južni pol

Požurio sam na palubu.

I zaista sam vidio otvoreno more! Osim nekoliko plutajućih ledenih santi i gromada, pred nama je bila velika morska površina. Čitav svijet ptica ispunjavao je nebo, mirijade riba plivale su u moru, a mijenjale su boju od tamnomodre do maslinastozelene, ovisno o dnu. Termometar je pokazivao tri stupnja iznad ništice. Kao da se iza ledene prepreke, koja se ocrtavala na sjevernom obzorju, skrivalo nekakvo proljeće.

— Jesmo li stigli na Pol? — upitao sam kapetana, a srce mi je ludo kucalo.

— Ne znam — odgovorio mi je. — U podne ćemo odrediti položaj.

— Ali hoće li sunce biti vidljivo kroz ovu maglu? — upitao sam, gledajući u sivkasto nebo.

— I malo sunca bit će mi dovoljno — odgovorio je kapetan.

Deset milja od *Nautilusa,* u smjeru juga, vidio se usamljeni otok visine od otprilike dvije stotine metara. Plovili smo prema njemu, ali s oprezom jer je more moglo biti posuto grebenima.

Sat vremena kasnije stigli smo do otoka. Imao je opseg od oko četiri do pet milja, a uski ga je kanal dijelio od ostatka kopna. Možda se radilo i o kontinentu kojemu nismo mogli vidjeti granice. Postojanje tog kopna potvrđivalo je Mauryjevu tezu jer je pametni Amerikanac primijetio da je more između Južnog pola i šezdesete paralele posuto plutajućim ledom golemih dimenzija kojih nema u sjevernom Atlantskom oceanu. Iz toga je zaključio da antarktički krug zatvara veliko kopno jer se ledeni bregovi ne mogu formirati na pučini, nego samo na obalama. Prema njegovim proračunima masa leda, koja pokriva Južni pol, vjerojatno ima oblik kape, a širina joj je oko četiri tisuće kilometara.

Nautilus se, međutim, zaustavio na tri kabela od obale, iznad koje se nalazila veličanstvena skupina ledenih grebena, kako se ne bi nasukao. Onda je čamac spušten u more. Kapetan, dva člana posade s instrumentima, Conseil i ja sjeli smo u čamac.

Bilo je deset sati ujutro. Nisam vidio Neda. Kanađanin vjerojatno nije htio povući riječ pred Južnim polom.

Nekoliko zaveslaja dovelo nas je na obalu i Conseil je htio iskočiti iz čamca, ali ja sam ga zaustavio.

— Gospodine — rekao sam kapetanu Nemu — vama pripada čast da prvi stupite nogom na to kopno.

— Da, profesore — rekao mi je kapetan — ja ne oklijevam stati na polarnu zemlju jer dosad nijedan čovjek to nije učinio.

Kada je to rekao, iskočio je iz čamca. Bio je vidno uzbuđen. Popeo se na brijeg koji se dizao okomito na kraju malog rta. Stajao je prekriženih ruku, vatrenog pogleda, nepomičan i u tišini, kao da je polagao pravo vlasništva na sve južne zemlje. Nakon nekoliko minuta u zanosu, opet nam se obratio.

— Kad god ste spremni, gospodine.

Iskrcao sam se, a Conseil me slijedio dok su oba člana posade ostala u čamcu.

Tlo na kojemu smo stajali bilo je vulkansko crvenkaste boje, kao da je od opeke. Pokrivali su ga vulkanska šljaka, slojevi lave i plovučac. Nije bilo teško otkriti njegovo vulkansko podrijetlo. Na nekim je mjestima kroz male pukotine izlazila sumporna para, pokazujući da unutrašnje snage nisu izgubile na snazi. Međutim, kad sam se popeo na strminu, nisam vidio nikakav vulkan u krugu od nekoliko milja. Poznato je da je u tim antarktičkim zemljama James Ross otkrio aktivne kratere Erebus i Terror na 167. meridijanu i 77° 52' zemljopisne širine.

Vegetacija polarnog kontinenta činila se oskudnom. Po crnim je grebenima raslo nekoliko lišaja nekakve vrste goroveza. Nekoliko mikroskopskih biljčica, primitivnih dijatomeja, neka vrsta stanica između dviju kremenastih ljuštura, dugi grimizni i crveni bračić s malim mjehurima, kojeg je izbacio val, bili su jedini predstavnici biljnog svijeta tog područja.

Obala je bila puna mekušaca, malih dagnja, priljepaka, glatkih srčanki srcolika oblika, klija duguljastih i opnastih tijela, kojima se glava sastoji od dva zaokružena krila. Vidio sam mirijade sjevernih klija, dugih tri centimetara, a mnoštvo kojih može kit jednim gutljajem progutati. Vode blizu obale bile su prepune dražesnih krilonožaca, pravih morskim leptira.

Od žarnjaka vidio sam na dubinama neke koraljaste stabljike, one koje prema Rossu žive u antarktičkim vodama do dubine od tisuću metara. Vidio sam još i male kožnate koralje, velik broj zvjezdastih koralja, koji žive samo u tim klimatskim uvjetima kao zvjezdače, a one tvore čitava zviježđa na morskome dnu.

Zapravo je u zraku život bio obilan. Letjelo je na tisuće ptica različitih vrsta, a zaglušivale su nas svojim krikovima. Druge se pak stajale na grebenima, gledale nas bez straha dok smo prolazili, a onda su se prijateljski žurile za naraa. Bili su to pingvini koji su tako okretni i brzi u vodi, a nespretni i spori na kopnu. Ispuštali su hrapave krikove i skupljali se u skupine, malo su se kretali, ali su zato bili bučni.

Među mnoštvom ptica opazio sam i tokokljunke. One su velike kao golubovi i bijele su boje. Kljunovi su im oštri i čunjasti, a oko oba oka imaju crveni krug. Conseil ih je mnogo ulovio jer su dobre za jelo. Nebom su letjeli i tamni albatrosi s rasponom krila od četiri metra te ih s pravom zovu supovima oceana. Bilo je tu i raznovrsnih burnica, osobito burnica svinutih krila, koje rado jedu tuljane. Opazio sam i kapske zlogodnice kojima je gornji dio tijela crn i bijel. Primijetio sam i mnoge druge burnice, od kojih su jedne bile

bjelkaste sa smeđim rubom na krilima, a druge plave, što je odlika baš tih vrsta u antarktičkim vodama. Rekao sam Conseilu da su one karakteristične za Južni pol te da su tako masne da je stanovnicima Farskog otočja dovoljno da u njih utaknu stijenj te da ga zapale.

— Da im je priroda dala prirodni stijenj — rekao je Conseil — bile bi savršene svjetiljke. No, to bi ipak bilo previše očekivati.

Pola milje dalje naišli smo na tlo prepuno gnijezda pingvina. Ta su gnijezda nalikovala nekakvim jazbinama, napravljene tako da ženka može ući i snijeti jaja te smo vidjeli mnogo ptica kako izlaze iz njih. Kapetan Nemo zapovjedio je da se ulove stotine jer je njihovo crno meso izuzetno ukusno. Glasale su se kao magarci. Te životinje veličine guske, sivkasta tijela, bijele po unutrašnjem dijelu, sa žutim obrubom oko vrata, puštale su da ih ubijaju kamenjem i nisu čak ni pokušavale pobjeći.

U međuvremenu magla se nije razišla i do jedanaest sati nije bilo ni traga suncu. Bojao sam se da se neće ni pojaviti, a bez njega nismo mogli odrediti položaj. Kako onda odrediti jesmo li ili nismo stigli na Južni pol?

Kada sam se pridružio kapetanu Nemu, vidio sam da se naslonio na greben i gledao je u nebo. Činilo se da je ljut i nestrpljiv. Ali što je mogao napraviti? Uostalom, ovaj moćan, hrabar čovjek nije mogao zapovijedati suncu kao što je to mogao moru.

Došlo je i podne, a sunce se nije pojavilo ni na trenutak. Čak nije bilo ni moguće odrediti gdje se sunce nalazilo iza te magle koja se ubrzo pretvorila u snijeg.

— Sutra — bilo je sve što je rekao kapetan te smo se vratili na *Nautilus.*

Tijekom našeg odsuća posada je bacila mreže i ja sam sa zanimanjem gledao koje su sve ribe izvlačili na brod. Antarktičke vode utočište su mnogim ribama koje se sele i tako bježe od oluja drugih područja kako bi postale plijen tuljanima i dupinima. Vidio sam i nekoliko južnih krposnica dugih jedan metar, a spadaju u vrstu hrskavičnjaka, naoružanih šiljkom bjelkaste boje i s vodoravnim plavim prugama. Bilo je tu i južnopolnih cjeloglavki koje su duge jedan metar, bijele, srebrnaste i glatke kože, oble glave, s tri peraje na leđima, a njuške im završavaju rilom koje se savija prema ustima. Kušao sam i njihovo meso, ali mi je bilo bez okusa, iako je Conseil bio zadovoljan.

Snježna je oluja trajala sve do drugog dana. Na palubi nije bilo moguće ni stajati. U dvorani, gdje sam bilježio doživljaje s našeg izleta po Polu, mogao sam čuti krikove albatrosa i burnica koji su letjeli u mećavi. *Nautilus* nije stajao na mjestu, već je plovio uz obalu nekih desetak milja u smjeru juga u nekakvom polumraku koji je pokazivao da se sunce polako spuštalo.

Sljedeći dan, 20. ožujka, snijeg je prestao padati, ali bilo je hladnije. Termometar je pokazivao dva stupnja ispod ništice. Magla se dizala i nadao sam se da ćemo moći odrediti svoj položaj.

Budući da se kapetan Nemo nije pojavljivao, Conseil i ja otišli smo čamcem na kopno. I tu je tlo bilo vulkanskog podrijetla. Svuda su bili tragovi lave, vulkanske šljake, bazalta, ali

nisam vidio nijedan krater koji bi ih izbacivao. I ovdje je mnoštvo ptica letjelo zrakom. Ipak, ovdje su dijelile prostor sa morskim sisavcima, koji su nas gledali svojim nježnim očima. Bilo je tu različitih vrsta tuljana. Neki su ležali i plutali na ledu, a drugi su ronili u moru. Nisu bježali kad smo se približili i pretpostavio sam da još nisu susreli ljude. Bilo ih je tako mnogo da sam procijenio da bi mesom mogli opskrbiti stotine brodova.

— Sreća da Ned nije s nama — rekao je Conseil.

— Zašto, Conseil?

— Zato što bi ih taj strastveni lovac sve poubijao.

— Mislim da je to malo pretjerano, ali ipak ne bismo mogli našeg kanadskog prijatelja spriječiti da harpunom ulovi nekoliko ovih čudesnih životinja. To bi uzrujalo kapetana Nema jer je on protiv besmislenog ubijanja bezopasnih životinja.

— I ima pravo.

— Naravno da ima, Conseil. Ali, reci mi, nisi li već svrstao ove odlične primjere morskog životinjskog svijeta?

— Kao što gospodin zna — rekao je Conseil — nisam dobar u tom polju. Ipak, kad bi mi gospodin rekao kako se te životinje zovu...

— To su tuljani i morževi.[132]

— Oba roda pripadaju porodici perajara — brzo mi je rekao učeni Conseil. — Red zvijeri, skupina pandžaša, podrazred jednoplodnički, razred sisavaca, potkoljeno kralješnjaka.

— Vrlo dobro, Conseil — rekao sam. — Ali ta dva roda, tuljani i morževi, dijele se u vrste, a ako se ne varam, pružit će nam se prilika da ih vidimo. Idemo naprijed!

Bilo je osam sati ujutro. Ostala su nam još četiri sata koja smo mogli iskoristiti do pojave sunca koje bi se onda sa svrhom promotrilo. Išli smo prema nekom prostranom polukružnom zaljevu koji je bio urezan u granitnoj padini obale.

Mogu slobodno reći da su do granice vidika oko naše zemlje i ledene sante bile pune morskih sisavaca te sam nesvjesno tražio Proteja, mitološkog pastira koji je čuvao velika Neptunova stada. Najviše je bilo tuljana. Podijelili su se u skupine, mužjaci sa ženkama, otac je pazio na obitelj, a majka je dojila svoju mladunčad. Neki su se stariji mladunci već toliko ohrabrili da su se odmaknuli nekoliko koraka. Kad bi se ti sisavci htjeli pomaknuti, pomicali su se malim skokovima grčenjem tijela i pomagali se nespretnim perajama, koje su, kao u drugih morskih sisavaca sirena, razvijene kao prave peraje. Ipak se mora istaknuti da su ta bića u vodi spretna sa svojom gipkom kralježnicom, uskom zdjelicom, kratkom i gustom dlakom te perajama na nogama. Kad se na kopnu odmaraju, zauzimaju svakakve dražesne položaje. Kada su stari narodi vidjeli njihove dražesne kretnje, baršunaste i bistre oči i njihov izražajni pogled, koji se može usporediti s najljepšim

[132] Morževi žive samo na Arktiku, ne na Antarktiku.

pogledom žene, opjevali su ih u pjesmama i njihove mužjake pretvorili u tritone, a ženke u sirene.

Upozorio sam Conseila na vrlo razvijeni prednji mozak tih pametnih životinja. Nijedan sisavac, osim čovjeka, nema više moždane tvari. Tuljani se stoga mogu dobro izdresirati, lako se pripitome, a moje je mišljenje, slično mišljenju nekih prirodoslovaca, da bi mogli biti korisni za ribolov.

Većina tih životinja spavala je na grebenima ili na pijesku. Među tim tuljanima, koji nemaju vanjskih uški, a po tome se razlikuju od ušatih perajara s uškama koje im strše iz glave, opazio sam nekoliko vrsta tuljana, koji su bili dugi tri metra, a imali su bijelu dlaku, glavu kao buldozi te su bili naoružani s deset zuba u svakoj čeljusti, četiri sjekutića dolje, četiri sjekutića gore i dva velika očnjaka. Između njih puzali su morski slonovi, vrsta tuljana s kratkim gibljivim tijelom. Ti su tuljani dugi deset metara, a široki šest. Kad smo im se približili, nisu se pomaknuli.

— Jesu li te životinje opasne? — upitao me Conseil.

— Nisu — odgovorio sam mu — osim ako ih se ne napadne. Kada tuljan brani mladunčad, ljutnja mu je strašna te nerijetko zdrobi i ribarski čamac.

— Tada imaju pravo — rekao je Conseil.

— Slažem se s tobom.

Dvije milje naprijed zaustavio nas je rt koji je štitio zaljev od južnog vjetra; valovi su se pjenili dok su udarali o njegove okomite stijene. S druge strane dopirao je zvuk rike, kakvu može proizvesti samo stado stoke.

— Je li to koncert bikova? — začudio se Conseil.

— Ne, koncert morževa — rekao sam.

— Zar se tuku?

— Ili se tuku ili igraju.

— Htio bih ih vidjeti ako gospodin nema ništa protiv.

— Zaista ih moramo pogledati.

Tako smo se penjali preko crnih stijena, kamenje, koje je od leda bilo sklisko, odronjavalo se pod našim nogama. Više puta sam se okliznuo i ozlijedio leđa, a Conseil, koji je bio ili pametniji ili spretniji, nije se nijednom pokliznuo te bi me podizao i govorio:

— Ako bi gospodin bio tako dobar i malo više razmaknuo noge, bilo bi mu lakše održavati ravnotežu.

Kad smo stigli na vrh rta, vidjeli smo prostranu bijelu zaravan punu morževa. Tu su se životinje igrale i rikale od veselja, a ne zbog ljutnje.

Što se tiče oblika tijela i udova, morževi su slični tuljanima. U donjoj čeljusti nemaju ni očnjaka ni sjekutića, gornji očnjaci su im kljove duge osamdeset centimetara, a širina im je trideset i tri centimetra kod zubne šupljine.

Njihove su kljove od bjelokosti bez pruga, tvrđe su od slonovih i ne požute lako te stoga jako puno vrijede. Ribari ih nepromišljeno love te će ih jednog dana i istrijebiti jer ubijaju i trudne ženke i mlade, a ulovi ih se više oko četiri tisuće godišnje.

Dok smo prolazili pored tih životinja, imao sam ih priliku gledati kako se odmaraju jer se nisu ni pomaknuli. Koža im je bila debela i hrapava, crvenkaste boje, a dlaka kratka i rijetka. Neki su od njih bili dugi četiri metra. S obzirom na to da su mnogo mirniji i manje plašljivi od svojih srodnika na sjeveru, ne postavljaju stražare na prilaze k svojim naseljima.

Nakon što sam proučio grad morževa, pomislio sam na povratak. Bilo je jedanaest sati i želio sam biti prisutan ako bi kapetan Nemo ustanovio da su uvjeti povoljni za mjerenje položaja. Međutim, nisam polagao nade u to da će se sunce tog dana pojaviti. Teški oblaci na nebu i dalje su ga skrivali. Činilo se kao da je sunce bilo ljubomorno te nije željelo čovjeku otkriti tajne tog nepristupačnog dijela Zemlje.

Ipak sam se odlučio vratiti na *Nautilus* pa smo slijedili usku stazicu na vrhu stijene. Oko pola dvanaest stigli smo do podmornice koja je već bila iskrcala kapetana Nema na kopno. Stajao je na bazaltnoj hridi. Instrumenti su bili oko njega. Gledao je sjeverni obzor nad kojim je sunce opisivalo svoj dnevni luk.

Prišao sam mu i čekao bez riječi. Došlo je podne i tog dana, a sunce se nije pojavilo.

Bio je to ozbiljan problem jer još nismo uspjeli izvršiti mjerenja. Da to nismo uspjeli ni sljedećeg dana, morali bismo odustati od određivanja položaja.

Bio je 20. ožujka a sljedeći dan bit će 21, ekvinocij, sunce onda zalazi na šest mjeseci i duga polarna noć počinje.

Od rujanskog ekvinocija sunce se dizalo u blagim spiralama sve do 21. prosinca, ljetnog solsticija južne polutke. Od tog dana sunce se počelo spuštati i sljedeći će dan posljednji put razasuti svoje zrake na polarna područja.

Te sam misli i strahove podijelio s kapetanom.

— U pravu ste, gospodine Aronnax — rekao mi je. — Ako ne izmjerimo visinu sunca sutra, nećemo to moći učiniti prije nego prođe šest mjeseci. Ali budući da nas je sudbina dovela u ovo more 21. ožujka, moći ću lako odrediti položaj broda ako se sunce pokaže u podne.

— Zašto, kapetane?

— Kada sunce opisuje tako duge spirale, teško je izmjeriti njegovu točnu visinu iznad obzora, a instrumenti mogu ozbiljno pogriješiti.

— Što onda namjeravate poduzeti?

— Upotrijebit ću samo svoj kronometar — rekao je kapetan. — Ako sutra, 21. ožujka, uzevši u obzir refrakciju, sjeverni obzor točno na sredini prepolovi sunčev kotur, znat ću da smo na Južnom polu.

— To je točno — rekao sam. — Ali to nije i matematički precizno jer ekvinocij ne pada točno u podne.

— To je istina, profesore. Ali pogreška ne može biti veća od stotinu metara, a to nam je dovoljno. Dakle, sutra.

Kapetan Nemo vratio se na svoj brod, a Conseil i ja ostali smo do pet sati, šetali obalom, promatrali i proučavali okoliš. Nisam našao ništa posebno, osim jednog velikog pingvinovog jajeta za koje bi neki ljubitelj platio tisuću franaka. Bilo je blijedožute boje, sa prugama i znakovima nalik na hijeroglife. Zaista je bilo kao rijetko umjetničko djelo. Dao sam ga Conseilu da ga čuva, a strpljivi, sigurni Conseil čuvao ga je kao rijetki kineski porculan i čitavoga ga donio na *Nautilus.*

Rijetko sam jaje stavio u muzejske vitrine. Pojeo sam izvrsnu večeru napravljenu od tuljanovih jetara, a okus me podsjetio na svinjetinu. Onda sam otišao na spavanje, ne zaboravivši pozvati sunce, kao neki Indijanac koji mu se klanja.

Sljedeće jutro, 21. ožujka, bio sam na palubi u pet ujutro. Kapetan Nemo već je bio tamo.

— Vrijeme se pomalo razvedrava — rekao je. — Polažem velike nade u današnji dan. Nakon doručka ići ćemo na obalu i izabrati mjesto za motrenje.

Kad smo se sve dogovorili, otišao sam pronaći Neda Landa. Htio sam ga povesti sa sobom, ali je to tvrdoglavi Kanađanin odbio. Vidio sam da je svakim danom postajao sve zlovoljniji. Nije mi smetalo njegovo odbijanje tog puta jer je na obali bilo mnogo tuljana pa ga nije trebalo dovoditi u napast.

Poslije doručka otišli smo na obalu. *Nautilus* je tijekom noći otplovio još nekoliko milja južnije. Bio je više od dvije milje od mjesta na obali na kojem se uzdizao oštar vrh, visok četiri do pet stotina metara. U čamcu smo bili kapetan, dva člana posade, ja i instrumenti, to jest kronometar, dalekozor i barometar.

Dok smo se vozili čamcem, vidio sam mnogo kitova koji su pripadali trima vrstama koje žive samo u južnim vodama. Prva je vrsta glatki kit ili pravi kit, kako ga Englezi zovu, jer je bez leđnih peraja; druga je bjelokrili ili grbavi kit, s naboranim trbuhom i velikim bjelkastim perajama, koji unatoč imenu nemaju oblik krila, i treća smeđi kit, najživahniji od svih kitova. Ta se snažna životinja daleko čuje jer izbacuje vrlo visoko stup vode i pare, koji sliči na stup dima. Svi su sisavci skakali od radosti po mirnim vodama te sam shvatio da je more kod Južnog pola sada služilo kao sklonište kitovima, koje ribari nemilosrdno istrebljuju.

Spazio sam i duge bjelkaste lance dvootvorki, vrstu plaštenjaka i velike klobuke koji su se ljuljali na valovima.

U devet sati stigli smo do kopna. Nebo se razvedravalo. Oblaci su jurili prema jugu. Magla se dizala s hladne površine mora. Kapetan Nemo krenuo je prema oštrom vrhu te je s njega htio obavljati svoja promatranja. Bilo je teško penjati se po oštroj lavi i plovućcu kroz atmosferu koja je bila zasićena sumpornim isparivanjima iz pukotina. Za čovjeka koji se odviknuo hodati po kopnu, penjao se uz; najveće strmine velikom vještinom, na kojoj bi mu zavidio i lovac na divokoze.

Trebalo nam je dva sata dok smo se popeli na vrh, koji je bio je mješavina porfira i bazalta. Mogli smo vidjeti prostrano more koje je prema sjeveru završavalo oštrom crtom na svijetloj pozadini neba. Pod nama je bila blještava bjelina, a iznad naših glava blijedo nebesko plavetnilo bez magle. Na sjeveru je sunce, kao vatrena lopta, već zalazilo. Kitovi su se igrali u vodi i ispuštali mnogobrojne mlazove koji su nalikovali na cvijeće ili na vatromet. U daljini se *Nautilus* činio kao usnuli kit. Iza nas, prema jugu i istoku, prostiralo se veliko kopno, zbrka grebena i leda kojoj se nije vidio kraj.

Kada je kapetan Nemo stigao na vrh stijene, pažljivo je pomoću barometra izmjerio visinu jer ju je morao uzeti u obzir prilikom promatranja.

U jedanaest sati i četrdeset i pet minuta sunce je, nalik na zlatni kotur i vidljivo samo zbog refrakcije, prosulo zadnje zrake na taj kontinent i more.

Kapetan Nemo, upotrebljavajući poseban dalekozor koji je ispravljao refrakciju pomoću zrcala, gledao je kako sunce zalazi. Ja sam držao kronometar. Srce mi je snažno kucalo. Ako bi se sunčev polukrug poklopio sa podnevom na kronometru, to bi značilo da se nalazimo na Polu.

— Podne! — uzviknuo sam.

— Južni pol — rekao je kapetan ozbiljnim glasom, dodajući mi dalekozor kroz koji je vidio sunce presječeno napola.

Gledao sam posljednje zadnje zrake sunca obasjavaju vrh naše planine i sjene koje su se polako penjale njegovim padinama.

Tada mi je kapetan Nemo stavio ruku na rame i rekao:

— Gospodine, 1600. godine Nizozemac Geritk, nošen strujama i olujom, došao je do 64° južne širine i otkrio otočje New Shetland. 17. siječnja 1773. slavni kapetan Cook slijedeći 38. meridijan, stigao je do 67° 30' južne širine, a 30. siječnja 1774. stigao je po 109. meridijanu do 71° 15'. Godine 1819. Rus Bellinghausen našao se na 69. paraleli, a 1821. na 66. paraleli i na 111° zapadne dužine. Godine 1820. Englez Brunsfield zaustavio na se 65°. Iste godine Amerikanac Morrel spustio se po 42. meridijanu do širine od 70° 14' i tvrdi da je tamo našao otvoreno more, ali njegovi iskazi nisu pouzdani. Godine 1825. Englez Powell nije mogao prijeći 72. stupanj širine. Iste je godine lovac na tuljane Englez Weddel došao do zemljopisne širine od 72° 14', i to po 35. meridijanu. Godine 1828. Forster, zapovjednik broda *Chanticleer,* iskrcao se na antarktičko kopno na zemljopisnoj širini od 63° 26' i dužini od 66° 26'. Englez Biscoe otkrio je 1. veljače 1831. zemlju Enderby na zemljopisnoj širini od 68° 50', 5. veljače 1832. zemlju Adelaide na 67. stupnju južne širine, a 21. veljače zemlju Graham na 64° 45' južne širine. Francuza Dumonta d'Urvillea zaustavila je ledena prepreka na širini od 62° 57' te je otkrio zemlju Louis-Phillipe; dvije godine kasnije na novoj plovidbi otkrio je zemlju Adelie 21. siječnja na širini od *66*° 30', a poslije osam dana zemlju Clarie na 64° 40'. Englez Wilkes stigao je 1838. do 69. paralele, ploveći po meridijanu od 100°. Godine 1839. otkrio je Englez Balleny zemlju Sabrina na polarnici. 12. siječnja Englez James Ross, popevši se na Erebus i Teror, otkrio je zemlju Victoria na širini od 76° 56' i na istočnoj dužini od 171° 7'. 3.

siječnja stigao je do 74. paralele, a to je najjužnija točka do koje se dotada stiglo. 7. siječnja stigao je do 76. stupnja, a 28. na 72° 32'. 2. veljače doplovio je do 78° 4', a 1842. vratio se ponovo na 71. stupanj, ali ga nije mogao prijeći. Ja, kapetan Nemo, stigao sam 21. ožujka 1868. na Južni pol po 90. meridijanu i zaposjedam taj dio Zemlje, područje jednako šestom poznatom kontinentu.

— U čije ga ime zaposjedate, kapetane?

— U svoje, gospodine!

Kapetan Nemo izvadio je crnu zastavu na kojoj je bilo izvezeno zlatno slovo N. Onda, okrenuvši se prema suncu, čije su zadnje zrake obasjale more, rekao:

— Zbogom, sunce! Iščezni, blještava zvijezdo! Odmori se u slobodnom moru i pusti neka sjene noći padnu na moj novi posjed.

XV.
Nezgoda ili nesreća

Sljedeći dan, 22. ožujka, u šest sati ujutro, počele su pripreme za odlazak. Posljednja svjetlost sumraka pretvarala se u polarnu noć. Bilo je vrlo hladno. Zvijezde su blistale neobično čistim sjajem. U zenitu je sjao prekrasni Južni križ, polarno zviježđe Antarktika.

Termometar je pokazivao dvanaest stupnjeva ispod nule, a kada je zapuhnuo vjetar, bilo je vrlo hladno. Počele su se stvarati ledene sante, a more se svuda smrzavalo. Po njegovoj se površini vidjelo mnogo crnih ploča, a to je bio dokaz da će se uskoro stvoriti novi led. Očigledno je da je južni zaljev, koji je šest mjeseci smrznut, preko zime potpuno nepristupačan. Što se događa s kitovima u to doba? Oni vjerojatno odlaze u ugodnija mora. A tuljani i morževi, koji su naviknuti na oštre klimatske prilike, ostaju u tim smrznutim krajevima. Te životinje nagonski kopaju rupe u ledu i drže ih stalno otvorene. Dolaze kroz rupe da bi udahnuli zrak, a kada se ptice zbog zime odsele na sjever, morski sisavci ostaju jedini gospodari polarnog kontinenta.

U međuvremenu su se spremišta napunila vodom, a *Nautilus* je lagano počeo uronjavati. Zaustavio se na dubini od tri stotine metara. Propeler se počeo okretati u moru i brod je zaplovio ravno prema sjeveru brzinom od petnaest čvorova. Navečer je već plovio ispod prostrane ledene prepreke. Okna u dvorani bila su iz opreza zatvorena u slučaju da *Nautilus* trupom udari u nekakav ledeni brijeg. Taj sam dan iskoristio da sredim svoje bilješke. Misli su mi bile posve zaokupljene uspomenama s Pola. Stigli smo do te nedodirljive točke bez ikakva napora i opasnosti, kao što vagon klizi po željezničkim tračnicama. A sad smo već bili na povratku. Pitao sam se čekaju li nas na povratku još kakva iznenađenja. Očekivao sam ih jer morske dubine kriju neiscrpna čuda. Tijekom pet i pol mjeseci, otkad nas je sudbina dovela na podmornicu, preplovili smo trideset tisuća milja, i na tom putu, duljem od zemaljskog ekvatora, bilo je mnogo zanimljivih i strašnih događaja tijekom plovidbe: lov u šumama kod otoka Crespo, doživljaji kada smo se nasukali u Torrèsovu prolazu, koraljno groblje, cejlonska nalazišta bisera, Arapski tunel, vulkani oko otoka Santorina, milijuni u zaljevu Vigo, Atlantida, a sad još i Južni pol. Sve uspomene proganjale su me u snu i ometale mi san cijelu noć.

U tri sata ujutro probudio me iz sna jak udarac. Uspravio sam se na krevetu, osluhnuo u tami i odjednom sam odletio s kreveta na sredinu sobe. Bilo je očito da se *Nautilus* sudario s nečim i jako se nagnuo.

Opipavao sam zidove i tako išao kroz hodnik do dvorane, koja je bila osvijetljena svjetlima na stropu. Pokućstvo je bilo razbacano. Na svu sreću, stakleni ormari su ostali na svom mjestu jer su bili čvrsto pričvršćeni za pod. Desna slika se prilijepila uza zid, a

lijeva slika se udaljila od zida na donjem rubu za čitavu stopu. *Nautilus* se nagnuo na desni bok, a osim toga bio je sasvim nepomičan.

U brodu sam čuo korake i izmiješane glasove. Ali kapetan Nemo nije došao. U trenutku kada sam htio izaći iz dvorane, ušli su Ned Land i Conseil.

— Što se dogodilo? — zapitao sam čim sam ih spazio.

— Došao sam to pitati gospodina — odgovorio mi je Conseil.

— K vragu! — uzviknuo je Kanađanin. — Znam ja što se dogodilo. *Nautilus* se nasukao i sudeći po nagibu, ne vjerujem da će se moći lako izvući kao u Torrèsovu prolazu.

— Ali barem se nalazimo na površini? — zapitao sam zabrinuto.

— Ne znamo — odgovori Conseil.

— Pa to je lako ustanoviti — rekao sam.

Pogledao sam na manometar. Na moje veliko iznenađenje pokazivao je dubinu od tri stotine i šezdeset metara.

— Što to znači? — viknuo sam zaprepašteno.

— Treba pitati kapetana Nema — predložio je Conseil.

— Ali gdje da ga nađemo? — upitao je Ned Land.

— Slijedite me — rekao sam obojici.

Izašli smo iz dvorane. U knjižnici nije bilo nikoga. Vjerovao sam da je kapetan Nemo u kormilarovoj kućici. Najbolje je bilo da pričekamo. Sva smo se trojica vratili u dvoranu.

Preći ću preko Kanađaninovih optužaba. Imao je i razloga biti bijesan. Bila je to dobra prilika da se ispuše pa sam ga pustio da iskali svoj bijes i nisam mu odgovarao.

Tako smo stajali dvadeset minuta osluškujući i najmanji šum u unutrašnjosti *Nautilusa,* a onda je odjednom ušao kapetan Nemo. Učinilo mi se da nas nije vidio. Njegovo lice, koje je obično bilo sasvim mirno, odavalo je neki nemir. U tišini je pogledao kompas i manometar, a zatim je upro prstom na neku točku na karti, na onom dijelu koji je prikazivao Južno more.

Nisam ga htio ispitivati, ali poslije nekoliko trenutaka, kad se okrenuo prema meni, spomenuo sam mu onaj isti izraz koji je on upotrijebio u Torrèsovu prolazu:

— Nezgoda, kapetane?

— Nije gospodine — uzvrati Nemo — ovaj put je nesreća.

— Teška?

— Možda.

— Prijeti li nam neposredna opasnost?

— Ne.

— Zar se *Nautilus* nasukao?

— Da.

— Kako se to dogodilo?

— Zbog hira prirode, a ne zbog nesposobnosti ljudi. U našim manevrima nije bilo ni jedne pogreške. Ipak su zakoni ravnoteža takvi kakvi jesu. Ljudski zakoni se mogu svladati, ali ne i prirodni.

Kapetan Nemo je izabrao čudan trenutak za takvo filozofsko razmišljanje. Uostalom, njegov mi odgovor nije ništa objasnio.

— Mogu li doznati, gospodine — upitao sam ga — što je uzrok nesreće?

— Veliki ledeni brijeg, čitava se planina prevrnula — odgovorio mi je kapetan.

— Kad se ledeni bregovi rastope na donjem dijelu zbog tople vode ili zbog udaraca, podigne im se težište. Oni se tada sasvim prevrnu. To se dogodilo. Jedan je od tih bregova u prevrtanju udario u Nautilus koji je plovio pod vodom. Poslije toga, klizeći pod njegovim trupom, podigao ga je neodoljivom silom i uzdigao u slojeve manje gustoće gdje se i sada nalazi nagnut na bok.

— Zar ne možemo osloboditi *Nautilus* tako da ispraznimo spremišta i dovedemo ga u normalan položaj ravnoteže?

— To i radimo u ovom trenutku, gospodine. Možete čuti kako rade crpke. Pogledajte na kazaljku manometra. Pokazuje da se *Nautilus* diže, ali zajedno s njim diže se i ledena gromada. Sve dok kakva zapreka ne zaustavi njezino dizanje, nećemo se osloboditi.

I doista, Nautilus je još bio jednako nagnut na desni bok. Kad bi se gromada zaustavila, on bi se odmah uspravio. Ali tko je onda znao neće li u tom trenu udariti u gornju prepreku i neće li nas led strahovito stisnuti između dvije zaleđene površine?

Počeo sam razmišljati o svim posljedicama, koje mogu nastati iz tog položaja. Kapetan Nemo nije prestao gledati u manometar. Kada se je ledeni brijeg prevrnuo, *Nautilus* se popeo za pedesetak metara, ali je s okomicom zatvarao još jedan kut.

Iznenada smo osjetili lagani pokret trupa, a *Nautilus* se nešto malo izravnao. Predmeti, koji su visjeli u dvorani, približno su došli do svog ustaljenog položaja. Zidovi su se također približili vertikali. Nitko nije progovorio ni riječi. Uzdrhtala srca, promatrali smo i osjećali kako se podmornica uspravljala. Pod našim nogama, pod je postao ravan. Prošle su pune dvije minute.

— Napokon stojimo uspravno! — uzviknuo sam.

— Da — odvratio je kapetan Nemo, odlazeći iz dvorane.

— A hoćemo li uspjeti zaploviti? — upitao sam.

— Naravno — odgovorio mi je kapetan. — Čim ispraznimo spremnike, *Nautilus* će izroniti na površinu.

Kapetan je izašao, a ja sam ustanovio da se *Nautilus* na njegovu zapovijed prestao dizati. I doista, da se nije zaustavio, udario bi u ledeno polje. Bolje da je ostao u dubini.

— Jedva smo se izvukli! — dobaci Conseil.

— Jesmo, te gromade su nas mogle smrviti, ili barem zarobiti. A tada bismo ostali bez zraka... Da! Dobro da smo se izvukli!

— Samo ako je sve gotovo! — promrmlja Ned Land.

Nisam htio s Kanađaninom započinjati uzaludnu prepirku, stoga mu nisam rekao niti riječi. U tom trenutku otvorila su se okna i vanjska svjetlost je prodrla u unutrašnjost kroz slobodna stakla.

Nalazili smo se u vodi bez leda, ali u daljini od desetak metara dizao se blistav ledeni zid. Iznad i ispod nas isti takav zid: iznad nas jer je dno ledene prepreke tvorilo neizmjerno veliki svod; ispod nas jer je prevrnuti ledeni brijeg malo-pomalo klizio i našao se na bočnim zidovima dvaju uporišta koja su ga držala u tom položaju. *Nautilus* je bio u pravom ledenom tunelu, širokom dvadesetak metara i punom mirne vode. Mogao se lako izvući, odluči li nastaviti put naprijed ili nazad, pa zatim nastaviti put nekoliko stotina metara dublje slobodnom vodom ispod ledene prepreke.

Iako se ugasilo svjetlo na stropu, dvorana je blistala jakom svjetlošću. Ledeni zidovi su snažno odbijali i vraćali električno svjetlo reflektora. Ne mogu opisati učinak svjetla na ledenim gromadama. Svaki kut, ugao i ploha zrcalili su se drugačijom svjetlošću, prema žilama u ledu, koji se doimao kao rudnik dragog kamenja, posebice safira, koji kao da su izmiješali svoje modre snopove sa zelenim zrakama smaragda. Tu i tamo pojavljivale su se blage opalne nijanse preko svijetlih točaka pravih vatrenih dijamanata. Oko nije moglo izdržati bljesak. Snop električnog svjetla postao je sto puta jači, kao što se pojačava svjetlost svjetiljke u lećama svjetionika prvog reda.

— Kako je lijepo! Prekrasno! — kliknu Conseil.

— Da, veličanstven prizor. Zar ne, Nede?

— Eh, dovraga! Da! — odgovori Ned Land — Divno je! Ljut sam što moram priznati, ali nešto takvo nisam još nikada vidio. No, taj prizor možemo skupo platiti. Da budem iskren, mislim da gledamo nešto što Bog nije htio da ljudi vide.

Ned je imao pravo. Bilo je previše lijepo. Odjednom me je Conseilov uzvik natjerao da se okrenem.

— Što se dogodilo? — zapitao sam.

— Neka gospodin zatvori oči! Neka gospodin ne gleda!

Dok je govorio, Conseil je rukama pokrivao oči.

— Što je, prijatelju?

— Ništa ne vidim, zabljesnulo me!

Nehotice sam pogledao kroz okno, ali nisam mogao izdržati bljesak, koji mi je udario u oči.

Shvatio sam što se dogodilo. *Nautilus* je krenuo velikom brzinom. Svi mirni odbljesci s ledenog zida sada su se pretvorili u sjajne pruge. Plamen milijarda dijamanata sada se stopio. *Nautilus* gonjen snažnim propelerom, plovio je rijekom munja.

Okna na dvorani su se zatvorila. Još smo držali ruke na očima. Prošlo je dosta vremena dok su nam se oči smirile.

Napokon sam spustio ruke.

— Ne bih nikad povjerovao — izusti Conseil.

— A ja još ni sad ne vjerujem! — reče Kanađanin.

— Što ćemo misliti o onim bijednim kontinentima i sitnim djelima ljudskih ruku kad se vratimo na kopno? — nastavi Conseil. — Jer sad smo se toliko naučili na čuda prirode! Ne, naseljeni svijet nije nas više dostojan!

Te riječi, koje su izašle iz usta neosjetljivog Flamanca, najbolji su dokaz kako smo bili oduševljeni. Ali Kanađanin nas je odmah otrijeznio.

— Naseljeni svijet! — progunđao je, kimajući glavom. — Budite bez brige, dragi Conseil, više ga nikad nećemo vidjeti.

Bilo je pet sati ujutro. U tom sam trenutku na prednjem kraju *Nautilusa* čuo jak udarac. Shvatio sam da je pramcem udario u ledenu gromadu. Sigurno je učinjena neka pogreška u upravljanu podmornicom jer je podmorski tunel bio prepun ledenih santi te kroz njega nije bilo lako ploviti. Pomislio sam da će kapetan Nemo obići zapreku ili promijeniti smjer ili pratiti zavoje tunela. Smatrao sam da tunel nije potpuno blokiran. Suprotno mojim očekivanjima, *Nautilus* je krenuo unazad.

— Plovimo unatrag? — zabrinuto će Conseil?

— Da, valjda s te strane tunel nema izlaza.

— A što sad?

— Vrlo jednostavno. Vratit ćemo se natrag i izaći kroz južni otvor.

Dok sam odgovarao Conseilu, nastojao sam izgledati sigurnijim nego što sam to doista bio. Međutim, *Nautilus* se počeo kretati sve većom brzinom. Propeler se okretao na obratnu stranu i vukao nas je velikom brzinom.

— Tako ćemo izgubiti na vremenu — rekao je Ned.

— Što znači sat više ili manje, samo da izađemo!

— Ako izađemo — rekao je Ned.

Nekoliko sam minuta kasnije otišao u knjižnicu. Moji prijatelji su sjedili bez riječi. Dohvatio sam neku knjigu i nesvjesno počeo očima gledati u stranice.

Poslije četvrt sata, prišao mi je Conseil i pitao:

— Je li zanimljivo to što gospodin čita?

— Vrlo zanimljivo — odgovorio sam.

— Vjerujem. Gospodin čita svoju knjigu!

— Moju knjigu?

I zaista, u rukama sam držao svoje djelo *Velike morske dubine*, a da nisam ni opazio. Sklopio sam knjigu i nastavio sa šetnjom. Ned Land i Conseil su ustali i htjeli otići.

— Ostanite, prijatelji — rekao sam, pokazujući im pokretom da ostanu. — Ostanimo zajedno dok ne izađemo iz tunela — rekao sam.

— Kako gospodin želi — rekao je poslušno Conseil.

Prošlo je nekoliko sati. Često sam pogledavao sprave na zidu dvorane. Na manometru se vidjelo da se *Nautilus* drži na stalnoj dubini od tri stotine metara. Kompas je pokazivao da još uvijek plovi prema jugu, a brzinomjer da plovi brzinom od dvadeset čvorova. Strašna je to brzina u uskom prostoru. Ali kapetan Nemo je znao da se mora žuriti i da je sad svaka minuta važna.

U osam sati i dvadeset pet minuta, začuo sam drugi udarac, ali ovaj put na krmi. Prestrašio sam se. Prijatelji su se stisnuli uz mene. Uhvatio sam Conseila za ruku. Pogledima smo izmijenili misli bolje nego što smo to ikada činili riječima.

U tom trenutku u dvoranu je ušao kapetan. Prišao sam mu i upitao ga:

— Je li put i s južne strane zatvoren?

— Da gospodine. Kad se ledeni brijeg prevrnuo, zatvorio je izlaze.

— Onda smo zarobljeni?

— Jesmo.

XVI. Nedostatak zraka

Oko *Nautilusa* se nalazio neprobojan ledeni zid sa svih strana. Ledena prepreka nas je zarobila! Kanađanin je udario šakom o stol! Conseil je ušutio. Pogledao sam kapetana, čije lice je zadržalo obični miran izraz. Prekrižio je ruke, razmišljao. *Nautilus* je nepomično stajao.

Kapetan je onda rekao mirnim glasom:

— Gospodo, ima dva načina kako možemo u ovoj situaciji umrijeti.

Ta neshvatljiva osoba doimala se kao profesor matematike koji tumači svojim učenicima.

— Prvi je da umremo zdrobljeni ledom, a drugi da se ugušimo. Ne trebam spominjati da bismo mogli umrijeti od gladi jer će zalihe hrane izdržati duže nego mi. Razmišljajmo dakle o vjerojatnosti da nas zdrobi led ili da se ugušimo.

— Ne moramo se bojati ni da ćemo se ugušiti, kapetane — rekao sam — jer su nam spremišta puna.

— Jesu, ali nam mogu dati zraka za samo dva dana. A mi smo već trideset i šest sati pod vodom. Zrak je u *Nautilusu* već odavno trebalo izmijeniti. Za četrdeset osam sati potrošit ćemo čitavu zalihu.

— U tom slučaju, kapetane, oslobodimo se dakle prije četrdeset osam sati!

— Barem ćemo pokušati. Probušit ćemo zid koji nas je zatvorio.

— S koje strane? — upitao sam.

— To će nam reći bušenje i mjerenje. *Nautilus* će se nasukati na donji led, a moji ljudi će se u ronilačkim odijelima oboriti na ledeni brijeg i tamo gdje je on najtanji.

— Možemo li otvoriti okna u dvorani?

— Možete. Više ne plovimo.

Kapetan Nemo je tada otišao. *Nautilus* se polagano spuštao i legao na dno u dubini od tri stotine i pedeset metara, na dubini donjeg ledenog praga.

— Dragi prijatelji, položaj je ozbiljan, ali ja računam na vašu hrabrost i odvažnost — rekao sam.

— Gospodine — rekao je Kanađanin — nije sad vrijeme da vas opterećujem prigovorima. Spreman sam sve učiniti za opće dobro.

— Tako je Nede — pohvalio sam ga pružajući mu ruku.

— Još ću reći da sam isto tako vješt u rukovanju trnokopom kao i harpunom. Ako mogu kapetanu biti od koristi, sa mnom može računati.

— I neće odbiti vašu pomoć. Idemo, Nede!

Odveo sam Kanađanina u prostoriju gdje su *Nautilusovi* ljudi oblačili ronilačka odijela. Prenio sam kapetanu Ned Landov prijedlog i on ga je prihvatio. Kanađanin je brzo obukao odijelo i bio je spreman u isto vrijeme kad i njegovi prijatelji. Svaki je na leđima nosio spremnike sa zrakom, a u te je sprave iz brodskog spremnika prebačena dovoljna količina čistog zraka. Velika je to bila žrtva iz *Nautilusovih* zaliha, ali svakako potrebna. Svjetiljke nisu bile potrebne jer je voda bila zasićena električnim svjetlom.

Kad se Ned obukao, vratio sam se u dvoranu, gdje su okna ostala otvorena. Stao sam uz Conseila i proučavao okolne slojeve na kojima je ležao *Nautilus.*

Nakon nekoliko trenutaka vidjeli smo dvanaest ljudi iz naše posade kako se spuštaju na ledeni prag. Među njima je bio i Ned Land. Prepoznali smo ga po krupnom stasu. S njima je bio i kapetan Nemo.

Prije nego što se počelo probijati zidove, trebalo je bušenjem i mjerenjem odrediti u kojem je dijelu najbolje raditi. U zidove sa strane zarili su duge bušilice. Iako su ih zabili petnaest metara duboko, još su se nalazile u debelom zidu leda. Bilo je posve uzaludno kopati na površini stropa, jer je to zapravo prava prepreka visoka više od četiri stotine metara. Kapetan Nemo je tada dao zapovijed da se pokuša bušiti donja ploha. Tu nas je od slobodne vode dijelio zid od deset metara. Toliko je bilo debelo ledeno polje. Sad je trebalo iskopati otvor koji bi bio jednak površini Nautilusove vodene linije. Prema tome, trebalo je ukupno izvaditi šest tisuća pet stotina kubičnih metara, da bi se izradio otvor kroz koji bismo se spustili ispod ledenog polja.

Odmah su započeli s radom. Umjesto da su kopali oko *Nautilusa,* što bi svakako bilo teže, kapetan Nemo je dao nacrtati golem jarak, oko osam metara od njegovog lijevog boka. Njegovi ljudi su zatim počeli kopati rupe istodobno na više mjesta duž čitavog opsega. Ubrzo su počeli odvaljivati čitave gromade tvrdog leda. Tada sam opazio zanimljiv učinak specifične težine. Te gromade leda bile su lakše od vode i kad bi ih odvalili, poletjele bi uvis i zaustavile se na svodu tunela. Koliko je taj zid postajao dolje sve tanji, gore je bivao sve deblji. Ali to za nas nije imalo posljedica sve dok je donji zid za toliko bivao tanji.

Poslije dva sata napornog rada, Ned Land se vratio iscrpljen. Njegove prijatelje i njega zamijenili su novi radnici kojima smo se pridružili Conseil i ja. Radovima je sad upravljao pravi časnik.

Učinilo mi se da je voda neobično hladna, ali sam se ubrzo ugrijao udarajući trnokopom. Vrlo sam se lako gibao, iako sam radio pod tlakom od trideset atmosfera.

Kad sam se nakon dva sata rada vratio da se odmorim, uočio sam malu razliku između čistog zraka iz spremišta koji smo imali vani na leđima i *Nautilusove* atmosfere, koja je bila puna ugljične kiseline. Zrak se nije već četrdeset i osam sati izmijenio i već je bio dosta loš za udisanje. A u tih dvanaest sati rada jedva smo skinuli jedan metar leda s

označene površine. Pretpostavljali smo da ćemo za dvanaest sati napraviti isto toliko te bi nam trebalo još pet noći i četiri dana da uspješno obavimo posao.

— Pet noći i četiri dana! — rekao sam prijateljima. — A u spremištima imamo zraka za još samo dva dana.

— A da ne računamo da ćemo se kad izađemo iz tog zatvora, naći ispod velikog ledenog polja odvojeni od svježeg zraka — rekao je Ned.

Bio je u pravu. Tko je onda mogao znati koliko će nam vremena trebati da se oslobodimo. Mislili samo da ćemo se možda ugušiti prije nego *Nautilus* izroni na površinu. Možda mu je bilo suđeno da zauvijek nestane u ovoj ledenoj grobnici zajedno sa svima nama. Naša je situacija bila očajnička. Ali svatko se hrabro držao i svi su bili odlučni da svoje dužnosti ispune do kraja.

Kao što sam i predvidio, tijekom noći bio je izvađen još jedan metar leda. Ali ujutro, kad sam odjeven u ronilačko odijelo, izašao na posao na temperaturu od šezdeset do sedamdeset stupnjeva ispod ništice, vidio sam da su se zidovi sa svake strane malo približili. Počeli su se smrzavati oni slojevi vode koji su bili daleko od rupe i koji se nisu grijali od rada ljudi i udaraca trnokopa. Suočeni s tom novom opasnošću, koje su nam bile šanse da ćemo uspjeti pobjeći i kako smo mogli spriječiti da se voda ne smrzava te tako ne zdrobi *Nautilus?*

O toj novoj opasnosti nisam ništa rekao svojim prijateljima. Kakva bi bila korist od ubijanja volje i energije koja im je bila potrebna za rad?

Kada sam se vratio na brod, međutim, spomenuo sam to kapetanu.

— Znam — rekao mi je mirnim glasom, kojim je uvijek govorio bez obzira na nevolju — i to svakako jedna opasnost više, ali ne znam kako bismo je mogli spriječiti. Naša jedina šansa za bijeg jest da kopamo brže nego što se voda smrzava. Jednostavno moramo biti brži.

Biti brži! Uostalom, već sam se dotad trebao priviknuti na takav govor.

Nekoliko sati tog dana upornije sam udarao trnokopom. Rad mi je davao hrabrost. Uostalom, raditi je značilo izaći iz podmornice i disati onaj čisti zrak u spravama, a uzet iz brodskih spremišta. Rad je značio bijeg iz zagušljive atmosfere.

Pod kraj dana još je jedan metar leda izvađen iz tunela. Kad sam se vratio na brod, skoro sam se zagušio od ugljičnog dioksida kojim je zrak bio zasićen. Da smo barem imali kakav kemijski postupak kojim smo mogli izbaciti taj opasni plin. Uostalom, kisika nije nedostajalo. U vodi ga je bilo dosta, mogli smo ga dobiti pomoću naših snažnih baterija. Dugo sam o tome razmišljao, ali uzalud: ugljični je dioksid ušao u sve dijelove broda. Da bi se mogao apsorbirati, trebalo je napuniti posude s kalijevim karbonatom koji se onda trebao neprestano miješati. Ali kalijeva karbonata nismo imali i ništa ga nije moglo nadomjestiti.

Te je večeri kapetan Nemo otvorio ventile i pustio malo svježeg zraka u unutrašnjost podmornice. Da to nije učinio, svi bismo zaspali i više se ne bismo probudili.

I sljedećeg dana, 26. ožujka, marljivo sam kopao i pomagao u vađenju petog metra leda. Zidovi sa strane i strop iznad nas postajali su vidljivo deblji. Bilo je vidljivo da će se spojiti prije nego se podmornica oslobodi. Na tren me obuzeo očaj. Trnokop mi je skoro ispao iz ruke. Koja je bila svrha kopanja ako smo trebali umrijeti tako da se ugušimo ili nas je voda, koja se pretvarala u led, trebala zdrobiti, te smo trebali biti žrtvama muka koje ni divljaci ne bi mogli smisliti? Činilo mi se kao da sam se nalazio u raljama nekog čudovišta te kao da su se one počele zatvarati.

U tom je trenutku kapetan, koji je i radio naporno i usmjeravao radove, prošao pored mene. Dotaknuo sam ruku i pokazao na zidove našeg zatvora. Zid s desne strane broda približio se *Nautilusu* na manje od četiri metra.

Kapetan je shvatio što sam mu pokušavao reći i dao mi je znak da ga slijedim. Vratili smo se na brod. Kad sam skinuo svoje ronilačko odijelo, slijedio sam ga u dvoranu.

— Gospodine Aronnax — rekao je kapetan — morat ćemo poduzeti junačke pothvate ili ćemo zauvijek ostati u ovoj vodi koja se stvrdnjava kao cement.

— Što možemo učiniti?

— Ah, kad bi barem moj *Nautilus* bio dovoljno jak da izdrži tlak, a da ne bude zdrobljen.

— Na što mislite? — upitao sam, ne shvaćajući što je želio reći.

— Zar ne shvaćate — nastavio je — kako bi nam ovo smrzavanje vode moglo pomoći? Njezino bi zamrzavanje razbilo to ledeno polje kao što razbija i najtvrđe grebene kad se smrzne između njih. Ne vidite da bi nam zamrzavanje moglo pomoći da se oslobodimo umjesto da nas zdrobi?

— Možda, ali kad bi *Nautilus* i mogao izdržati taj tlak, ne bi mogao izdržati golemi pritisak leda, te bi ga spljoštilo kao da je kakav željezni list.

— Znam, profesore. Ne možemo se osloniti na to da će nam priroda pomoći. Moramo se pouzdati u vlastite snage. Moramo spriječiti smrzavanje vode. Moramo pronaći način da to izvedemo. Ne približavaju se samo zidovi sa strane, već je i iznad i ispod nas ostalo još samo tri metra. Led nam se primiče sa svih strana.

— Koliko još imamo vremena prije nego se spremnici sa zrakom isprazne? — upitao sam ga.

Kapetan me je pogledao ravno u oči.

— Prekosutra — rekao je — spremišta će biti prazna.

Oblio me hladan znoj. A ipak, zašto sam se toliko iznenadio tim odgovorom? Dana 22. ožujka *Nautilus* je zaronio u slobodnim vodama Južnog pola. Već je bio 26. ožujka. Pet dana smo živjeli na zalihama kisika. Ono zraka što je ostalo, trebalo je sačuvati za one koji su radili. Dok ovo pišem, moji dojmovi su još toliko svježi u mome pamćenju, tako da sav drhtim i čini mi se da teško dišem!

Kapetan Nemo se zamislio. Očigledno mu je na pamet pala kakva zamisao, ali činilo se da ju je odbacio, govoreći samome sebi kako to ne bi bilo moguće. Konačno, rekao je ove dvije riječi:

— Vruća voda!

— Vruća voda? — rekao sam iznenađeno.

— Da, gospodine. Zatvoreni smo u relativno malom prostoru. Mislite li da mlazovi vruće vode iz *Nautilusa* ne bi podigli temperaturu i usporili zamrzavanje?

— Moramo pokušati! — uzviknuo sam.

— Da, gospodine profesore, pokušajmo!

U tom je trenutku vanjska temperatura bila sedam stupnjeva ispod ništice. Kapetan Nemo odveo me u kuhinju gdje su radili veliki aparati za destilaciju morske vode te isparavanjem davali pitku vodu. Napunili su ih vodom i kroz tekućinu su pustili svu električnu toplinu iz baterija. Za nekoliko je minuta voda zakipjela. Onda su je ispumpali i napunili ih novom vodom. Toplina iz baterija je bila toliko da je samo trebalo pustiti vodu iz mora kroz aparate i voda je već vruća dolazila do crpki.

Tri sata kasnije počelo je izbacivanje vruće vode. Vanjska temperatura bila je šest stupnjeva ispod ništice. Već smo dobili jedan stupanj. Dva sata kasnije termometar je pokazao četiri stupnja ispod ništice.

— Djeluje — rekao sam kapetanu nakon što sam pažljivo proučavao cijeli postupak.

— I ja mislim tako — rekao je kapetan. — Barem nas neće zdrobiti. Sada nam samo prijeti smrt gušenjem.

Tijekom noći temperatura mora popela se na jedan stupanj ispod ništice, ali mlazovi tople vode nisu je mogli više podići. Ipak, budući da se morska voda može smrzavati samo na dva stupnja ispod ništice, nismo se više bojali smrzavanja.

Sljedeći dan, 27. ožujka, izvađeno je oko šest metara leda. Trebalo je izvaditi još samo četiri metra. A to je značilo četrdeset i osam sati rada. Zrak se u podmornici više nije mogao obnavljati i tijekom dana postao je još gori.

Pritiskivala me nesnošljiva težina. Oko tri sata poslije podne počeo sam osjećati užasan pritisak. Stalno sam zijevao. Moja su se pluća naprezala tražeći kisik koji je postajao sve rjeđim. Obuzelo me mrtvilo. Dosegnuo sam granice vlastite izdržljivosti i pao sam u nesvijest. Moj dobri Conseil, iako je i sam bio slab i patio je, nije me htio napustiti. Držao mi je ruku i ohrabrivao me te ga i danas mogu čuti kako mrmlja:

— Ah, kad bih mogao prestati disati kako bi gospodin imao više zraka.

Kad sam ga čuo, oči su mi se ispunile suzama.

Što je disanje bilo nesnošljivije u unutrašnjosti broda, to smo mi brže i sa zadovoljstvom navlačili ronilačka odijela i odlazili na rad. Trnokop je odjekivao na smrznutom dnu. Ruke su nam se umarale, dlanovi su nam bili puni žuljeva, ali tko je mario za rad i rane? Pluća su nam dobivala zraka! Disali smo! Disali smo!

Ipak nitko nije duže ostajao pod vodom od vremena koje je bilo određeno. Nakon što je svoje napravio, svaki je član posade davao svojem hropćućem prijatelju spravu za disanje koja je vraćala život. Kapetan Nemo davao je primjer drugima i prvi se pokora-

vao strogoj disciplini. Kad bi došlo vrijeme, davao je svoju spravu drugome i vratio se zagušljivom zraku u podmornici, miran, bez oklijevanja i žaljenja.

Tog se dana još žešće radilo. Trebalo je još skinuti dva metra leda. Samo su nas dva metra dijelila od otvorenog mora. Ali u spremnicima više gotovo i nije bilo zraka. Malu količinu koja je ostala trebalo je čuvati za radnike. Ni dašak nije ostao za *Nautilus.*

Kada sam se vratio na brod, skoro sam se ugušio. Bila je to strašna noć! Ne mogu je riječima opisati. Takve muke se ne mogu opisati. Sljedeće jutro jedva sam uspijevao disati. Nije me samo glava boljela, nego mi se i vrtjelo, kao da sam bio pijan. Moji prijatelji imali su iste simptome gušenja. Neki članovi posade već su zadnjim snagama hvatali dah.

Tog dana, šestog dana zatočeništva kapetan Nemo je, shvativši da rad trnokopima sporo napreduje, odlučio *Nautilusom* slomiti led koji nas je odvajao od otvorenog mora. Uspio je ostati miran i sačuvati snagu tako što je fizičku nezgodu nadvladao snagom volje. Nikada nije prestao razmišljati i planirati.

Na njegovu zapovijed mornari su olakšali brod te se on podignuo s ledenog praga tako što su mu smanjili specifičnu težinu. Kada je plutao, posada ga je dovela baš do tunela gdje smo kopali led.

Onda je cijela posada ušla u brod i zatvorila otvore za sobom. *Nautilus* je tada ležao na ledenoj ploči koja je bila tanja od jednog metra i koja je već bila probušena na mnogim mjestima.

Otvorili su do kraja ventile na spremnicima i u *Nautilus* je ušlo nekoliko stotina kubičnih metara vode čime su mu povećali težinu za sto tisuća kilograma.

Čekali smo i slušali. Zaboravili smo na sve patnje i nadali se. Naši su životi ovisili o tom posljednjem pokušaju.

Unatoč zujanju u glavi, osjetio sam vibriranje brodskog trupa. Počeli smo tonuti i led je pucao sa zvukom paranja papira.

— Gospodin će biti zadovoljan — šapnuo mi je Conseil. — Probijamo se.

Nisam imao snage da mu dogovorim. Uhvatio sam ga za ruku. Stisnuo sam je u grču.

Iznenada, opterećen teretom *Nautilus* je potonuo kao olovo, to jest padao je kao da je bio u prostoru bez zraka. Poslije nekoliko minuta zaustavili su padanje. Uskoro je manometar počeo pokazivati i dizanje. Propeler se počeo okretati svom snagom te se trup tresao do samih zakovica dok je jurio na sjever.

Pitao sam se koliko će trajati da plovidba. Još jedan dan? Mislio sam da ću dotad umrijeti.

Polako sam se gušio ležeći na naslonjaču u knjižnici. Lice mi je poprimilo ljubičastu boju, usne su mi poplavile, udovi su mi otkazali. Izgubio sam svaki pojam o vremenu. Mišići mi više nisu imali snage za stezanje.

Ne znam koliko je sati prošlo dok sam bio u takvom stanju. Osjećao sam da mi se bliži smrt. Shvatio sam da ću umrijeti...

Odjednom sam došao k sebi. Malo zraka ušlo je u moja pluća. Jesmo li barem izašli iz leda?

Nismo! Conseil i Ned žrtvovali su se kako bi mene spasili. Nekoliko je molekula zraka ostalo u spravama. Umjesto da ih oni iskoriste, sačuvali su ih za mene i dok su se oni gušili, meni su davali zrak, kap po kap. Pokušao sam odgurnuti spravu, ali držali su mi ruke i nekoliko sam trenutaka opet osjetio radost disanja.

Moje su oči bile prikovane za sat. Bilo je jedanaest sati prije podne. Sigurno je bio 28. ožujka. *Nautilus* je plovio najvećom brzinom od četrdeset čvorova, bijesno parajući vodu.

Gdje je bio kapetan Nemo? Je li se ugušio? Jesu li njegovi mornari umrli s njim?

U tom je trenutku manometar pokazao da smo bili samo na šest metara ispod površine. Samo je tanak led stajao između nas i atmosfere. Jesmo li se mogli probiti?

Možda! U svakom slučaju, *Nautilus* je probao. Osjetio sam da je zauzeo kosi položaj, spustio krmu i podigao kljun. Bilo je dovoljno malo vode da se podmornica nagne. Tada se, nošena snagom propelera, podmornica zabila u ledeno polje kao strašan kljun broda za probijanje trupa suparničkog broda. Malo-pomalo podmornica se probijala kroz led; onda je ponovo zaronila i svom se snagom ponovo zaletjela u led koji je pomalo pucao. Tada je, posljednjim zaletom, izletjela na ledenu površinu i slomila je svojom težinom.

Otvorili su ili bolje reći: strgli su otvore i valovi svježeg zraka preplavili su unutrašnjost *Nautilusa.*

XVII.
Od rta Horn do Amazone

Ne znam kako sam se našao na palubi. Možda me je Kanađanin odnio tamo. Ali disao sam čisti morski zrak. Moji prijatelji bili su opijeni tim svježim i čistim kisikom. Za razliku od onih koji su dugo gladovali te nisu smjeli obilno ispočetka jesti hranu, mi se nismo trebali suzdržavati. Mogli smo slobodno punim plućima udisati zrak. Povjetarac koji je puhao ispunio nas je radošću i ushićenjem.

— Ah! — uzdahnuo je Conseil. — Kako je divno udisati ovaj zrak! Neka gospodin diše koliko može. Ima ga dosta za čitav svijet.

Ned Land nije ništa govorio, ali tako je jako otvarao usta da bi se i morski pas preplašio. Kako je samo udisao! Kanađanin je izdisao kao peć kad se razgori.

Brzo nam se povratila snaga, a kad sam pogledao oko sebe, vidio sam da smo bili sami na palubi. Nije bilo nijednog člana posade. Čak ni kapetana Nema. Čudna *Nautilusova* posada zadovoljila se zrakom koji je strujao u unutrašnjosti i nitko nije izašao kako bi uživao u povjetarcu.

Prvo sam zahvalio mojim prijateljima. Ned i Conseil produžili su mi život u onim posljednjim trenucima moje patnje. Nikakve riječi ne bi bile nagrada za takvu odanost.

— Gospodine — rekao Ned — nije to vrijedno spomena. Kakvu zahvalnost zaslužujemo za to? Nikakvu. To je samo bila stvar logike. Vaš život vrjedniji je od našeg te smo ga morali spasiti.

— Ne, Nede — odgovorio sam — nije vrjedniji od vaših. Nitko nije vrjedniji od dobrog i velikodušnog čovjeka, a takav si ti.

— Dobro, dobro — rekao je Ned zbunjeno.

— A ti, dragi moj Conseil, kako si samo ti patio!

— Oh, nisam previše. Neka mi gospodin dopusti da kažem da mi je zaista nedostajalo nekoliko udisaja zraka, ali mislim da bih se naviknuo na to. Ali kad sam vidio kako se gospodin onesvijestio, nisam imao volje za disanje. Ostao sam, kako se ono kaže, bez daha...

Conseil, zbunjen što je rekao tako otrcane riječi, nije završio rečenicu.

— Prijatelji — rekao sam, duboko dirnut — vezani smo jedni za druge cijeli život te vam dugujem...

— I ja ću to iskoristiti — rekao je Kanađanin.

— Što? — uzviknuo je Conseil.

— Da — nastavio je Ned Land. — Imam pravo povesti vas sa sobom kad napustim ovaj vražji *Nautilus.*

— Idemo li — upitao je Conseil — u dobrome smjeru?

— Idemo — odgovorio sam. — Idemo prema suncu, a ovdje to znači prema sjeveru.

— Možda — rekao je Ned — ali ostaje da vidimo idemo li prema Tihom ili Atlantskome oceanu. Drugim riječima, idemo li prema pustim ili prometnim vodama?

Na to nisam mogao odgovoriti, ali sam se bojao da bi nas kapetan Nemo mogao odvesti u vode kod obala Azije i Amerike. Time bi završio putovanje oko svijeta pod morem i vratio se u vode gdje je *Nautilus* bio potpuno neovisan. Ali kako bi povratak u Tihi ocean utjecao na Nedove planove?

Uskoro se i to moralo razriješiti. *Nautilus* je plovio velikom brzinom. Ubrzo smo presjekli polarnicu i krenuli prema rtu Hornu. Oko sedam sati navečer, 31. ožujka, dotakli smo vrh američkog kontinenta.

Sve su naše patnje bile zaboravljene, a sjećanje na zarobljeništvo pod ledom postupno je blijedilo u našim mislima. Razmišljali smo samo o budućnosti. Kapetan Nemo nije se pojavljivao ni u dvorani ni na palubi. Položaj koji je svaki dan prvi časnik bilježio na karti, omogućavao mi je da pratim plovidbu *Nautilusa.*

Te mi je večeri postalo jasno da se, na moje veliko zadovoljstvo, vraćamo prema Atlantskome oceanu.

To sam rekao i Kanađaninu i Conseilu.

— To je dobra vijest — rekao je Kanađanin — ali kamo zapravo brod ide?

— Ne znam, Nede.

— Bili smo na Južnom polu pa možda kapetan želi ići na Sjeverni pol, a onda se vratiti u Tihi ocean kroz poznati Sjeverozapadni prolaz?

— On je to u stanju učiniti.

— Onda — rekao je Kanađanin — rastajemo se s njim prije toga.

— Ipak — rekao je Conseil — taj kapetan Nemo zaista je veliki čovjek i nećemo žaliti što smo ga upoznali.

— Osobito kad se rastanemo s njim.

Sljedećeg dana, 1. travnja, oko podneva, *Nautilus* je izronio na površinu na nekoliko minuta. Vidjeli su kopno na zapadu. Bila je to Terra del Fuego. To ime, Ognjena zemlja, dali su joj prvi moreplovci kada su vidjeli stupove dima koji su se dizali iz domorodačkih koliba. Ognjena zemlja je skupina otoka, a proteže se 65 milja u dužinu i 183 milje u širinu i to između 53° i 56° južne geografske širine te 67° 50' i 77° 15' zapadne dužine. Obala mi se činila niskom. Ali u daljini su se vidjele visoke planine. Mislim da sam čak vidio planinu Sarmiento čija je visina šest stotina i trideset metara iznad mora. To je planina od škriljevca, u obliku piramide vrlo oštrog vrha te pokazuje kakvo je vrijeme, ovisno o tome je li prekrivena oblacima ili je bez njih. Tako barem kaže Ned Land.

— Onda je to izvrstan barometar — rekao sam.

— Jest, gospodine, prirodni barometar koji me nikada nije iznevjerio kada sam plovio kroz Magellanov prolaz.

Upravo u tom trenutku vrh se jasno vidio na pozadini neba. Bio je to znak lijepog vremena.

Nautilus je opet zaronio, približio se obali i plovio duž nje na daljini od samo nekoliko milja. Kroz okna u dvorani mogli smo vidjeti alge i povijuše. I more oko Pola, koje nije bilo smrznuto, također je imalo lijepih primjeraka. Bile su duge i do tri stotine metara, a imale su glatke i ljepljive niti te su sličile na užad. Bile su deblje od palca i vrlo čvrste pa su ih rabili za vezivanje brodova. Još je jedna biljka prekrivala morsko dno, a zovu je velp. Lišće joj je bilo dugo čitav metar i učvršćeno među koraljima. Služila je kao utočište i hrana mnogobrojnim rakovima, mekušcima, sipama.

Tu su tuljani i vidre uživali u bogatim jelovnicima koji su bili, kao u Engleza, mješavina ribljeg mesa i morskog povrća.

Nautilus je plovio tim bogatim dnom velikom brzinom. U sumrak smo se približili Falklandskim otocima, čije sam oštre vrhove otkrio sljedeći dan. Dubina mora nije bila velika i s razlogom sam pomislio da su ta dva otoka okružena velikim brojem malih otoka i da su nekada bili dio kopna blizu Magellanovog prolaza. Falklande je vjerojatno otkrio poznati John Dawis, koji im je dao ime *Dawis Southern Islands.* Kasnije ih je Richard Hawkins nazvao Maiden Islands, Otočje djevica. Početkom osamnaestog stoljeća ribari iz Saint-Maloa nazvali su ih Malouines, a Englezi, kojima i danas pripadaju, zovu ih Falkland.

Iz tih voda naše mreže izvukle su lijepe primjerke algi, osobito bračića s korijenjem punim najboljih dagnji na svijetu. Na palubu su se spuštale guske i patke te su ubrzo završile u brodskoj ostavi. Od riba sam vidio koštunjače, koje su pripadale rodu glavoča, a bile su duge dvadesetak centimetara, a po tijelu su imale žute i bijele pjege.

Divio sam se i mnogim klobucima. Najljepši od njih, kompasti klobuci, osobitost su Falklandskog mora. Jedni su glatki i slični suncobranima s crvenosmeđim prugama i završavaju s dvanaest pravilnih ticala; drugi imaju oblik košarice, a iz njih su ispadali široki listovi i duge grančice. Plivali su mičući svoja četiri lisnata kraka i vukući za sobom mnogobrojna ticala. Htio sam pohraniti koji primjerak nježnih žarnjaka, ali su oni kao oblaci, sjene koje ishlape čim ih se izvadi iz njihovog staništa.

Kada su vrhunci Falklanda nestali s obzora, *Nautilus* je zaronio na dubinu od dvadeset do dvadeset i pet metara i plovio uz američke obale. Kapetan Nemo nije su uopće pokazivao.

Do 3. travnja nismo se udaljavali od obala Patagonije, a plovili smo povremeno ispod mora i na površini. *Nautilus* je prošao široko ušće rijeke La Plate, a 4. travnja stigao je do obale Urugvaja, ali udaljen pedeset milja od nje. Držeći se sjevera, pratili smo duguljaste obale Južne Amerike. Od kada smo krenuli iz Japanskoga mora preplovili smo ukupno trideset i pet tisuća milja.

Oko jedanaest sati presjekli smo Jarčevu obratnicu na trideset i sedmom meridijanu i mimoišli smo rt Frio. Na Nedovu žalost, činilo se da je kapetan Nemo izbjegavao naseljene obale Brazila te smo plovili vrtoglavom brzinom. Nisu nas mogle slijediti ni najbrže ribe ni ptice, a nismo mogli promotriti prirodna bogatstva tih voda.

Takvom vrtoglavom brzinom plovili smo nekoliko dana, a 9. travnja navečer vidjeli smo istočni dio Južne Amerike, rt San Roque. Ali *Nautilus* se onda opet udaljio od obale i u najvećim dubinama krenuo u potragu za nekom dolinom, koja se nalazila između tog rta i Sierre Leone na afričkoj obali. Ta se dolina granala na dvije grane u visini Antila i završavala na sjeveru velikim uleknućem od devet tisuća metara. Na tom je mjestu geološki presjek oceana do malih Antila imao oblik strme, skoro okomite stijene visoke šest kilometara. U visini Kapverdskog otočja nalazio se isto tako visoki zid; tako okružuju nestali kontinent Atlantidu. Dno te velike doline vrlo je slikovito i puno bregova. Svoja opažanja iznosim uglavnom oslanjajući se na podatke iz karata u *Nautilusovoj* knjižnici, koje je sigurno izradio kapetan Nemo na temelju vlastitih opažanja.

Dva smo dana istraživali puste i duboke vode, upotrebljavajući brodske peraje za dijagonalno uronjavanje koje nam je omogućilo da istražimo sve dubine. Dana 11. travnja, međutim, iznenada smo izronili pred rijekom Amazonom. Veliko ušće izlijeva toliko vode da smanjuje slanost mora u krugu od nekoliko milja.

Prešli smo i ekvator, a dvadeset milja zapadno nalazila se Gvajana, francuski teritorij, gdje smo lako mogli naći utočište. Međutim, puhao je jaki vjetar te se mali čamac ne bi mogao držati na velikim valovima. Ned je to sigurno i sam shvatio jer nije spominjao bijeg. Ni ja ga nisam htio podsjećati na to jer nisam htio da pokuša nešto što bi zasigurno propalo.

Bavio sam se zanimljivim proučavanjima umjesto mislima o bijegu. Dva dana, 11. i 12. travnja, *Nautilus* nije zaronio. Mrežama su izvukli mnogo žarnjaka, riba i gmazova.

Neke su žarnjake izvukli lancem povlačne mreže, a među njima bilo je najviše morskih karanfila, koji pripadaju porodici moruzgva. U tom dijelu oceana najčešći je točkasti morski karanfil. Njegovo malo deblo u obliku valjka ukrašeno je uspravnim prugama i puno sitnih crvenih točkica, a oko njega se nalaze ticala.

Što se tiče mekušaca, ulovili smo one koje sam već proučio, kao na primjer: čunjašice, užovke s prugama i crvenim mrljama na podlozi boje mesa, srkonošce, koji se sličili okamenjenim štipavcima, staklenjake, jedrilce, sipe, koje su ukusne za jelo i neke vrste liganja, njih su stari prirodoslovci svrstali među leteće ribe, a najbolji su mamac za hvatanje bakalara.

Vidio sam i nekoliko vrsta riba koje nisam imao prilike dotad proučiti. Od hrskavičnjaka vidio sam neke paklare, duge četrdeset centimetara, zelene glave, ljubičastih peraja, srebrnastosmeđeg trbuha sa šarenim mrljama, a oko oka imaju zlatni krug. To su čudne životinje i vjerojatno ih je u more donijela voda Amazone jer su to riječne ribe. Vidio sam i kvrgave raže sa šiljastom njuškom i dugim tankim repom, naoružane dugačkom oštrom bodljom; male morske pse, duge oko jednog metra, blijedosive boje, s nekoliko redova

zubiju savijenih unatrag, a poznati su pod imenom „papučari“; ribe šišmiše, crvenkaste istokračne trokute od pola metra, a njima se prsne peraje drže mesnim nastavcima te zbog toga sliče na šišmiše, a zbog rožnatog nastavka blizu nosnica poznate su još kao nosorošci. Naišao sam i na nekoliko vrsta kostoroga: zlatnog kostoroga, kojemu se točkasto tijelo sjaji, svijetloljubišaste mihače, kojima se boje prelijevaju kao vrat goluba.

Popis završavam još nekim koštunjačama: žabarići, srdele duge tridesetak centimetara koje blistaju srebrnkastim sjajem; tunjići s dvije stražnje peraje; crne kirnje koje se love pod svjetlom, a imaju okus jegulje kad su svježe, a lososa kad su suhe; crvenkaste usnače pokrivene ljuskama samo pri dnu leđnih i stražnjih peraja; zlatoperke, koje su srebrne i zlatne boje sa sjajem rubina i topaza itd.

No, moram spomenuti još jednu vrstu ribe, koje će se Conseil s razlogom dugo sjećati.

Mrežom su izvukli nekakvu veliku plosnatu ražu, koja je bila okrugla ako bi joj se odrezao rep. Imala je oko dvadesetak kilograma. Donji dio tijela bio joj je bijel, a gornji crvenkast s velikim okruglim točkama. Tijelo joj je bilo glatko, a završavalo je perajom podijeljenom na dva dijela. Dok je ležala na palubi, stalno se koprcala i pokušavala okrenuti grčevitim pokretima te je skoro završila natrag u moru. Conseil, koji nije htio izgubiti taj primjerak, potrčao je za njom i, prije nego sam ga uspio zaustaviti, zgrabio ju je objema rukama.

Čim je to napravio, našao se na leđima s nogama u zraku te je zapomagao:

— Gospodine! Gospodine, molim vas, pomozite mi!

Prvi put u životu jadni mi se mladić nije obratio u trećem licu.

Kanađanin i ja smo ga podignuli i snažno trljali, a kad je mladić, vječni razvrstač, došao k sebi, promrmljao je:

— Razred hrskavičnjaka, red prečkouste s škrgama, podred poligače, porodica drhtulja, rod drhtulja!

— Da, prijatelju — rekao sam — električna modropjega drhtulja dobro te stresla.

— Ah, gospodine, vjerujte mi da ću joj se osvetiti.

— A kako, Conseil?

— Pojest ću je.

To je i napravio iste večeri i zaista iz same osvete jer je zapravo bila žilava.

Jadni je Conseil dotaknuo modropjegu drhtulju, a ona je jedna od najopasnijih vrsta. Ta čudna životinja u vodi, koja je izvrstan vodič elektriciteta, strujom može ubiti ribu na daljini od nekoliko metara. Toliko je snažan njezin električni organ, čije dvije površine nisu manje od dva četvorna metra.

Sljedećeg dana, 12. travnja, *Nautilus* se približio obali nizozemskog Surinama, ušću rijeke Maroni, gdje je živjelo nekoliko skupina sirena. Radilo se lamantinima, koji kao moronji i morske krave pripadaju redu sirena. Te su lijepe životinje mirne i bezopasne, duge šest do sedam metara i sigurno teže oko četiri tone. Objašnjavao sam Conseilu i Nedu da je

priroda tim sisavcima namijenila važnu ulogu. One kao i tuljani pasu morsku travu i tako sprečavaju da se nagomilaju u ušćima tropskih rijeka.

— A znate li — upitao sam ih — što se dogodilo otkad su ljudi skoro istrijebili te korisne životinje? Biljke su onečistile zrak, a otrovni zrak je uzrok žute groznice koja je opustošila prekrasne dijelove Zemlje. U tim vrućim vodama razmnožile su se otrovne biljke, a bolest se raširila od ušća Rio de la Plate do Floride. A ako je Toussenel u pravu, to nije ništa prema onome što čeka naše potoke kada se po morima izlove svi kitovi i tuljani. Onda će se mora napuniti hobotnicama, klobucima i lignjama, koje će širiti zaraze jer neće biti više velikih želudaca koje je Bog stvorio kako bi oceani bili čisti!

Međutim, slijedeći teoriju zaliha a ne Toussenela, posada *Nautilusa* ulovila je šest tih lamantina. Trebalo je napuniti spremište hrane izvrsnim mesom koje je vrjednije od govedine i teletine. Lov nije bio zanimljiv. Lamantini nisu pružali otpor. Nekoliko tisuća kilograma mesa ukrcano je na brod, a trebalo ga je još i osušiti.

Našoj smo zalihi hrane dodali još ribe iz tih bogatih voda na neobičan način. Mrežom smo izvukli nekoliko riba kojima je glava završavala jajastom pločicom s mesnatim krajevima. Bile su to ustavice iz podreda tvrdoperki. Njihova se pločica sastojala od vodoravnih hrskavičnih listića. Između njih životinja može stvoriti vakuum, a one se onda prilijepe uz predmete kao pijavice. Ustavice, koje sam vidio u Sredozemnome moru, sigurno su pripadale toj porodici. Kad ih je posada ulovila, bacila ih je u posude s vodom.

Kad je ribolov završio, Nautilus se približio obali gdje su spavale kornjače. Bilo bi teško uloviti te vrijedne gmazove jer ih i najmanji šum probudi, a njihovi tvrdi oklopi otporni su na harpune. Ali ustavicama se mogu lako uloviti. Ta je životinja živa udica koja bi bila pravi blagoslov običnom ribaru.

Nautilusova posada nataknula je tim ribama široke prstene, koji im nisu smetali pri kretanju, a za prsten je bilo privezano uže. Ono je pak bilo privezano za brod.

Kada su ustavice bačene u vodu, odmah su se uhvatile za oklop kornjača. Tako čvrsto su se prilijepile za oklop da ih je trebalo otrgnuti kako bi se odvojile. Onda su dovučene na brod, zajedno s kornjačama.

Na taj smo način ulovili nekoliko kornjača. Bile su velike oko jednog metra i teške dvije stotine kilograma. Njihovi oklopi bili su prekriveni velikim prozirnim smeđim pločicama s bijelim i žutim pjegama. Izuzetno su ukusne, baš kao i obične kornjače.

Tim lovom završio je naš posjet vodama Amazone, a kad se spustila noć, *Nautilus* se vratio na otvoreno more.

XVIII.
Hobotnice

Nekoliko se dana *Nautilus* držao podalje od američke obale. Očigledno nije htio ući u Meksički zaljev ili karipske vode. Razlog tome nije bila plitka voda jer je srednja dubina tih mora bila tisuću i osam stotina metara. Prije je razlog bio taj što su ta mora bila puna otoka i mnogobrojni brodovi izazivali su nelagodu u kapetanu Nemu.

Dana 16. travnja vidjeli smo otoke Matrinique i Guadeloupe. Nakratko sam mogao vidjeti njihove najviše vrhunce.

Kanađanin, koji je planirao bijeg u tom zaljevu, tako što bi ga ili pokupio neki brod ili bi stigao sam do kopna, bio je jako razočaran. Bijeg bi mogao uspjeti samo kad bi Kanađanin uspio oteti čamac bez kapetanovog znanja. Međutim, budući da smo se nalazili na otvorenome moru, bijeg više nije dolazio u obzir. Tada smo već šest mjeseci bili zarobljenici na brodu. Preplovili smo trideset i sedam tisuća milja, i kao što je Ned istaknuo, nije bilo izgleda da će putovanje ikada završiti. Predložio je nešto što nisam očekivao. Predložio nam je da otvoreno pitamo kapetana namjerava li nas zauvijek držati na brodu.

Takav mi se korak nije sviđao jer sam mislio da njime ne bismo ništa postigli. Nismo smjeli polagati nade u kapetana već u sebe. Uostalom, kapetan je već neko vrijeme bio mračniji, povučeniji i rezerviraniji. Činilo mi se kao da me izbjegavao. Rijetko sam ga viđao. Prije je uživao u objašnjavanju morskih čuda. Poslije me ostavljao samog sa bilješkama i više nije dolazio u dvoranu.

Koji je bio razlog njegovog ponašanja? Ja sebi nisam mogao ništa predbaciti. Je li ga uznemiravala naša prisutnost na brodu? Što god da je bio razlog, nije bilo nade da će nam vratiti slobodu.

Zamolio sam Neda da mi da malo vremena da razmislim prije nego nešto učinim jer da je pokušaj propao, on bi probudio kapetanove sumnje i tako otežao naš položaj na brodu i otežao izvođenje Kanađaninovih planova. Moram još reći da nismo mogli iskoristiti zdravlje kao izgovor jer, osim onog strašnog iskustva pod ledom, nas trojica nikada se nismo osjećali bolje. Prehrana, zrak, uredan život i jednaka temperatura učinili su nas manje podložnima bolestima. Život kapetana Nema, čovjeka koji se odrekao veze s kopnom, koji se u moru osjećao kao kod kuće, bio slobodan da ide kamo želi slijedeći tajnovite putove, mogao sam shvatiti. Ali ipak on nije prekinuo veze s čovječanstvom, a nisam ni ja koji sam sa zanimanjem proučavao more te nisam htio da moja istraživanja nestanu sa mnom. Imao sam priliku napisati potpunu knjigu o moru i htio sam da ta knjiga prije ili kasnije ugleda svjetlo dana.

U međuvremenu, u vodama Kariba, na dubini od deset metara, mogao sam gledajući kroz okna dopuniti u dnevniku bilješke zanimljivim stvarima! Od žarnjaka vidio sam cjevance, poznate još pod imenom modri loptaši, a izgledaju kao debeli duguljasti mjehuri sedefasta sjaja. Svojom oblom membranom drže se na površini i za sobom vuku modre lovke kao svilene niti. Vidio sam i klobuke, koji izgledaju lijepo, ali kad ih dotakneš, peku i ispuštaju nekakvu tekućinu koja izgriza. Od člankaša bilo je tu kolutičavaca, dugih metar i pol, s ružičastim rilom i tisuću i sedam stotina organa za kretanje. Kreću se vijuganjem u vodi, a kad prođu od sunca se prelijevaju u duginim bojama. Iz skupine riba vidio sam morske golube, velike hrskavičnjače duge tri metra i teške oko tri stotine kilograma. Prsne su im peraje u obliku trokuta, sredina leđa im je ispupčena, a oči im se nalaze na krajevima prednjeg dijela glave. Plutaju kao kakvi ostaci brodoloma, a katkad bi se spustile na naša okna kao na kakav proziran kapak. Bilo je i američkih kostoroga, crno-bijele boje; glavoča sa žutim perajama i izbočenim čeljustima; skuša, dugačkih trideset centimetara i s kratkim i oštrim zubima, tijelo im je puno malih ljusaka, a pripadaju vrsti trupova. Vidjeli smo i jato prugastih bradeča, sa zlatnim prugama od glave do repa, kako mlataraju blistavim perajama. Ti su dragulji nekada bili posvećeni božici Diani. Bili su traženi kod bogatih Rimljana. Ima i poslovica o njima koja kaže: — Onaj koji ih lovi, taj ih ne jede. — I na kraju, vidjeli smo zlatne barjaktare koji su ukrašeni smaragdnim vrpcama oko glave i odjeveni su u svilu i baršun. Plivali su ispred nas kao gospoda iz Verone. Bilo je tu i lepezastih kolorepa, šurnji, kirnji. Rumenci kao da su razmicali valove svojim oštrim repom. Bile su tu i srebrnkaste mjesečinke, dostojne svog imena te su se dizale na površinu kao mjesečeve zrake.

Koliko sam samo još divnih primjeraka mogao vidjeti da *Nautilus* nije zaronio u najveće dubine. Njegove su nas peraje odvele do dubine od dvije tisuće do tri tisuće pet stotina metara. Na takvim dubinama životinjski svijet su predstavljale dlakavice, zvjezdače, stapčari, zvrkovi, pozlatci, mekušci velikog rasta.

Do 20. travnja podignuli smo se na dubinu od tri stotine metara. Najbliže kopno bio je Bahamski arhipelag, razbacan po moru kao kamenje. U tom smo dijelu vidjeli mnogo hridina, okomitih zidova od istrošenih komada velikih kamena poslaganih u velike redove; između njih bile su crne rupe, a njih ni naše električno svjetlo nije moglo do kraja osvijetliti.

Stijene su bile prekrivene gustom travom, laminarijama, mnogobrojnim bračićima. Pravi čvor hidrofita dostojnih Titanova svijeta.

Razgovarajući o tim divovskim biljkama Conseil, Ned i ja počeli smo razgovarati o divovskim životinjama koje su tamo živjele jer je divovska vegetacija bila vjerojatno njihova hrana. Međutim, gledajući kroz okna nisam vidio ništa drugo do rakova iz odjeljka kratkorepaca, rakovice, bamburače, karakteristične za karipske vode.

Oko sedam sati Ned me upozorio na strahovito vrvljenje koje je nastalo u golemim algama.

— To su vjerojatno spilje za hobotnice i lignje i ne bih se iznenadio kad bismo ugledali koje od tih čudovišta.

— Koga? — upitao me Conseil. — Obične hobotnice iz reda glavonožaca?

— Ne — odgovorio sam mu. — Mislio sam na divovske hobotnice. Ali naš prijatelj sigurno je pogriješio jer nigdje ne vidim ništa.

— Šteta — rekao je Conseil. — Volio bih se suočiti s takvom hobotnicom jer sam čuo o njima da mogu povući cijeli brod u dubinu. Te se životinje nazivaju krak...

— Krak je dosta — podrugljivo je rekao Ned.

— Kraken — nastavio je Conseil, ne obazirući se na prijateljevu šalu.

— Nikada me neće uvjeriti u postojanje takvih životinja — rekao je Ned.

— Zašto ne? — upitao ga je Conseil. — Vjerovali smo u postojanje profesorovog jednoroga.

— I pogriješili smo, Conseil.

— Istina, ali ima ljudi koji još u to vjeruju.

— Ne bih se iznenadio — rekao sam Conseilu — ali što se mene tiče, ne bih priznao postojanje takvih životinja sve dok jednu ne bih rasjekao svojim rukama.

— Znači li to da gospodin ne vjeruje u postojanje divovske hobotnice? — upitao me Conseil.

— Tko je ikada vjerovao u takvo nešto? — uzviknuo je Kanađanin.

— Mnogo ljudi, Nede.

— Možda znanstvenici, ali ne i ribari.

— Nisi u pravu, Nede. I ribari i znanstvenici!

— Ali dopustite da vam kažem — rekao je Conseil ozbiljno — da se sjećam da sam jasno vidio kako divovski kraci vuku brod u dubinu.

— Zar si zaista to vidio? — upitao ga je Kanađanin.

— Jesam, Nede.

— Vlastitim očima?

— Vlastitim očima.

— Možeš li mi reći gdje si to vidio?

— U St. Malou — odgovorio je Conseil, ne trepnuvši.

— U luci, pretpostavljam? — upitao ga je Ned podrugljivo.

— Ne, u crkvi — odgovorio je Conseil.

— U crkvi! — uzviknuo je Kanađanin.

— Da, prijatelju, u crkvi. Na slici je bila prikazana hobotnica.

— To ti je bila dobra šala — rekao je Ned, smijući se. — Conseil me zafrkava, gospodine.

— Zapravo — rekao sam — Conseil je u pravu. Čuo sam za tu sliku. Ali sve se temelji na legendi, a znamo koliko one vrijede kad uđu u prirodopis! Kad su čudovišta u pitanju, nema granica mašti. Ne samo da se govorilo o hobotnicama koje su mogle povući brod na dno, već određeni Olaf Magnus spominje hobotnicu dugačku jednu milju koja je više sličila na otok nego na životinju. Druga priča govori o tome kako je biskup iz Nidrosa jednog dana postavio oltar na veliki kamen. Kad je misa završila, kamen se počeo micati i vratio se u more. Taj kamen zapravo je bila hobotnica.

— I to je sve? — upitao je Kanađanin.

— Ne — odgovorio sam. — Još jedan biskup, Pontoppidan iz Berghema, također govori o hobotnici na kojoj je bilo moguće smjestiti cijeli konjanički puk.

— Ti biskupi u staro doba bili su dobri u pričanju nevjerojatnih priča — rekao je Ned Land.

— I na kraju, učenjaci starog doba pišu o čudovištima čija su usta bila velika poput zaljeva. Bila su prevelika da bi prošla kroz Gibraltarska vrata!

— Ma nemojte! — uzviknuo je Ned.

— Ima li istine u tim pričama? — upitao me Conseil.

— Nema, prijatelji, barem u onima koje pretjeruju. Međutim, pripovjedači trebaju samo izgovor, a ne istiniti razlog za svoju priču. Ne može se poreći da postoje velike hobotnice i lignje, ali nisu velike kao kitovi. Aristotel je pisao da je vidio lignju dugačku pet lakata, a to je tri metra. Neki su ribari često vidjeli lignje od dva metra. U muzejima u Trstu i Montpellieru nalaze se ljuske liganja od dva metra. Uostalom, prema proračunima prirodoslovaca, životinja duga dva metra ima krakove od devet metara. A to je već dovoljno da bi u mašti nastalo čudovište.

— Love li ribari još takve životinje?

— Ako ih i ne love, pomorci i dalje nailaze na njih. Jedan moj prijatelj, kapetan Bos iz Le Havrea, često mi je pričao da je susreo takvo čudovište u Indijskom oceanu. Ali najčudniji incident, koji više ne dopušta sumnju u postanak te divovske životinje, dogodio se prije nekoliko godina, 1861.

— Što se dogodilo? — upitao me Ned.

— Godine 1861, sjeveroistočno od Tenerifa, po prilici na ovoj istoj zemljopisnoj širini na kojoj se mi sada nalazimo, posada izvidničkog broda *Alecton* vidjela je divovsku hobotnicu koja je plivala u blizini. Kapetan Bouguer prišao je čudovištu i napao ga harpunima i paljbom, ali bez uspjeha jer su harpuni i meci prolazili kroz mekano tkivo kao kroz želatinu. Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja, posadi je uspjelo omotati uže oko mekuščeva tijela. Uže je klizilo sve do repnih peraja i tamo se zaustavilo. Onda su pokušali izvući čudovište na palubu, ali je bilo tako teško da mu je uže prerezalo rep. Čudovište bez repa nestalo je u dubinama.

— Barem sada imamo činjenice — rekao je Ned Land.

— Neoborive činjenice, dobri moj Ned. Čak je predloženo da se životinja nazove *Bouguerova hobotnica.*

— Koliko je bila dugačka? — upitao je Kanađanin.

— Je li imala oko šest metara? — upitao je Conseil, koji je kroz okna promatrao stijene.

— Jest — odgovorio sam.

— I na glavi je imala krunu od osam krakova koji su se migoljili u vodi kao gnijezdo zmija?

— Upravo tako.

— Jesu li joj oči bile goleme i na vrhu glave?

— Jesu.

— I jesu li joj usta bila kao ogroman papagajski kljun?

— Zaista jesu, Conseil.

— Ako gospodin nema ništa protiv — rekao je Conseil — ali ako ovo što gledam nije Bouguerova hobotnica, onda je sigurno netko od njezine braće.

Pogledao sam Conseila, a Ned Land je potrčao prema oknu.

— Kakvo strašno čudovište! — uzviknuo je.

I ja sam pogledao kroz okno. Nisam mogao sakriti gađenje. Pred mojim očima migoljilo je ogromno čudovište, dostojno lika iz legendi i bajki.

Bila je to hobotnica ogromne veličine, dugačka oko osam metara. Kretala se unatrag velikom brzinom u smjeru *Nautilusa,* gledajući ogromnim zelenim očima. Njezinih osam krakova, usađenih u glavu, bilo je dvostruko veće od duljine tijela i savijali su se kao vlasi furija. Moglo se jasno vidjeti dvije stotine i pedeset prijanjaljki na unutrašnjoj strani trakova. Izgledale su kao polukružne posude. Povremeno bi se te prijanjaljke, ili sisaljke, prilijepile za staklo okna. Hobotničina usta, rožnati kljun nalik na papigin, otvarala su se i zatvarala u uspravnom smjeru. Iz njih je izlazio strašan jezik, također rožnat i s više redova zubiju. Kakvo je to bilo strašno biće! Ptičji kljun na mekušcu! Njezino vretenasto tijelo, naduto u sredini, tvorilo je mesnatu masu koja je vjerojatno težila dvadeset do dvadeset i pet tisuća kilograma. Njezina se boja mijenjala nevjerojatnom brzinom od sive do crvenkastosmeđe, ovisno o raspoloženju hobotnice.

Što je uzrujalo hobotnicu? Nesumnjivo *Nautilus* koji je bio veći od nje i na kome se njezini ljepljivi krakovi i kljun nisu mogli uhvatiti. Ipak, kako su užasni ti mekušci, koliku im je izdržljivost Stvoritelj dao i kakvu su snagu pokazivali svojim pokretima jer su imali tri srca.[133]

---

[133] Svi glavonošci imaju samo jedno srce, ali je ono sastavljeno od tri dijela — od jedne klijetke i dvije pretklijetke.

Sudbina nas je dovela u blizinu ove životinje te nisam htio propustiti priliku za proučavanje tog primjerka. Prevladao sam strah, koji me obuzeo kad sam je vidio, i krenuo sam je crtati.

— Možda je to čudovište koje je pobjeglo *Alectonu* — rekao je Conseil.

— Nije, ova je netaknuta — rekao je Ned Land. — Ima rep.

— To ništa ne dokazuje — dodao sam. — Krakovi i rep ovim životinjama mogu ponovo izrasti procesom regeneracije, a rep Bouguerove hobotnice imao je vremena sedam godina da ponovo izraste.

— Ako nije ta — rekao je Ned — možda je onda jedna od onih tamo.

I zaista, druge su se hobotnice pojavljivale s desne strane podmornice. Izbrojao sam sedam oko *Nautilusa* i mogao sam ih čuti kako im kljunovi odzvanjaju na željeznim pločama trupa broda. Bolji pogled nismo mogli ni poželjeti.

Nastavio sam svoj posao. Čudovišta su se tako držala podmornice da se činilo kao da se uopće nisu micala te sam im mogao nacrtati obrise na staklu. I mi smo plovili lagano.

Odjednom se *Nautilus* zaustavio, i to tako naglo da se sav potresao.

— Jesmo li udarili u nešto? — upitao sam.

— U svakom slučaju — rekao je Ned — sigurno smo se oslobodili jer plutamo.

Nautilus je plutao, ali nije plovio. Njegov propeler više se nije okretao. Za minutu je u dvoranu ušao kapetan Nemo sa svojim prvim časnikom.

Nisam ga vidio duže vrijeme, izgledao je potišteno. Kroz okna je dobro pogledao hobotnice, rekao nešto svom prvom časniku, a da se nama nije ni obratio, a možda nas nije ni vidio.

Prvi je časnik izašao iz dvorane. Uskoro su se okna zatvorila i svjetlo na stropu upalilo.

Prišao sam kapetanu.

— Čudnovata je to skupina hobotnica — rekao sam kao neki amater koji je gledao u akvarij.

— Zaista jest, gospodine — odgovorio je. — Uskoro ćemo se sukobiti s njima.

— Sukobiti? — ponovio sam.

— Da, gospodine. Propeler je stao i mislim da se jedna od tih divovskih životinja smotala oko krila propelera te se zbog toga ne možemo kretati.

— I što ćete učiniti?

— Izronit ću i poubijati te štetočine.

— To je teško izvesti.

— Istina. Naši električni meci ne mogu ništa tom mekom mesu jer ne nailaze na otpor. Pokušat ćemo sa sjekirama.

— I s harpunom — dodao je Kanađanin — ako mi dopustite da vam pomognem.

— Prihvaćam vašu ponudu — rekao je kapetan Nemo.

— I mi idemo s vama — rekao sam te smo slijedeći kapetana došli do glavnog stubišta.

Tamo je bilo desetak članova posade naoružano sjekirama, spremno za borbu. Conseil i ja uzeli smo sjekire, a Ned harpun.

Nautilus je u međuvremenu izronio. Jedan od mornara, koji je stajao na vrhu stubišta, odvijao je zasune na otvoru. Ali jedva da je uspio olabaviti zasune, kad je poklopac odletio, vjerojatno zbog toga što su ga hobotničine prijanjaljke podignule.

Odmah se jedan od tih krakova uvukao u otvor kao zmija, a dvadesetak drugih vitlalo se iznad njega. Jednim udarcem sjekire kapetan Nemo je odsjekao krak, koji je kliznuo niz stepenište.

Krenuli smo na palubu, stisnuti jedan uz drugoga. Druga dva kraka uhvatila su mornara koji je stajao ispred kapetana Nema i vinuli ga u zrak.

Kapetan Nemo je vrisnuo i pojurio na palubu. Pojurili smo za njim.

Kakav je to bio strašan prizor! Jadnog čovjeka, u strašnom stisku kraka, prilijepljenog prijanjaljkama, prevrtala je u zraku hobotnica. Gušio se, hvatao zrak i vikao: — Upomoć! Upomoć! — Iznenadio sam se kad sam čuo da je vikao na *francuskom jeziku.* To je značilo da sam na brodu imao sunarodnjaka, a možda i nekoliko njih! Pamtit ću njegove užasne krikove do kraja života. Jadni mladić bio je izgubljen. Tko ga je mogao istrgnuti iz tog strašnog stiska? Ipak je kapetan Nemo pojurio prema hobotnici i jednim udarcem odsjekao joj još jedan krak. Prvi se časnik bijesno borio s drugim hobotnicama, koje su se penjale na brod. Kanađanin, Conseil i ja također smo zabadali naše oružje u meso. Jak miris mošusa ispunio je zrak. Bilo je užasno.

U jednom trenutku pomislio sam da ćemo uspjeti osloboditi jadnog mladića iz hobotničinog stiska. Sedam od tih osam krakova već je bilo odsječeno. Onaj jedini koji je ostao vitlao je po zraku svojom žrtvom. Baš u trenutku kad su se kapetan Nemo i prvi časnik približili hobotnici, ona je iz tijela izbacila crnilo. Ono nas je zaslijepilo. Kada se crni oblak raščistio, hobotnica je nestala, a s njom i nesretni mornar, moj sunarodnjak.

S kakvim smo onda bijesom napali hobotnice. Borili smo se kao da uopće nismo vladali sobom. Na brod je nasrnulo deset ili dvanaest hobotnica. Kotrljali smo se u strahovitoj zbrci preko krakova, koji su migoljili kao zmije, usred mora punog krvi i crnila.

Činilo se da im stalno rastu novi krakovi, kao Hidrine glave. Ned Landov harpun svakim je udarcem probio zelene hobotničine oči i iskopao ih. Ali mog je prijatelja oborio krak kojeg nije mogao izbjeći.

Ne znam kako me tada nije izdalo srce od zaprepaštenja i straha. Skoro ga je krak presjekao na pola. Skočio sam mu u pomoć. Ali kapetan Nemo bio je brži od mene te je jednim udarcem udario hobotnicu posred kljuna. Tako spašen čudom, Kanađanin se dignuo i zario svoj harpun u trostruko srce čudovišta.

— Dugovao sam vam to — rekao je kapetan Kanađaninu.

Ned se bez riječi naklonio.

Borba je trajala četvrt sata. Čudovišta, unakažena i poražena, konačno su se onda predala i nestala u dubinama.

Kapetan Nemo, sav u krvi, stajao je nepomično pored električnog svjetla i gledao u more koje je progutalo jednog od njegovih prijatelja. Suze su mu se skotrljale niz obraze.

XIX.
Golfska struja

Nitko od nas neće nikada zaboraviti strašan prizor, koji se je dogodio 20. travnja. Opisao sam ga pod užasnim dojmovima odmah nakon što se to dogodilo. Od tada sam ponovno pregledao opis. Pročitao sam ga Conseilu i Kanađaninu. Oni su potvrdili da su činjenice točne, ali da nisam uspio opisati osjećaje oko te drame. Da bi se živo opisao prizor, trebao bi dar jednog od naših najsjajnijih pjesnika, pisca djela *Travailleurs de la mer*,[134] Victora Hugoa.

Opisao sam kako je kapetan Nemo plakao gledajući more. Njegova tuga bila je iskrena i duboka. Već je izgubio i drugog prijatelja otkad smo se ukrcali na brod. I to još kakvom strašnom smrću! Prijatelj, kojeg je smrvila, ugušila i zdrobila strašna hobotnica, i smrskala željeznim kljunom, nije mogao počivati sa svojim prijateljima u mirnim vodama koraljnog groblja!

Usred te krvave borbe, očajni krik nesretnika slomio mi je srce. Nesretni Francuz zaboravio je na čudni jezik u trenutku smrtne opasnosti i zazivao je pomoć na materinjem jeziku. U *Nautilusovoj* posadi, koja se dušom i tijelom sjedinila sa svojim kapetanom Nemom, i s njim izbjegavala ljudsko društvo, bio je i jedan moj zemljak! Zanimalo me je li on jedini predstavnik Francuske u tajanstvenoj zajednici, koju su očigledno sačinjavali pojedinci različitih narodnosti. Tako se u mojim mislima pojavilo još jedno nerješivo pitanje!

Kapetan Nemo povukao se u svoju sobu i nisam ga vidio nekoliko dana. Koliko je bio tužan, očajan i slomljen, najbolje je pokazivao brod, kome je on bio duša i koji je bio odraz svih njegovih raspoloženja. *Nautilus* se nije više držao nekog određenog smjera, nego je plutao kao truplo prepušteno na milost i nemilost valova. Propeler mu je sada bio slobodan, a ipak se tako malo njime služilo. Kapetan je plovio naslijepo te se nije mogao otrgnuti od posljednjeg prizora sa bojišta gdje je more progutalo jednog od njegovog prijatelja. Tako je prošlo punih deset dana. Tek je 1. svibnja *Nautilus* napokon zaplovio prema sjeveru, nakon što je posjetio otočje Lucayes na ulazu u Bahamski kanal. Plovili smo najvećom strujom mora, koja ima svoje obale, svoje ribe i svoju temperaturu. Naravno, mislim na Golfsku struju.

To je zaista velika rijeka koja teče usred Atlantskog oceana i njezine se vode ne miješaju s oceanskim vodama. Ta rijeka je slana, slanija od okolnoga mora. Srednja dubina iznosi oko tisuću metara, a srednja širina oko šezdeset milja. Na nekim mjestima struja teče

[134] Morski radnici (franc.).

brzinom od četiri kilometra na sat. Stalna joj je količina vode veća nego svih rijeka na svijetu zajedno.

Pravi izvor Golfske struje, koji je otkrio Maury, je u Biskajskom zaljevu. Tu se počinju skupljati vode niske temperature i blijede boje. Struja se spušta prema jugu, oplakuje ekvatorijalnu Afriku, grije se pod žarkim suncem tropskog pojasa, prelazi preko čitavog Atlantika, udara u San Roque, rt na brazilskoj obali, i dijeli se u dvije grane, jedna grana ulazi u topla karipska mora. Na tom mjestu Golfska struja počinje uspostavljati ravnotežu temperature i miješati tropske i polarne vode. U Meksičkom zaljevu se ugrije toliko da gotovo ključa, ulazi prema sjeveru k američkim obalama, teče do Newfoundlanda, zatim pod tlakom hladne struje iz Davisova prolaza skreće nadesno, nastavlja put ortodromom po glavnom krugu Zemlje i grana se opet u dvije grane na 43. stupnju. Jedna od tih grana se uz pomoć sjeveroistočnog pasata vraća prema Biskajskom zaljevu i Azorima, a druga, grijući obale Irske i Norveške, prodire i preko Spitzbergena, te joj tada temperatura pada na četiri stupnjeva.

Tom je oceanskom rijekom plovio sada *Nautilus.* Na izlasku iz Bahamskog kanala Golfska struja teče brzinom od osam kilometara na sat. Široka je trideset milja, a duboka tristo pedeset metara. Na njezinom putu prema sjeveru brzina joj postupno opada. Moramo se nadati da će joj tok ostati nepromijenjen, jer kad bi joj se brzina i smjer promijenili, kako su neki mislili da to i opažaju, europska bi se klima tako poremetila, da ne možemo niti zamisliti kakve bi bile posljedice za klimu u Europi.

Oko podneva, našli smo se Conseil i ja na palubi. Otkrio sam mu sve tajne Golfske struje. Kad sam završio, rekao sam mu neka umoči ruku u vodu.

Conseil je poslušao i začudio se kad nije osjetio ni hladno ni toplo.

— To je zato — protumačih mu — jer se temperatura Golfske struje na izlasku iz Meksičkog zaljeva neznatno razlikuje od temperature krvi. Golfska struja je golemi opskrbljivač toplinom, koja omogućuje europskim obalama stalno zelenilo. Ako se može vjerovati Mauryju, toplina čitave struje mogla bi spriječiti rijeku rastaljenog željeza, veliku kao Amazona ili Missouri, da se stvrdne.

U tom trenutku brzina Golfske struje bila je dva metra u sekundi. Struja je toliko različita od okolne vode, da se njezina gusta voda u svom toku izdigla iz oceana i tako se stvorila mala razlika razina između nje i susjedne hladne vode. Voda Golfske struje ima u sebi mnogo soli i tamne je boje, pa se svojim čistim indigom ističe u zelenoj vodi oko sebe. Granica joj je tako oštra, da je *Nautilus* u visini Carolina zarinuo pramac u Golfsku struju dok mu je propeler još sjekao vodu oceana.

Golfska struja sa sobom nosi čitav svijet živih bića. Jedrilci, česta vrsta u Sredozemnom moru, plovili su u jatima. Od hrskavičnjaka najčešće su se vidjele raže s vrlo tankim repom, koji im je dug kao trećina tijela. Izgledale su kao veliki rombovi dugi osam metara. Viđao sam i male morske pse od jednog metra, velike glave, kratkih i oblih usana i šiljastih zuba, koji su im raspoređeni u više redova. Tijelo kao da im je bilo prekriveno ljuskama.

Od koštunjača opazio sam krasne usnače, koje žive samo u tim morima; zatim crvence, kojima se zjenica blistala kao plamen, pa grbove duge jedan metar, širokog ždrijela punog sitnih zuba, koji se oglašuju slabim krikom; vrane, koje sam već prije opisao; modre pričinke sagrađene od zlata i srebra; papige, prave duge oceana, koje se mogu natjecati u bojama s najljepšom tropskom pticom; sivce trouglaste glave; modričice bez ijedne ljuske; kosirice s jednom žutom poprečnom prugom kao grčko slovo t. Na sve su strane vrvjeli maleni glavočići posuti smeđim točkama, vlasujke srebrne glave i žuta repa, različite vrste trnoboke, hujice vitka tijela, što blistaju ugodnim sjajem, koje je Lacepede posvetio svojoj ženi; napokon vidio sam još jednu lijepu ribu, a to je američki vitez, koji se kreće, okićen svim mogućim odličjima i nakinđuren vrpcama, po vodama tog velikog naroda koji malo cijeni odlikovanja i vrpce.

Moram još reći da u noći voda Golfske struje svjetluca te je gotovo nadjačavala naše električno svjetlo, osobito po olujnom vremenu kakvo nam se spremalo.

Dana 8. svibnja nalazili smo se kod Rta Hatterasa u visini sjeverne Karoline. Golfska struja tu je široka oko sedamdeset i pet milja, a duboka dvije stotine deset metara. *Nautilus* je i dalje lutao nasumce. Prestalo je svako izviđanje. Priznajem da bi pod takvim prilikama bijeg mogao biti uspješan jer bi nam nastanjene obale pružile sigurno utočište. Morem su neprestano prolazili parobrodi, koji plove iz New Yorka i Bostona u Meksički zaljev, a danju i noću svuda krstare male brodice, koje plove između raznih luka na američkoj obali. Mogli smo se nadati da bi nas prihvatile te je to bila povoljna prilika, iako je *Nautilus* bio udaljen od obale punih trideset milja.

Ali Kanađaninove je namjere pokvarilo loše vrijeme. Približavali smo se krajevima, gdje su oluje vrlo česte, gdje vladaju vijavice i orkani. Upravo njih stvara Golfska struja. Uputiti se na tako često uzburkano more u krhkome čamcu, značilo bi izložiti se sigurnoj pogibelji. Čak se i Ned Land morao složiti s time. Morao je obuzdati bijesnu nestrpljivost, koju je samo bijeg mogao izliječiti.

— Gospodine profesore — reče mi tog dana Kanađanin — ovo mora već jednom završiti. Moram biti jasan. Vaš kapetan Nemo plovi dalje od obala prema sjeveru. A ja kažem da mi je bilo dosta Južnog pola i da ne želim još na Sjeverni.

— Pa što da radimo, Nede, kad u ovom trenutku bijeg ne dolazi u obzir?

— Opet se vraćam na moj stari plan. Treba razgovarati s kapetanom. Niste mu ništa rekli kada smo bili u vodama u vašem kraju. Sada ja želim govoriti, kad smo u vodama mojeg kraja. Moram progovoriti. Kad pomislim da će za koji dan *Nautilus* stići u visinu Nove Škotske, da se tamo kod Newfoundlanda otvara širok zaljev, da u taj zaljev utječe rijeka St. Lawrence i da je ta rijeka moja, rijeka koja teče uz Quebec, moj rodni grad. Kad na sve to pomislim, bijes me spopada, kosa mi se diže na glavi. Eto, gospodine, radije ću se baciti u more! Ovdje nikada neću ostati! Gušim se!

Kanađanin je bio pri kraju strpljenja. Njegov se snažni temperament nije mogao prilagoditi dugotrajnom zatvoru. Svaki dan lice mu je mijenjalo. Bio je sve lošije volje. Shvaćao sam da je trpio jer je i mene počela hvatati čežnja za domom. Već smo bili više od sedam

mjeseci bez ikakvih vijesti iz svijeta. Kapetan Nemo se promijenio; osobito nakon bitke s hobotnicama. Tada se povukao u sebe i postao šutljiv. To me prisililo da drugačije sagledam situaciju. Nisam se više lako oduševljavao kao prvih dana. Trebao bi biti Flamanac kao Conseil da se pomiriš s položajem u okolišu koji je stvoren za kitove i druge stanovnike mora. Doista, da je taj vrijedni mladić umjesto pluća imao škrge, bio bi uistinu izvrsna riba.

— Što je, gospodine? — nestrpljivo će Ned Land kada je vidio da mu ne odgovaram.

— Što, Nede, vi biste htjeli, da pitam kapetana Nema, što namjerava s nama?

— Da, gospodine.

— Iako nam je dao do znanja kakve su mu namjere?

— Da! Želim znati na čemu sam. Govorite samo za mene, samo u moje ime, ako baš želite.

— Ja ga vrlo rijetko susrećem jer me izbjegava.

— Baš zato ga i treba potražiti.

— Dobro, pitat ću ga, Nede.

— Kada? — uporno nastavi Kanađanin.

— Kad ga sretnem.

— Gospodine Aronnax, hoćete li da ga ja potražim?

— Ne, prepustite to meni. Sutra...

— Danas! — nestrpljivo nastavi Ned Land.

— Dobro. Danas ću ga potražiti — odgovorio sam Kanađaninu. Nisam htio da sve pokvari.

Ostao sam sâm. Dao sam mu obećanje i odlučio sam to odmah obaviti. Draže mi je obaviti stvari nego ih odgoditi. Vratio sam se u svoju sobu. Iz nje sam čuo kako kapetan Nemo hoda u svojoj sobi. Nisam htio propustiti priliku da razgovaram s njim. Pokucao sam na vrata, ali nitko nije odgovarao.

Pokucao sam ponovno i okrenuo ručku. Vrata su se otvorila.

Ušao sam. Kapetan je bio u sobi, nagnuo se nad svoj radni stol i kao da me nije niti čuo. Odlučio sam da se neću vratiti dok ne porazgovaram s njim, te sam mu se približio. On je iznenada podignuo glavu, namrštio se i zapitao oštrim glasom:

— Vi ovdje? Što želite od mene?

— Htio bih s vama porazgovarati, kapetane.

— Pa zaposlen sam, gospodine; vidite da radim. Ja vas puštam da radite u samoći, zar ja ne mogu imati toliko slobode?

Takav me doček i nije baš ohrabrio, ali sam odlučio sve slušati da bih kasnije mogao i sve govoriti.

— Gospodine — počeo sam hladno — htio sam s vama porazgovarati o nečemu što ne mogu odgađati.

— O čemu, gospodine? — podrugljivo odvrati kapetan. — Da niste možda otkrili nešto što je meni promaknulo? Da niste otkrili neke nove tajne u moru?

Bilo je očigledno da nismo mislili na istu stvar, ali prije nego sam uspio odgovoriti, pokazao mi je nekakav otvoreni rukopis na stolu i rekao ozbiljnim glasom:

— Vidite li ovaj rukopis, gospodine Aronnax? Napisao sam ga na više jezika. U njemu je kratak izvadak svih mojih proučavanja mora i, ako Bog da, on neće nestati zajedno sa mnom. Rukopis, koji sam potpisao svojim imenom, sadržava i moj životopis. Zatvorit ću ga u malu nepotopivu spravu. Posljednji koji preživi na *Nautilusu,* bacit će spravu u more, da je valovi odnesu kud žele.

Ime tog čovjeka! Životopis, koji je sam napisao! Zar će se njegova tajna ipak jednoga dana otkriti? U tome trenutku, pružila mi se prilika da spomenem svoj razlog dolaska.

— Kapetane — započeo sam — mogu samo pohvaliti misao koja vas je na to navela. Plod vaših proučavanja ne smije biti izgubljen. Ali sredstvo koje namjeravate upotrijebiti čini mi se previše jednostavnim. Tko zna kamo će vjetrovi odnijeti spravu i kome će pasti u ruke? Zar nemate neku bolju ideju? Ne biste li vi ili netko od vaših...

— Nikad, gospodine! — prekinuo me hitro kapetan.

— Ali ja i moji prijatelji, spremni smo sačuvati rukopis ako nas pustite na slobodu...

— Slobodu! — ponovi kapetan Nemo ustajući:

— Da, gospodine, i baš sam o tome htio s vama porazgovarati. Već smo sedam mjeseci na vašem brodu, a danas vas pitam, u ime mojih prijatelja i moje ime, namjeravate li nas ovdje zauvijek držati zarobljenima?

— Gospodine Aronnax — nastavi kapetan Nemo — moj odgovor danas glasi jednako kao i prije sedam mjeseci; tko god uđe u *Nautilus,* ne smije više nikada iz njega izaći.

— Pa vi nam time namećete ropstvo.

— Nazovite to kako god hoćete.

— Ali rob je svugdje sačuvao pravo da opet dobije slobodu. Sva sredstva koja upotrijebi prilikom bijega tada su opravdana.

— Tko vam brani to pravo? — odgovori kapetan Nemo. — Jesam li ikada i pomislio na to da vas vežem obećanjem?

Kapetan me promatrao prekriženih ruku.

— Gospodine — nastavio sam — ni ja, ni vi sigurno ne biste htjeli, da se po drugi put vraćam na to pitanje. Ali raspravimo to, kad smo već počeli, jednom zauvijek. Ponavljam, ne radi se ovdje samo o meni. Meni istraživanja pomažu, ona mi odvraćaju misli i skreću na drugo, to mi je strast zbog koje zaboravim na sve drugo. Ja sam zadovoljan isto kao i vi, kada mogu živjeti nepoznat i odrezan od svijeta u krhkoj nadi da ću rezultate svoga istraživanja jednoga dana predati budućnosti pomoću zamišljene sprave koju bih

povjerio hirovima vjetra i valova. Divim vam se zbog toga, ali ima još i drugih pogleda na vaš život, koji mi pokazuju da je okružen tajnama i zapletima, u kojima ne sudjelujemo samo ja i moji prijatelji. Eto, čak i u onim trenucima, kad je naše srce uzbuđenije zakucalo za vama, kad nas je ganula kakva vaša bol ili zanijelo koje vaše mudro ili hrabro djelo, mi smo morali suzbijati u sebi i najmanji osjećaj one simpatije, koja se rađa kada vidimo ono što je dobro i lijepo, bez obzira dolazi li od prijatelja ili neprijatelja. Upravo taj osjećaj, da se od nas krije sve što se tiče vas, čini naš položaj neprihvatljivim i nemogućim, čak i za mene, osobito pak za Neda Landa. Svaki čovjek, samim time što je čovjek, voli da se misli na njega. Jeste li se ikada zapitali, kakve sve planove za osvetu može izazvati čežnja za slobodom i mržnja prema ropstvu u čovjeku kao što je Kanađanin, što on sve može smisliti, pokušati, izvesti...

Zašutio sam. Kapetan Nemo ustade.

— Neka Ned Land misli, pokušava i izvede što želi. Ja ga nisam tražio! Ne držim ga na brodu sebi za zabavu. Vi ste, gospodine Aronnax, vjerujem jedan od onih koji mogu sve razumjeti, pa čak i šutnju. Nemam više što reći. Neka ovaj prvi put, što ste došli o tome razgovarati, bude i posljednji. Ne želim više o tome slušati.

Udaljio sam se. Od tog je dana naš položaj postao vrlo težak. Razgovor sam prenio svojim prijateljima.

— Sada barem znamo da od tog čovjeka ne možemo ništa očekivati. *Nautilus* se približava Long Islandu. Pobjeći ćemo bez obzira na to kakvo će biti vrijeme — rekao je Ned.

Ali nebo je postajalo sve tamnije. Pojavili su se znakovi orkana na nebu. Atmosfera je postala bjelkasto-sivkaste boje. Oblaci *cirusa* i *cumulusa* skupljali su se na nebu, skupljajući se u pozadini kao planine, a bijeli oblaci jurili su velikom brzinom. More se uzburkalo i počeli su se rađati dugi valovi. Sve su ptice nestale osim burnica, prijateljica oluja. Barometar je naglo padao i pokazivao krajnju napetost u zraku. Mješavina u *stormglassu* se rastavljala pod utjecajem elektriciteta, koji je zasitio atmosferu. Elementi su bili spremni za bijes.

Oluja se razbjesnjela 18. svibnja, baš kad je Nautilus plovio u visini Long Islanda, na nekoliko milja od New Yorka. Mogu opisati borbu elemenata jer, umjesto da pobjegne u morske dubine, kapetan Nemo joj je iz nekog nerazjašnjenog hira htio prkositi na površini.

Vjetar je puhao s jugoistoka, prvo kao žestok vjetar, brzinom od petnaest metara u sekundi, zatim je brzina porasla na dvadeset i pet metara oko tri sata poslije podne, ta vrijednost već označuje oluju.

Kapetan Nemo nepomično je stajao pod udarcima vjetra na palubi. Vezao se oko struka da bi odolio velikim valovima, što su se razbijali o brod. Ja sam također izašao na palubu i vezao se. Divio sam se oluji jednako kao i jedinstvenom, neponovljivom čovjeku, koji joj je prkosio.

Uzburkanim morem povlačile su se goleme skupine oblaka. Više nisam uspio vidjeti niti jedan od onih valova koji se stvaraju na dnu velikih dolina. Posvuda su se vidjeli samo

dugi tamni valovi, koji su bili gusto zbijeni. Visina im je stalno rasla, a jedan val je slijedio drugi. *Nautilus* se strahovito njihao. Čas bi bio na boku, čas bi se uspravio kao jarbol, strašno se ljuljao i posrtao.

Oko pet sati spustio se strašan pljusak, koji nije stišao ni vjetar ni more. Orkan je bjesnio brzinom od četrdeset i pet metara u sekundi, a to je gotovo sto šezdeset kilometara na sat. Tom snagom on ruši kuće, zabija crjepove s krovova u vrata, kida željezne ograde i premješta topove od dvadeset i četiri palca. A *Nautilus* je usred bijesne oluje potvrđivao izreku jednog poznatog inženjera koji je rekao da dobro građeni brodski trup može prkositi moru!

Nije to bio nepomičan greben, što ga valovi mogu srušiti, već poslušno i gibljivo željezno vreteno, bez opreme i bez jarbola, koje je hrabro moglo prkositi uzburkanom moru.

Pomno sam proučavao velike valove. Bili su visoki do petnaest metara, a dužina im se kretala od sto pedeset do sto sedamdeset i pet metara, a valjali su se brzinom od petnaest metara u sekundi, a to je tek za polovinu sporije od vjetra. Njihova snaga i veličina rasle su s dubinom vode. Sad sam razumio ulogu valova, koji hvataju zrak u svojim grudima i potiskuju ga do dna mora, kamo s kisikom nose život. Izračunato je da njihova udarna snaga može dosegnuti do tri tisuće kilograma po četvornoj stopi površine o koju udaraju. Takvi su valovi na Hebridima pomaknuli kamen težak četrdeset i dvije tisuće kilograma. Takvi su valovi 23. prosinca 1864. srušili najprije dio Tokija u Japanu da bi se, jureći brzinom od sedam stotina kilometara na sat, još istog dana razbili na obalama Amerike.

Kako se približavala noć, tako je i snaga oluje rasla. Barometar je pao na 710 milimetara, kao 1860. godine za vrijeme orkana na Reunionu. Pred kraj dana vidio sam na obzoru kako prolazi neki brod i kako se teško bori s valovima. Vozio je polagano, pramcem protiv valova. Morao je to biti neki od parobroda, koji plove na pruzi iz New Yorka u Liverpool ili Havre. Ubrzo se i on izgubio u tami.

Oko deset sati navečer, čitavo je nebo bilo u plamenu, a atmosfera bijaše išarana strašnim munjama. Nisam mogao izdržati njihov bljesak, a kapetan Nemo je netremice gledao u njih, kao da je htio u sebe upiti dušu oluje. Zrakom se širila strašna buka od udaraca razbijenih valova, zavijanja vjetra i pucanja gromova. Vjetar je udarao sa svih strana obzorja. Ciklon je krenuo s istoka i prolazio preko sjevera, zapada i juga u obratnom smjeru od vrtložnih oluja južne hemisfere.

Ah ta Golfska struja! Doista je zavrijedila ime kraljice oluja! Ona stvara strašne ciklone razlikom temperature zračnih slojeva, koji počivaju na njezinoj matici.

Poslije kiše udarila je tuča vatre. Kapljice vode pretvorile su se u strijele. Činilo se kao da je kapetan Nemo tražio smrt koja bi bila za njega dostojna. Kao da je čekao da ga grom pogodi. U jednome trenutku, kada je *Nautilus* žestoko posrnuo i izdigao iz vode čelični kljun kao šiljak gromobrana, opazio sam na njemu mnogo iskri.

Slomljen, na kraju svojih snaga, bacio sam se potrbuške na palubni otvor. Otvorio sam ga i spustio se u dvoranu. Oluja je postignula vrhunac svoje snage. U unutrašnjosti *Nautilusa* nije se moglo stajati.

Kapetan Nemo sišao je oko ponoći. Čuo sam kako se malo-pomalo pune tankovi i *Nautilus* je počeo lagano tonuti u dubinu.

Kroz otvorena okna dvorane vidio sam kako su prolazile prestrašene velike ribe kao duhovi u vodi punoj vatre. Neke je grom pogodio pred mojim očima!

Nautilus je i dalje tonuo. Nadao sam se, da će tišinu naći u dubini od petnaest metara. Nije. Gornji slojevi bili su previše uzburkani. Morali smo zaroniti u dubinu kako bismo tamo, u dubini od pedeset metara, našli mir.

Tu je vladao mir, tišina i potpuno smirenje. Tko bi i pomislio da je u tom trenutku na površini oceana bjesnio strašan orkan!

XX.
Na 47° 24' širine i 17° 28' dužine

Strašna oluja odbacila nas je prema istoku i tako je nestala naša svaka nada da bismo uspjeli pobjeći na obale New Yorka ili rijeke St. Lawrence. Jadni Ned u očaju se povukao kao što je to učinio i kapetan Nemo. Conseil i ja nismo se više rastajali.

Već sam spomenuo da je oluja odbacila *Nautilus* prema istoku, točnije: sjeveroistoku. Nekoliko dana je lutao, malo na površini, malo pod vodom, usred magla koje su za pomorce vrlo opasne. Te magle nastaju uglavnom zbog topljenja leda i tada je atmosfera prezasićena vlagom. Koliko li je samo brodova stradalo u tim krajevima kada su prilazili oblaci kako bi provjerili nesigurna svjetla na obali! Koliko li su neprozirne magle prouzrokovale nesreća? Koliko li je brodova udarilo o grebene, jer je udaranje mora o njih nadjačao šum vjetra? Koliko li se dogodilo sudara između brodova unatoč položajnim svjetlima, zviždanju zviždaljki i zvonjenju zvona za maglu.

Tih je dana morsko dno izgledalo kao bojno polje, na čijem dnu su počivali svi koje je ocean pobijedio. Jedni su bili tu od prije i već pod korom mulja, a drugi su bili novi i blještali su pod našim električnim svjetlom. Koliko je samo brodova potonulo sa čitavim posadama i mnoštvom iseljenika na opasnim mjestima, kao što su Rt Race, otok Saint Paul, tjesnac Belle Ille i ušće rijeke St. Lawrence. Sva ta mjesta spominju se u pomorskim statistikama, koliko li su u samo nekoliko godina dala žrtava u tim kobnim vodama samo parobrodska društva *Royal Mail* i *Inmann* iz Montreala.

Brodovi *Solway, Isis, Paramatta, Hungarian, Canadian, Anglo-Saxon, Humboldt* i *United States,* svi se nasukaše. Artic i *Le Lyonnais* potonuli su zbog sudara, a *President, Pacific* i *City of Glasgow* nestali su iz nepoznatog razloga. Kroz sve te tužne ostatke plovio je *Nautilus,* kao da plovi pokraj mrtvaca!

Dana 15. svibnja bili smo na južnom rubu Newfoundlandskog praga, koji je nastao od morskih nanosa. To je golemi talog organskih ostataka koje je Golfska struja donijela s ekvatora, te onih nanosa što ih je nanijela hladna protustruja koja teče duž obale Amerike. Tu se nalaze i oni komadi kamenja koje donose ledeni brjegovi koji dolutaju sa sjevera. Golema je to grobnica riba, mekušaca i žarnjaka, koji nad pragom ugibaju na milijune.

Na Newfoundlandskom pragu dubine nisu velike, najviše do nekoliko stotina metara. Ali prema jugu se dno naglo spušta u kotlinu od tri tisuće metara. Tu se Golfska struja počinje širiti. Vode tu gube brzinu i temperaturu, ali postaju čitavo more.

Među ribama, koje je *Nautilus* zastrašio svojim prolaskom, spomenut ću morske zečeve od jednog metra, crnih leđa i narančastog trbuha. Oni daju pravi primjer bračne vjernos-

ti, ali njihovi srodnici ne žele ih slijediti. Opazih i jednog velikog ugorca; to je vrsta smaragdnog gruja, izvrstan je za jelo; zatim kraje krupnih očiju, glava im sliči glavi psa. Bilo je i slingurica, kojima se jaja legu u tijelu kao u zmija; glavoča dugih dva decimetra; dugorepaca dugačka repa i velike brzine, koji blistaju srebrnim sjajem i odlaze daleko od sjevernih mora.

U mreži smo ulovili i jednu odvažnu, drsku i snažnu ribu s razvijenim mišićjem, naoružanu trakovima na glavi i bodljama na perajama, pravu škrpinu dugu dva do tri metra; krvni je neprijatelj slingurica, bakalara i lososa. U mreži se našao i peš sjevernih mora, kvrgasta tijela, smeđe boje, ali s crvenim perajama. *Nautilusovi* su se mornari dosta mučili, dok su ulovili tu životinju, koja zbog oblika svojih škržnih poklopaca čuva organe za disanje, da ih zrak ne isuši, i može živjeti dugo izvan vode.

Sad navodim još, da ne bih zaboravio, pratibrode, malene ribe koje dugo prate brodove u sjevernim morima, pa pisanice, osobitost sjevernog Atlantika, i zeleniše, i bakalara. Otkrio sam ih u vodama koje su njima najdraže, u vodama na neiscrpnom pragu New Foundlanda.

Može se reći da su pravi bakalari planinske ribe jer je Newfoundland zapravo podmorska planina. Kad se *Nautilus* probijao kroz njihove guste redove, Conseil nije mogao odoljeti te je uzviknuo:

— Gledajte! Bakalari! Ali ja sam mislio da su bakalari plosnati kao listovi ili jezici?

— Naivčino! — uzviknuh. — Tovarke su plosnate samo kada su osušene kod trgovaca gdje su otvorene i raširene. Ali u vodi su to vretenaste ribe kao trlje i građa tijela im je kao stvorena za brzinu.

— Vjerujem gospodine — uzvrati Conseil. — Pravi oblak, ima ih kao mrava!

— Prijatelju, bilo bi ih još više da nema njihovih neprijatelja: sjevernih morskih pasa i ljudi! Znaš li koliko je izbrojeno jajašaca u jednoj ženki?

— Ne znam — odgovori Conseil — ali recimo oko petsto tisuća.

— Jedanaest milijuna, prijatelju moj.

— Jedanaest milijuna. Ne bih nikada rekao, osim da sam ih sam prebrojio.

— Broji ih, Conseil! Ali prije ćeš biti gotov ako povjeruješ. Uostalom: Francuzi, Englezi, Amerikanci, Danci i Norvežani love ih na tisuće. Toliko mnogo ih se lovi, da bi brzo bile istrijebljene, kada se ne bi toliko brzo razmnožavale. Evo, samo u Engleskoj i Americi tu ribu lovi pet tisuća brodova sa sedamdeset tisuća mornara. Svaki brod prosječno donese četrdeset tisuća, što iznosi dvadeset i pet milijuna. Na Norveškoj obali isto toliko.

— Dobro, dobro — na to će Conseil — vjerovat ću gospodinu i neću ih brojati.

— Što to?

— Jedanaest milijuna jaja. Ali ipak moram nešto dodati.

— Što?

— To da kad bi se sva jaja izlegla, bila bi dovoljna samo četiri bakalara da prehrane čitavu Englesku, Ameriku i Norvešku.

Dok smo pregledavali dno New Foundlandskog praga, vidio sam dugačke parangale s dvije stotine udica, od kojih je svaki brod položio desetak. Svaki parangal je na kraju imao malu kotvicu, koja ga je držala za dno, a na drugom kraju pridržavala ga vezana za plovak od pluta. *Nautilus* se morao spretno provlačiti kroz podmorsku mrežu parangala.

Nautilus nije niti ostao dugo u tim napučenim krajevima, nego je otišao do 42. stupnja sjeverne širine, a to je do visine St. Johnsa na Newfoundlandu i Heart's Contenta, gdje završava podmorski prekomorski kabel.

Umjesto da nastavi put prema sjeveru, *Nautilus* je krenuo prema istoku, kao da je htio slijediti telegrafski ravnjak na kojemu je bio postavljen kabel. Na tom ravnjaku izmjereno je mnogo različitih dubina, tako da mu je reljef izvanredno proučen.

Pet stotina milja od Heart's Contenta, 17. svibnja uočio sam na dnu dugačak kabel, koji je bio na dubini od dvije tisuće osam stotina metara. Conseil je pomislio da je to morska zmija te ju je htio svrstati svojim uobičajenim metodama. Razuvjerio sam mladića, a da ga utješim, ispričao sam mu kako je kabel postavljen.

Prvi je kabel bio postavljen 1857. i 1858, ali nakon što je kroz njega poslano oko četiri stotine brzojava, odjednom se pokvario. Godine 1863. inženjeri su napravili novi kabel, dug tri tisuće četiri stotine kilometara, a težak četiri tisuće petsto tona, i ukrcali su ga na brod *Great Eastern.* Ali niti taj pokušaj nije uspio.

Nautilus se 25. svibnja nalazio na dubini od tri tisuće osamsto trideset i šest metara i to na onom mjestu gdje je kabel pukao i tako uništio pothvat. To je šest stotina trideset i osam milja od irske obale. Oko dva sada poslije podne, opazili su na brodu da je veza s Europom prekinuta. Brodski električari pokušali su presjeći kabel, prije nego što su ga izvadili, oko jedanaest sati navečer, uvukli prekinuti dio. Popravili su jedan dio te su ponovo položili kabel na dno. Ali nakon nekoliko dana opet je pukao i nikada ga više nisu mogli pronaći u oceanskim dubinama.

Amerikanci ipak nisu odustajali. Odvažni Cyrus Fields, koji je bio pokretač tog pothvata i koji je riskirao čitav svoj imetak, pozvao je narod na prikupljanje priloga. Potrebna svota ubrzo je bila prikupljena te su izgradili novi kabel koji je bio mnogo čvršći od prethodnoga. Snop vodiča od žice bio je izoliran u omotaču od gutaperke, preko nje je opet bio drugi omotač od tekstilnih tvari, a sve to opet u željeznom oklopu. *Great Eastern* ponovo je otplovio 13. srpnja 1866.

Polaganje kabela teklo je po planu. Međutim, ipak se dogodilo nekoliko neprilika. Dok se kabel odmatao, brodski su električari nekoliko puta ustanovili da je netko utaknuo čavle u kabel s namjerom da ga ošteti. Kapetan Anderson skupio je sve svoje časnike i inženjere koji su odlučili i objavili da će krivca, ako ga ulove na brodu, baciti u more bez ikakva suđenja. Od tog trenutka, nikada se više nije ponovio takav incident.

Great Easternu je 23. srpnja trebalo još samo osam stotina kilometara do Newfoundlanda, kada su mu brzojavili iz Irske novost da je poslije Sadove sklopljen mir

između Pruske i Austrije. 27. srpnja stigao je kroz maglu do luke Heart's Content pa je tako pothvat uspješno završen, a mlada je Amerika poslala staroj Europi prvi brzojav s mudrim riječima, koje rijetko nailaze na razumijevanje: — Slava Bogu na nebu. Mir na zemlji ljudima dobre volje!

Nisam očekivao da ću kabel naći u onakvom stanju kako je izašao iz radionica. Duga zmija bijaše pokrivena ostacima školjkaša, načičkana krednjacima i umotana u kamenastu koru, koja ga je štitila od mekušaca koji buše kamen. Kabel je mirno počivao na dnu, duboko ispod morskih valova i pod povoljnim tlakom za prolaz električne iskre, koja iz Amerike u Europu stigne za trideset i dvije stotine sekunde. Kabel će trajati vrlo dugo jer se uočilo da omotač od gutaperke postaje sve bolji kada što duže leži u morskoj vodi.

Osim toga na podmorskom ravnjaku, koji je vrlo dobro odabran, kabel nigdje ne leži na takvoj dubini, da bi se mogao prekinuti. *Nautilus* ga je slijedio do najvećih dubina, na četiri tisuće četiri stotine trideset i jedan metar, pa je i tu počivao u miru bez ikakvog vlačnog naprezanja. Poslije toga približili smo se mjestu gdje se 1863. dogodio onaj nesretni slučaj.

Oceansko dno tvorilo je uvalu široku sto i dvadeset kilometara, u koju bi se bez problema mogao postaviti Mont Blanc, a da mu vrh ne bi stršio iz vode. Uvala s istočne strane zatvorena je okomitim zidom od dvije tisuće metara. Do njega smo stigli 28. svibnja i u tom je trenutku Nautilus bio još samo sto pedeset kilometara daleko od Irske.

Hoće li kapetan Nemo krenuti prema sjeveru kako bi prišao britanskim otocima? Ne. Na moje veliko iznenađenje on se spustio prema jugu te krenuo prema europskim vodama. Obišavši otok Emerald, opazio sam na trenutak Rt Clear i svjetionik Fastenet, koji svijetli za tisuće brodova koji izlaze iz Glasgowa i Liverpoola.

Pomislio sam da će Nautilus ući u Kanal La Manche. Ned Land se ponovno pojavio, čim smo se približili obali. Počeo me je ispitivati. Što sam mu mogao odgovoriti? Kapetan Nemo ostao je nevidljiv. Nakon što je Kanađaninu pokazao obale Amerike, hoće li meni sada pokazati obalu Francuske?

Nautilus je, međutim, i dalje plovio prema jugu. 30. svibnja prošao je pokraj Land's Enda, između krajnjeg rta Engleske i otočja Scilly, od kojeg se udaljavao s desne strane.

Ako je htio ući u Kanal, morao je krenuti prema istoku, ali on to nije učinio.

Nautilus je čitav dan 31. svibnja kružio morem, što me je zbunilo. Činilo se da traži neko mjesto koje je bilo teško pronaći. U podne je došao kapetan Nemo, kako bi sam odredio podnevni položaj broda. Nije mi rekao ni riječi. Učinilo mi se da je žalosniji nego ikada prije. Što ga je moglo tako ražalostiti? Da nije blizina europskih obala? Da se nije možda sjetio kakve uspomene iz svoje zemlje koju je napustio? Što je mogao osjećati, grižnju savjesti ili žaljenje? Dugo sam se bavio tim mislima i kao da sam osjećao da će mi slučaj uskoro otkriti kapetanove tajne.

Sutradan, 1. lipnja *Nautilus* je nastavio ploviti na isti način. Bilo je očito da traži točno određenu točku na površini oceana. Kapetan Nemo je mjerio visinu sunca, isto kao što je to učinio dan prije. More je bilo mirno, a nebo vedro. Osam milja prema istoku, na

obzorju se pojavio neki veliki parobrod. Nikakva se zastava nije vijorila, pa mu nisam mogao prepoznati narodnost.

Kapetan Nemo je uzeo sekstant, nekoliko minuta prije kulminacije sunca, i počeo mjeriti s najvećom pozornošću. Potpuno mirno more olakšavalo mu je mjerenje. *Nautilus* je stajao na mjestu i nije se ljuljao ni posrtao.

U tom trenutku i ja sam bio na palubi. Kada je kapetan završio s mjerenjem, samo je ovo rekao:

— Tu je!

Spustio se kroz okno. Je li vidio brod koji je skrenuo i kao da nam se približavao? Ne bih znao na to odgovoriti.

Vratio sam se u dvoranu. Okno se zatvorilo i čuo sam šum vode u tankovima. *Nautilus* se počeo okomito spuštati, jer je propeler bio zaustavljen i nije ga tjerao.

Nekoliko trenutaka kasnije zaustavio se na dubini od osam stotina trideset i tri metra, te legao na dno.

Svijetli strop se ugasio. Okna su se otvorila i kroz stakla mogao sam sasvim jasno vidjeti more na pola milje oko nas osvijetljeno električnim svjetlom. Gledao sam, ali nisam vidio ništa osim mirne vode.

S desne strane vidio sam na dnu neku uzvisinu koja mi je privukla pozornost. Moglo bi se reći da su bile neke ruševine zatrpane korom bjelkastih školjki kao snježnim plaštem. Kada sam pažljivo promotrio tu masu, učinilo mi se da razabirem oblike nekog broda odsječenih jarbola, koji je zasigurno potonuo pramcem prema naprijed. Sigurno je mnogo godina ležao na dnu oceana kad je bio obložen tako debelom korom vapnenca.

Koji je to mogao biti brod? Zašto je *Nautilus* došao posjetiti njegov grob? Je li potonuo nakon što je doživio brodolom?

Nisam znao što da mislim, kad odjednom začuh kako kapetan lagano govori pokraj mene:

— Taj se brod nekada zvao *Le Marseillais.* Bio je naoružan sa sedamdeset i četiri topa, a porinut je 1762. Dana 13. kolovoza 1778. pod zapovjedništvom La Poype-Vertrieuxa hrabro se borio s *Prestonom.* 4. srpnja 1779. sudjelovao je u eskadri admirala d'Estainga u osvajanju Granade, 5. rujna 1781. sudjelovao je u borbi de Grassa u Zaljevu Chesapea-ke. 1794. Republika Francuska promijenila mu je ime. 16. travnja iste godine, priključio se u Brestu eskadri Villaret-Joyesa, koja je pratila konvoj sa žitom, što je dolazio iz Amerike pod zapovjedništvom admirala Van Stabela. 11. i 12. prairiala godine II. eskadra se sukobila s engleskim brodovima. Gospodine, danas je baš 13. prairiala,[135] 1. lipnja 1868. Ima punih sedamdeset i četiri godine što je baš na tom mjestu, na geografs-koj širini od 48° 24' i dužini od 17° 28', taj brod poslije junačke borbe, nakon što je

[135] Prairial — u kalendaru Francuske revolucije to je deveti mjesec u godini, koji traje od 20. svibnja do 19. lipnja.

izgubio sva tri jarbola, kad mu je voda prodrijela u truplo i kada je izgubio jednu trećinu posade, radije potonuo zajedno sa tri stotine i pedeset mornara nego da se preda. Čavlima je zabio zastavu na krmu i potonuo uzviknuvši: — Živjela Republika!

— Osvetnik — uzviknuh.

— Da, gospodine. *Osvetnik!* Divno ime! — šaptao je kapetan Nemo prekriženih ruku.

XXI.
Hekatomba

Način na koji je to izrekao, neočekivanost prizora, povijest rodoljubivog broda koju mi je mirno ispričao, zatim zanos kojim je čudnovati čovjek izgovorio posljednje riječi, ime *Osvetnik,* osobito kako je naglasio značenje imena, a to mi nije moglo izbjeći, sve je to ostavilo vrlo dubok dojam na mene. Pruživši ruku prema moru, promatrao je vatrenim očima slavni trup broda. Možda nikada neću doznati tko je Nemo, odakle je došao i kamo ide, ali vidio sam da u tom učenjaku postoji i čovjek. Nije obična mržnja prema ljudima dovela kapetana Nema i njegove prijatelje u *Nautilus,* već neka, ili užasna ili uzvišena, mržnja koja nije mogla nestati.

Je li ta mržnja još tražila osvetu? Budućnost mi je to uskoro pokazala.

U međuvremenu, *Nautilus* se polagano počeo dizati prema površini, te sam vidio kako se malo-pomalo gube nejasni *Osvetnikovi* oblici. Malo kasnije, po laganom ljuljanju osjetio sam da smo izronili na površinu.

U tom se trenutku začuo prigušeni pucanj. Pogledao sam u kapetana, ali on se nije maknuo.

— Kapetane? — upitao sam ga.

Nije mi odgovorio. Ostavio sam ga i izašao na palubu. Conseil i Kanađanin izašli su već prije mene.

— Odakle se čula eksplozija? — upitao sam.

Pogledao sam prema brodu koji sam opazio. Približio se *Nautilusu* i jasno se vidjelo da vozi svom snagom. Od njega nas je dijelilo šest milja.

— Opalio je top — odgovori mi Ned Land.

— Kakav je to brod, Nede?

— Po snazi i visini jarbola, kladio bih se da je ratni. Kad bi samo došao i potopio prokleti *Nautilus!* — odgovori Kanađanin.

— Dragi Nede — rekao je Conseil — a što on može *Nautilusu?* Može li ga napasti pod morem? Hoće li strijeljati na njega u morskome dnu?

— Recite mi, Nede, možete li prepoznati kojoj državi pripada taj brod?

Kanađanin namršti obrve, spusti kapke, te je tako nekoliko trenutaka promatrao brod.

— Ne mogu — odgovorio je — ne mogu prepoznati kojoj državi pripada. Nije digao zastavu. Ali mogu potvrditi da je to ratni brod, jer mu se na sljemenu velikog jarbola vijori dug plamenac.

Gotovo četvrt sata promatrali smo brod koji je plovio prema nama. Nisam vjerovao da su mogli prepoznati *Nautilus* na tu udaljenost, a još bi manje mogli znati da je podmornica.

Uskoro mi je Kanađanin rekao da je to bio veliki ratni brod s kljunom, dvopalubna oklopnjača. Njegova dva dimnjaka ispuštala su gusti oblak dima. Smotana jedra stapala su se s crtom križeva. Na jarbolu nije bilo zastave. Zbog daljine još se nisu mogle razlikovati boje plamenca, jer je vijorio kao uska vrpca.

Vrlo brzo nam se primicao. Kad bi samo kapetan Nemo pustio da se približi, pružila bi nam se prilika da se spasimo.

— Gospodine — rekao je Ned Land — ako brod prođe pokraj nas na jednu milju, bacit ću se u more, a vama bih preporučio da učinite isto.

Na Kanađaninov prijedlog nisam odgovorio, nego sam i dalje nastavio promatrati brod koji je naglo rastao. Sasvim je sigurno da bi nas primio kada bismo mogli doći do njega, bez obzira na to je li engleski, francuski, američki ili ruski.

— Gospodin se sigurno sjeća — rekao je Conseil — da već imamo dobro iskustvo u plivanju. Gospodin se može osloniti na mene, da ću ga odtegliti do tog broda, ako se odluči slijediti prijatelja Neda.

Baš sam htio odgovoriti, kad se na pramcu ratnog broda pojavio mali bijeli oblak dima. Nekoliko sekundi kasnije *Nautilusovu* krmu smočila je voda od pada nekog teškog predmeta. Malo kasnije čuo se top.

— Zaboga! Pa to oni pucaju na nas! — uzviknuo sam.

— Sretno im bilo! — promrmljao Kanađanin.

— Ne smatraju nas brodolomcima, koji su se uhvatili za ostatke broda.

— Ako gospodin dopusti... dobro! — odgovori Conseil, stresajući vodu koju je novi metak dignuo do njega. — Ako gospodin dopusti, vidjeli su jednoroga, pa prema tome i pucaju na jednoroga.

— Ipak dosad su mogli vidjeti — rekao sam — da imaju posla s ljudima.

— Možda baš i zato pucaju! — rekao je Ned Land, gledajući u mene.

Tada mi je sve postalo jasno. Do tada se već saznalo kakvo je to bilo čudovište. Sigurno je zapovjednik Farragut, kad se sudario s *Abrahamom Lincolnom* i kad je Kanađanin udario harpunom, shvatio da se radilo o podmornici, a ne o čudovištu, koja je bila mnogo opasnija od natprirodnog kita.

Da, sigurno je bilo tako i, bez sumnje, svim su morima proganjali strašnu razornu podmornicu.

Možete zamisliti koliko bi bilo strašno da je kapetan Nemo upotrijebio podmornicu za osvetu. Nije li možda napao neki brod i one noći, usred Indijskog oceana, kad nas je zatvorio? Nije li možda i onaj čovjek kojeg su pokopali na koraljnom groblju bio žrtva sudara što ga je izazvao *Nautilus.* Jest, moralo je biti tako. Time se otkrio dio tajanstve-

nog života kapetana Nema. Iako ne znaju njegovo ime, zemlje koje su se protiv njega udružile, nisu lovile više neko neodređeno biće, već čovjeka koji im je pokazao mržnju.

Čitava mi se prošlost pokazala pred očima. Na brodu koji se približavao mogli smo umjesto prijatelja pronaći samo nemilosrdne neprijatelje.

Oko nas je padalo sve više topovskih zrna. Neka od njih su, odbivši se s površine, padala vrlo daleko. Ali niti jedno zrno nije pogodilo *Nautilus.*

Oklopnjača se približila na samo tri milje. Unatoč žestokoj paljbi, kapetan Nemo nije izašao na palubu. Ipak, da je jedno od šiljastih zrna pogodilo okomito *Nautilusov* trup, moglo je to biti fatalno.

Kanađanin mi je tada rekao:

— Gospodine, moramo sve pokušati da se izvučemo iz ovoga. Dajmo kakav znak! Dovraga! Možda će shvatiti da na ovom brodu ima poštenih ljudi!

Ned Land uzme rubac kako bi njime mahao, ali tek što ga je raširio, na njega se oborila željezna ruka koja ga unatoč njegovoj snazi srušila na palubu.

— Nesretniče! — bijesno je viknuo kapetan — hoćeš li da te pribijem na *Nautilusov* kljun, prije nego ga zarijem u taj brod?

Užasno je bilo čuti kapetana Nema, a još ga je strašnije bilo gledati. Lice mu je problijedjelo od grča, a sigurno mu je i srce na tren prestalo kucati. Zjenice su mu se strahovito zgrčile. Više nije govorio, nego je režao. Nagnut prema naprijed, snažnim je stiskom gnječio Kanađaninovo rame.

Zatim ga je iznenada pustio, okrenuo se prema ratnom brodu, koji je na njega bacao zrna, te viknuo:

— Ah! Znaš ti tko sam, prokleti brode prokletog naroda! Ne treba mi tvoja zastava da bih te mogao prepoznati! Pogledaj, pokazat ću ti svoju!

I kapetan Nemo raširio je na prednjem kraju palube crnu zastavu sličnu onoj koju je već prije postavio na Južnom polu.

U tom trenutku jedno zrno udari koso u *Nautilusov* trup; nije ga oštetilo, nego je odskočilo, prošlo kraj kapetana i odletjelo u more.

Kapetan Nemo slegnu ramenima. Zatim se okrenuo prema meni i rekao:

— Siđite u unutrašnjost i vi i vaši prijatelji!

— Gospodine — rekao sam — zar ćete napasti brod?

— Gospodine, potopit ću ga.

— Nećete valjda to učiniti!

— Hoću — hladno je rekao kapetan Nemo. — Neka vam ne padne na pamet da me osuđujete! Slučaj je htio da vidite ono što niste smjeli vidjeti. Napao me, a odgovor će biti strašan. Silazite dolje!

— Koji je to brod?

— Ne znate? To bolje! Barem nećete doznati kojoj državi pripada. Siđite!

Kanađaninu, Conseilu i meni nije preostalo ništa drugo nego da poslušamo. Oko kapetana se skupilo petnaestak *Nautilusovih* mornara koji su promatrali brod s mržnjom. Činilo se da je sve obuzela ista želja za osvetom.

Sišao sam u trenutku kada je drugi metak okrznuo *Nautilusov* trup. Tada sam začuo kako kapetan viče:

— Udri, ludi brode! Rasipaj beskorisna zrna! Nećeš pobjeći *Nautilusovu* kljunu! Ali neću te uništiti na ovom mjestu! Tvoji ostaci ne smiju ležati s ostacima slavnog *Osvetnika!*

Ušao sam u svoju sobu. Kapetan i njegov prvi časnik, ostali su na palubi. Propeler se počeo okretati. *Nautilus* se svom brzinom udaljio i izašao iz dometa brodskih topova. Ali proganjanje se nastavilo. Kapetan Nemo zadovoljio se time da održi dotadašnju udaljenost.

Oko četiri sata poslije podne nisam mogao svladati nestrpljivost koja me obuzela, te sam se vratio na srednje stube. Otvor je bio otvoren. Usudio sam se izaći na palubu. Kapetan je još uvijek uzrujan koračao. Gledao je u brod koji je zaostajao pet do šest milja niz vjetar. *Nautilus* se okretao sam oko sebe kao divlja zvijer, odvlačio je brod prema istoku, ali ga još nije napao. Možda je oklijevao.

Htio sam još posljednji put posredovati. Ali čim sam progovorio, kapetan Nemo mi zapovjedi da šutim.

— Ja sam pravo, ja sam pravda! Ja sam potlačen, a ono je ugnjetač! On je kriv što sam sve izgubio, što sam ljubio, cijenio i obožavao: domovinu, ženu, djecu, oca, majku... sve je uništeno! U njemu je utjelovljeno sve što mrzim! Više ni riječi!

Posljednji sam put pogledao ratni brod koji je naprezao strojeve. Zatim sam se vratio Nedu i Conseilu.

— Moramo pobjeći! — rekao sam.

— Dobro — reče Ned. — Koji je to brod?

— Ne znam, ali koji god bio, bit će potopljen prije noći. U svakom slučaju bolje je s njim i poginuti nego postati sudionik u osveti čiju pravednost ne možemo provjeriti.

— Ja barem tako mislim — zaključi hladno Ned Land. — Pričekajmo barem da padne noć.

Spustila se noć. Na podmornici je bila tišina. Kompas je pokazivao da Nautilus nije promijenio kurs. Slušao sam pravilno, ali brzo okretanje propelera. Držao se na površini i lagano ljuljao.

Prijatelji i ja odlučili smo pobjeći u trenutku kada nam se brod toliko približi da nas može čuti ili vidjeti, jer je sjao mjesec koji je za tri dana morao biti pun.

Mislili smo da ćemo ga spasiti od opasnosti koja mu prijeti, a ako nam to ne uspije, barem ćemo pokušati. Nekoliko sam puta pomislio da se *Nautilus* spremao za napad. Ali on je samo protivniku dopuštao da mu se približi, i odmah je zatim nastavio bježati dalje.

Dio noći prošao je bez događaja. Mi smo čekali hoće li nam se pružiti prilika za bijeg. Malo smo govorili jer smo bili previše uzrujani. Ned Land je htio skočiti u more, ali sam ga prisilio da čeka. Mislio sam da će *Nautilus* napasti oklopnjaču na površini, a tada će nam biti moguć, čak i olakšan, bijeg.

Bio sam nemiran, te sam u tri sata ujutro izašao na palubu. Kapetan Nemo nije uopće s nje silazio. Stajao je uspravno, na pramcu, pokraj svoje zastave, koja je vijorila iznad njegove glave. Nije skidao pogled s broda. Njegov neobično prodoran pogled kao da je privlačio brod, začarao i vukao sa sobom sigurnije nego da ga vuče tegljač.

Mjesec je postigao svoju najvišu točku, a Jupiter je izlazio na istoku. U mirnoj prirodi nebo i ocean natjecali su se tišinom. Činilo se kao da se more pretvorilo u sjajno zrcalo koje je mjesecu omogućilo najdivniji odraz.

Dok sam promatrao mir koji je vladao u noći, od bijesa koji je ključao u utrobi nevidljivog *Nautilusa,* zadrhtao sam čitavim tijelom.

Brod se nalazio dvije milje daleko. Približio se, ploveći uvijek prema onoj svjetlucavoj svjetlosti, koja je odavala *Nautilusovu* prisutnost. Vidio sam njegova položajna svjetla: zelenu, crvenu i bijelu svjetiljku, obješene na letu pramčanog jarbola. Neka neodređena svjetlost mu je osvijetlila oputu, a to je pokazalo da su peći bile razgorene do kraja. Snopovi iskri, pepeo i žeravica ugljena izlazili su iz dimnjaka, svijetleći poput zvjezdica.

Ostao sam na palubi do šest sati ujutro, a da me kapetan Nemo vjerojatno nije ni opazio. Brod je ostao na udaljenosti od milju i pol od nas, a kada je svanulo, započeo je gađati iz topova. Približavao se trenutak *Nautilusova* napada na protivnika, a moji prijatelji i ja zauvijek smo ostavljali čovjeka kojeg se nisam usudio osuđivati.

Baš sam se pripremao sići kako bih to izbjegao, kad na palubu izađe prvi časnik. Pratilo ga je nekoliko mornara. Kapetan Nemo kao da ih nije ni opazio. Mornari su počeli uređivati *Nautilusovu* palubu, kao da pripremaju brod za borbu. Pripreme su bile vrlo jednostavne. Spustili su ogradno uže, koje je okruživalo palubu kao neka ograda. Spustili su i kućice reflektora i kormilara, tako da su bile izravnate s trupom. Iz površine duge cigare, više ništa nije stršilo što bi moglo smetati njezinu manevru.

Vratio sam se u dvoranu. *Nautilus* je još uvijek plovio po površini. Malo jutarnjeg svjetla prodrlo je kroz vodu i vidio sam crvenkastu svjetlost sunca koje je izlazilo.

Svanuo je užasni 2. lipnja.

U pet sati log mi je pokazao da je *Nautilus* usmjerio brzinu. Shvatio sam da pušta da mu se brod približi. Uostalom i pucnjava se jače čula. Zrna su padala u vodu oko nas i uz neki čudan zvuk nalik na šištanje.

— Dragi prijatelji, vrijeme je, rukujmo se i neka nas Bog čuva!

Ned Land je bio odlučan, Conseil miran, a ja tako nervozan da sam se jedva suzdržavao.

Ušli smo se u knjižnicu. U trenutku kada sam otvorio vrata koja su vodila na stepenice, začuo sam kako se odjednom zatvorio otvor za palubi.

Kanađanin je potrčao prema stepenicama, ali sam ga zaustavio. Dobro poznato zviždanje upozorilo nas je da voda već ulazi u spremnike. I zaista, za nekoliko trenutaka *Nautilus* je bio nekoliko metara ispod površine mora.

Shvatio sam što je kapetan namjeravao. Bilo je već prekasno da bismo bilo što poduzeli. *Nautilus* nije namjeravao udariti oklopnjaču u neprobojni oklopni pojas, već ispod vodene crte, gdje oklopna obloga više ne štiti bokove.

Opet smo bili zatvoreni i morali smo silom biti svjedoci užasne drame koja se priprema-la. Uostalom, nismo ni imali vremena za razmišljanje. Sklonili smo se u moju sobu i gledali se ne progovorivši niti riječi. Nisam mogao više niti razmišljati. Nalazio sam se u onom napetom stanju, kao kad se očekuje strašna eksplozija. Čekao sam i slušao, naprezao sam uši jer mi samo sluh nije zamro.

Nautilusova je brzina znatno porasla. Uzimao je zalet. Cijeli mu se trup tresao.

Iznenada sam kriknuo. Udarili smo, ali zapravo vrlo tiho. Osjetio sam prodornu snagu čeličnog kljuna. Čuo sam kidanje i struganje. Ali *Nautilus* je gonjen porivnom snagom prošao kroz brodski trup kao što igla krojača jedara prolazi kroz jedro.

Nisam više mogao izdržati. Lud i izvan sebe, izletio sam iz sobe i pojurio u dvoranu.

U njoj se nalazio kapetan Nemo. Gledao je kroz okno na lijevome boku, nijem i natmuren.

Golema je masa tonula u moru a, da mu ništa ne izbjegne od njezine agonije, *Nautilus* se spuštao s njom u dubine. Gledao sam na deset metara pred sobom probijeni trup, u koji je prodirala voda s tutnjavom groma, te sam ugledao dvostruki red topova i obodnicu. Paluba je bila pokrivena crnim sjenama koje su trčale u svim smjerovima.

Voda je rasla. Nesretnici su se penjali na pripone, vješali se na jarbole i grčili se pod vodom. Doimali su se kao ljudski mravinjak na koji je navalilo more.

Stajao sam ukočen od straha, nakostriješene kose, široko otvorenih očiju, bez dana i ukočena pogleda, i gledao. Uz okno me prikovala neodoljiva privlačna snaga.

Veliki je brod lagano tonuo. *Nautilus* ga je pratio i promatrao sve njegove pokrete. Odjednom je eksplodirao. Stisnuti zrak je otpuhnuo sve palube broda uvis, kao da je vatra zahvatila prostor u kojem je bio barut. Tlak vode je bio tako strašan da je odgurnuo Nautilus.

U tom trenutku, brod je počeo brže tonuti. Pojavili su se manji jarboli puni žrtava, zatim križevi što su se svijali pod ljudima i napokon vrh velikog jarbola. Zatim se tamna masa izgubila, a s njom i čitava posada leševa. Progutao ju je strašan vrtlog.

Okrenuo sam se prema kapetanu Nemu. Strašni sudac, arhanđeo mržnje, stajao je i još uvijek gledao. Kad je sve završilo, kapetan Nemo je krenuo prema vratima svoje sobe, otvorio ih i ušao. Pratio sam ga pogledom.

Na zidu u dnu sobe, ispod portreta njegovih heroja, vidio sam sliku neke mlade žene s dvoje male djece. Kapetan Nemo ih je gledao nekoliko trenutaka i pružio prema njima ruke. Onda je kleknuo i počeo jecati.

XXII.
Posljednje riječi kapetana Nema

Okna su se zatvorila nad užasnim prizorom, ali svjetlo se u dvorani nije upalilo. U unutrašnjosti *Nautilusa* svuda je bila tama i tišina. Brzo smo napuštali mjesto žalosti, roneći na dubini od tridesetak metara. Kamo li je plovio? Na sjever ili jug? Kamo li je bježao taj čovjek poslije strašne odmazde?

Kada sam se vratio u svoju sobu, Ned i Conseil stajali su bez riječi. Pomislio sam na kapetana Nema i uhvatio me strah. Nije imao prava tako kazniti te ljude, bez obzira koliko mu oni nanijeli boli. Mene je učinio, ako ne sudionikom, ali barem svjedokom svoje osvete. I to je bilo previše.

U jedanaest sati upalilo se svjetlo. Otišao sam u dvoranu koja je bila prazna i pregledao instrumente. *Nautilus* je plovio na sjever brzinom od dvadeset i pet čvorova, povremeno po površini, a povremeno u dubini od deset metara.

Pogledao sam na kartu i vidio da smo se nalazili izvan kanala La Manche, te da se velikom brzinom krećemo prema sjevernim morima.

Od silne brzine jedva sam uspio vidjeti dugonose morske pse, tlačitelje koji dolaze u te vode, velike morske golubove, oblake morskih konjica što sliče na konje šahovske ploče, jegulje, cijele vojske rakovica koje su bježale ukoso prekriživši štipaljke na svojim oklopima i napokon jato dupina koji su se natjecali u brzini s *Nautilusom.* Nažalost, od brzine se nije moglo niti promatrati, niti proučavati, niti razvrstavati.

Do noći smo preplovili četiri stotine trideset i dvije milje Atlantskog oceana. Spustila se noć i more se našlo u tami.

Vratio sam se u svoju sobu, ali nisam mogao zaspati. Mučile su me noćne more. Stalno mi se vraćao strašni prizor uništenja.

Od toga dana nitko nije mogao znati dokle će nas odvesti *Nautilus* u sjevernom Atlantiku.

Ali uvijek je plovio velikom brzinom i uvijek kroz sjeverne magle. Je li možda htio dotaknuti Rt Spitzbergena ili obale Novaje zemlje? Je li možda namjeravao ploviti vodama Bijelog mora, Karskog mora, Obskog zaljeva, Novosibirskog otočja i nepoznatim azijskim obalama? Nisam znao. Vrijeme je prolazilo, ali nismo ga mogli izračunati jer su svi satovi na brodu stali. Činilo se kao da se noć i dan ne izmjenjuju redovito, te kao da smo u polarnim krajevima. Kao da sam bio u onome nestvarnom svijetu u kojem bi mašta Edgara Allana Poea bila nesputana. Svaki čas sam očekivao da ću ugledati „ljudsko biće u plaštu, veće nego ijedan stanovnik Zemlje, koje se ispriječilo preko slapa, što brani prilaz Polu“.

Čini mi se, a možda se i varam, da je *Nautilusova* pustolovina trajala petnaest ili dvadeset dana i ne znam koliko bi još trajalo, da se nije dogodila ova nesreća kojom se i završilo. Kapetanu Nemu nigdje nije bilo ni traga, a niti prvom časniku. Nije se vidio niti jedan čovjek posade. *Nautilus* je gotovo neprekidno ronio pod vodom. Kad bi izašao da promijeni zrak, okna bi se otvorila ili zatvorila automatski. Više se na kartu nije ucrtavao položaj broda. Nisam znao gdje smo se nalazili.

Moram spomenuti da se i Kanađanin, koji je bio na kraju snaga i strpljivosti, više nije pojavljivao. Conseil nije mogao iz njega izvući niti jednu riječ, te se bojao da ovaj u napadu bijesa i nostalgije ne počini samoubojstvo. Stoga je stalno i predano pazio na njega.

Možete zamisliti da je u takvim uvjetima naše stanje bilo nesnošljivo.

Jednoga jutra, ne bih znao kojeg dana, zadrijemao sam u ranim jutarnjim satima. Kad sam se probudio, ugledao sam Ned Landa kako se nagnuo nada mnom, te sam čuo kako mi šapće:

— Bježimo!

Uspravio sam se.

— Kada? — upitao sam ga.

— Noćas. Čini mi se da na *Nautilusu* više nitko ne drži stražu. Hoćete li, gospodine?

— Hoću... ali gdje smo?

— Na vidiku zemlje, koju sam jutros opazio kroz maglu. Dvadeset je milja istočno od nas.

— A koja je to zemlja?

— Ne znam, a nije niti važno. Sklonit ćemo se tamo.

— Dobro, Nede. Noćas ćemo pobjeći, pa makar nas progutalo more.

— More je uzburkano, a vjetar jak, ipak se ne bojim preploviti dvadeset milja u *Nautilusovu* čamčiću. Već sam u njega stavio nešto hrane i nekoliko boca vode, a da me nitko od posade nije vidio.

— Slijedit ću te, Nede.

— Uostalom — nastavio je Kanađanin — ako me iznenade, branit ću se do smrti.

— Umrijet ćemo zajedno, Nede.

Bio sam spreman na sve. Kanađanin me ostavio. Izašao sam na palubu, ali sam se jedva mogao držati od silnih udara valova. Nebo je bilo oblačno, kao da nam je prijetilo, ali tamo negdje u gustoj magli bilo je kopno i trebalo je pobjeći. Više nismo smjeli gubiti niti dan niti sat.

Vratio sam se u dvoranu, pribojavajući se, a ujedno i nadajući, da ću sresti kapetana Nema. Htio sam ga, a i nisam ga htio vidjeti. Što sam mu mogao reći? Jesam li mogao sakriti osjećaj gađenja koji sam osjećao prema njemu? Nisam! Onda je bilo bolje što ga nisam sreo. Bolje da nisam uopće mislio na njega. Pa ipak...

Kako mi je dugačak bio posljednji dan na *Nautilusu.* Ostao sam sâm, Ned Land i Conseil izbjegavali su me od straha, da se ne odaju.

U šest sati sam večerao, ali nisam bio gladan. Nisam imao apetita, ali sam se natjerao da jedem jer sam htio sačuvati snagu.

U pola sedam ušao je Ned Land u moju sobu i šapnuo mi:

— Do odlaska se više nećemo vidjeti. Do deset sati još neće mjesec izaći. Iskoristit ćemo mrak. Dođite u čamac. Conseil i ja ćemo vas čekati.

Kanađanin je zatim izašao, a da mi nije dao vremena ni da odgovorim.

Htio sam pogledati kojim smjerom je plovio Nautilus. Krenuo sam prema dvorani. Plovili smo prema sjever-sjeveroistoku velikom brzinom u dubini od pedeset metara.

Bacio sam posljednji pogled na sva ta čuda prirode, na bogatstva što ih je priroda stvorila i koja su bila skupljena u muzeju, u velikoj zbirci, kojoj je suđeno da jednoga dana propadne u morske dubine zajedno s onim koji ju je sastavio.

Htio sam zapamtiti tu veličanstvenu sliku. Ostao sam tako čitav sat gledajući pod električnom svjetlošću sa stropa bogatstva koja su blistala u staklenim ormarima. Zatim sam se vratio u svoju sobu.

Obukao sam čvrstu mornarsku odjeću te pokupio sve svoje bilješke i dobro ih spremio uza se. Srce mi je jako kucalo. Nisam mu mogao smiriti kucanje. Nemir i uzrujanost sigurno bi me izdali pred kapetanom Nemom.

Što li je on radio o tom trenutku? Prisluhnuo sam na vrata njegove sobe. Čuo sam korake. Kapetan Nemo je bio u njoj. Nije spavao. Činilo mi se da će svakog trena izaći i zapitati zašto želim pobjeći. Neprestano me spopadao strah, a mašta mi ga je još više povećavala. Toliko me taj osjećaj obuzeo da sam se pitao ne bi li bilo bolje ući u kapetanovu sobu, pogledati ga ravno u oči i sve riješiti iskreno s njim.

To bi svakako bila ludost. Dobro je što sam se uspio suzdržati i legao sam na krevet kako bih se smirio. Živci su mi se malo smirili, ali prisjećao sam se svih sretnih i nesretnih događaja koje sam doživio na *Nautilusu,* onih događaja koji su se dogodili od mog nestanka s *Abrahama Lincolna.* Podmorski lov, Torrèsov prolaz, nasukavanje, indonezijski divljaci, koraljno groblje, Sueski kanal, otok Santorin, ronilac s Krete, zaljev Vigo, Atlantida, ledena barijera, Južni pol, zarobljeništvo u ledu, bitka s hobotnicama, oluje Golfske struje, *Osvetnik,* i onda — užasna slika broda koji je potopljen skupa sa svojom posadom... Svi su događaji prolazili pred mojim očima kao platna kulise na pozornici kazališta. U neobičnoj okolini kapetan Nemo se isticao i postao je još izrazitiji i natprirodno velik. Više nismo bili slični, on je bio kralj voda, duh mora.

Bilo je pola deset. Rukama sam držao glavu jer sam imao osjećaj kao da će puknuti. Zatvorio sam oči. Više nisam htio misliti. Još pola sata čekanja. Pola sata noćne more od koje sam mogao izluditi!

U tom sam trenu čuo nejasni zvuk orgulja, neku tužnu glazbu, neodređenu melodiju. Ta je glazba bila kao plač duše, koja želi raskinuti sa zemaljskim tugama. Slušao sam je

zanesen i bez daha, svim svojim bićem. I ja sam se zanio u glazbu koja je i kapetana Nema nosila izvan okova ovog svijeta. Onda sam se sjetio nečega strašnog. Kapetan Nemo je bio u dvorani kroz koju sam morao proći kako bih pobjegao. Tamo sam ga trebao posljednji put sresti. Razmišljao sam o tome kako da izbjegnem taj susret. Znao sam da će me vidjeti, a onda će mi možda nešto reći. Razmišljao sam kako bi me jedan njegov pokret mogao slomiti, jedna riječ prikovati uz njegov brod...

Trebalo je otkucati deset sati. Došao je trenutak kad sam trebao izaći iz sobe i krenuti svojim prijateljima.

Više nisam smio oklijevati, pa makar se kapetan Nemo našao ispred mene. Oprezno sam otvorio vrata, ali ipak mi se učinilo da su strahovito zaškripala. A možda je to škripanje bilo samo u mojoj glavi.

Pomicao sam se, šuljajući se kroz tamne *Nautilusove* hodnike, zaustavljajući se na svakom koraku, kako bih smirio lupanje srca.

Stigao sam do vrata dvorane. Polako sam ih otvorio. Dvorana je bila u potpunoj tami. Zvuci orgulja čuli su se posve tiho. Kapetan Nemo nije me opazio. Mislim da me ne bi vidio i da dvorana bila potpuno osvijetljena, toliko je bio zaokupljen zanosom.

Tiho sam na prstima hodao po sagu i pazio da nigdje ne udarim jer sam se tako mogao odati. Trebalo mi je pet minuta, dok sam stigao do dna dvorane, do vrata koja vode do knjižnice.

Baš sam ih htio otvoriti, kad me uzdah kapetana Nema prikovao na mjestu. Opazio sam da ustaje. Čak sam ga i vidio jer je slab odbljesak iz svijetle knjižnice dopirao u dvoranu. Krene prema meni prekriženih ruku, nijem, više je klizio nego hodao, baš kao duh. Potištene grudi su mu se nadimale od jecanja. I začuh kako mrmlja ove riječi, posljednje koje sam od njega čuo:

— Bože svemogući! Dosta! Dosta!

Je li to možda bilo kajanje koje je na takav način pobjeglo iz čovjekove savjesti...?

Uzbuđen, potrčao sam u knjižnicu. Popeo sam se glavnim stepeništem i prošao kroz gornji hodnik i stigao sam do čamca. Provukao sam se kroz otvor kroz koji su već prošla moja dva prijatelja.

— Bježimo! Bježimo! — uzviknuo sam.

— Odmah! — rekao je Kanađanin.

Najprije je zatvorio palubni otvor u *Nautilusovu* opločju i učvrstio ga vijkom s pomoću alata koji je ponio sa sobom. Zatvorio je i otvor na čamcu, a onda počeo odvijati zasun, koji je još držao čamac uz brod.

Odjednom se začula neka buka u unutrašnjosti. Glasovi su se uzrujano dozivali. Što se dogodilo? Jesu li otkrili naš bijeg? Osjetio sam kako mi Ned Land gura nož u ruke.

— Dobro! — promrmljao sam. — Znat ćemo umrijeti!

Kanađanin je prestao raditi. Ali jedna riječ, dvadeset puta ponovljena, užasna riječ otkrila mi je uzrok zbrke koja je nastala u *Nautilusu*. Posada se dakle nije uzbunila zbog nas!

— Maelstrom! Maelstrom! — vikala je posada.

Maelstrom! Je li neko užasnije ime moglo doprijeti do mojih ušiju i u strašnijem položaju? Zar smo se nalazili u opasnim vodama pred norveškom obalom? Zar je *Nautilusa* uvukao u svoj vrtlog u trenutku kad smo trebali napustiti podmornicu?

Zna se da za vrijeme plime, vodene mase stisnute između Farskih otoka i Lofota nahrupe neodoljivom snagom. One tu stvore vrtlog iz kojeg niti jedan brod nikada nije uspio izaći. Veliki valovi dolaze sa svih strana. Oni tvore vrtlog, koji se opravdano zove „pupak oceana“, i kome privlačna snaga seže do udaljenosti od petnaest kilometara. Ono usiše ne samo brodove, već kitove i sjeverne medvjede iz polarnih krajeva.

Upao je u taj vrtlog i *Nautilus,* slučajno, ali možda ga je i namjerno njegov kapetan u njega uvukao. Opisivao je spiralu sa sve manjim polumjerom. S njim je povučen vrtoglavom brzinom i čamac koji je još bio pričvršćen uz trup. Sve sam dobro osjetio. Osjetio sam da me hvata neka mučnina, koja se osjeća kod dugotrajnog okretanja. Preplašili smo se, svi su nam se osjećaji ispunili užasom, krv nam se sledila, potpuno smo izgubili živce, te nas je oblio hladni znoj kao na samrti. Kakva li se samo lomljava čula oko našeg krhkog čamca! Čula se strašnu tutnjava koju je jeka nosila na daljinu od više milja! Kakav su samo užasan zvuk stvarali valovi koji su udarali o oštre grebene, tamo gdje se lome i najčvršća tijela, gdje se i debla istroše i postaju „krzna tanke dlake“, kako to kažu Norvežani!

Strašnog li položaja! Užasno nas je bacalo na sve strane. *Nautilus* se borio kao ljudsko biće. Željezno mišićje mu je škripalo. Ponekad bi se uspravio, a i mi s njim!

— Drž'te se — viknuo je Ned — zavrnite ponovo zasun! Ako ostanemo pričvršćeni uz *Nautilus,* još ćemo se moći spasiti...

Nije ni dovršio tu rečenicu, kad se čula lomljava. Zasun je popustio i čamac otrgnut iz svog ležišta poletio je kao kamen iz praćke.

Glavom sam udario u nekakav željezni rub čamca i od udarca sam se onesvijestio.

XXIII.
Zaključak

Tako je završilo naše putovanje pod morem. Ne znam što se je dogodilo te noći, kako se čamac izvukao iz strašnog maelstromskog vrtloga i kako smo se uspjeli spasiti. Ali kad sam se osvijestio, ležao sam u nekoj ribarskoj kolibi na Lofotima. Moja dva prijatelja bila su živa i zdrava te su sjedili uz mene i stiskali mi ruke. Izgrlili smo se od radosti.

U tom trenutku nismo mogli misliti na povratak u Francusku. Prometna sredstva između sjeverne i južne Norveške vrlo su rijetka. Morao sam pričekati dok prođe parobrod koji plovi svakog drugog mjeseca do Sjevernog rta.

Među dobrim ljudima koji su nas udomili pregledao sam rukopis s opisom svih pustolovina. Bio je u potpunosti točan. Niti jedan događaj nije izostavljen i niti jedan događaj nije uveličan. Vjeran je to prikaz nevjerojatnog putovanja, koje je čovjeku nedostupno, ali napredak će i njemu jednoga dana otvoriti putove.

Hoće li mi svijet vjerovati? Nije niti važno. Ali jedino mogu tvrditi, a to je da imam potpuno pravo govoriti o morima, pod kojima sam u manje od deset mjeseci preplovio četrdeset i tri tisuće milja, i o podmorskom putovanju oko svijeta pod morem, koje je otkrilo mnoga čuda kroz Tihi ocean, Indijski ocean, Crveno more, Sredozemno more, Atlantski ocean pa Južno i Sjeverno ledeno more.

Ali što se dogodilo s *Nautilusom?* Je li uspio preživjeti maelstrom? Je li kapetan Nemo još živ? Je li još uvijek plovi pod morem, željan osvete ili se zaustavio na posljednjoj hekatombi? Hoće li valovi jednog dana izbaciti negdje rukopis u kome je zapisana povijest njegova života? Hoću li ikad saznati ime tog čovjeka? Hoće li nam narodnost potonule podmornice otkriti i narodnost kapetana Nema?

Nadam se. Također se nadam da je njegova podmornica uspjela izbjeći najopasniji morski vrtlog i da je *Nautilus* preživio ono što je uništilo mnogo drugih brodova! Ako je tako i ako kapetan Nemo još živi u oceanu, u svojoj drugoj domovini, neka nestane mržnja u njegovom srcu! Neka promatranje tolikih čudesa smiri u njemu duh osvete! Neka prestane biti sudac te neka kao miroljubivi znanstvenik nastavi proučavati svjetska mora! Iako je njegova sudbina neobična, ona je i uzvišena. Nisam li to i sam osjetio? Nisam li i ja više od sedam mjeseci živio natprirodnim životom? Na pitanje koje je Propovjednik postavio prije više od šest tisuća godina — Tko li je ikad mogao shvatiti dubine mora? — od svih ljudi na svijetu, samo dva čovjeka imaju sada pravo na to odgovoriti: kapetan Nemo i ja.

Metodički instrumentarij

dr. sc. Vladimira Velički

Razgovor i samostalni rad

- Koliko je 20.000 milja, odnosno liga? Možete li zamisliti toliku udaljenost? Naslov romana odnosi se na put koji je podmornica prošla, a ne na dubinu na koju je zaronila.

- Što mislite, što je pisca potaklo da kao temu romana uzme putovanje u dubine mora?

  U vrijeme kad je pisac napisao ovaj roman, podmornica s ljudskom posadom nije postojala. To bi značilo da je pisac u romanu predvidio nešto što je tada bilo nezamislivo. Znate li još koji takav primjer iz književnosti? Porazgovarajte o tome sa svojim učiteljem/učiteljicom!

- Ovo se djelo sastoji od 47 poglavlja. Pregledajte ih i odaberite jedan ili dva naslova.

  Što mislite o čemu bi poglavlje naslovljeno naslovom kojeg ste odabrali moglo govoriti? Svoje mišljenje možete zapisati ili snimiti na diktafon ili drugi odgovarajući auditivni medij.

Razmisli i stvaraj

- Tko je bio Pierre Aronnax?

- Što su sve ljudi mislili o tome što je neman koja je zamijećena u oceanu?

  Možete li zamisliti morskog jednoroga?

  Što je na kraju bila »neman«?

- Po čemu je kapetan Nemo poseban?

  Iz kog razloga se povukao od svijeta i odlučio na samoću?

  Koji je instrument svirao?

- U bilješci o djelu informirajte se kako je Jules Verne stvorio taj lik te do kakve je prepirke s izdavačem došlo.

- Kako je bilo profesoru Aronnaxu, njegovom sluzi Conseilu i kitolovcu Nedu Landu u zarobljeništvu kod kapetana Nema?

  Kuda su navedeni likovi sve plovili? Put možete pokazati na geografskoj karti ili prepričati.

- Što je sve bilo u unutrašnjosti podmornice?

- Koje su sve otoke posjetili? Kojim su sve morima plovili? Mora možete pokazati na geografskoj karti. Kako su otoci opisani?

- Što je to Atlantida? Što je zapravo posjetio profesor Aronnax na dnu mora?

- Što je maelstrom?

- Kako su pobjegli Ned i profesor?

- Odaberite jedno poglavlje i prepričajte ga. Promijenite neke dijelove, dodajte neke događaje ili likove.

- Izmaštajte priču o kapetanu Nemu. Tko je on bio u mladosti, kako je živio? Kakva je bila njegova prošlost? Zašto je zaplakao nad slikom svoje obitelji?

- Po čemu je moguće životinju indijsku lađicu povezati s romanom *20.000 milja ispod mora*?

- Saznajte nešto o ronjenju na dah / s opremom i bocama s kisikom.

- Koje divovske životinje žive u oceanima? Saznajte nešto o njima.

- Saznajte što više o Golfskoj struji. Kuda ona prolazi? Možete ta mjesta pokazati na geografskoj karti

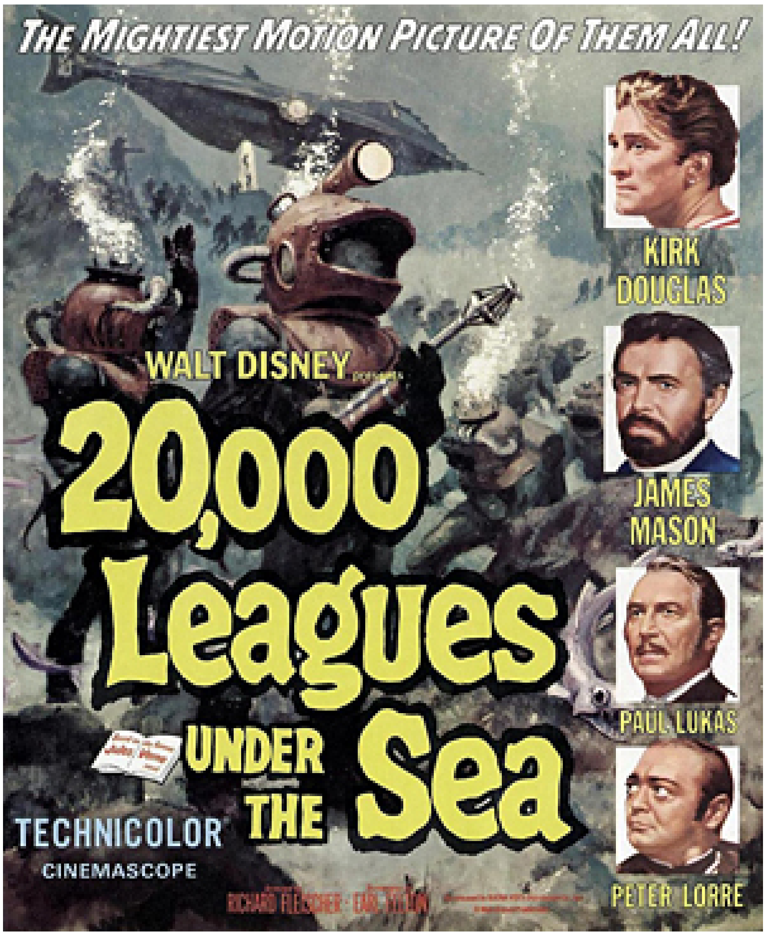
NAUČI, TO JE VAŽNO

PUSTOLOVNI ROMAN posebna je vrsta romana za koji je značajno da mu se radnja događa u nekom nesvakidašnjem i zanimljivom prostoru, a likovi prolaze kroz uzbudljive i opasne situacije, hrabri su i odvažni.

Poticaji za daljnji rad

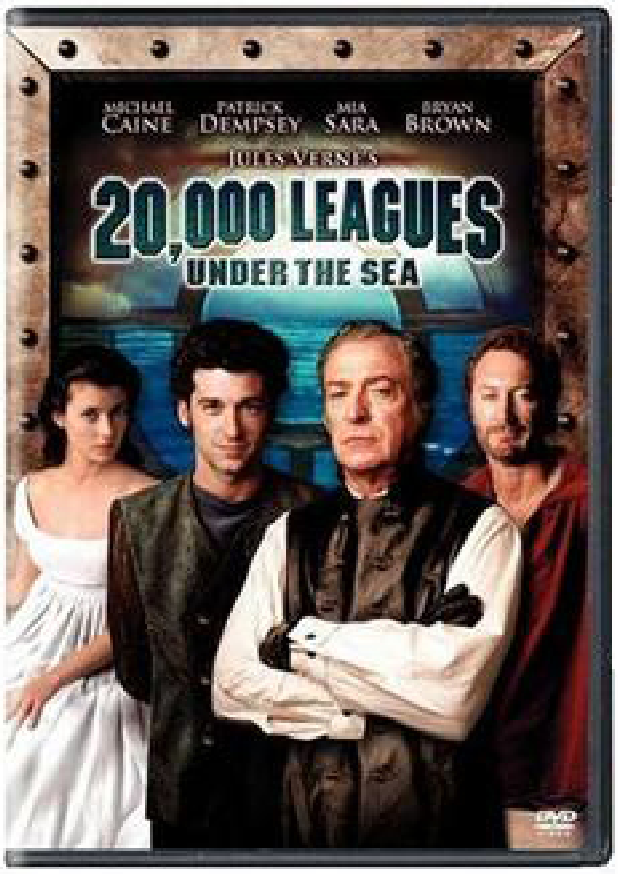
1. *20.000 milja pod morem* američki je pustolovni film snimljen 1954. godine. Film je snimljen još za vrijeme života Walta Disneya, koji je i sam sudjelovao u njegovom stvaranju. Režirao ga je Richard Fleischer.

   https://www.youtube.com/watch?v=DHND3veNPNs

Izvor: Wikipedija

1997. godine snimljen je televizijski film pod istim naslovom. Režirao ga je Michael Anderson.

Izvor: Wikipedija

U međuvremenu, a i nakon ovoga filma, roman *20.000 milja pod morem* inspirirao je mnoge druge redatelje i producente da ga ekraniziraju, odnosno da prema njemu naprave animirane filmove. Saznajte koje su još ekranizacije napravljene. Odaberite dvije i međusobno ih usporedite.

2. Odaberite jedan dio knjige, pretvorite ga u igrokaz i uvježbajte s drugim učenicima u razredu. Osmislite zvukove i/ili scenografiju za igrokaz.

3. Na popisu školske lektire za peti razred još su dva uzbudljiva romana Julesa Vernea: *Put oko svijeta u 80 dana* i *Put u središte Zemlje*. Oba su dostupna na portalu e-Lektire – pročitajte ih!

   Neki od drugih poznatijih Verneovih romana su: *Pet tjedana u balonu, Put na Mjesec, Djeca kapetana Granta, Tajanstveni otok, Petnaestogodišnji kapetan*. Izaberite jedan, posudite ga u knjižnici i pročitajte u svoje slobodno vrijeme

4. Znakovnim jezikom ispričajte dio ovoga romana. Drugi učenici neka pogode o kojem se poglavlju radi. Naučite ih neke znakove koje ste koristili.

Impresum

Naručitelj:

Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET
Josipa Marohnića 5, 10000 Zagreb
tel.: +385 1 6661 500
www.carnet.hr

Nakladnik:

Bulaja naklada d.o.o
Radnički dol 8, 10000 Zagreb
tel/fax: +385 1 4822 154
info@bulaja.com
www.bulaja.com

Urednik: Zvonimir Bulaja

Oblikovanje: Luka Duplančić, Zvonimir Bulaja

Ilustracija na naslovnici: Alphonse de Neuville (1836.–1885.)
i Édouard Riou (1833.–1900.)

Bilješka o autoru i djelu: dr. sc. Diana Zalar

Metodička obrada: dr. sc. Vladimira Velički

Tehnička realizacija: Bulaja naklada d.o.o.

Za nakladnika: Zvonimir Bulaja

ISBN: 978-953-328-433-0

Zagreb, 2018.